The background of the cover is a photograph of a nightclub or festival scene. It shows the silhouettes of a crowd of people in the foreground, with their arms raised. The background is filled with bright, warm-colored stage lights (yellow and orange) that create a hazy, energetic atmosphere. The overall color palette is dominated by these warm tones, with a dark foreground and a bright, glowing background.

Ton Nabben & Annemieke Benschop

Trends in gebruik van alcohol,
tabak, cannabis en andere drugs.

with English summary

Antenne 2022 Amsterdam

MET SURVEY CLUBS & FESTIVALS

Antenne Amsterdam 2022

In Antenne Amsterdam wordt sinds 1993 jaarlijks het gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere drugs in de hoofdstad in kaart gebracht. Dit gebeurt op basis van een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve methoden. In 2022 verzamelden we informatie via (1) interviews met een 24-koppig **uitgaanspanel** die vanuit insiders-perspectief of vanuit hun rol als locatiemanager, organisator of security vertellen over het trendsettende uitgaansleven; (2) interviews met een **panel kwetsbare jeugd** waarin wzes professionals zijn vertegenwoordigd die met buurtjongeren werken; (3) een anonieme **survey** (vragenlijsten) over middelengebruik bij 246 club- en festivalbezoekers; en (4) analyse van **testuitslagen** van vijfduizend vrijwillig aangeleverde drugsmonsters bij de Amsterdamse testservices.

Hoewel het jaar nog van start ging in een lockdown, werden de maatregelen in de loop van januari al versoepeld en in februari grotendeels afgeschaft. Na twee zomers zonder festivals, draait het gehele uitgaansleven in 2022 weer op volle toeren. Dit rapport schetst vanuit verschillende bronnen wat dat betekende voor gebruikspatronen en trends in de Amsterdamse wereld van genotmiddelen. Een wereld waarin alcohol alom aanwezig is, maar rokers in de minderheid raken. En waarin ecstasy weer favoriet is, maar niet iedereen feest met drugs.

ANTENNE AMSTERDAM 2022

TRENDS IN GEBRUIK VAN ALCOHOL, TABAK, CANNABIS EN ANDERE DRUGS

MET SURVEY CLUBS & FESTIVALS

WITH ENGLISH SUMMARY

Ton Nabben

Centre of Expertise Urban Governance and Social Innovation

Faculteit Maatschappij en Recht – Hogeschool van Amsterdam

Annemieke Benschop

Centre of Expertise Urban Vitality

Faculteit Gezondheid – Hogeschool van Amsterdam

I INTRO

II PANEL UITGAANDERS

III PANEL KWETSBARE JEUGD

IV SURVEY CLUBS & FESTIVALS

V MARKT

VI SAMENVATTING

VII SUMMARY

VIII BIJLAGEN

Antenne Amsterdam 2022 is uitgevoerd door de Hogeschool van Amsterdam, in opdracht van Jellinek Preventie.

Omslagontwerp: Anne Toledo

Omslagfoto: Abigail Lynn / Unsplash

English summary: Michael Dallas

Met dank aan: Melissa Boekholt, Evelien Mettievier Meijer, het veldwerkteam (Anna Pols, Berber Douma, Britt Hagebout, Daan van Monsjou, Dagmar de Jong, Dominic Rahantoknam, Eliza van Amsterdam, Emile Mandos, Femke Blom, Indigo Burnett, Ismay Vos, Joost de Jong, Jory Faber, Julia Frijters, Juul Heeremans, Kevin Cyusa, Lars Kraaijeveld, Lily Heijman, Lisa Vandalon, Marjolein Kuipers, Pim van Gelder, Robin Polanen, Sari Koeleman, Saya Omerbella, Yara Bergsma, Zina Draaisma) & Dirk J Korf.

Nabben, T. & Benschop, A. (2023) *Antenne Amsterdam 2022: Trends in gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere drugs*. Hogeschool van Amsterdam.

© 2023

Overname van informatie uit deze rapportage is toegestaan onder voorwaarde van correcte en volledige weergave van de uitkomsten met bovenstaande bronvermelding.

INHOUD

I	Intro	4
II	Panel uitgaanders	17
III	Panel kwetsbare jeugd	85
IV	Survey clubs & festivals	106
V	Markt.....	152
VI	Samenvatting.....	193
VII	Summary	199
VIII	Bijlagen	206

INTRO

Drugs 'normaler'?	5
1 Een gecombineerde monitor	6
2 Cijfers uit voorgaande Antennes	7
2.1 Mbo-studenten	7
2.2 Jeugdzorg	8
2.3 Cafébezoekers	8
2.4 Antenne NL Corona Special	9
3 Andere Amsterdamse cijfers	10
3.1 Jeugd (scholieren)	10
3.2 Jongvolwassenen (studenten)	11
3.3 Volwassenen (algemene bevolking)	12
3.4 Rioolwater	14
3.5 Arrestaties	14
3.6 Verslaving	15
4 De volgende hoofdstukken	16

Drugs 'normaler'?

Als we sommige berichtgeving in de media moeten geloven, heeft de voorbije coronacrisis links en rechts geleid tot overmatig drank- en druggebruik. Zo is wel geschreven dat studenten massaal aan de coke zouden zitten en dat drugs bijna net zo normaal zouden zijn als een biertje. Corona heeft ongetwijfeld invloed gehad op middelengebruik. Ook in Antenne Amsterdam rapporteerden we de afgelopen jaren onder andere over zorgelijk blowgedrag bij buurtjongeren, en over huiselijke cocktailparty's en sofasnuivers als reactie op coronaverveling, stress en behoefte aan een uitlaatklep.¹ Maar we schreven óók over jongeren en jongvolwassenen die bij gebrek aan sociale gelegenheden minder dronken, en dat het ecstasygebruik kelderde door het opschorten van het uitgaansleven. Verschillende andere studies concludeerden eveneens dat sommigen tijdens de coronapandemie meer, maar anderen juist minder gingen gebruiken.² Of middelengebruik 'normaler' is geworden, is dus de vraag. Wel is het in de media blijkbaar 'normaler' om het erover te hebben, waardoor men de impressie kan krijgen dat het van kwaad tot erger gaat en zo onderhand iedereen zuipt, slikt en snuift. Maar dat klopt niet, want bijna negen op de tien studenten hebben bijvoorbeeld nog nooit cocaïne gebruikt.³ In dit rapport schetsen we vanuit verschillende bronnen een gedifferentieerd en genuanceerd beeld van gebruikspatronen en trends in de Amsterdamse wereld van genotmiddelen. Een lijvig rapport, want de vele aspecten rond drank- en druggebruik zijn nu eenmaal niet in een krantenkop samen te vatten.

---

¹ Nabben T & Benschop A (2021) *Antenne Amsterdam 2020*. Hogeschool van Amsterdam | Benschop A & Nabben T (2022) *Antenne Amsterdam 2021*. Hogeschool van Amsterdam.

² De Nationale Drug Monitor geeft per middel een samenvatting van Nederlandse onderzoeksgegevens met betrekking tot het effect van coronamaatregelen op gebruik (*Nationale Drug Monitor*, editie 2023, Trimbos-instituut/WODC).

³ Dopmeijer JM, Nuijen J, Busch MCM & Tak NI (2021) *Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs, Deelrapport II Middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs*. RIVM/GGD/GHOR/Trimbos-instituut.

1 Een gecombineerde monitor

Antenne rapporteert al sinds 1993 trends op de Amsterdamse drugsmarkt. Elk jaar wordt op basis van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens het middelengebruik van jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. De **multi-methodische onderzoeks aanpak** van Antenne Amsterdam kent drie vaste onderdelen: (1) een panelstudie onder twee verschillende doelgroepen, (2) een survey (vragenlijsten) en (3) analyse van testresultaten van drugstestservices. Vanaf 2017 wordt Antenne ook uitgevoerd in de regio Gooi en Vechtstreek en sinds 2019 is er tevens een landelijke regiomonitor Antenne Nederland.⁴

In het **uitgaanspanel** worden de trends in de uitgaanswereld door middel van halfjaarlijkse individuele interviews met insiders op de voet gevolgd. De focus ligt op de gebruikersmarkt in het uitgaansleven, met specifieke aandacht voor de trendsetters. Globaal worden drie segmenten bestreken: (1) het reguliere *mainstream* uitgaansleven, (2) het veel kleinere alternatieve *underground* segment, en (3) een overlappend *upperground* segment dat het beste van de twee werelden wil verenigen en in de afgelopen jaren fors is uitgebreid. De trendsetters hebben een scherp oog voor nieuwe ontwikkelingen op de drugsmarkt en geven duiding aan het middelengebruik op sociale settings en in hun eigen achterban. In het **panel kwetsbare jeugd** zijn veldwerkers vertegenwoordigd die contact hebben met de Amsterdamse straatjeugd. De jongeren zijn veelal praktisch opgeleid en brengen hun vrije tijd grotendeels door in de eigen woonbuurt. Zij zijn de tegenpool van de wat oudere, doorgaans theoretisch opgeleide trendsetters in het uitgaansleven.

De panelstudie onderzoekt geruchten, signalen, trends en hypes maar kan geen precieze cijfers leveren over het middelengebruik. Daartoe omvat Antenne ook een jaarlijkse **survey** waarin vragenlijsten worden uitgetest onder bredere groepen jongeren of jongvolwassenen: club- en festivalbezoekers, cafébezoekers, mbo-studenten, en jongeren in de jeugdzorg.⁵ De verschillende doelgroepen worden eens in de 4 tot 6 jaar herhaald. In 2022 is voor de zevende maal een survey gehouden onder clubbers en festivalgangers.

Uitslagen van laboratoriumanalyses van drugs die door gebruikers bij de **testservice** van Jellinek Preventie en GGD Amsterdam worden aangeboden, leveren indirecte informatie over (trends op) de Amsterdamse drugsmarkt. Omdat deze informatie komt van een selecte groep gebruikers, is deze op zichzelf niet representatief voor de gehele

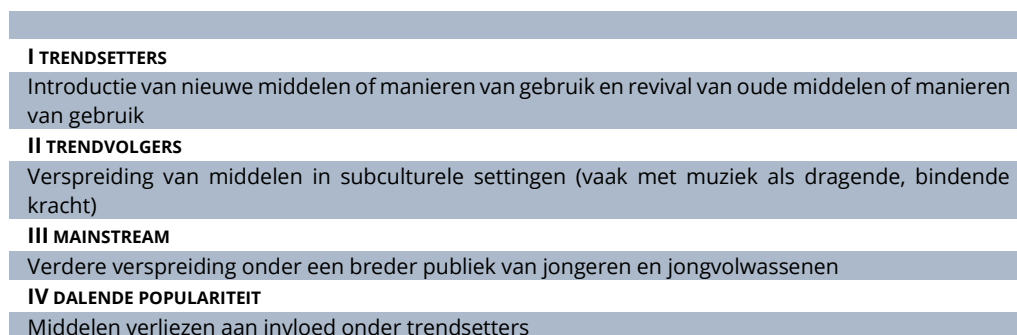
⁴ Deze publicaties zijn te vinden via www.hva.nl/antenne.

⁵ In 2020 is wegens de coronapandemie geen doelgroepensurvey gehouden, maar eenmalig gekozen voor een online survey waaraan iedereen van 16 jaar en ouder kon meedoen

Amsterdamse gebruikerspopulatie of drugsmarkt. De testresultaten kunnen echter wel aanwijzingen verschaffen over de marktzijde van middelengebruik.

De ervaringen met Antenne hebben een model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs opgeleverd. In het onderstaande schema worden vier opeenvolgende fasen onderscheiden. De vierde fase van dalende populariteit kan, na korte of lange tijd, weer gevolgd worden door een herhaling van de cyclus.

Figuur 1.1: Vier fasen verspreiding (uitgaans)drugs

2 Cijfers uit voorgaande Antennes

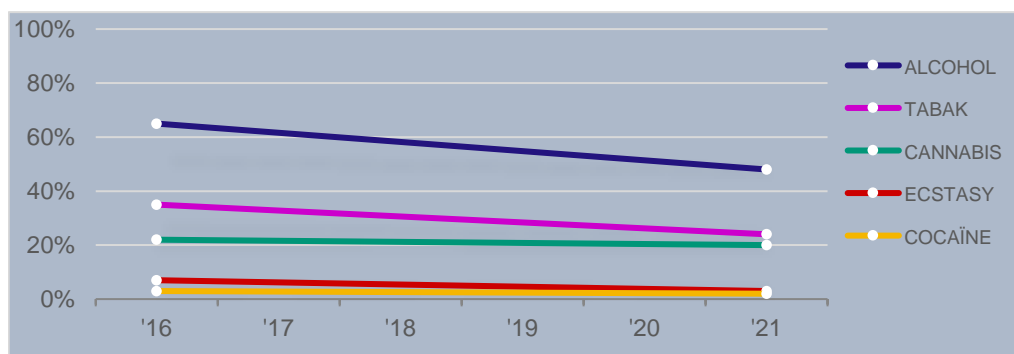
In dit inleidende hoofdstuk worden de cijfers en trends uit de surveys onder mbo-studenten, jongeren in de jeugdzorg, cafébezoekers, en de online coronasurvey van eerdere jaargangen van Antenne Amsterdam kort weergegeven. We beperken ons hierbij tot *huidig* gebruik (laatste maand) van tabak, alcohol, cannabis, ecstasy en cocaïne.⁶ Resultaten van de eerdere surveys onder club- en festivalbezoekers komen in *IV Survey clubs & festivals* (pag. 106) aan bod.

2.1 Mbo-studenten

In de periode 1993-2002 werden eerstejaars studenten op het mbo meegenomen met de Antenne surveys onder middelbare scholieren. Daarna raakte de doelgroep lange tijd uit zicht. Vanaf 2016 werd opnieuw gestart met een Antenne surveyreeks onder mbo'ers; dit keer met een brede steekproef van verschillende leerjaren.⁷ Bijna de helft van de in 2021 onderzochte mbo-studenten (48%) was huidige drinker, een kwart (24%) huidige roker en één op de vijf (20%) huidige blower. Huidig gebruik van ecstasy (3%) en cocaïne (2%) kwam weinig voor onder mbo-studenten. Het aandeel huidige drinkers en rokers lag in 2021 lager dan in 2016, maar het aandeel huidige blowers was vergelijkbaar. In de vergelijking tussen beide surveys kan de invloed van de coronapandemie niet worden uitgesloten.

⁶ Volledige rapportages (vanaf 2003) met aanvullende cijfers zijn te vinden op www.hva.nl/antenne-amsterdam.

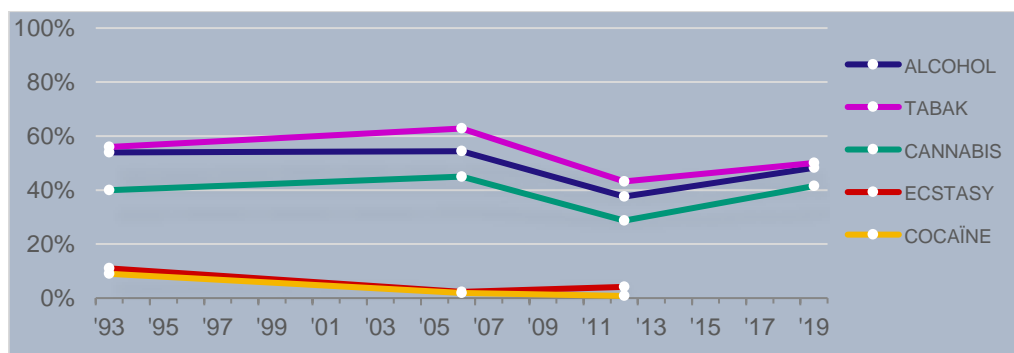
⁷ Cijfers van de eerdere mbo-surveys worden daarom ook niet weergegeven; de resultaten zijn onvergelijkbaar.

Figuur 1.2: Huidig gebruik Antenne surveys mbo⁸

2.2 Jeugdzorg

De allereerste Antenne survey van 1993 werd uitgevoerd onder wat destijds ‘probleemjongeren’ heetten bij het Jongeren Advies Centrum (JAC) en het Psychologisch Pedagogisch Instituut (PPI) in Amsterdam. Na een lange tussenpose kwam de doelgroep weer in zicht bij de Antenne surveys van 2006, 2012 en 2019 onder cliënten van jeugdzorginstelling Spirit. In 2019 was 50% van de onderzochte jongeren huidige roker, 48% huidige drinker en 42% huidige blower. Huidig gebruik (laatste maand) van ecstasy en cocaïne werd niet gemeten, maar recent gebruik (laatste jaar) was 18% respectievelijk 5%. Wegens continue herinrichting van de jeugdzorg en veranderende onderzoeksmethoden zijn cijfers van de vier surveys onderling niet goed vergelijkbaar.

Figuur 1.3: Huidig gebruik Antenne surveys jeugdzorg⁹

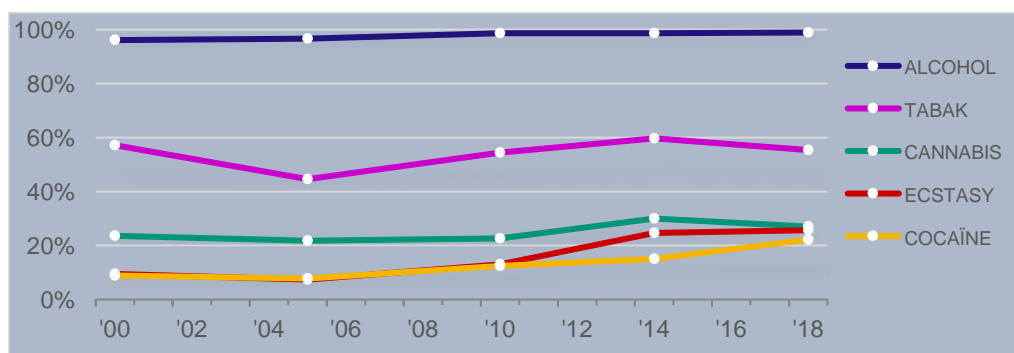
2.3 Cafébezoekers

Bezoekers van cafés verspreid over Amsterdam zijn vijf keer onderzocht. In elke survey bleken, op een enkeling na, alle onderzochte cafébezoekers huidige drinkers. In 2018 was

⁸ Steekproefgrootte respectievelijk 1.972 en 1.174. Gemiddelde leeftijd 19 jaar. Bron: Nabben T, Luijk SJ, Benschop A & Korf DJ (2017) *Antenne 2016*. Rozenberg Publishers | Benschop A & Nabben T (2022) *Antenne Amsterdam 2021*. Hogeschool van Amsterdam.

⁹ Steekproefgrootte respectievelijk 105, 311, 247 en 118. Gemiddelde leeftijd 16 tot 18 jaar. Bron: Korf DJ & Van der Steenhoven P (1994) *Antenne 1993*. De Jellinek. | Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2007) *Antenne 2006*. Rozenberg Publishers. | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2013) *Antenne 2012*. Rozenberg Publishers. | Nabben T & Benschop A (2020) *Antenne 2019*. Rozenberg Publishers.

meer dan de helft (55%) huidige roker en ruim een kwart (27%) huidige blower. Het aandeel huidige rokers veranderde nauwelijks sinds 2000, maar het aandeel dagelijkse rokers is meer dan gehalveerd. De afgelopen maand gebruikte 26% ecstasy en 22% cocaïne. Na een aantal jaren van stijgende gebruikscijfers, stagneerde het ecstasygebruik, maar het cocaïnegebruik nam verder toe.

Figuur 1.4: Huidig gebruik Antenne surveys cafébezoekers¹⁰

2.4 Antenne NL Corona Special

In 2020 is de gebruikelijke survey op locatie in Amsterdam wegens de coronapandemie eenmalig vervangen door een landelijke online *Antenne NL Corona Special* survey, waarin gedurende acht maanden doorlopend informatie werd verzameld over veranderingen in het gebruik van genotmiddelen, gamen en gokken in coronatijd.¹¹

De lockdowns en de 'alcoholklok' (verkoopverbod na 20:00) bleken van grote invloed op het alcoholgebruik van Amsterdammers. Gemiddeld gesproken daalde het alcoholgebruik tijdens de eerste lockdown in het voorjaar van 2020, liep het tijdens het zomerseizoen weer op, en daalde het weer in de tweede lockdown in de herfst/winter. Achter de gemiddelden gaan echter veel individuele verschillen schuil. Een deel dronk tijdens de coronacrisis evenveel alcohol; anderen dronken bij gebrek aan sociale gelegenheden minder of zijn (tijdelijk) gestopt; weer anderen dronken juist (fors) meer. Ook het gebruik van tabak en cannabis kenden zowel stijgingen als dalingen, maar voor veel verstokte dagelijkse rokers en blowers was zelfs een pandemie geen aanleiding om van gewoonte te veranderen.

¹⁰ Steekproefgrootte respectievelijk 504, 408, 590, 523 en 540. Gemiddelde leeftijd 25 tot 27 jaar. Bron: Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2001) *Antenne 2000*. Rozenberg Publishers. | Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2006) *Antenne 2005*. Rozenberg Publishers. | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2011) *Antenne 2010*. Rozenberg Publishers. | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2015) *Antenne 2014*. Rozenberg Publishers. | Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2019) *Antenne 2018*. Rozenberg Publishers.

¹¹ Nabben T & Benschop A (2021) *Antenne Amsterdam 2020*. Hogeschool van Amsterdam.

Het opschorten van het uitgaansleven zorgde voor een flinke daling in het ecstasygebruik en ook voor amfetamine was er weinig animo. De afname van cocaïnegebruik was minder sterk.

---

3 Andere Amsterdamse cijfers

Antenne Amsterdam richt zich vooral op het uitgaansleven en middelengebruik van jongeren en jongvolwassenen. Om een breder beeld te krijgen van de Amsterdamse gebruikerspopulatie volgt hier een kort overzicht met additionele cijfers over middelengebruik onder jeugd, jongvolwassenen en volwassenen in de algemene bevolking, cijfers afkomstig uit rioolwateranalyses, en enkele cijfers over arrestaties, verslaving en druggerelateerde sterfte.¹² Zie voor meer Amsterdamse cijfers ook de 'Genotmiddelenmonitor Amsterdam' die de GGD in 2020 publiceerde.¹³ Landelijke cijfers zijn te vinden in de Nationale Drug Monitor (NDM).¹⁴

3.1 Jeugd (scholieren)

De landelijke Gezondheidsmonitor Jeugd levert vierjaarlijks cijfers over jongeren uit de tweede klas en vierde klas van het voortgezet onderwijs (ca. 13-16 jaar). GGD Amsterdam neemt sinds 2019 deel. In 2021 is wegens de coronapandemie een extra meting gedaan. Bij deze laatste meting had 41% ooit alcohol gedronken (slokje of heel glas), 17% ooit tabak gerookt (trekje of hele sigaret) en 13% ooit wiet/hasj gebruikt. Actueel gebruik van alcohol (laatste 4 weken) lag in 2021 (20%) duidelijk hoger dan in 2019 (15%). Actueel gebruik van tabak (wekelijks, 4%) en cannabis (laatste 4 weken, 8%) bleef gelijk. Landelijk zijn er grote verschillen tussen tweede- en vierdeklassers; voor Amsterdam zijn geen afzonderlijke cijfers per leerjaar beschikbaar.¹⁵

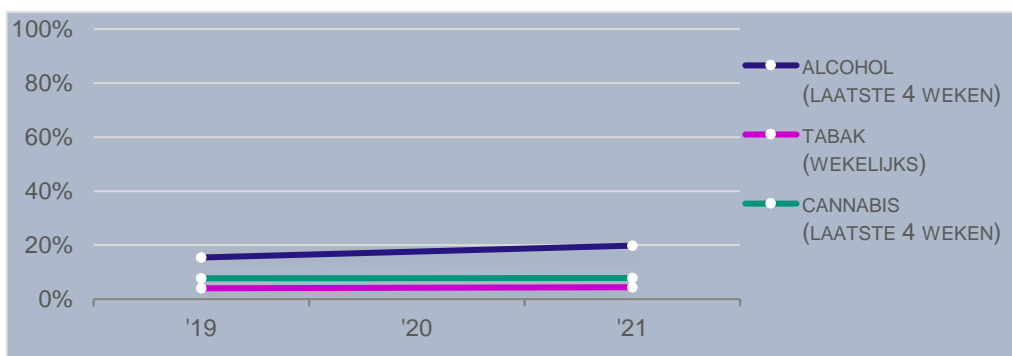
---

¹² De meeste cijfers zijn ook in voorgaande Antennes terug te vinden. Waar mogelijk worden gegevens aangevuld en geactualiseerd.

¹³ Wijffels C, Buster M, Steenkamer I, Schaap A, Uitenbroek D & Verhagen C (2020) *Genotmiddelenmonitor Amsterdam 2020*. GGD Amsterdam: Epidemiologie, Gezondheidsbevordering en Zorginnovatie (EGZ) / Jeugdgezondheidszorg (JGZ).

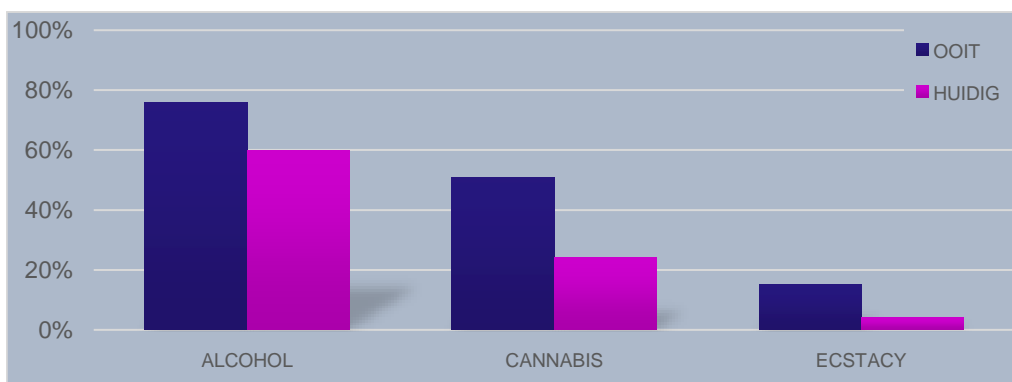
¹⁴ *Nationale Drug Monitor*, editie 2023, Trimbos-instituut/WODC

¹⁵ *Corona Gezondheidsmonitor Jeugd 2021*, GGD'en en RIVM.

Figuur 1.5: Middelengebruik scholieren 2^e en 4^e klas voortgezet onderwijs regio Amsterdam¹⁶

In 2016 is het alcohol- en druggebruik van 1.076 Amsterdamse leerlingen uit de vijfde en zesde klas van havo en vwo (ca. 17-18 jaar) onderzocht door de GGD Amsterdam en Jellinek Preventie. Driekwart van de leerlingen had ooit alcohol gedronken (76%), de helft had ooit cannabis gebruikt (51%) en 15% had ooit ecstasy gebruikt. In de afgelopen maand dronk 60% alcohol, gebruikte 24% cannabis en gebruikte 4% ecstasy.

Figuur 1.6: Middelengebruik Amsterdamse scholieren (5^e en 6^e klas havo/vwo)¹⁷

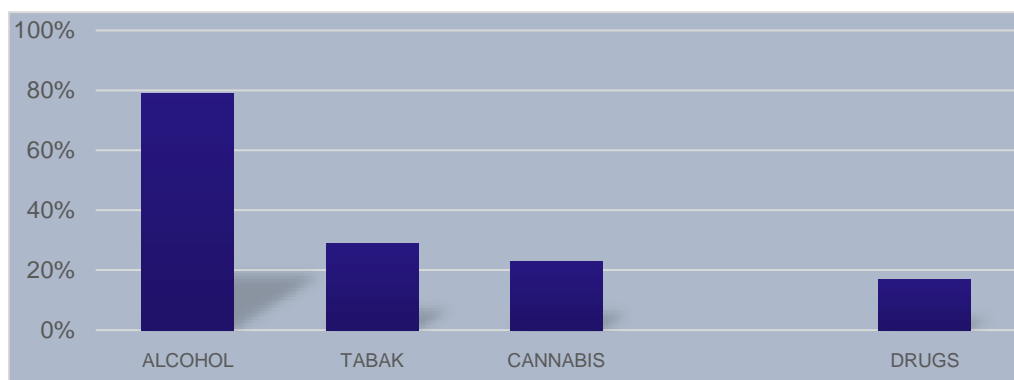
3.2 Jongvolwassenen (studenten)

In 2022 is een landelijke online Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen opgetuigd, waarvoor 16-25-jarigen zijn benaderd via social media en intermediairs. Ook GGD Amsterdam haakte hierbij aan. Bij deze eerste editie had 79% van de Amsterdamse jongvolwassenen de laatste 4 weken alcohol gedronken, rookte 29% en blowde 23%. Eén op de zes (17%) gebruikte de laatste 4 weken drugs (anders dan cannabis of lachgas)¹⁸, waarbinnen XTC (11%), cocaïne (6%) en 3-MMC/4-MMC (3%) de top drie vormden.

¹⁶ De regio Amsterdam omvat tevens de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn. Afzonderlijke cijfers voor de gemeente Amsterdam zijn voor 2019 niet beschikbaar. Bron: [Gezondheidsmonitor Jeugd 2019](#), GGD'en en RIVM | [Corona Gezondheidsmonitor Jeugd 2021](#), GGD'en en RIVM.

¹⁷ Bron: Dijkshoorn H, Schilthuis, W & Van Bakkum F (2016) [Jeugd en genotmiddelen 2016: Onderzoek naar alcohol- en druggebruik in klas 5 en 6 van havo & vwo in Amsterdam](#). GGD Amsterdam / Jellinek Preventie.

¹⁸ XTC, cocaïne, amfetamine, GHB, ketamine, paddo's/truffels, 2C-B of 3-MMC/4-MMC.

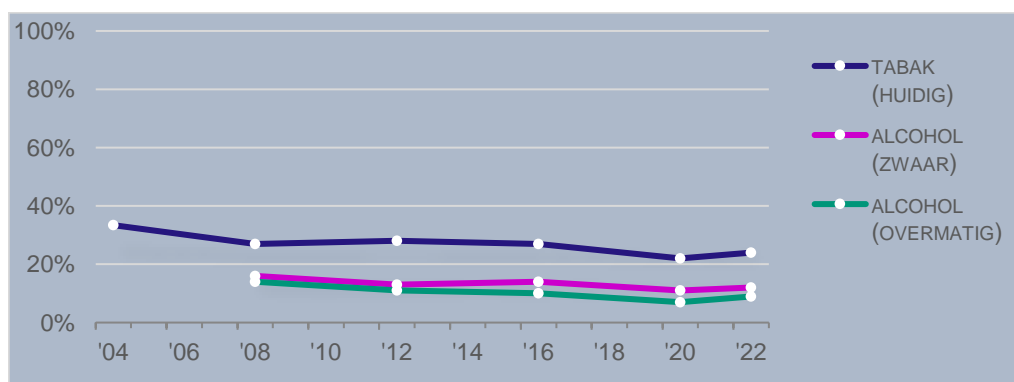

Figuur I.7: Middelengebruik jongvolwassenen (laatste 4 weken) regio Amsterdam¹⁹

3.3 Volwassenen (algemene bevolking)

De GGD Amsterdam voert sinds 2004 vierjaarlijks een gezondheidsonderzoek uit onder zelfstandig wonende Amsterdammers van 18 jaar en ouder, waarbij onder andere het gebruik van tabak, alcohol en drugs wordt gemeten. In 2022 is een extra Corona Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen uitgevoerd.

Op basis van de gegevens uit de laatste meting rookt bijna een kwart (24%) van de Amsterdammers, rookt 12% dagelijks en is 2% een zware roker (20 sigaretten of meer). Qua alcoholgebruik wordt sinds 2008 vooral gekeken naar zwaar en overmatig drinken.²⁰ In 2022 was 12% van de volwassen Amsterdammers een zware drinker en 9% een overmatig drinker. Roken en drinken nam wat toe in 2022 ten opzichte van 2020, maar cijfers zijn lager dan in 2016 (voor de coronaperiode).

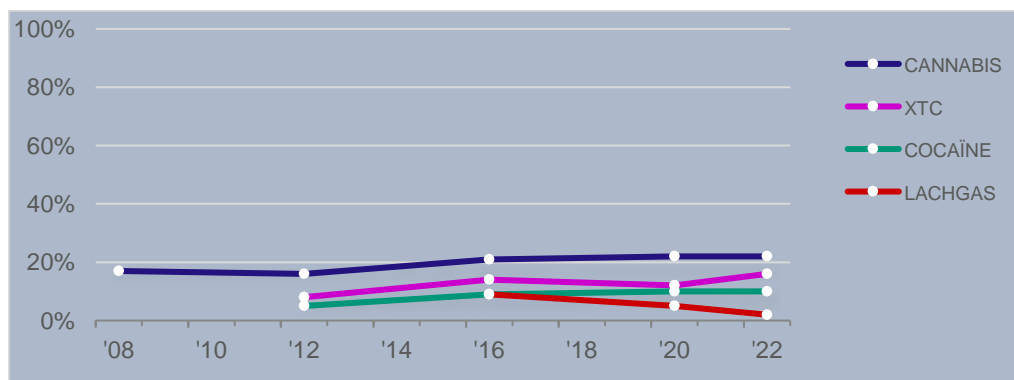
Figuur I.8: Alcohol- en tabakgebruik algemene bevolking Amsterdam²¹

¹⁹ De regio Amsterdam omvat tevens de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn. Afzonderlijke cijfers voor de gemeente Amsterdam zijn niet beschikbaar. Bron: [Corona Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen 2022](#), GGD'en en RIVM.

²⁰ Zware drinkers: drinken minstens één dag in de week zes of meer (mannen) of vier of meer (vrouwen) glazen alcohol. Overmatige drinkers: drinken gemiddeld meer dan 21 (mannen) of 14 (vrouwen) glazen alcohol per week. Bron: RIVM, [Alcoholgebruik > Cijfers & Context > Huidige situatie v Definities](#), volksgezondheidzorg.info.

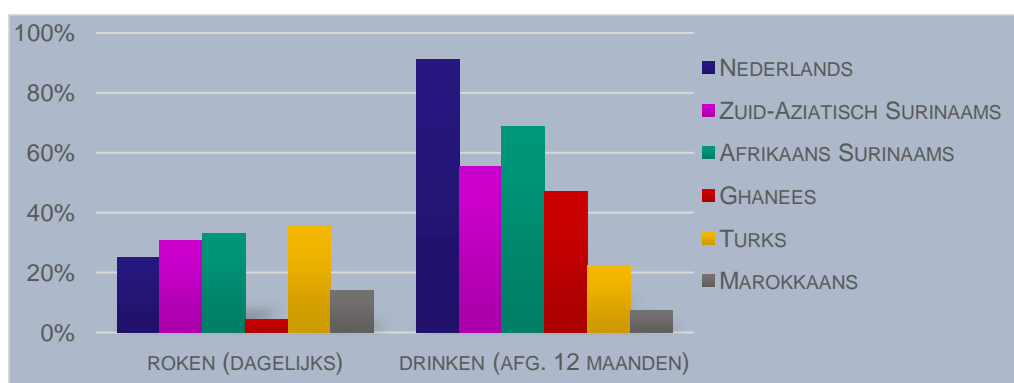
²¹ Bron: Dijkshoorn H, Janssen A, Julius M, Runtuwene N & Verhagen C (red.) (2021) [Gezondheid en welbevinden in Amsterdam](#). GGD Amsterdam | GGD Amsterdam (2023) [Gezondheid en welbevinden na de coronaperiode](#), GGD Amsterdam, afdeling Gezond Leven.

Het percentage recente (laatste jaar) cannabisgebruikers steeg tussen 2012 en 2016, maar is sinds 2020 gestabiliseerd op 22%. Recent xtc-gebruik was 16% in 2022, wat hoger is dan voorgaande jaren. Recent cocaïnegebruik is sinds 2016 stabiel op 10%, maar het gebruik van lachgas daalde naar 2%.

Figuur I.9: Drugsgebruik (laatste jaar) algemene bevolking Amsterdam²¹

In 2010 zijn AMC en GGD Amsterdam het HELIUS (*healthy life in an urban setting*) onderzoek gestart om inzicht te krijgen in de gezondheid van Amsterdammers met een verschillende afkomst en de oorzaken van gezondheidsverschillen. Hoewel de onderzochte Amsterdammers met een migratieachtergrond niet per se representatief zijn voor de totale etnische bevolkingsgroep die ze vertegenwoordigen, geven resultaten wel duidelijke aanwijzingen voor verschillen in rook- en drinkgedrag.

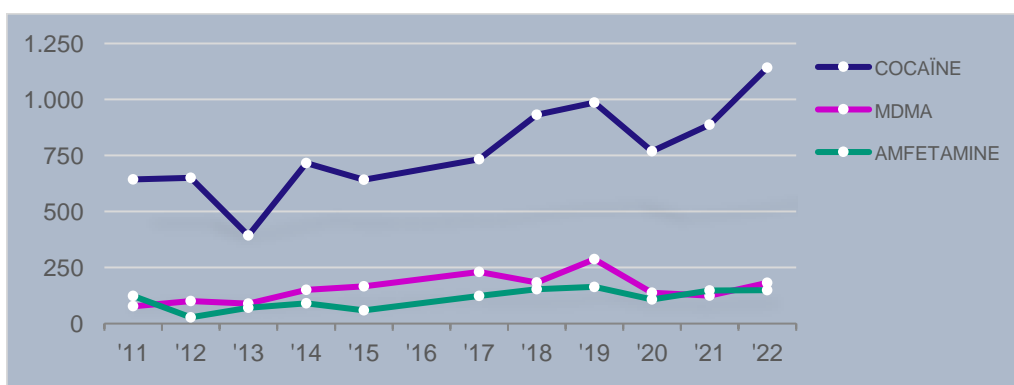

Figuur I.10: Roken en drinken naar etniciteit in Amsterdam²²

²² Bron: Visser MJ, Ikram UZ, Derks EM, Snijder MB, Stronks K & Kunst AE (2017) [Perceived ethnic discrimination in relation to smoking and alcohol consumption in ethnic minority groups in the Netherlands: the HELIUS study](#). *Int J Public Health*, 62(8): 879-887. | Van Amsterdam JGC, Benschop A, Van Binnendijk S, Snijder MB, Lok A, Schene AH, Derks EM & Van den Brink W (2020) [A Comparison of Excessive Drinking, Binge Drinking and Alcohol Dependence in Ethnic Minority Groups in the Netherlands: The HELIUS Study](#). *Eur Addict Res*, 26(2): 66-76.

3.4 Rioolwater

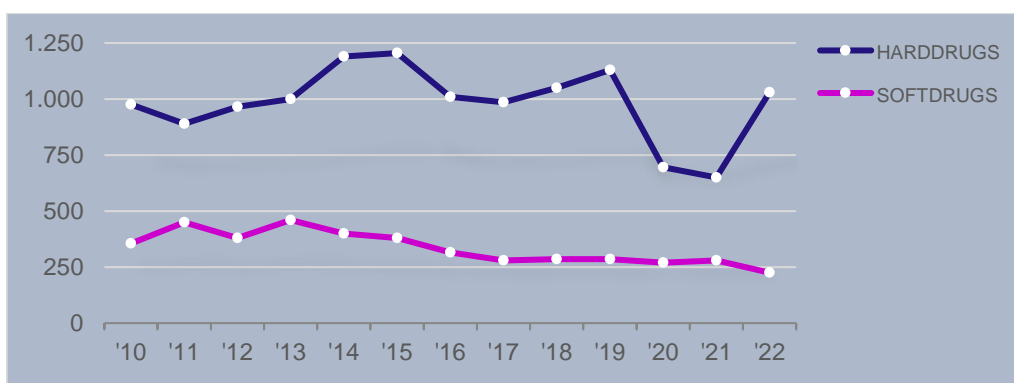
Sinds 2011 wordt onderzoek gedaan naar drugsresiduen in afvalwater in Amsterdam (en andere Europese steden). De resultaten van rioolwateranalyses worden weergegeven in mg per 1.000 inwoners per dag, terwijl de residuen ook afkomstig kunnen zijn van toeristen, forenzen en andere bezoekers die niet in de stad wonen, maar er wel werken, studeren, winkelen, uitgaan, recreëren of anderszins. Rioolwatercijfers kunnen bovendien niet worden vertaald naar aantallen gebruikers. In het Amsterdamse rioolwater werd in de loop der jaren steeds meer cocaïne, MDMA en amfetamine aangetroffen, maar het coronajaar 2020 liet een daling zien. Daarna namen de hoeveelheden weer toe; cocaïne zelfs tot ruim boven het pre-coronaniveau, MDMA en amfetamine blijven daar onder.

Figuur 1.11: Rioolwateranalyses (mg per 1.000 inw. per dag) Amsterdam²³

3.5 Arrestaties

Volgens de voorlopige cijfers werden in 2022 in de gemeente Amsterdam 1.030 harddrugsmisdrijven en 225 softdrugsmisdrijven geregistreerd. Het aantal geregistreerde misdrijven in verband met harddrugs nam na een corona-dip weer flink toe, maar cijfers van softdrugsmisdrijven dalen langzaam doch gestaag.

Figuur 1.12: Drugsmisdrijven Amsterdam²⁴

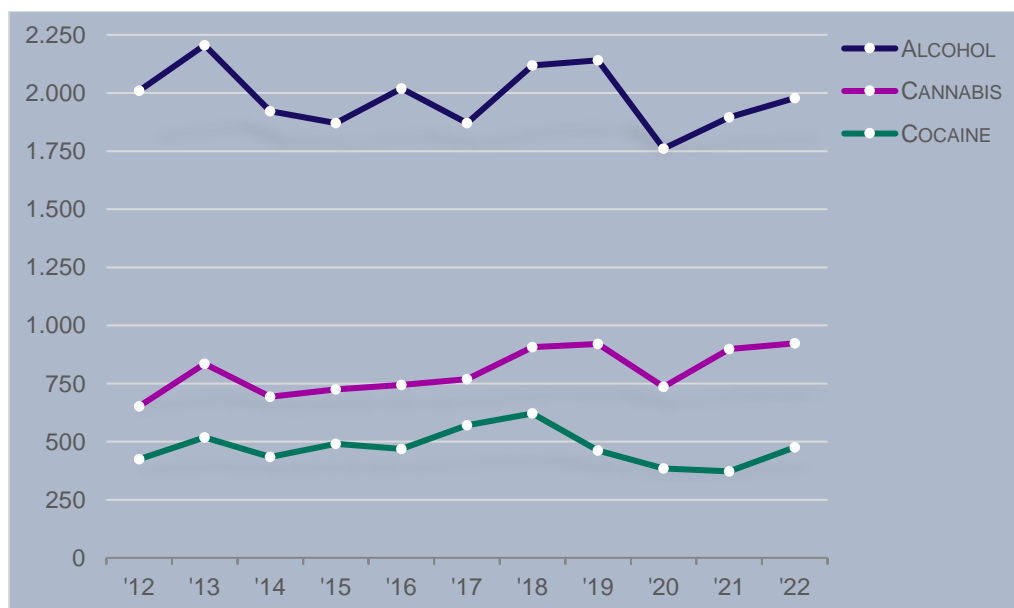
²³ Bron: *Wastewater analysis and drugs — a European multi-city study*, EMCDDA/SCORE. Hier zijn ook afzonderlijke cijfers voor weekend- en weekdays te vinden.

²⁴ Import/export, telen/bereiden/bewerken/vervoeren/leveren, aanwezig hebben, of vervaardigen van drugs (zie art. 2 en 3 Opiumwet). Bron: *Geregistreerde criminaliteit*, CBS Statline.

3.6 Verslaving

Cijfers over mensen onder behandeling in de verslavingszorg ontbraken de laatste jaren als gevolg van gewijzigde privacywetgeving.²⁵ De nationale gegevensverzameling is inmiddels weer opgestart, maar er worden (nog) geen Amsterdamse cijfers gerapporteerd. Als alternatief worden hier de instroomcijfers van Jellinek Amsterdam gepresenteerd, met daarbij de kanttekening dat Jellinek niet de enige aanbieder van verslavingszorg in de hoofdstad is.²⁶

Figuur I.13: Instroom cliënten Jellinek Amsterdam²⁷

Bij de jaarlijkse aanmeldingen voor behandeling bij Jellinek Amsterdam staat alcohol bovenaan, op afstand gevolgd door cannabis en cocaïne.²⁸ Deze drie middelen lieten tussen 2018 en 2020 een daling zien, maar de hulpvraag neemt sindsdien weer toe.

Na deze top drie volgden in 2022 (met veel lagere cijfers) aanmeldingen wegens onder andere benzodiazepinen, amfetamine en gokken.²⁹

²⁵ Verslavingszorggegevens worden verzameld in het Landelijk Alcohol en Drugs Informatie Systeem (LADIS).

²⁶ Andere aanbieders zijn o.a. Castle Graig, GGZ Interventie, Good Hope, Kick Your Habits, Peggy-Sue, Solutions, Terwille, Triora, Trubendorffer en WeQuit (Bron: [ZorgkaartNederland](#))

²⁷ Inclusief medicatiepoli en Minnesota, naar primair middel. Bron: Interne cijfers Jellinek.

²⁸ Deze top drie komt overeen met het landelijke beeld (Wisselink DJ, Kuijpers WGT, Kerssies JP & Van der Slink JB (2023) *Tussenrapportage Kerncijfers Verslavingszorg 2016-2021 LADIS*, Stichting IVZ).

²⁹ Aantallen overige aanmeldingen: benzodiazepinen (166), amfetamine (132), gokken (99), opiaten (76), ketamine (54), nicotine (31), overige medicijnen (7), crack (6), GHB/GBL (5), internetgames (5), methamfetamine (2), ecstasy (0), paddo's (0), qat (0).

---

4 De volgende hoofdstukken

In de volgende hoofdstukken gaan we in op de trends in middelengebruik onder jonge en jongvolwassen Amsterdammers in 2022. De resultaten van het uitgaanspanel onder insiders uit verschillende scenes in de uitgaanswereld worden in **hoofdstuk II** uitgebreid besproken. **Hoofdstuk III** toont de resultaten van het panel over kwetsbare jeugd. De bevindingen van de survey onder club- en festivalbezoekers worden in **hoofdstuk IV** gepresenteerd. Tot slot wordt in **hoofdstuk V** op basis van informatie uit de panelstudie en de survey, aangevuld met een analyse van gegevens van de testservice, een beschrijving gegeven van de Amsterdamse drugsmarkt. In **hoofdstuk VI** (Nederlands) en **hoofdstuk VII** (Engels) vatten we de belangrijkste bevindingen samen. Meer gedetailleerde informatie over onderzoeksmethoden en tabellen zijn te vinden in **VII Bijlagen**.

PANEL UITGAANDERS

1	Het uitgaanspanel	18
1.1	Het Amsterdamse uitgaansleven	19
1.2	Het professionele perspectief	20
1.3	Het uitgaandersperspectief	23
1.4	Ontwikkelingen uitgaansleven 2022	25
2	Middelengebruik	27
2.1	Vijf profielen	29
2.2	Gezondheid en risicogedrag	34
2.3	Alcohol	38
2.4	Tabak en cannabis	40
2.5	Stimulantia	45
2.5.1	Ecstasy	46
2.5.2	Cocaïne	49
2.5.3	Amfetamine	54
2.6	Narcosemiddelen	57
2.6.1	Ketamine	58
2.6.2	GHB	62
2.6.3	Lachgas	66
2.7	Nieuwe psychoactieve stoffen	70
2.8	Psychedelica	74
2.9	Overige middelen	77
3	Samenvatting	79

In het uitgaanspanel worden trends in de uitgaanswereld op de voet gevolgd. Dit gebeurt door middel van halfjaarlijkse individuele interviews met insiders in het Amsterdamse uitgaansleven, met speciale aandacht voor dance en urban, genres die het meest geprogrammeerd worden naast talrijke concerten op kleine en grotere podia in de stad. We doen hier verslag van de zevenenvijftigste (T57) en achtenvijftigste (T58) meting in respectievelijk voorjaar en najaar 2022.

Een beschrijving van de panelmethodiek, de panelleden en de netwerken die ze vertegenwoordigen is te vinden in *A Bijlage panel uitgaanders* (pag. 207) in *VIII Bijlagen*.

1 Het uitgaanspanel

Het huidige panel in het uitgaansleven telt **24 panelleden** die **26 netwerken** omvatten. In 2022 is het uitgaansleven na twee moeilijke jaren weer *alive and kicking*. De somberte heeft op het eerste gezicht plaatsgemaakt voor optimisme en nieuw elan. Maar is alles weer bij het oude? Velen hebben de draad weer opgepakt, maar voelen zij zich ook senang in de nachtcultuur na de coronacrisis? Hoe is de sfeer nu, en welke stempel drukt de nieuwe uitgaanslichting op het uitgaansleven? Is het feesttoerisme weer op stoom?

In de vorige Antenne Amsterdam (2021) schreven we over de moderne stad, het continue proces van tegenstrijdigheden en het immer durende inherente conflict tussen destructie en constructie. Ook de coronaperiode betekende een abrupte verstoring van het dagelijks leven. Moderniteit kan enerzijds worden gezien als een breuk met het verleden, een proces waarbij het oude wordt afgebroken ten faveure van het nieuwe. Echter, al het nieuwe behoudt ook zijn wortels in het oude. In het geval van het uitgaansleven zijn sommige clubs verdwenen wegens gederfde inkomsten door corona of wier tijdelijke contract is afgelopen. Maar wat is ervoor teruggekomen? Zijn de nieuwe locaties qua programmering een voortzetting van uitgaan zoals het was, met dj's die de maat bepalen? Of zijn uitgaanders ook gevoelig voor andere ontwikkelingen met minder nadruk op muziek en dansen? En trekt de nachtcultuur nog voldoende paradijsvogels en culturele smaakmakers die zich niet laten verdrijven door de stijgende prijzen in de stad? Of wordt de vrijhaven die de nachtcultuur met zijn couleur locale feitelijk is, toch geleidelijk aan uitgehold? Het goede nieuws is dat Amsterdam eindelijk weer een nieuwe nachtburgemeester heeft die de belangen van de nacht wil gaan behartigen.³⁰

³⁰ Roelie J & Goedegebuure J, *Dit is de nieuwe nachtburgemeester van Amsterdam: 'Wij zien jou naast Femke Halsema staan'*, Het Parool, 22 maart 2023.

Meer mutaties in de panelstudie

De panelstudie ging ondanks de sluiting van het uitgaansleven gewoon door. Het bezoeken van nachthoreca verplaatste zich in 2020 en 2021 meer naar privésettings en raves die een nieuwe bloeiperiode beleefden. Door de implosie van het uitgaansleven waren de panelleden moeilijker bereikbaar. Sommigen haakten (tijdelijk) af, maakten een carrièreswitch of verloren simpelweg de aansluiting met clubbers. Een deel van de studenten had moeite met het sociale isolement. Als gevolg hiervan werden er minder panelleden face-to-face geïnterviewd. In 2020 verliep 60% van de interviews via videocall en in 2021 nog 25%. In 2022 verlopen alle interviews weer face-to-face. De vragentopics richten zich weer op uitgaan en middelengebruik en minder op de beperkingen die corona had op het sociale leven, vriendschappen, opleiding, werk en op het mentale vlak. Wel zijn er na de coronaperiode meer mutaties van panelleden dan normaal. Het aantal nieuwe of vervangen panelleden ligt nu bijna op een derde, terwijl het in de jaren daarvoor eerder een vijfde tot een kwart bedroeg. Soms is er sprake van een natuurlijk verloop zoals bij Jamie (113a) die na ruim tien jaar uit het panel stapt en een nieuwe fase in haar leven begint. De *tipping point* was toen ze een drugstest voor haar werk moest doen.

“Ik ben ook gestopt met het verkopen van cocaïne. Ik werd ziek om telkens te moeten reageren op telefoontjes van klanten. Het is te veel risico voor een habbekrats. Ik ben erop uitgekeken omdat ik alleen maar met snuivers omga. Het verkopen van pakjes kost veel energie en die tijd heb ik er niet meer voor over. Ik wil niet meer opdraven voor de grillen van een ander. Mijn netwerk slonk meteen. Vooral bellers zonder kinderen. Ik ben ook uit de supporterswereld gestapt. Mijn leven is overzichtelijker en ik ben meer op het spirituele pad. Mijn huis is netjes opgeruimd en ik heb tijd om mijzelf te ontwikkelen. Ik ben nu ook meer met voedsel en gezondheid bezig. Mijn vriend komt uit een goed nest. We willen een goed leven opbouwen buiten Amsterdam en een kind krijgen. Amsterdam herken ik niet meer, mijn buurt wordt overspoeld met expats die in hun eigen bubbel leven. Corona heeft toch ook positieve dingen gebracht waardoor ik kritischer naar mijzelf ben gaan kijken. Ik zorg dat ik goed ga leven vanaf nu.” (Jamie, 113a)

1.1 Het Amsterdamse uitgaansleven

In de periode voor corona bevond het Amsterdamse nachtleven zich op een hoogtepunt met bijna 40 clubs (waarvan ca. 10 met een 24-uurslicentie), 30 culturele locaties en 60 muziek- en feestcafés.³¹ De dancefestivalsector groeide eveneens flink; 126 van de 1.244 Nederlandse muziekfestivals van 2019 vonden plaats in Amsterdam.³² De schaalvergroting in de club- en festivalcultuur had Amsterdam internationaal op de kaart gezet. Na de

³¹ Team Nachtvisie (2021) *Toekomst van de nacht: Nachtcultuur in Amsterdam*. Gemeente Amsterdam.

³² Van Vliet H (2020) *Festival Atlas 2019: Muziekfestivals*. Plan B publishers.

kredietcrisis in 2008 ontpopte de stad zich ook op economisch en cultureel gebied als een magneet voor buitenlandse bedrijven, investeerders, expats, toeristen en gelukszoekers. De toenmalige burgemeester Van der Laan durfde zelfs te spreken van een 'derde Gouden Eeuw' in de hoofdstad.

Daaraan kwam abrupt een einde in maart 2020 toen de nachtcultuur op slot ging als gevolg van landelijke en lokale maatregelen om de verspreiding van het coronavirus terug te dringen. Dat bleef grotendeels zo tot september 2021. Na een paar grote protestacties werd de ban in het weekend van de Formule 1 race gebroken. De verbazing was groot. Wel met tienduizenden juichen op de tribunes in Zandvoort, maar de nachtclubs op slot houden? De nachthoreca begon zich te roeren, met een voortrekkersrol van rave-organisaties.

Nu, twee jaar verder, draait alles weer op volle toeren. Rijen bezoekers staan als vanouds en vol verwachting weer voor clubs en festivalpoorten. Toeristen komen weer in groten getale naar de hoofdstad en het zal niet meer zo lang duren of het inwoneraantal van een miljoen is in zicht.³³

De panelleden die in dit hoofdstuk aan het woord komen maken zelf deel uit van een netwerk en/of hebben als professional contact met publieksgroepen. Panelleden met een **primair** contact vertellen vanuit een insidersperspectief over het middelengebruik in hun netwerk, scene of vriendengroep. Panelleden met een **secundair** contact vertellen vanuit hun professionele rol in het uitgaansleven (glazenophaler, portier, organisator, dj, barbediende, boeker, programmeur, etc.). Eerst komen de professionals (secundair contact) aan het woord (o.a. portiers, servicemedewerkers, barmedewerkers, clubuitbaters en organisatoren van raves), gevolgd door de uitgaanders die als panellid zelf deel uitmaken van de stapcultuur (primair contact).

1.2 Het professionele perspectief

In deze paragraaf belichten we de positie van professionals die vanuit hun perspectief reflecteren over het uitgaansleven.

Security

We schuiven aan voor een nieuw jaarlijks gesprek met drie portiers van een beveiligingscollectief.³⁴ Na een paar bewogen jaren stromen de aanvragen weer binnen. Daarmee doemt een nieuw probleem op, want veel beveiligers zijn gestopt tijdens de

³³ O&S, *Prognose bevolking 2023-2050*, Gemeente Amsterdam, 21 februari 2023.

³⁴ De drie portiers die aan het woord komen hebben één code: portier I (153a).

lockdown. De events waar ze staan variëren van techno tot queerfeesten. Na de wildgroei van illegale feestjes proberen een paar rave-organisaties bij het reguliere circuit aan te haken. Dit is nog niet zo eenvoudig omdat nu ook vergunningskosten betaald moeten worden en aan andere veiligheidseisen moet worden voldaan. Daarnaast zijn ze niet gewend om samen te werken met beveiligers.

Wat betreft het gedrag van uitgaanders hebben portiers het meest te stellen met de jongste post-corona lichter die de gedragscodes niet snappen of simpelweg aan hun laars lappen. Omzien naar elkaar is ook niet hun sterkste punt. Het egoïsme viert soms hoogtij. En over alles moet worden gediscussieerd. Wat de beleidspraktijk betreft is het altijd makkelijk om vanaf de zijlijn iets te gaan roepen over strenger optreden. De portiers vinden dat de beleidsmakers te ver staan van de praktijk. Pasgeleden liep een overheidsdienaar mee op een groot evenement. Zijn politieke partij wil dat bij elke drugsvondst een proces-verbaal wordt opgemaakt. Dat dit onhaalbaar is bleek al na een half uur toen de kluis bijna vol lag met geconfisqueerde xtc-pillen. De politie heeft hiervoor onvoldoende capaciteit.

Portier II (162a/b) heeft een bul in de sociologie en schreef in zijn afstudeerscriptie over de relatie muziekgenres en druggebruik. Ook hij merkt een gedragsverandering bij Amsterdammers én toeristen, die denken dat ze alles mogen en verbaasd zijn als ze wegens drugsbezit geweigerd worden. Hij is realistisch. Gebruik valt niet te voorkomen, maar tegen zichtbaar gebruik op heterdaad wordt direct opgetreden. Wat veel bezoekers niet weten is dat de toilet dames de extra ogen van de portiers zijn. Bij onraad wordt direct de beveiliging ingeschakeld en heeft een 'snuifsetje' wat uit te leggen zodra ze weer naar buiten komen.

Club- en locatiemanagers

Nachtdirecteur Bob (147a) van een club in Amsterdam-Noord ziet dat er een andere wind waait waar punk en rauwe queeravonden veel belangstelling trekken, maar ook Afrikaanse muziek met een perfecte etnische blend van bezoekers. Bob schudt nog een handvol clubs uit de mouw, en niet alleen in Noord, die hoge ogen gooien bij pionierende bezoekersgroepen. Club Lofi, de laatste loot aan het clubfirmament, scoort goed bij het kritische Amsterdamse publiek. Ook clubmanager MJ (146a) praat gepassioneerd over een parade van queers en drag queens & kings die weer volop in de schijnwerpers willen staan. Hij merkt dat de groepen heterogener zijn en meer uitgesproken dan voor de coronacrisis. Dat de huidige generatie meer openlijk acteert, zoals trendwatchers voorspelden, ondervindt hijzelf ook. De discussies over gender en seksualiteit kan een mijnenveld zijn. Verder geniet hij van het bruisende bloot op feesten met als dresscode 'zo weinig mogelijk'.

Ook andere clubmanagers en evenementenorganisaties zien weer perspectief voor de toekomst nu de loop weer in zit. Het personeelstekort blijft een punt van aandacht.

"De stad heeft ons gevonden. We zijn meer gemixt geworden in plaats van alleen maar wit en hetero. Het supporten van minderheden en het creëren van een veilige club is belangrijk. We hadden grote moeite met het vinden van goed personeel: iedereen was ziek. Daarna kwam het op gang. We zitten elk weekend vol en gaan 24 uur achter elkaar door!"
(Bob, 147a)

Rave-organisatoren

In 2021 maakte een nieuwe ravegarde furore. Volgens Flip (171a), die tot deze jongste lichter behoort, greep de lockdown aan om te schaven aan zijn dj-skills. Inmiddels heeft hij een handvol raves op zijn conto staan. De coronaperiode heeft in de ravecommunity tot meer onderlinge samenwerking geleid. "Feesten op locaties waar je nog nooit bent geweest blijft kicken." Ook Dave (170a), afgestudeerd in creatieve business, raakte al vroeg besmet met het ravevirus. Zijn drijfveer is het behouden van de ongedwongen en vrije sfeer in de nacht. Hij waarschuwt dat groepen met een masculiene attitude niet de overhand mogen krijgen in een inclusieve nachtcultuur. Geïnspireerd door de Berlijnse techno-queen stroming zou het niet uit mogen maken wie je bent en wat je aan hebt. Inmiddels heeft hij tien raves georganiseerd.

Het corona-effect werkte ook door op de nieuwe aanwas van vrijwilligers. De ravegroep waar Jan (144a) deel van uitmaakt verdubbelde naar ca. honderd vrijwilligers met zeeën aan creatieve input. De een heeft technisch vernuft, de ander bouwt decors of is een communicatiewonder bij de promotie van nieuwe raves op sociale media. Een derde is inmiddels *international* (buitenlandse (ex-)student). In de Riekerhaven werd zelfs een vijfdaagse rave georganiseerd door verschillende organisaties. Jan (144a), een van de medeorganisatoren, kreeg groen licht van de gemeente toen hij dit idee had gepitcht. Naast deze feestplek zou op het terrein ook een buurtwerkplaats moeten komen met ruimte voor culturele experimenten en ook voor buurtbewoners aantrekkelijk. Maar ondanks hun onstuimige enthousiasme gaan sommige rave-organisaties ook weer in rook op, omdat vrijwilligers wegens werk- en studieverplichtingen weer moeten afhaken of de opbrengsten simpelweg niet dekkend zijn.

Floyd (180a) is gepokt en gemazeld in het nachtleven. Omdat hij niet de muziek hoorde die hij goed vindt, besloot hij zelf feesten te geven met ook een scherp oog voor belangrijke randzaken. Een dj uitnodigen is geen punt, maar hoe beheers je de sociale media, onderhoud je contacten met andere organisaties, draai je een bar en durf je ook verantwoordelijkheid te nemen? Hij wil maar zeggen: een feest organiseren lijkt simpel, maar is duivels moeilijk. Tegelijkertijd was hij ook een van de gangmakers achter de

coronarave die protesteerde tegen de gevestigde orde. Floyd vindt het belangrijk dat je de huisregels van raven uitlegt aan de jongste lichte. Want elkaar gaan fotograferen, terwijl jaren geleden strijd voor gevoerd is in de scene om anoniem te blijven? Iemand met een respectabele baan op de Zuidas zit er niet te wachten dat hij wordt *geshamed*, vindt hij.

Floyd (180a) kent zijn achterban. Een deel is extravagant of kan niet aarden in het reguliere uitgaanscircuit. In het uitgaansleven ziet hij ook de tijdsgeest weerspiegeld en de maatschappelijke issues die bij twintigers spelen. Het schuurt op allerlei vlakken: klimaatzorgen, oorlog, wooncrisis en veel persoonlijke crises. Iedereen lijkt tegenwoordig wel een vriend of vriendin te kennen met een burn-out.

“Muziek is belangrijk omdat het emoties triggert die normaal verborgen blijven in het alledaagse. Je wordt losser in je lichaam, maakt makkelijker contact en voelt extase als een diepe lichamelijke ervaring die bevrijdend kan werken in een omgeving met een hoge tolerantiegrens. De club biedt een veilige omgeving om los te laten en op zoek te gaan naar je identiteit en hoe je die vorm wilt geven.”

1.3 Het uitgaandersperspectief

Een aanzienlijk deel van de panelleden is nieuw na de *shake out* van corona. Maar er zijn ook nog oudgedienden die de draad weer op hebben gepakt. Kofi (132a) gaat weer in volle overtuiging uit en ziet een nieuwe stroming en scene in wording. Sarah (174a) en Nicole (155a) dompelen zich weer onder in de krochten van het clubmilieu. Nuri (118a) probeert haar feesturen te limiteren om greep te houden op het normale leven. Tommy (152a) blijft gestaag zijn gang gaan met dealen, net als Koosje (175a) die de teknoscene op de voet blijft volgen. De hechte vriendengroep van Stas (166a) treft elkaar nog steeds op pleintjes. De beleving met drillrap was van korte duur. Stas is eerlijk gezegd wel blij dat het ‘kinderachtige gekletter met shanks’ (messen) over is. De groep zoekt in het weekend nog steeds zijn (feest)vertier in tunneltjes en feestcafés. Op hotelkamers met meiden is verleden tijd. Ze hebben het zo bont gemaakt dat de groep op een zwarte lijst staat. We volgen de nieuwe generatie via Cayenne (178a) die onlangs 18 jaar werd en haar verloren feesttijd wil inhalen. Andere nieuwe panelleden als York (183a) en Thor (182a) versterken het panel en doen in de loop van dit hoofdstuk verslag van hun belevenissen in het nachtleven.

Uitgaansflitsen

Het uitgaansleven heeft zich weer over de volle breedte weten te herpakken. Iedereen kijkt weer met een positieve bril naar de toekomst. In de urbanscene timmert amapiano, een subgenre van house met Zuid-Afrikaanse invloeden, flink aan de weg. Deze stijl die tijdens corona tot wasdom kwam krijgt ook vaste voet in het reguliere festivallandschap. De

opwindende nieuwe stijl wordt opgepikt door toonaangevende clubs (o.a. Nix, Bitterzoet) in het urbancircuit. De stijl wordt gedragen door een nieuwe jonge generatie die zich mengt met het oudere reggae en dancehall publiek en *fashionistas*. De jonge stroming brengt een cultuur van expressie, individualisme en nieuwe muziek bijeen. Kofi (132a) is laaiend enthousiast over deze nieuwe stroming waar hetero en queer samen lijken te smelten. “Vrouwen zijn zowel *boyish* als feminien en mannen variëren tussen metro en homo. Het gevlochten haar en kapsels verraden Afrikaanse invloeden, evenals de gezichtsbeschilderingen.”

Intussen reizen Nuri (118a) en haar vriendinnen voor clubvertier vaker af naar Rotterdam, waar minder ‘protserig’ wordt gedaan. “Als je een fles champagne bestelt krijg je er geen vuurwerk bij. Mannen laten minder zien dat ze geld hebben. Of willen ze niet opvallen door hun cokegebruik?” Voor Thor (183a) is een avond pas écht geslaagd als iedereen danst. Ook als dat het sluitstuk van de nacht is die eerder in een rustige setting begon. De kracht van Amsterdam is dat het uitgaansleven (buiten de bekende horecagebieden) ook een beetje in het verborgene ligt, waar de moderne stapper (vooral in Noord) van kroeg naar kroeg hopt en door kan naar een club of eerst nog een optreden meepakt. Omdat de uitgaanservaring zo versplinterd is, doet het Thor ook aan Rotterdam denken. “Niet iedereen wil een duur ticket en de hele avond op één plek blijven hangen.” Floyd (180a) ziet dat het ‘queerkapitaal’ na de coronaperiode terrein wint. Maatschappelijke normen en waarden worden opnieuw gedefinieerd en verdedigd. Het binaire denken wordt bekritiseerd. Verschillende clubs bieden de ruimte om te gaan experimenteren en samen te definiëren hoe je met elkaar om wil gaan en behandeld wil worden. En als Flip (171a), dj, niet hoeft op te treden, gaat hij het liefst naar feesten waar het los gaat maar iedereen ook lief voor elkaar is. Feestjes waar de telefoon het liefst in de broekzak blijft.

Kritisch over het nachtleven

Maar er is ook kritiek. Waarom heeft de stad sinds het verdwijnen van Club 11 en Trouw geen nieuwe iconische plek weten te creëren? Een plek waar je altijd naartoe kunt? Verschillende panelleden in het elektronische segment vinden dit een gemiste kans. Floyd (180a) vindt sowieso dat Amsterdam te weinig semi-autonome hotspots telt. Na een aanvankelijke opleving (direct na corona) is het aanbod van clubs en locaties weer gekrompen volgens kwartiermakers. Bob (147a) voegt daaraan toe dat je geen échte nachtstad bent als er geen goed openbaar vervoer is na middernacht. En waar kun je in de vroege ochtend (ca. 05.00 uur) terecht voor een hapje? York (182a) gaat een stapje verder en vindt het karig gesteld met de échte vrije ruimtes in de stad. En daar bedoelt hij niet per se alleen duistere clubs met spuwende mistmachines mee.

Behalve het verlangen naar meer vrije ruimtes, zijn ook de huidige omgangsvormen vaak punt van discussie. Sinds de MeToo-beweging een open zenuw heeft geraakt, wordt er in het uitgaansleven meer gepraat over eigen grenzen aangeven en optreden tegen opdringerig gedrag. Sarah (174a) vraagt zich af of de nasleep van corona hier misschien een rol in heeft gespeeld. “Houden jonge bezoekers fysiek contact af omdat ze meer geëmancipeerd zijn, of hebben ze überhaupt minder behoefte aan aanraking?” Moos (180a), organisator van drum-'n-bass feesten, ziet ook spanningen op een ander niveau, namelijk die van polarisatie tussen groepen.

“Jongeren zijn meer bewust van wie ze (willen) zijn. Je wordt sneller aangesproken op een verkeerde opmerking. Het schuurt vaker in de omgangsvormen. Er is meer polarisatie tussen groepen. Op macroniveau is er meer spanning in de samenleving. Jongeren voelen meer druk over hun toekomst. Ze krijgen het niet automatisch beter. In de clubscene zitten veel kids met rijke ouders, maar in de ravescene moeten velen sappelen om een beetje rond te komen.” (Moos, 180a)

Het valt portier II (162a/b) ook op. Volgens hem heeft het simpelweg te maken met beschaafd gedrag. “Je groet elkaar toch netjes als je naar binnen wil in plaats van weg te duiken onder je *hoodie?!’* En Flip (171a) irriteert zich mateloos als een ‘troep jongeren’ schijnt heeft aan ongeschreven clubregels. Ten slotte is er nog een irritatie die bij panelleden vaak tot ergernis leidt: expats en toeristen die de sfeer in een club domineren. Reden waarom *locals* bepaalde clubs links laten liggen omdat de synergie ontbreekt.

1.4 Ontwikkelingen uitgaansleven 2022

Na een periode van uitbundige groei moest de nachthoreca in de coronacrisis (2020-2021) bijna twee jaar lang noodgedwongen de deuren sluiten. Vanaf 2022 komen de clubs en festivals weer tot leven. Panelleden (professionals en uitgaanders) zien een nieuw elan in het uitgaansleven, maar vertellen ook dat de gevolgen van de crisis nog steeds voelbaar zijn. Het hechte weefsel van de nachtcultuur is flink verstoord geraakt, zegt Nicole (155a). Kofi (132a) ziet hoe organisaties weer op proberen te krabbelen. Hij denkt dat het nog wel een poos zal duren voordat de feestscene helemaal hersteld is. In 2022 was het hollen of stilstaan omdat iedereen naarstig op zoek moest naar nieuw personeel. Omdat veel ervaring verloren is gegaan, horen panelleden verhalen over personeelsleden en organisatoren die wegens structurele onderbezetting overspannen zijn geworden.

We schetsen enkele ontwikkelingen in het uitgaansleven die panelleden opvallend vinden.

- Veel clubs en festivals maakten een nieuwe doorstart. Het feesttoerisme neemt ook weer toe en zorgt (bij sommige clubs en events) voor een substantieel deel van de inkomsten. Daarnaast is de groep *internationals* groeiende in de stad.³⁵
- Uitgaan is na corona door stijgende kosten flink duurder geworden. De prijs van consumpties is fors gestegen, alsook tickets voor evenementen. Hoewel hier enig begrip voor is, proberen sommige organisaties daar een slaatje uit te slaan. Sommige stappers gaan wegens de gestegen prijzen minder vaak uit.
- Clubs met een alternatieve elektronische programmering trekken minder jonge aanwas na corona. Er zijn minder weekenders (lange openingstijden). De club-aftercultuur is na een korte opleving ingezakt. Echter, rave-organisaties vullen dit gat een beetje op omdat ze vaker in clubs zijn gaan programmeren.
- De geest van de jaren tachtig (o.a. muziek, mode en protestcultuur) is nog niet voorbij. Twintigers van nu (in de Randstad althans) tonen zich meer maatschappelijk geëngageerd dan de millennials hiervoor.
- Na een turbulent begin gedragen de 'covid-19-kids' zich wat minder 'loos'. Hoewel er zo hier en daar nog steeds clashes waren met het clubpersoneel.
- Een nieuwe generatie queers drukt een duidelijk stempel op de nachtcultuur wat betreft gender (minder stigma), muziek (hyperpop, eclecticisch en meezingen), mode (leer, tuigjes, mannen met make up, etc.) en meer *body show*.
- De locatie-uniekheid is een 'trekker' voor stappers die meer avontuurlijke uitgaansbeleving zoeken. De nieuwe locaties profileren zich meer volgens een concept met minder nadruk op alleen dansen.
- Maar er zijn ook 'creatieve locaties' (van kledingbedrijfjes tot artistieke studio's) waar feestjes worden gegeven ergens verscholen in een nieuwe Amsterdamse buitenwijk.
- Een ander fenomeen zijn de zogenaamde luistercafés, met een dj die rustige muziek draait terwijl mensen aan het eten en drinken zijn. Daarna ontpopt het zich tot een feestje waarbij de stoelen en tafels naar de kant gaan. De nadruk ligt op muziek en gezelligheid tot een uur of 03.00 's nachts.
- In het urbancircuit viel de lichter post-corona stappers massaal voor amapiano (elektronisch Afrikaans) in plaats van dancehall en reggae dat jarenlang de

³⁵ Er wonen meer dan 300.000 kenniswerkers, arbeidsmigranten, statushouders, buitenlandse studenten en hun partners en kinderen in de metropoolregio Amsterdam, en dat aantal neemt elk jaar met ca. 6% toe (Bron: Steegman.S (2022) *Monitor internationals 2010-2020: Regiorapportage metropoolregio Amsterdam*, Decisio).

dansvloer domineerde. Insiders verwachten dat het amapiano-publiek door gaat groeien naar andere elektronische stijlen.

- Een grotere trend is de komst van Generatie Z (geboren na 1996) die meer gemotiveerd is om in actie te komen tegen maatschappelijk onrecht. Zeker nu de rekeningen worden doorgeschoven naar toekomstige generaties. De coronaperiode was een ideale voedingsbodem voor de bloei van meer radicale subculturen als punk of de TikTok-techno-jeugd die momenteel van zich doet spreken.

2 Middelengebruik

We verschuiven de focus van uitgaan naar middelengebruik in de panelnetwerken. Te beginnen met de legale middelen (alcohol en tabak), waarna cannabis en andere middelen aan bod komen: stimulantia, narcosemiddelen, nieuwe psychoactieve stoffen (NPS), psychedelica en 'overige middelen'.

Voordat we het gebruik van de middelen afzonderlijk gaan bespreken, zullen we eerst in de context van *drug* (wat), *set* (wie) en *setting* (waar) worden geduid en beschreven. Deze factoren zeggen iets over de gebruikers, de verwachtingen en culturele verschillen, en ook de omgeving waar middelen worden geconsumeerd. De panelnetwerken vertegenwoordigen een bont gezelschap van groepen en scenes die het uitgaansleven rijk is. Een groep die niet direct vertegenwoordigd wordt door panelleden, maar in het laatste decennium qua aantal toeneemt in het uitgaansleven, zijn de feesttoeristen. Panelleden die in het nachtleven werken kunnen hier wel indirect over vertellen.

Na twee ongewone jaren probeert iedereen weer de draad op te pakken. Het nachtleven is weer open, bezoekers staan weer in rijen voor de deur en de feesttoeristen strijken in het weekend en masse neer in Amsterdam. We zijn benieuwd of het middelengebruik in de post-coronaperiode een ander beeld laat zien dan in de voorgaande periode, toen een inerte, geïsoleerde en minder sociale omgeving bij een grote groep leidde tot minder gebruik van stimulerende middelen. Zeker gelet op de motieven die doorgaans gelden voor het gebruik in groepsverband: meer energie, langer doorgaan, dansen, intensivering van sociale interactie en verbinding zoeken. Daarnaast zagen we in sommige fracties binnen panelnetwerken een toenemend gebruik van alcohol, cannabis en narcosemiddelen.

Factoren: gebruik nieuwe middelen in een groep

In de panelstudie worden de groepen in het uitgaansleven (panelnetwerken) door panelleden vertegenwoordigd die vertellen over de omgeving en de momenten van gebruik, met wie, waar, wanneer, hoe, etc. De groepen zijn vaak fluïde. Er komen mensen

bij; anderen raken weer uit beeld. Ook het middelenpalet is variabel. Naast een paar bekende middelen, trekken soms ook nieuwe middelen de aandacht. In het onderstaande rijtje sommen we factoren op die panelleden door de jaren heen (soms of vaak) hebben genoemd ter verklaring van gebruik.

- De groep verandert van samenstelling. Eén of meer nieuwe personen in de groep introduceren een nieuw middel en/of maken reclame daarvoor (evangelist).
- De groep is nieuwsgierig naar een vermeend positief middel wegens promotiepraat (soms ook test sample) van een bezorger.
- De groep is nieuwsgierig naar een middel als gevolg van positieve (soms ook negatieve) berichtgeving in de (sociale) media.
- De groep is jong en zit in een experimenteerfase waardoor in relatief korte tijd een scala aan nieuwe middelen wordt uitprobeerd.
- De groep ontdekt de positieve werking van een middel (o.a. communicatie, prestatie, activiteit, energie) die het groepsgevoel en de groepsbinding verstrekt (socialiteit).
- De groep ontdekt een effectieve c.q. functionele werking van een middel om een gewenst gevoel te verlengen, veranderen of dempen (roesmanagement).
- De groep identificeert zich met een middel dat qua werking en imago resoneert met de symbolische waarden van de beleden subcultuur (internalisering symbolisme).
- De groep stapt als gevolg van schaarste (soms als gevolg van een verbod) over naar een ander middel met een vergelijkbaar effect (substituut).
- De groep gaat heviger of anders gebruiken als reactie op een maatschappelijke gebeurtenis die ze niet zelf in de hand heeft (bijv. corona).

Drugs en de nacht

In de panelstudie zijn in het verleden meermaals uitgaanspraktijken beschreven waar de middelenkeuze en vorm van subcultureel kapitaal (o.a. muziek, mode) synchroon lijken te lopen (o.a. gabbers, techno, lounge, dancehall, tekno). Voor gabbers/hardcore destijds was speed de extra benzine om het moordende tempo van de BPM bij te kunnen houden. Daarentegen was voor lounge cocaïne een middel als reactie op de ecstasieuforie aan het eind van de jaren negentig van de vorige eeuw. Geen massa's mensen meer in grote sporthallen met househerrie, maar de beslotenheid en luxe van een kleine comfortabele omgeving met cocktails en af en toe een snuif. De perceptie, roesbeleving en het imago van middelen blijven in de panelstudie door de tijd heen veranderlijk. Net als bij de coronacisis die, onder deze bijzondere omstandigheden, leidde tot een verschuiving van middelengebruik. Een flink deel van de panelleden had tot halverwege 2021 minder

contactmomenten met de vriendengroep of scene. De auto-, hotel-, thuis- en tuinfeestjes daarentegen namen toe in aantallen, net als raves sinds najaar 2021.

Het ontdekken van andere uitgaansvormen en settings leidde deels ook tot andere gebruikspatronen en risico's rond middelengebruik in de thuisomgeving.³⁶ Van de nieuwe lichte organisatoren zijn sommigen tot wasdom gekomen. Eerst met raves in de coronaperiode en nu ook in clubs. In het urbancircuit maakt Kofi (132a) gewag van een nieuwe generatie feestgangers die meer open lijkt te staan voor middelengebruik. "Er is minder angst om eerlijk te zijn over je gebruik. De sfeer is meer *open minded* dan op de traditionele dancehalfeestjes. Meer mensen zijn zichtbaar onder invloed en genereren zich daar niet voor." Nu feestjes en publiek meer door elkaar zijn gaan lopen ontstaan nieuwe vormen van sociale kruisbestuiving. Tijdens corona was het gebruik van drugs meer geïsoleerd, denkt Kofi (132a). De nieuwe lichte komt met eigen ideeën op festivals en is minder beïnvloed door de oudere generatie. Bob (147a), nachtdirecteur van een succesvolle club, vindt dat de discussie over middelengebruik over eieren lopen blijft. Bovendien is het nachtleven geen eenheidsworst, maar een palet van smaakculturen waar ook verschillende middelen gedijen. In de wandelgangen wordt er weinig aanstoot aan genomen zolang het maar op discrete en verantwoordelijke wijze gebeurt. "Mensen letten op elkaar en stigmatiseren niet. Er wordt alleen ingegrepen als er zonder gêne openlijk wordt gebruikt. Het kat- en muisspel hoort bij de nachtcultuur."

Portiers voelen goed aan welke middelen in zwang zijn. De clubnacht is een belangrijke graadmeter binnen verschillende muziekgenres. De elektronische scene scoort van oudsher hoog op middelengebruik. MJ (146a) spreekt in dit verband over 'verclubbing' als er naast alcohol andere middelen worden gebruikt. Moos (180a) vindt het belangrijk dat organisaties niet weggijken van druggebruik. Vooral wanneer een nieuwe onstuimige lichte met weinig ervaring zich aandient. Hij geeft aan dat uppers doorgaans minder problemen geven dan downers. Koosje (175a) voegt daar nog aan toe dat drugs op een plek in de natuur mensen dichter bijeen brengt dan in een club.

2.1 Vijf profielen

De meeste panelnetwerken behoren ideaaltypisch tot een van de vijf profielen:

instromers, alternatieven, creatieven, sensualisten en psychonauten.³⁷ Allemaal hebben een speciale band met het uitgaansleven (cafés, clubs, festivals, concerten, etc.),

³⁶ Bilderbeek B & Spronk D (2021) *Corona, middelengebruik en het nieuwe uitgaan*. Trimbos-instituut.

³⁷ Voor een uitgebreide profielbeschrijving, zie: Nabben T (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*. Rozenberg Publishers.

maar kunnen op achtergronden, kenmerken en leefstijlen verschillen. De profielen zijn niet strikt van elkaar gescheiden omdat in panelnetwerken soms wel twee of drie profielen herkenbaar zijn. Sommigen spreken over *communities* als ze het 'familiaire gevoel' in hun scene willen benadrukken. Deze *communities* kunnen heel stabiel zijn, maar ook uiteenvallen wanneer een club de deuren sluit, zoals tijdens de coronacrisis het geval was. Maar groepen gaan ook op zoek naar een andere *playground* of worden enthousiast van een nieuwe muziekstijl en dompelen zich daar helemaal in onder. Muziekvoorkeur speelt in veel panelnetwerken een voorname rol. Een deel kent elkaar immers van het uitgaansleven en afters. Maar ook druggebruik, set en setting hebben daar invloed op. In de coronaperiode begonnen veel panelnetwerken (vooral die in het uitgaansleven) te krimpen omdat de routine van uitgaan verdween. Na een dieptepunt kwam het uitgaansleven in 2021 weer langzaam op gang. Vanaf 2022 is er weer sprake van een hoge uitgaansintensiteit in veel panelnetwerken. We bespreken nu kort wat gaande is in de verschillende profielen.

Instromers (*absolute beginners*)

Elk jaar opnieuw ontdekt een cohort jonge uitgaanders het uitgaansleven. Sommige locaties, festivals en specifieke clubavonden mikken op deze nieuwe groep instromers die nog volop in hun zoektocht zitten van muzieksmaak, genderidentiteit, kledingkeuze, drugsvoorkeuren etc. De contouren van wie je wil zijn, moeten zich nog uitkristalliseren. De groepen zijn fluïde en veranderlijk omdat er zoveel te kiezen is. De een wil vaker naar urban in Paradiso, de ander gaat liever sjiek uit in een dure club, en een derde houdt van het caféleven. Een deel van het nieuwe cohort haakt af en keert het uitgaansleven na een paar keer de rug toe. Een andere groep groeit door naar scenes die zich meer profileren door middel van hun subculturele kapitaal.³⁸ De instromers vertegenwoordigen de jongste netwerken vanaf 16 jaar. Cayenne (178a) hoort bij een nieuwe groep (16-17-jarigen) die ze tijdens coronatijd heeft leren kennen. "Het was veel hangen met elkaar, lachen, drankjes en drugs." Ze mogen nog niet naar festivals, maar konden wel al binnenglippen in een paar clubs met een soepel toegangsbeleid voor meisjes. "De portier kijkt de andere kant op als je hem een briefje van twintig geeft", zegt Cayenne. Ze kan niet wachten, want over twee maanden wordt ze 18 jaar. Paradiso, Club Air en Jantjes staan hoog op de lijst. De hele dag door snappen (Snapchat) ze met elkaar.

- Vanuit diverse kanten in het nachtleven komen berichten over de rumoerige soms baldadige sfeer bij een nieuwe lichter uitgaanders die moeite hebben om zich aan te passen aan de informele regels in het uitgaansleven. Ze letten minder goed

³⁸ Thornton S (1995) *Club cultures. Music, media and subcultural capital*. Polity Press.

op elkaar, zijn onhandig in toenaderingspogingen en handtastelijkheden door jonge mannen worden vaker gerapporteerd. Sommige portiers en servicemedewerkers vertellen dat bezoekers het personeel bij de ingang compleet negeren. Sommige clubs hebben de leeftijdsgrens verhoogd naar 21.

- Buiten het uitgaansleven hebben speciale apps een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt op het terrein van thuisfeesten. Nu alles weer open is, lijken deze apps aan invloed te verliezen.
- Naast de bekende rave-organisaties is een parallel circuit ontstaan met een jonge aanwas, ook wel aangeduid als TikTok-techno. Een nieuwe harde technostroming met dj's die tijdens corona aan een nieuwe sound hebben gesleuteld die nu massaal navolging vindt.

Alternatieven

In dit oudere segment (midden-twintigers) zit een waaier van panelnetwerken die gelinkt zijn aan (sub)genres in het dance- en urbanmilieu of in de alternatieve popcultuur. De deelnemers zijn bekend met opkomende artiesten/dj's en nieuwe muziekstijlen. Het middelengebruik in de dancetak ligt van oudsher op een hoger niveau dan bij urban, waar jonko's (joints) en lachgas vaak favoriet zijn en sterke dranken (o.a. brandy, cognac, whisky en wodka) meer status hebben. In de beginperiode van de coronacrisis zijn veel groepen uitgeweken naar thuisfeesten en in de periode daarna beleefden raves een opmars. Ook het aantal besloten feesten op speciale locaties nam toe. De lachgasgroep van Nuri (118a) in Nieuw-West komt in wisselende formaties nog steeds bijeen op de parkeerkeerplaats die soms ook vertrekpunt is naar illegale feesten. Koosje (175a) trekt veel op met een teknoclan die elkaar treft aan de rafelranden van de stad. Naast veel bier zijn vooral speed en ketamine standaard, aangevuld met MDMA, LSD en paddo's.

De meeste vrienden van Dé (179a) zijn drugsliefhebbers en combineren naar hartenlust. "Iedereen neemt mee wat die lekker vindt." Wanneer Dé (179a) op stoom komt gaat het hard. Met bier, coke en kapsones kom je al een eind, vindt ze. Ze gaat zowel naar clubs als naar feestjes onder een brug. Soms is ze niet van de dansvloer weg te krijgen, maar zwerven door een club op weg naar de *play room* is ook spannend. De beste feesten liggen op het snijvlak van queer en techno; waar iedereen zichzelf kan zijn. Of je nou helemaal naakt bent of in tepels met leer rondloopt. "Het is uitgaan in zijn meeste pure vorm. Het zoeken naar verbinding, als uitlaatklep of de behoefte om 'van het padje' af te raken. De muziek, geluid, mensen die prikkelen, het voelen van saamhorigheid." Maar thuisfeestjes met vrienden en spelletjes spelen onder invloed van drugs kunnen ook hilarisch zijn. Hoewel ze *open minded* is over deze periodieke uitpattingen, houdt ze deze wereld tegenover andere vrienden liever gescheiden, om zo het kleine te kunnen koesteren.

Creatieven

Deze categorie heeft een speciale neus voor cool en hip en is op de een of andere manier gesetteld in het creatieve segment (o.a. dj's, bookers, designers, modemakers). Ze bedenken en faciliteren nieuwe concepten in het uitgaansleven (o.a. organisatoren, reclamemensen, clubeigenaren) of ontdekken rauwe locaties met een tijdelijke houdbaarheid, wetend dat de gemeente andere plannen heeft in de toekomst. Het publiek wordt getypeerd als 'eigenzinnig creatief' met een hang naar 'authenticiteit', deels uitgedragen in kleding en uiterlijk of zoals Thor (182a), creatieve duizendpoot, het verwoordt: "Het ontdekken van jezelf en anderen door te experimenteren." Niemand in zijn vriendenkring is al aan de kinderen, dus feestjes genoeg in de fase 'speeltijd en voor altijd 21'.

Dit segment had het zwaar te verduren als gevolg van de beperkende coronaregels. Velen actief in de clubwereld moesten noodgedwongen vertrekken of schakelden over naar een dagritme. Eind 2021 gloorde er weer hoop toen clubs beperkt open mochten en in 2022 is er weer voldoende reuring met nieuwe spraakmakende locaties en concepten die ook de groeiende groep *internationals* weten te verleiden. Voorlopig spant Noord nog steeds de kroon als het gaat om een avontuurlijke programmering met niet alleen de nadruk op muziek. De organisatoren achter de raves zijn eveneens tevreden met de nieuwe start na corona. Sommige nieuwe dj's zijn vanuit de underground doorgebroken naar een breder publiek op festivals. De raves waren een ideaal podium om ervaring op te doen.

In Thor's (183a) groep zijn middelen vaak aanwezig tijdens het stappen. "Wie jong is wil nog wel eens uit de bocht vliegen", zegt hij grinnikend. Verstand komt met de jaren, maar dat betekent niet automatisch stoppen met drugs. Eerder kritischer zijn in gebruik. "Niet meteen micro, maar eerder lager in dosering en frequentie, oftewel "de beste versie van jezelf willen zijn", zoals hij een ideale roes omschrijft. In de nachtelijke uren bestaat geen taboe op drugs. Er komt altijd wel iets voorbij naast alcohol: amfetamine of een designer waar men lovend over is. Iedereen heeft zo zijn voorkeuren, maar wil wel in groepsverband genieten. Ook ter bevordering van de sociale cohesie. "De een op LSD en de ander op cocaïne matcht gewoon niet." Toch kan al dit hedonisme alleen maar gedijen als ook een periode van onthouding wordt ingelast en je gedwongen wordt om kritisch naar je eigen gebruik te kijken.

Sensualisten

Hieronder scharen we een klein deel van het LHBTI+-milieu, maar ook uitgaanders in heteromilieus die erotisch getinte fetisj- en kinky feesten bezoeken. De term queer wordt steeds meer gebruikt, op verschillende manieren (ook denigrerend door buitenstaanders). In deze context wordt queer als paraplueterm gebruikt voor mensen in de scene, niet om op

voorhand te labelen als bijvoorbeeld homoseksueel of transgender, maar eerder om iedereen te beschrijven die qua oriëntatie en (seksueel) gedrag afwijkt van de algemeen heersende norm.³⁹ Queer zijn bevat een veranderlijke kern van gender die haaks staat op het hokjesdenken. De muzieksmaak staat minder centraal dan bij de alternatieven, die vroeg op de hoogte zijn van (nieuwe) subgenres en *upcoming* dj's. Toch speelt muziek in sommige kringen wel degelijk een rol, vindt MJ (146a).

“Circuit is een muziekstroming die uitnodigt tot heel veel druggebruik. De beats zijn een en hetzelfde en eigenlijk helemaal niet zo dansbaar. Vaak is het een geremixte versie van top-40 muziek. Soms met vocals. Van die heel gespierde kleerkasten die *'I got this body on display'* meezingen. Daarna zijn de afterparties op hotelkamers. Dat idee.”

De jongste lichter daarentegen houdt meer van techno en raves. Het drugspectrum is veelzijdig. Ter verhoging van energie, euforie en lustgevoelens worden narcosemiddelen, (klassieke) stimulantia, designer drugs en erectogenen in wisselende combinaties gebruikt, zowel in het nachtleven als op (besloten) privésettings.

York (183a) beweegt zich in een vriendengroep die in de vrije tijd het liefst *off grid* is. Hij ziet zijn vrienden, naast alle creatieve influx, vooral als “lieve genderfluïde feministen, met een hang naar sensualisme en hedonisme, met een seksuele ondertoon”. De grondhouding is vooral plezier maken in een wereld waar vaak de nadruk op het lijden ligt. Maar het is meer dan uitgaan alleen, zegt York (183a):

“We zijn er ook voor elkaar. Delen ons emotionele leven tijdens lange mooie nachten met psychedelica en down tempo, goofy sexy muziek. We verschieten niet alle kruit. De waarde in de groep is dat alles wat bijdraagt even belangrijk is: de muziek, de dansers, degene die het eten hebben gemaakt, iedereen participeert. We maken ook onze eigen feestjes in clubs of op festivals als we uitgenodigd zijn door een organisatie.”

MJ (146a) ziet ook een hang naar ‘escapisme’. Een woord waar hij in eerste instantie over twijfelt, maar dat toch wel past bij de gemoedstoestand van veel bezoekers. “Sommige mensen willen gewoon wegvlugten. Ik herken dat ook van vroeger. Het gevoel dat je de enige van je soort bent en dan opeens in een grote stad naar plekken gaat waar je elk weekend wil zijn. Alsof het zo moet.” Maar het voelt ook als een opluchting, vindt MJ omdat je even los kunt komen van gedragingen en verwachtingen die anderen door de week van je hebben. “Even de druk eraf, hier kan ik... niet dat keurslijf.” Het ontdekken van jezelf met alle ‘groeipijnen’ die daarbij horen is ook iets waar het nachtleven een podium voor is. Haaks hierop staat de soms agressieve sfeer in de stad richting queers. Ook na afloop van

³⁹ Massaquoi N (2015) [Queer Theory and Intersectionality](#), in JD Wright (Ed.) *The International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (pp. 765-770), Elsevier.

Pride werden enkele mannen in elkaar geslagen. In Sarah's (147a) groep, die in de brede kunstscene is genesteld, is te midden van stimulantia vooral GHB een geliefd middel.

De invloed van bondage en leren speeltuigjes is niet alleen meer voorbehouden voor de underground queer scene. Het belangrijkste voor Dé (179a) in de fetisjscene is te ontdekken wie je bent wat je grenzen zijn en wat je leuk vindt en wat niet.

Psychonauten

Psychonauten vormen getalsmatig de kleinste groep in de panelstudie en zijn ook minder frequent te vinden in het reguliere uitgaansleven. Ze hebben vaak bovengemiddeld veel kennis van en ervaring met psychedelica en NPS. Sommigen volgen actuele discussies op internetfora en weten veel over de verspreiding van (nieuwe) middelen, doseringen, effecten, werkingsduur, etc. Binnen het feestsegment zijn vaak te vinden op (psytrance) festivals en raves, maar ook sociale gatherings met minder accent op muziek. Niet de muzikale of seksuele climax staan centraal, maar meer de spirituele (trip)ervaring. Er zijn in de panelstudie ook subgroepen actief die avonden en weekenden organiseren waarin middelengebruik centraal staat. Er zijn vieringen waar ayahuasca, San Pedro-cactus of psilocybine in groepsverband worden gebruikt. De kennisbehoefte over psychedelica zit al jaren in de lift. Discussie- en informatieavonden rond dit thema zitten vaak stampvol. Dit sluit aan bij groeiende wetenschappelijke belangstelling voor onderzoek naar psychedelica. Met enige regelmaat berichten media over therapeutische toepassingen van ketamine, LSD, psilocybine, MDMA en ayahuasca. Het boek *How to change your mind*, dat een overzicht geeft van de ontwikkelingen in de onderzoekswereld vanaf de jaren '60 tot nu, spreekt een nieuwe generatie aan.⁴⁰ Toch lijkt de gemiddelde leeftijd te stijgen, nu de aanwas van jonge psychonauten stukt. Ed (126a) denkt dat er een verschuiving plaatsvindt van internetfora naar andere apps.

2.2 Gezondheid en risicogedrag

Naast verhalen over middelengebruik en smaakvoorkeuren in groepen, komen in de panelinterviews ook actuele ontwikkelingen in het uitgaansleven aan de orde, of onderwerpen die verband houden met risicogedrag of meer algemeen met gezondheidsbeleving. Van buitenaf zijn er maatschappelijke issues en discussies die ook doorsijpelen in de scene. In 2019 ging het over drugsschaamte. In 2020 en 2021 domineerden corona, de afbrokkelende eensgezindheid bij uitgaanders en de toenemende frustratie over het gevoerde beleid ten aanzien van de nachtcultuur. Terwijl de ene groep feesten angstvallig bleef mijden, werd de andere groep steeds ongeduldiger over alle

⁴⁰ Pollan M (2018) *How to change your mind*. Penguin Books.

beperkende maatregelen. Met een groeiend aantal huisfeesten en spontane raves als gevolg.

In 2022 lijkt het alsof niemand meer wil worden herinnerd aan die vermaledijde coronajaren, terwijl dit indirect nog steeds van invloed blijkt op uitgaansgedrag en middelengebruik. We vatten ook een paar discussielijnen samen die opvallen in de gesprekken met panelleden.

Corona en drugs: mateloosheid of matiging van gebruik?

In veel panelnetwerken gaat uitgaan vergezeld met alcohol- en druggebruik. Maar binnen één panelnetwerk zien we al verschillende patronen van gebruik bij subgroepjes met een specifieke voorkeur voor middelen en combinaties. Sommigen gebruiken weinig (per sessie), anderen meer en vaker (hogere frequentie gebruik).

Verschillende panelleden geven aan dat de gevolgen van de coronaperiode in gebruikersgroepen nog steeds nadreunt: in positieve, maar ook in negatieve zin. De tendens van meer of juist minder gebruik tijdens en na de coronaperiode is ook in deze panelmeting nog steeds voelbaar. In Antenne 2020 en 2021 grepen sommigen de situatie aan om te minderen of helemaal te stoppen met drugs: verlost van het dwingende keurslijf van uitgaan en automatisch gebruik. Dit gevoel werd versterkt door het verval van de oude sociale cirkels in het nachtleven. Anderzijds waren er ook zorgen over vrienden die gebukt gingen onder sombere gevoelens, lusteloosheid en pessimisme. Panelleden zagen ook hoe sommigen hun toevlucht zochten in excessief middelengebruik. Dit divergerende beeld zien we ook dit jaar.

Post-corona blues

Koosje (175a) telt enkele uitvallers in haar scene. Een deel is meer gaan gebruiken tijdens de coronaperiode en doet dat nog steeds. “Ze zijn boos en moedeloos geworden van alle maatregelen. En nu weer die oorlog. Een mensenleven is te kort om thuis opgesloten te worden door de overheid.” Nicole (155a) en Sien (160a) zien bij de jongste lichtung prille twintigers heftiger en vaak ook openlijk gebruik. De zondagsfeestjes zijn geen uitzondering. Nicole: “Mensen raken overprikkeld en uitgeput nu ze opeens weer van het ene naar het event hollen.” Ook Floyd (180a) ziet sinds corona meer drang om te experimenteren met middelen en combinaties. “Geen enkel middel voert nu de boventoon. Middelen zijn inwisselbaar geworden. Het hangt van de setting af welke drugs. Drugs op thuisfeesten zijn sinds corona genormaliseerd. Vroeger was dat alleen op afters.” York (183a) ziet dat sommigen na de coronaperiode doorslaan in werk én feesten en zodoende gaan overcompenseren. “Feestjes zijn leuk, maar je moet ook tijd nemen om uit te rusten en goed voor jezelf te zorgen”, vindt hij. In Kofi’s (132a) scene wil iedereen corona zo snel

mogelijk vergeten door hard te feesten. Er zijn minder incidenten dan hij had verwacht. Bij Nuri (118a) zijn de huisfeestjes gebleven na corona. Soms wel drie keer per week, met tegenwoordig ook de maandag.

Matiging van gebruik

Een ander deel van de panelleden ziet juist meer matiging in gebruik na de coronaperiode. In deze groepen is minder sprake van een negatieve spiraal van gebruik uit verveling of somberheid. Sommigen zijn juist tot inkeer gekomen en kijken kritisch terug op het gebruik tijdens de coronaperiode.

In de vriendenkring van Sarah (174a) waar drugs een voorname rol speelt, is sprake van een zichtbare kentering. "We zitten niet meer dagenlang te afteren. We gaan weer naar feesten, maar je kunt nu eerder op een natuurlijke manier afhaken." Jan (144a) ziet meer introspectie bij individuele groepsleden. De verhalen over maandagochtend nog doorgesnoven op de bank zitten, zijn verdampt. Er wordt meer nagedacht over de zin van feesten, afters en druggebruik. Enkelen hebben zich aangemeld bij de hulpverlening. Er is meer besef over het belang van voldoende nachtrust. Ook Dave (170a) ziet een matiging in gebruik. Mensen zijn selectiever geworden wanneer ze willen vlammen: *pick your day*. Zelfs in de wilde groep van Joshua (176a) is het 'softer' geworden nu de focus verlegd is naar meer 'serieuzere dingen' in het leven. Ook Jamie (113a) gooit het over een andere boeg en neemt na een periode van tien jaar zelfs afscheid als panellid. Ze kijkt kritisch terug op het druggebruik in haar vriendengroep en dat van haarzelf.

"Je leeft ernaartoe, geniet er een poos van, maar het gaat ook weleens mis. Mensen kunnen depressief worden en meer drugs gebruiken om het op te heffen. Ik heb ook het duivelse van drugs gezien. Ik denk dat ik meer bereikt zou hebben als ik met de wijsheid van nu het over zou mogen doen. Ik zat al te jong tussen de druggebruikers. Die vriendengroep was toen heel belangrijk. Daar ben ik nu overheen gegroeid. Heb nu een partner waar ik serieus verder mee wil. Ik ontloop de mensen die er te veel in blijven hangen. Daar leer ik niks meer van. De zwakkeren blijven gebruiken, vooral die zonder kinderen kennen geen maat. De drugswereld die ik ken is niet slimmer geworden, maar op termijn eerder dommer."

MJ (146a) ziet eveneens minder middelengebruik in de club sinds de harde kern gebruikers niet meer is teruggekomen. De nieuwe groep bezoekers drinkt vooral alcohol. Een maatje van Dé (179a) die al een poos worstelt met een alcohol- en wietverslaving, en waarbij ook andere drugs niet meer zo goed vallen, begon er zelf over of hij dit leven nog wilde. Het was de eerste keer dat ze samen nuchter waren toen ze dit bespraken. En in Nicole's (155a) netwerk ontstaat meer besef over het belang van goede slaaphygiëne. Wie goed wil slapen moet stoppen met amfetamine, zo houden de psychologen nachtbrakers voor die hen

consulteren. Ook uit den boze zijn combinaties van slaapmiddelen met speed. Nicole (155a) die een paar mensen kent die dit doen, heeft zo haar bedenkingen. “Mensen die pammetjes (slang voor slaapmiddelen/tranquilizers) gaan nemen hebben ook problemen met amfetamine.”

Gezondheid en veiligheid

Verschillende panelleden spreken over de komst van **awareness teams** die tijdens een clubnacht actief zijn. Ze zien meer initiatief vanuit de community die zich in de periode na corona meer activistisch opstelt en van clubs verlangt dat ze investeren in veiligheid. Een awareness team zou meer feeling hebben met de bezoekersgroep. Sarah (174a), die hier zelf deel van uitmaakt, is op een gegeven moment met clubs in gesprek gegaan over veiligheid in het uitgaansleven, met name in de queerscene. “Bezoekers kunnen bij ons terecht met allerlei vragen; van hard gaan op drugs tot het aangeven van je seksuele grenzen”. Sarah vindt het een positieve ontwikkeling dat clubs hier meer aandacht aan willen besteden, maar toont zich ook kritisch naar de leden van de awareness teams. Hebben ze allemaal een training gehad? Zijn ze professioneel en representatief voor de scene? Houden ze ook goed contact met beveiligers? Het mag zeker geen ego-ding worden. Het idee is dat de leden Safer Clubbing training volgen, een initiatief van Koninklijke Horeca Nederland in samenwerking met Stichting Sexmatters. Daarbij gaat het niet alleen over drugs maar ook over onderlinge bejegening. Dé (179a) vindt het in ieder geval wel chill dat leden uit de eigen community nuchter op een feest rondlopen en een oogje in het zeil houden. Ook Nicole (155a) juicht de komst van awareness teams toe. Al was het maar dat ze zich als ‘clubzuster’ voortaan minder hoeft te bekommeren over bezoekers die door hun roekeloze gedrag in de problemen komen. De gedachte achter het initiatief is ook dat de aanwezigheid van zo’n team de drempel verlaagt om hulp te zoeken. Iemand uit de community aanspreken is makkelijker dan een beveiliging waarschuwen die je eruit kan zetten. Leden van awareness teams staan ook de jongsten bij die over moeten geven van ecstasy.

Vooralsnog lopen er niet in alle clubs awareness teams rond. Portier I (162a/b) zegt dat er in zijn club een **EHBD-team** (eerste hulp bij drugs- en drankgebruik) werkt met een brede zorgopvatting: van klapperende pillenkaken tot jongeren die hartje winter bibberend buiten staan met een peuk. Hij is blij dat er naast het service- en securityteam, met de EHBD nu ook meer kennis in huis is over druggerelateerde calamiteiten. Ze zijn specialistischer dan de EHBO en vinden dat er onvoldoende kennis is van bezoekers die onder invloed zijn. “Het is fijn dat je nu beter weet wat je moet doen. Vaak willen we snel handelen. Iemand die onwel is geworden zetten we op een stoeltje buiten voor wat frisse lucht met een dextro of colaatje.” Toch is het maar de vraag of dat verstandig is. Vooral

wanneer iemand te veel heeft geblowd, ecstasy op heeft of flauw is gevallen van de warmte. In dergelijke gevallen heeft iemand al veel suiker in het lichaam. Dan gaat het hart nog sneller te keer. “Dat was voor ons een *eye opener* omdat we geconfronteerd werden met ons routinematig handelen in zulke situaties.”

Toeristen in het uitgaansleven komen volgens panelleden in verhouding vaker in de problemen met drugs dan Nederlandse stappers. Behalve het feit dat ze in een vreemde stad zijn en minder mensen kennen, eisen uitspattingen van feesten, alcohol en drugs soms hun tol. Er zijn ook veel misverstanden over de regels rond het bezit van middelen die in winkels zijn gekocht. Een doosje truffels uit een smartshop moet bij de meeste clubs weer worden ingeleverd bij de ingang. Tegenover cannabis is meer coulance.

De **needle spiking** kwestie hield de gemoederen in sommige kringen danig bezig en werd ook breed door de media opgepakt.⁴¹ “Het gevaar van gedrogeerd te worden is best wel een groot onderwerp geweest in onze scene”, zegt Sarah (174a). Maar wat klopt daar nou van?⁴² “De verhalen van mensen die zoiets meegemaakt zeggen te hebben, moet je ook serieus nemen. Je wil juist dat een club een veilige plek is.” Clubmanager MJ (146a) is blij dat de naaldprikhype is overgewaaid. Hij krijgt wel een paar meldingen per jaar van bezoekers die vermoeden dat er iets in hun drankje is gedaan.

Portier I vertelt over het waarschuwingssysteem in de club in geval van calamiteiten. Het personeel achter de bar ziet een bezoeker (vermoedelijk door alcohol of GHB) omvallen, maar kan door alle hectiek aan de bar niet veel doen.⁴³ Er is wel een alarmknop die op verschillende strategische plekken is geïnstalleerd. Op een paneel in het kantoortje hoort een servicemedewerker een pieptoon en vraagt via de portofoon om extra assistentie. De melding en de daaropvolgende actie en afloop worden geregistreerd in het logboek.

2.3 Alcohol

De vraag of er tijdens corona netto meer of minder gedronken werd, was niet zo eenvoudig te beantwoorden. Sommige panelleden raakten het contact kwijt met hun achterban in het

⁴¹ Fasel Z, *'Needle spiking': dit weten we van drogeren met injectienaalden*, Het Parool, 17 mei 2022 | [GGD en politie Amsterdam maken afspraken om heimelijk drogeren vast te stellen](#). NOS.nl, 3 november 2022 | Van den Bos M, *Wekenlang domineerde 'needle spiking' het nieuws, maar was dat terecht?*, NRC, 27 december 2022.

⁴² Een wetenschappelijk artikel concludeerde dat er bewijs is dat personen geprikt worden, maar bij slachtoffers geen drugs in bloed kon worden aangetoond. (Koppen H, Gresnigt FMJ, Van Ruyven P, Balai M, Schippers EF, Nugteren-van Lonkhuyzen A & Touw DJ (2023) *Needle spiking, het drogeren met een injectie-naald*, *NTvG* 167: D7140).

⁴³ Het beleid achter de bar is, dat iemand die zichtbaar onder invloed is niet wordt geholpen. Op sommige avonden wanneer mogelijk meer stimulantia worden gebruikt, worden aan de zijkant van de bar bekers met water klaargezet.

uitgaansleven. Bovendien kan het drinkgedrag binnen één panelnetwerk al verschillen. Degenen die daar wel iets over konden zeggen, zagen vooral hoe drinkpatronen veranderden. Er werd anders gedronken: minder uit, meer thuis en ook gevarieerder. Over de hele linie waren er groepen die op meer momenten (vooral ook door week) gingen drinken en soms ook met meer sterke drank. Verveling, maar ook de influx van thuisfeestjes spoorden meer mensen aan om (meer) te drinken. Dit patroon zien sommigen na corona nog steeds terug. Volgens horecapersoneel voelt een deel van de bezoekers een grotere drang om meer (door) te drinken; soms met een hoger promillage. Security en clubmanagers zeggen vaker te worden geconfronteerd met dronken bezoekers. Ook in de naborrelcultuur, na afloop van het werk, wordt op sommige plekken stevig gedronken.

In een deel van de panelnetwerken bleef het alcoholgebruik (zowel bij matige als forse drinkers) min of meer gelijk. Daar zitten ook drinkers bij die in het begin van de coronaperiode meer gingen drinken, maar na verloop van tijd qua hoeveelheid weer terug zijn op het oude niveau. In een paar panelnetwerken daalde het alcoholgebruik. De coronacrisis werd aangegrepen om ook in de periode daarna gezonder te leven, meer te sporten en minder te drinken.

“We drinken vanaf een uur of 17.00 met vrienden. In het weekend beginnen we vroeger. We houden van witte wijn, Apérol en mojito. Op het Leidseplein doen we nog een paar drankjes tot middernacht en daarna in de club nog een stuk of drie. Als het begint te draaien in mijn hoofd zit ik aan mijn grens. Mijn ouders verbieden het niet omdat ze weten dat ik mij er toch niet aan houd. Maar ik ben nu ook minder onhandelbaar dan tijdens de corona.” (Cayenne, 178a)

In het uitgaansleven hangt smaak evenals de keuze van alcohol grotendeels af van de setting. Grofweg is er in de clubsectie een tweedeling tussen urban en elektronische clubavonden. Binnen urban wordt vaker stoer gedaan over flessen drank, liefst sterk. Bier is hier niet populair. Hennessy (cognac) wordt vooral door mannen geconsumeerd. De flessen zijn bijna niet aan te slepen. Mannen bieden vaak drankjes aan vrouwen aan. Gezien worden met een duur merk werkt statusverhogend. Nieuwkomers in het urbanmilieu staan kritischer tegenover het machogebeuren, maar gaan wel voor dezelfde merken. Op elektronische clubavonden ligt het drankgebruik lager, maar wordt er wel meer bier gedronken. Wie exclusiever wil drinken kan aanpappen met dj's die achter de schermen voorzien worden van sterke drank. Een groep kiest vaker voor speciale drankjes (o.a. cafeïne-houdende drankjes in combinatie met alcohol), de andere groep belichaamt een 'goed voor jezelf zorgen' trend. Gezonde sapjes worden gecombineerd met drank. In kringen van wijnliefhebbers is de troebele natuurwijn een trend. Niet alleen de

verschillen in clubavonden, maar ook inkomen heeft invloed op het bestedingspatroon. Toeristen brengen veel geld in het laatje, omdat zij vaak het meeste te besteden hebben. De jonge drum-'n-bass scene bijvoorbeeld heeft minder te besteden dan de doorsnee uitgaander. Geld uitgeven aan sterke drank komt dan ook weinig voor.

Portiers hebben vaker last van dronken bezoekers. Op sommige clubavonden wordt aanzienlijk meer alcohol genuttigd dan voorheen. Ook MJ (146a) merkt dat er steviger gedronken wordt tijdens het stappen.

“Ik zie aan de baromzet dat er meer verkocht wordt dan toen we elkaar een half jaar geleden spraken. Er wordt ook meer sterk gedronken. Laatst moest ik halverwege de avond bij een andere kroeg flessen wodka halen omdat alles op was!” (MJ, 146a)

Combineren met alcohol

Door de weeks blijft het vaak beperkt tot alcohol alleen, maar in het weekend op feesten gaat drank vaak vergezeld met middelengebruik. Het hangt van de groep af met welk(e) middel(en). Sowieso blijft de combinatie alcohol en cocaïne op de eerste plaats om de ‘alcoholwaas’ na een paar borrels te verdrijven. Menig panellid is hier getuige van (geweest). Vooral in snuifkringen waar zonder dralen coke geregeld wordt om het hoge alcoholpromillage de baas te blijven. In het urbanmilieu gaat alcohol vaker samen met cannabis en lachgas. Met ecstasy wordt er doorgaans minder alcohol gedronken.

“Bij ons staat Hennessy op 1. Op onze feestjes gaan er 7 flessen doorheen met jonko’s en Redbull. Die artiesten doen het ook, weet je. Bier is er altijd. Alcohol, joints en lachgas gaan samen bij ons. Marokkaanse jongens mogen van huis niet drinken, maar trekken zich daar weinig van aan. Ook niet met ramadan. We hebben geen grenzen. Als ik serieus over onze glazen alcohol begin dan word ik uitgelachen. Iedereen doet zijn ding en wordt in zijn waarde gelaten.” (Stas, 166a)

2.4 Tabak en cannabis

Het tabakgebruik en het roken van joints werd in de afgelopen tien jaar door nieuwe regelgeving in de nachthoreca fors aan banden gelegd. Sigarettenautomaten verdwenen in hoog tempo en ook de speciale rookruimtes sneuvelen sinds het algeheel rookverbod per 1 juli 2021 van kracht werd.⁴⁴ De meesten zijn hier niet rouwig om of wijzen op locaties met nog wel een rookgedeelte (buiten). De voordelen van een rookvrije omgeving wegen

⁴⁴ [Rookruimtes in openbare gebouwen per 1 juli gesloten](#), Rijksoverheid, 29 juni 2021. De NVWA houdt toezicht op het verbod op rookruimtes in de horeca. Bij overtreding krijgen ondernemers een boete. De maatregelen gelden ook voor het roken van tabaksjoints in coffeeshops. Puur, met een vaporizer of vermengd met een kruidenmengsel mag nog wel.

tegenwoordig zwaarder in de discussie over gezondheid. Bij portiers en servicemedewerkers heeft het geleid tot nieuwe problemen. Nu zijn het weer de bezoekers die tussen het clubben door naar buiten willen voor een sigaretje of joint.

“Het blijft een hoop gedoe. Mensen willen veel naar buiten om te roken en komen bij de garderobe voor hun spullen. Er wordt veel gezeurd over het ontbreken van rookruimtes. Er wordt vaker stiekem op de wc of in hoekjes gerookt. ” (MJ, 146a)

Volgens portiers wordt er nog steeds veel gerookt tijdens het uitgaan, terwijl de ruimte heel beperkt is. Clubs worstelen daarmee. Rokers moeten nu begeleid worden naar een rookplek verderop in het openbaar. Met als gevolg dat omwonenden nu weer beginnen te klagen.

Bob (147a) merkt dat clubs wisselend handhaven. “Soms kom je ermee weg als je niet te opvallend rookt.” Hij zegt vooral kien te zijn op zakjes wiet en hasj in de club. Tijdens het surveilleren mag een bezoeker niet te veel voorraad op zak hebben. Een voorgedraaide joint gaat door de beugel.

Op outdoor events mogen bezoekers naar hartenlust blijven roken. Het cannabisbeleid ter plekke kan echter verschillen. Voorgedraaide joints, wiet en hasj worden door de security bij de ingang soms in beslag genomen. Op autofeestjes en raves gelden geen beperkingen. Maar gezien de vaak afgelegde ligging weten rokers dat ze voldoende peuken mee moeten nemen. Sommige raveflyers brengen dit ook in herinnering. In een paar netwerken is snus bekender geworden. Een nicotine-houdend poeder dat onder de bovenlip wordt gestopt en via bloedvaatjes in het lichaam wordt opgenomen. Stas (157a) vindt het maar een rare rage. Toen zijn vrienden ermee begonnen, probeerde hij het zelf ook een keer. “Je hele lip brandt weg. Dacht dat ik doodging. Het is niet eens lekker. Het wordt meer een happening zo, net als met die vapes. Het gaat nergens meer over met die vreemde dingen.”

Over de hele linie gezien is er in de panelstudie veel draagvlak voor een strenger rookbeleid in het uitgaansleven. Toch kunnen weinigen zich voorstellen dat het roken, blowen of dampen via pijpjes helemaal uit het nachtleven zal verdwijnen. Per slot blijft een rookmoment ook een vorm van contact leggen waar juist het nachtleven om bekend staat.

Tabak in de club

We spreken een servicemedewerker uitvoeriger over het rookbeleid en de gevolgen voor personeel en bezoekers. “Het is voor ons vervelend dat de rookruimte is opgedoekt. Vanuit de personeelsruimte konden we de bezoekers zien, maar zij ons niet. Zo kon je ook de dealertjes pakken. We kregen eerst rookruimtes als overlastpreventie voor de burens om te voorkomen dat bezoekers naar buiten zouden gaan. Nu staan er elke dag buiten hekken voor de rookplek. Het geeft veel gedoe omdat mensen hun drankje willen meenemen, terwijl we geen vergunning hebben. We moeten bordjes ophangen en telkens vragen of ze

hun drankje binnen willen laten staan. Dat geeft weer discussie. Maar drank geeft toch meer lawaai. De irritaties die ontstaan zijn weer onbedoelde neveneffecten van het rookbeleid. Ik hoor ook vaak het wat-als-er-iemand-iets-in-mijn drank-gooit-argument. Ik zeg dan dat je eerst je drankje op moet drinken. Wij verplichten ze niet om te gaan roken! Er is altijd een groep waar je dit soort discussies mee hebt. Hoe het publiek is, hangt ook af van het feest. Op een techno-avond wil soms een hele groep roken. Dan zetten we een stop op de rookruimte en moeten mensen wachten. Naarmate de avond vordert, moet je dit vaker herhalen en raken mensen minder voor rede vatbaar. Ze worden opstandiger en meer recalcitrant. Ten slotte is er ook nog een groep die binnen probeert te roken. Constant. Vapen mag ook niet van ons reglement. In de zaal zien mensen een vape en dan krijg je een kettingreactie omdat ze denken dat het mag. Er zijn momenten dat we via de briefing te horen krijgen dat we het los moeten laten omdat te veel mensen de regels overtreden. In een zaal met honderden mensen kun je niet meer iedereen die een trekkie neemt op de schouders tikken.

Nuri (118a) ziet dat nu alles door elkaar is gaan lopen. De een mindert met sigaretten en cannabis en stapt over op vaperen of snus. De ander wisselt af of is door het vaperen ook meer gaan roken. Maar vaperen is momenteel een grote hit in haar omgeving. Het aantal mensen dat met een shishapen loopt groeit, terwijl ze nog nooit sigaretten hebben gerookt. Vapen slaat ook aan bij minderjarigen die het op straat kopen en verkopen aan elkaar. Stas (166a) is niet van plan om te stoppen. Maar als ze 40 euro voor een pakje sigaretten durven vragen, stapt hij over naar de zwarte markt.

Hasj en marihuana

In de meeste netwerken wordt cannabis gebruikt. Maar de patronen van gebruik verschillen, van een minderheid van regelmatige, soms dagelijkse blowers, tot een grotere groep onregelmatige blowers. De dagelijkse gebruikers blowen vaak solo. Voor hen is een joint hetzelfde als een dagelijkse borrel voor anderen.

In het urbanmilieu staat cannabis van oudsher hoog aangeschreven. De *mellow* roes, het samen smoken en luisteren naar muziek in een lome sfeer wordt als prettig ervaren. De haze is favoriet. De 'puristen' roken of dampen het liefst zonder tabak. Sommigen hebben zich bekwaamd in het herkennen van soorten en smaken en weten welke kruiden geschikt zijn als vervanger van tabak, zoals klein hoefblad dat in de zomer overal kan worden geplukt en gedroogd voor gebruik. Aliya (163a) gelooft in de energie van een plant en hoe die is gekweekt. Liever een zongerijpte biowiet dan topjes gekweekt onder lampen. Een deel blowt van eigen teelt. Cannabis staat bij de overtuigde blowers altijd op één. Ongeacht of ze ook nog drinken of snuiven. Een deel gebruikt cannabis om te kalmeren of wanneer je niets meer hoeft die dag. Muzikanten en artiesten worden gevoeliger voor het luisteren naar muziek of raken geïnspireerd muziek te gaan maken. Voor anderen levert cannabis

denkstof om anders over de wereld te kunnen nadenken. Het wordt niet voor niets een geestverruimer genoemd, zegt Jamie (113a). Voor Flip (171a), dj, werkt cannabis als een medicijn, maar ook als middel tijdens het draaien. Als hij onder artiesten is op het clubkantoor, wordt er geregeld een joint opgestoken. De hond geniet dan ook mee. “Ik blow om een beetje rustig te blijven. Het is een goeie tegenhanger van mijn Ritalin, waardoor ik mijn hoofd een beetje chill krijg.”

Maar het gebruik van cannabis kan ook gaan knagen bij sommigen die vragen stellen over hun eigen gebruik. Waarom kan ik alleen maar ontspannen of in slaap vallen als ik blow? Hoe ziet je wereld eruit als ik niet meer elke dag blow? Het is juist de afhankelijkheid van een middel dat sommigen een ongemakkelijk gevoel geeft. Cayenne’s (178a) vrienden beginnen ‘s ochtends al: “Als ik iets wil gaan doen, zijn ze niet vooruit te branden. Ze kijken hele dag TikTok. Ze staan stil.” Cayenne vertelt dat ze zelf ook een periode van fors cannabisgebruik heeft gekend. Na een ongeluk trok ze op met ‘verkeerde vrienden’. Naar haar ouders toe was liegen haar waarheid geworden. Pas na een 1-op-1 facetime hulp van een coach (in coronatijd) kreeg ze meer greep op haar gedrag. Sinds die tijd gaat het weer beter op school. Ze blowt nu alleen nog voor het slapen gaan en niet meer buiten op straat. In de vriendenkring van Stas (166a) zorgt cannabis voor de nodige problemen.

“Mijn vrienden zijn nooit nuchter als ze de stad in gaan. Als je joints rookt ben je onder invloed toch? Je denkt aan Bob Marley en peace als ze blowen, maar niet bij hen. Ze smoken, smoken, smoken, maar niemand die over de boodschap van reggae en vrede begint. Als ik met ze uitga is het altijd knokken. Ze roken uit gewoonte de hele dag door, maar worden er ook paranoia van. Ze drinken er ook nog stevig bij. Sommige jongens zitten elke dag aan de fles en jointjes. Dat is de lifestyle. Ze zijn net twintig. Ze weten dat het bullshit is en dat ze eigenlijk moeten stoppen met die kut wiet.” (Stas, 166a)

Meer cannabisgebruik - of juist niet

In de vorige twee Antennes vertelden panelleden dat in sommige groepen in coronatijd consistenter en op meer dagen werd geblowd. Sommigen pakten hun oude gebruik weer op. Anderen kozen tijdens de coronacrisis voor blowen als panacee om de verloren tijd (studievertraging, stress, verveling) draaglijker te maken. Stas’ (166a) vrienden blowden al, maar gingen nóg meer blowen door de lockdown en alle bijkomende frustraties. Hij berekent hoeveel er doorheen gaat als de groep bijeen is: 2 gram x 7 blowrondes. “We houden ervan om stoned te zijn. We zijn opgefokt en worden weer relaxt. We blowen tot de dood. Geintje, want ik ken ook vrienden die er psychopathisch van worden. Ook Kofi (132a) zag in zijn omgeving hoe moeilijk het was om niet meer te gaan blowen en waarschuwde dat de negatieve effecten een poos lang door zouden werken. Maar nu ziet hij ook dat de jongste lichter die dweept met amapiano muziek veel minder cannabis

gebruikt dan de 'oudere' reggae- en dancehallgroep. Er zijn meer panelleden die een afname zien van cannabisgebruik. In de vriendengroep van Bob (147a) is het, vergeleken met de coronatijd, minder standaard. In clubs (met uitzondering van een buitenplaats) wordt sowieso bijna geen cannabis meer gebruikt vanwege het stringente rookbeleid.

Vaporizers

De opkomst van vaporizers wordt ook in de panelstudie opgemerkt. Blowers en vapors kunnen door deze nieuwe technologie hun rook- en blowtechnieken aanpassen en verfijnen. Ze vinden dampen een schoner alternatief omdat tabak en cannabis niet meer verbrand maar op een lagere temperatuur worden verhit. Hoewel er meer vaporizers opduiken rookt een meerderheid zijn joint nog steeds op de klassieke manier. Ze houden niet van die moderne gadgets en twijfelen of het ook werkelijk gezonder is. Voorlopig heeft de klassieke joint (met tabak) nog steeds de voorkeur.

Sterke opkomst e-sigaret en vaper

De markt van e-sigaretten ontwikkelt zich razendsnel. Het aantal verkooppunten in de stad is toegenomen en tabakswinkels profiteren door ook liquid smaken te verkopen. In het panel waren eerder weinig rokers te porren voor de e-sigaret, maar de jongste lichter denkt daar inmiddels anders over. Flip (171a) moet nog denken aan een vriend die altijd met de nieuwste snufjes komt en hoopt op volgelingen. Dat was een paar jaar geleden. Maar inmiddels berichten verschillende panelleden over een forse toename van wegwerp-vapes in het clubmilieu. In sommige kringen verdringt vaper zelfs de sigaret. Uit één pen haal je 500 pufjes voor ca. 10 euro. Daarvoor moet de 17-jarige Cayenne (178a) twee uur bij het Kruidvat werken. De lege pennen worden massaal weggegooid. Nicole (155a) vindt het wel pijnlijk om te zien dat er zoveel rondslingert in clubs; slecht voor het milieu. Panelleden vangen in de wandelgangen op dat dat deze technologie een minder grote aanslag op je gezondheid zou zijn. Stas (166a) ziet een gigantische handel van shishapennen in zijn woonbuurt. Ze ruiken lekker naar mango en aardbeien en zijn huis ruikt niet meer naar die ranzige sigarettenlucht. Hij zegt een ambivalent gevoel te hebben.

Vaper? Als ik mijn vrienden het zie doen dan scheld ik ze verrot. Het is waanzinnig populair sinds bekende rappers het zijn gaan gebruiken. Nu sinds een jaar doet iedereen het in mijn omgeving. Het ziet er ook niet uit. Of je steekt een sigaretje op en bent een man, of je doet het niet. Het ziet er nuchter uit en is slechter voor je. Die vapes zijn bullshit. Een vriend probeert te stoppen met roken en zuigt als een malle. Via de sociale media wordt het verkocht.

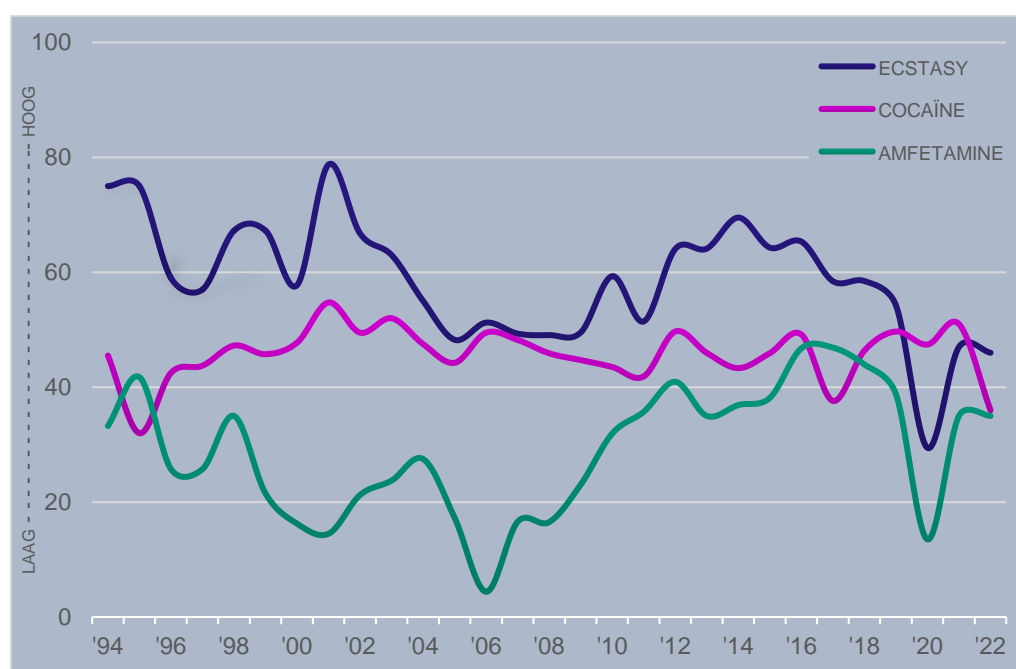
Ook de portiers (I) zien vaper en snus als nieuwe trend in het nachtleven.

“Vaper is lastig te handhaven binnen. Het is niet toegestaan maar wordt toch veel gedaan. Je kunt weinig doen. Zodra je in de buurt komt, zit die vaper alweer in de broekzak. We vinden ook veel van die wegwerp-shishapennen met smaakjes. Het lijkt wel of deze de

lachgaspatronen vervangen hebben. In plaats van illegale kaartverkopers staan nu vapeverkopers bij clubs.”

2.5 Stimulantia

Hoewel de panelstudie kwalitatief van aard is, wordt de panelleden in de interviews telkens gevraagd welk deel van de scene of groep waar zij zicht op hebben regelmatig bepaalde middelen gebruikt. Dat biedt de mogelijkheid om (tot op zekere hoogte) ontwikkelingen op de kortere en langere termijn ook kwantitatief in kaart te brengen en te visualiseren in onderstaande *Figuur II.1*.

Figuur II.1: Trends in regelmatig gebruik van stimulantia

Voor de grafiek zijn alle schattingen van individuele panelleden over regelmatig gebruik in netwerken in de twee halfjaarlijkse metingen omgezet in een score en gemiddeld. Deze gemiddelde score per jaar loopt van 0 (laag, geen regelmatig gebruik in alle netwerken) tot 100 (hoog, omvangrijk regelmatig gebruik in alle netwerken).⁴⁵

Let wel: het uitgaanspanel rapporteert vooral over trendsetters in het uitgaansleven. Zij zijn de (mogelijke) voorlopers van nieuwe ontwikkelingen. Hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

⁴⁵ Zie voor de berekening van de scores regelmatig gebruik *A Bijlage panel uitgaanders* (pag. 208) in *VIII Bijlagen*. De gemiddelde score reflecteert nadrukkelijk geen concreet gebruiksperscentage, maar geeft slechts een indicatie van de mate van regelmatig gebruik.

Van de drie meest gebruikte stimulantia is de rangorde:

- 1 **Ecstasy** – sinds 2014 neerwaartse trend; in 2020 een forse corona-dip; in 2021 weer een stijging, die in 2022 afvlakt.
- 2 **Cocaïne** – op- en neergaande bewegingen de laatste jaren (maar in 2020 een nauwelijks merkbare corona-dip); in 2022 weer een daling.
- 3 **Amfetamine** – neerwaartse trend na een piek in 2016; in 2020 een forse corona-dip; in 2021 weer een stijging, die in 2022 afvlakt.

2.5.1 Ecstasy

Regelmatig gebruik van ecstasy in de panelnetwerken schommelde tussen 1994 en 2001 (zie *Figuur II.1*, pag. 45). Na de piek van 2001 was er een gestage daling tot 2005. Vervolgens bleef het regelmatig gebruik van ecstasy tot 2009 vrij stabiel, maar op een lager niveau dan in de jaren negentig. Met een lichte aarzeling in 2011 ging het daarna weer omhoog, maar na 2014 was de trend weer dalend. De corona-dip van 2020 was een keldering naar een historisch dieptepunt. In het najaar van 2020 gebruikte in veel netwerken (vrijwel) niemand regelmatig ecstasy. In 2021 nam regelmatig ecstasygebruik weer toe, maar bleef het onder het pre-coronaniveau. In 2022 vlakt het gebruik af. In alle netwerken wordt ecstasy gebruikt, maar in slechts 7 van de 32 metingen gebruikt de meerderheid regelmatig ecstasy.

Ecstasy door de tijd heen

Tot voor de coronacrisis bleef ecstasy bij elke nieuwe lichter van jonge clubbers en festivalgangers populair. In de uitgaanssurvey van Antenne 2017 (clubs en festivals) was ecstasy zelfs populairder dan cannabis.⁴⁶ Over een langere periode (twintig jaar) in de panelstudie zien we een herhalend patroon in gebruikersgroepen. Crescendo gebruik van ecstasy in (jonge) gebruikersgroepen in de elektronische muzikscene. Na enkele jaren volgt dan een kantelpunt naar ceremonieel en/of onregelmatig gebruik. Ecstasy blijft bij de meesten in beeld maar is, met uitzondering van een kleine groep, slechts een van de middelen geworden. De tijdloosheid van het jong-zijn verdwijnt langzaam naar de achtergrond en maakt plaats voor nostalgie. De voornaamste redenen tot mindering of stoppen van gebruik:

- Vermijdingsgedrag als gevolg van de mentale dip na gebruik van ecstasy.
- Doven van de feestintensiteit; aanvang andere levensfase.

⁴⁶ Recent (laatste jaar) gebruik 66% versus 64%, wat overigens niet wil zeggen dat ecstasy ook meer frequent wordt gebruikt. Bron: Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018) *Antenne 2017: Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Rozenberg Publishers.

- Uitgekeken raken op het middel.
- Andere prioriteiten vanwege relatie, werk, studie, etc.

Redenen voor onthouding

Ondanks de brede populariteit, is ecstasy niet bij iedereen bekend en gewild. Vooral in het urbanmilieu gooit ecstasy van oudsher minder hoge ogen. Hier is meer onbekendheid met het middel, mensen willen niet helemaal 'los' zoals op dancefeesten en liever 'in controle' blijven. Daarnaast zijn er ook gebruikers die zijn overgestapt naar 3-MMC dat als een minder heftig alternatief wordt gezien.

Ecstasygebruik nu

De coronaperiode betekende voor ecstasy in de panelstudie een historische scherpe daling, hoewel werd geëxperimenteerd met thuisgebruik.

"De eerste keer dat we ecstasy namen was in de bioscoop. We kwamen in een lekkere space, maar werden ook hyperactief en konden daarna niet slapen. Toen zijn we uit gaan zoeken hoe dat kon. Een paar van ons ging tijdens corona een paar maanden lang bijna elke dag ecstasy nemen. In het begin was het wel leuk maar ik werd steeds dunner, voelde me brak, kreeg gekke lichtflitsen overdag en had vaak koppijn. We zijn allemaal weer gestopt. Als we ouder zijn en naar feesten mogen, wil ik wel weer eens ecstasy proberen om te voelen hoe dat is." (Cayenne, 178a)

Met de heropening van het uitgaanleven nam het gebruik in 2021 weer toe, maar dat zet niet door in 2022. Bob (147a) zag de heropleving van feestjes met pillen als een reactie op de lockdown. "Maar die periode lijkt weer voorbij. Het moment van met zijn allen aan de ecstasy gaan, dat is niet meer." Ook MJ (146a) spreekt van een 'kortstondige ecstasyeuforie'. Dat lang niet iedereen ecstasy op zak heeft in een club werd Nicole (155a) duidelijk toen ze voor een toerist op zoek was naar iemand.

Maar uit de urbanhoek is in een niche ecstasy in korte tijd uitgegroeid tot een rage. De pillen worden via WhatsApp-lijstjes vaak op het laatste moment aangekocht.

Dosering en patronen van gebruik

Ecstasy wordt meestal geslikt als tablet of als poeder/kristal opgelost in sap en soms gesnoven.⁴⁷ De dosering van MDMA-poeder of -kristallen is wat moeilijker in te schatten omdat gebruikers 'op het oog' doseren en iets uit een zakje halen ('likkie'). Dit vergroot de kans op overdosering. De dosering van XTC-pillen varieert: een kwart, een derde, een halve, een hele of twee pillen per gelegenheid. In sommige kringen wordt door enkelen nog meer

⁴⁷ Portiers (II) onderscheppen in het voorjaar van 2022 'opvallend vaak' vingerdikke buisjes met vloeibare MDMA vermengd met een zoete likeur (o.a. Blue Curaçao). Het gaat vooral om grote events waar verschillende muziekstromingen (techno, house, afro of hiphop) worden geprogrammeerd.

genomen, maar de meerderheid neemt niet meer dan twee pillen per gelegenheid.

Vrouwen doseren vaak lager dan mannen. In veel panelnetwerken wordt hooguit een paar keer tot maximaal acht keer per jaar ecstasy gebruikt. Bij groepen die jonger zijn ligt de gebruiksfrequentie hoger (maandelijks). "Na corona zijn er weer meer vragen over ecstasy. Het valt op dat de 'stofjestictheorie' is ingeburgerd. Ze weten dat je ten minste zes weken pauze nodig hebt om bepaalde neurotransmitters weer aan te vullen." (Ed, 126a).

Gebruikers rapporteren dat ze vaker een rush en piekmoment (inslag) ervaren met pillen dan met poeders, die meer als *mellow* worden betiteld.

Status in het uitgaansleven

Ecstasy is een invloedrijk middel (geweest) voor wie al langer meedraait in het nachtleven. Een *old timer* inmiddels, maar wel minder dominant dan vroeger. Dé (179a): "Iedereen heeft het in huis, maar meer als back-up." Stond het middel vroeger nog op eenzame hoogte, nu is het slechts één van de middelen, zegt Floyd (180a). In zijn achterban is ecstasy voor mensen die geen GHB nemen. In de urbanscene domineert alcohol en cannabis nog steeds, maar het aandeel twintigplussers met ecstasyervaring neemt toe. En vergeleken met vijftien jaar geleden zijn ze daar nu ook heel open over.

Positieve effecten

De volgende effecten worden vaak genoemd door panelleden:

- (Licht) stimulerend, euforiserend, empathogeen, liefdesgevoel (lovey dovey) (individueel).
- Verhoging gevoel van verbondenheid met anderen (sociaal); behoefte om elkaar aan te raken of knuffelen (tactiel).
- Optimalisering van het feestgevoel (blijer, vrolijkheid).

Voor sommigen is de eigenschap van verbondenheid in deze tijd van vervreemding, eenzaamheid en sociale isolatie een extra belangrijke factor. Kofi (32a): "Ecstasy is escapisme, expressie en energie. Even uit het dagelijkse leven stappen en losgaan met zijn allen in een zelf-gecreëerde wereld."

Setting

Ecstasy wordt vaak beschouwd als feestdrug en sterk verbonden met de elektronische dancecultuur. Toch zien we ook gebruik op settings buiten het uitgaansleven: privéfeesten, studio's, galleries, garages en vakantiehuisjes.

In de afro-housescene lijkt het gebruik van ecstasy "geëxplodeerd de afgelopen jaren". "MDMA is echt bij deze scene gaan horen", zeggen portiers I (153a). Kofi (132a) die de scene ook van binnenuit kent: "Ecstasy is echt een stap aan het maken dit festivalseizoen".

Portier II (162a/b) zegt dat hiphoppers ecstasy normaler zijn gaan vinden. Dit was oorspronkelijk niet zo in scene die hij volgt, waar chillen met een jonko en een drankje geschiedt. Hiphoppers met grote 'doppers' is nieuw voor hem.

Negatieve effecten

Het aantal ecstasyincidenten nam af in de coronaperiode. Mede vanwege het massaal wegblijven van buitenlandse bezoekers (in clubs en festivals) op zoek naar pillen. Er worden lichamelijke en geestelijke klachten gerapporteerd:

- Misselijkheid, overgeven, hartkloppingen, paranoïde (acuut), kaken klemmen en klappertanden.
- Bang om de controle te verliezen.
- Dips na gebruik (subacuut).

Ten slotte storen sommigen zich aan het overdreven gedrag van mensen die 'te ver heen' zijn op de pillen. De verwachte negatieve effecten kunnen ook aanleiding zijn om het gebruik uit te stellen tot een moment waarop het beter uitkomt. Flip (171a) is er al een paar keer ingetuind als hij na een dj-set ergens blijft hangen en doorzakt met stimulantia. Tegenwoordig maakt hij voor zichzelf eerst een kosten-baten analyse. "Als ik de volgende dag weer moet draaien, dan sla ik afters en ecstasy over. Anders ben je jezelf aan het uitputten en ben ik ook doordeweeks niet scherp genoeg."

Combigebruik

Ecstasy is van oudsher een middel dat vaak met andere middelen wordt gecombineerd. In sommige subculturen is zelfs sprake van een 'klassieke' combinatie. In gabberkringen was dat bijvoorbeeld ecstasy plus speed, en in de psytrance en ravecultuur is de 'candyflip' (ecstasy plus LSD) populair. In de underground technoscene is ecstasy plus GHB of ketamine heel bekend. Maar over het algemeen geldt:

- Ecstasy wordt vaak gecombineerd met alcohol (demping van euforie) en/of stimulantia (amfetamine, cocaïne, 3-MMC) (opwekken van euforie).
- Ecstasy wordt ook gecombineerd met cannabis en/of narcosemiddelen (ketamine, GHB, lachgas), maar vaker thuis of op een after.
- Een kleine groep combineert ecstasy (ook) met psychedelica.

2.5.2 Cocaïne

Bij regelmatig gebruik van cocaïne was grofweg sprake van een stijging tot 2001, gevolgd door een daling tot 2011 (zie *Figuur II.1*, pag. 45). Daarna wisselden op- en neergaande bewegingen zich af. Na de laatste dip van 2017 was regelmatig cocaïnegebruik in de panelnetwerken in 2019 weer terug op het oude niveau. In coronajaar 2020 daalde het

cocaïnegebruik nauwelijks merkbaar, zeker vergeleken met de forse corona-dip die ecstasy en amfetamine lieten zien. Hierdoor kwam cocaïne voor het eerst sinds de jaren negentig weer bovenaan de ranglijst van meest gebruikte stimulantia. In 2022 is echter weer sprake van een neergaande beweging en is het gebruik ongeveer terug op het niveau van 2017. In 5 van de 32 metingen van 2022 gebruikt minstens de helft regelmatig cocaïne.

Cocaïne door de tijd heen

Sinds het begin van de panelstudie (vanaf 1994) speelt cocaïne een prominente rol in menig panelnetwerk. Aan cocaïne wordt vaak een andere status toegedicht dan ecstasy, dat vaak in hetzelfde panelnetwerk rondgaat. Cocaïne staat voor bravoure en bijdehand, terwijl ecstasy een knuffelimgo geniet. Cocaïne wordt in de panelstudie allengs populairder met het stijgen van de leeftijd, meer verantwoordelijkheden na de studie, en in periodes van stress. Maar cocaïne is ook een middel dat stappers weet te verleiden bij het uitgaan of op thuisfeestjes als er (veel) gedronken wordt. Panelleden die in dergelijke kringen vertoeven vertellen dat leden van de (snuif)groep meestal van tevoren weten waar het uiteindelijk op uitdraait: een nummer bellen van een dealer en doorgaan tot het ‘pak’ op is, als er tenminste niet nog een keer is gebeld. Cocaïne wordt in zeer uiteenlopende groepen gebruikt. Bij keukenpersoneel, jonge juristen, timmerlieden en stukadoors is het een bekend middel dat als ‘arbeidsvitamine’ soms ook tijdens het werk wordt gebruikt. Toch wordt cocaïne vaker in de vrije tijd genomen, waar het onder gebruikers niet direct te boek staat als een feestmiddel (die eer krijgt ecstasy nog steeds). Daarnaast golft cocaïne (net als andere drugs) vaak mee met de tijdgeest in periodes dat het goed gaat in bepaalde branches of de economie als geheel. Met de komst van mobiele netwerken eind jaren ‘90 wisten cocaïneverkopers en klanten elkaar beter te vinden. De komst van professionele bezorgdiensten eind jaren ‘10 loopt synchroon met nieuwe marketinginnovaties (o.a. WhatsApp pushberichten) waardoor meer aanbieders zich op de retail-cocaïnemarkt van eindgebruikers hebben gespecialiseerd.

Het gebruik van cocaïne kent een fluctuerend patroon in panelnetwerken van snuivers. Eerst lijkt iedereen zich eraan over te geven en gaat het snuiven crescendo. Elk sociaal gebeuren met vrienden wordt bezegeld met drank en cocaïne. In de daaropvolgende periode wordt er gas teruggenomen omdat het een gewoonte dreigt te worden. Men probeert voet bij stuk te houden wanneer men elkaar treft. Cocaïnefeestjes worden angstvallig vermeden. De een slaagt daar beter in dan de ander. Op termijn probeert de groep het snuiven beperkt te houden tot speciale momenten.

Cocaïne nu

In de panelnetwerken waar ook al voor corona weinig of niet werd gesnoven, is weinig veranderd. Maar er zijn ook andere signalen als we luisteren naar de verhalen van portiers

(153a). Bij het fouilleren vinden ze vaker pakjes dan pillen. “Het lijkt alsof het taboe op snuiven (op sommige avonden) minder wordt.” Moos (180a) ziet dat cocaïne bereikbaarder is geworden in zijn scene. Ecstasy, speed en 2c-B waren altijd al makkelijk te krijgen, maar voor cocaïne moest je meer moeite doen. Dat is veranderd sinds de opmars van bezorgdiensten. Het is nu zoveel makkelijker om te kopen door die pushreclames van bezorgdiensten waar ook overal cocaïne bij staat (zie ook *V Markt*).

Redenen voor onthouding

Ondanks dat cocaïne een brede verspreiding kent, worden er ook redenen genoemd om juist géén cocaïne te gebruiken. Distinctie, de hoge prijs, de onplezierige effecten en de criminaliteit eromheen zorgen ervoor dat cocaïne niet overal wordt begeerd.

- Er is een aversie tegen het middel vanwege het ‘egoverdikkend’ effect. Vooral in kringen van psychonauten en psytrance scoort cocaïne laag op de statusladder.
- Het middel wordt overgewaardeerd. Het effect staat niet in verhouding tot de prijs die ervoor moet worden betaald.
- De effecten worden als onprettig ervaren. Bovendien wil niet iedereen drugs snuiven.
- Er zijn principiële bezwaren wegens de geur van onderwereld en harde criminaliteit die aan het middel kleeft.

Ten slotte zijn er een paar netwerken waar simpelweg geen belangstelling voor cocaïne is.

Dosering en patronen van gebruik

Cocaïne wordt meestal gesnoven, soms gerookt (plofje), sporadisch gekauwd (gemalen cocablad) of gezogen als pastille (cocasnoepjes). Een enkele keer wordt cocaïne in water opgelost en via een neusspray toegediend. Spuiten en basen komt niet voor in panelnetwerken. In Amsterdamse kringen gaat het gebruik van cocaïne door als een snuifje, lijntje, sleuteltje, puntje, nakkie en tegenwoordig ook als een ‘taghi’. Vanwege het als prettig ervaren, maar korte rusheffect, wordt er herhaaldelijk (na 30-60 minuten) een nieuwe lijn gesnoven.

- Cocaïne wordt vaak (spontaan) in groepsverband aangeschaft, dan wel gedeeld met vrienden.
- Een dosering tijdens een groepssessie loopt uiteen van een paar lijntjes tot een kwart gram (4-5 lijntjes) per persoon. In sommige netwerken zitten (groepjes) snuivers die een halve of hele gram (16-20 lijntjes) per sessie gebruiken, vooral als er meer alcohol in het spel is.
- Klachten over de kwaliteit zijn sporadisch. Sommige snuivers (ook snobs) zijn gespitst op goede kwaliteit en testen op smaak, de high en afkomst. De

Colombiaanse wordt meestal als 'hard', 'scherp' of 'rauw' getypeerd; Boliviaanse cocaïne als 'zacht' en Peruviaanse als 'onrustig'.

In tegenstelling tot 'outdoor' drugs als ecstasy en amfetamine, bleef het gebruik van cocaïne in de coronaperiode nagenoeg stabiel. In sommige panelnetwerken nam het gebruik (periodiek) toe omdat mensen langer aan huis waren gekluisterd (isolatie) en de drempel om te snuiven lager werd.

Status in uitgaansleven

Vergeleken met ecstasy, geniet cocaïne minder reputatie als feestdrug. Het speelt eerder mee op de achtergrond, zegt Flip (171a). Daarmee bedoelt hij dat het middel minder vaak gebruikt en gedeeld wordt tijdens het uitgaan. Cocaïne wordt eerder als een individueel middel gezien, dat vooral notoire snuivers op zak hebben voor eigen gebruik. Dit laat onverlet dat er verhalen rondgaan van groepjes die geld bijeen lappen, bestellen en samen gaan snuiven. Hoewel minder dan in de jaren negentig van de vorige eeuw wordt cocaïne (in de panelstudie) nog steeds als een 'elitedrug' gezien. Veel gebruikers prefereren cocaïne boven speed. In de drum-'n-bass scene is een groep van ecstasy en speed naar cocaïne overgestapt, dat eerder nog als een heftig middel werd gezien. Moos (180a): "Mensen waren altijd een beetje onder de indruk als iemand coke gebruikte. Dat is nu voorbij want er wordt meer gedronken en gesnoven. Cocaïne is nu echt het ding."

"Met coke zie je er minder aangedaan uit dan met speed, waar je ook meer van gaat zweten. In de rapscene zingen ze vaak over cocaïne, -handel en flessen drank. Artiesten hebben veel invloed op consumptiepatronen van hun volgers. Sommigen zijn coke echt gaan pushen. Het geeft status en wordt gezien als iets leuks en onschuldig: geen angst voor verslaving of snuifschamte."

Opvallend is dat aan cocaïne (zowel bij snuivers als niet-snuivers) meer negatieve kenmerken dan aan bijvoorbeeld ecstasy worden toegedicht. Portiers (I) zien meer gebruik van cocaïne bij oudere bezoekersgroepen. "Je ziet ze elk half uur naar het toilet lopen. Ze doen geen moeite om dat te verbergen."

Positieve (gewenste) effecten

De volgende effecten worden vaak genoemd door panelleden:

- Licht stimulerend, helder gevoel dat kort aanhoudt (intrinsieke effect).
- Meer zelfvertrouwen, wakker.
- Gezelligheid, *social talk*, meer sociale interactie, gevatte opmerkingen.
- Minder lang werkzaam (dan amfetamine) en betere nachtrust.

Setting

Cocaïne wordt in veel verschillende settings gebruikt vanwege het kortdurende effect en de vrij onopvallende roes naar buitenstaanders toe. “Coke is zo'n drug die overal wel gebruikt wordt. Op feestjes, in clubs, er is altijd wel iemand die het bij zich heeft”, zegt Sien (160a). Ook de privésfeer leent zich goed voor cocaïnegebruik. Een ritueel dat hoog scoort is een etentje (thuis of uit) met vrienden inclusief alcohol en cocaïne als toetje en als opmaat voor een avond die nog alle kanten op kan.

Toen tijdens de coronacrisis de nadruk meer op thuisgebruik lag, gold dat zeker voor cocaïne, een middel dat sowieso vaak met thuisgebruik geassocieerd wordt. Het middel kreeg een prominentere plek bij uitgaanders die destijds tot het privédomain waren veroordeeld. Moos (180a) zag hoe huisfeestjes aanjagers van cocaïnegebruik werden.

Ook in de nachthoreca is cocaïne een vertrouwd middel. Op grond van impressies en observaties van panelleden gaat het onder andere om barpersoneel, portiers, dj's en organisatoren. Wel moet worden opgemerkt dat het meestal om kleine fracties gaat. Wanneer een bezoeker even naar buiten moet, weet Bob (147a) hoe laat het is: “Dan bellen ze een nummertje en verzinnen ze een smoes dat ze naar buiten moeten. Zijn ze de sleutels van hun fiets vergeten ofzo.” Ten slotte zijn er ook settings buiten het nachtleven, meer in de werksfeer (o.a. recruitment, sales, vrijmibo's).

Negatieve kanten en (ongewenste) effecten

Cocaïne staat doorgaans niet als geestverruimer bekend maar eerder als een geestverleider. Niet iedereen is zijn cocaïnegebruik de baas. Vooral in netwerken waar (bijna) elke week gesnoven wordt, ontwikkelen sommigen problematisch gebruik. Ze hebben vaker cocaïne op zak, delen meer uit, maar nemen ook stiekem en gebruiken ook door de week. Aangejaagd door alcohol met een paar snuiven wordt er soms flink op los getetterd. De meeste negatieve opmerkingen liggen in deze sfeer. Het zijn vaak omstanders die zich irriteren aan het gedrag van de ander.

- Sociaal: versterking egoïstisch gedrag, masculien gedrag, liegen, stiekem snuiven.
- Geestelijk: labiel, psychotisch gedrag, verslavend.
- Fysiek: moeheid, brak.

Niet iedereen stelt het op prijs om op gelegenheden te komen waar openlijk wordt gesnoven. Verder stoort men zich nog wel eens aan de vanzelfsprekendheid waarmee het wordt besteld en gebruikt op feesten. Sommigen wijzen op het toenemende gebruik tijdens de coronaperiode, als surrogaat voor het missen van piekmomenten tijdens uitgaan, of als uitvlucht bij verveling. De snuifschaamte en daarvan afgeleide discussies worden niet helemaal genegeerd. Er zijn wel degelijk gebruikers die zich ongemakkelijker

voelen over de gewelddadige illegale drugsmarkt. Het komt ook voor, zoals bij Thor (182a), dat de vriendengroep ‘over het gebruik heen is gegroeid’ en de belangstelling is verflauwd. De opkomst van cocaïne stond in het teken van etentjes, drinken en doorsnuiven tot het ochtendgloren, met vaak katers als gevolg. Volgens Thor zijn de meesten in zijn netwerk overgestapt naar het ‘psychedelische palet’.

Combigebruik

Cocaïne plus alcohol is een vertrouwde combinatie voor velen.⁴⁸ Sommigen vinden cocaïne alleen lekker als er bij gedronken wordt. In groepen waar gesnoven wordt, is alcohol meestal de aanjager van het cocaïnegebruik. De uitkomst van alcohol met cocaïne is dat het standaard onrust geeft, zegt Jamie (113a). “Soms ben ik echt blij als het laatste nakkie op is en iedereen naar huis gaat.”

In sommige kringen is de Calvin Klein (cocaïne + ketamine) een geliefde combinatie. Er is een groep die cocaïne neemt voor het dempen van de wazigheid van ketamine én een groep die ketamine in plaats van alcohol neemt om het energieke effect van cocaïne te dempen. Als er langdurig wordt gefeest, dan wordt er gestart (en geëindigd) met cocaïne en tussendoor overgestapt op andere stimulantia, zegt Dé (179a): “3-M is toch goedkoper als je gaat uitdelen in de club.”

Over het algemeen geldt:

- Cocaïne wordt vaak gecombineerd met alcohol en/of cannabis (en vaak ook tabak) voor de demping van het wat ‘opgefokte’ of ‘gejaagde’ gevoel. In een paar netwerken is wodka-Redbull met cocaïne een ‘supercombi’.
- Cocaïne wordt ook gecombineerd met narcosemiddelen (ketamine, ghb, lachgas), maar vaker thuis of op een after.
- Cocaïne wordt ook wel een afgewisseld met stimulantia (ecstasy, amfetamine en 3-MMC).

2.5.3 Amfetamine

Het regelmatig gebruik van amfetamine liet – ondanks soms forse schommelingen – een duidelijk dalende trend zien tot 2006, gevolgd door een even duidelijke stijging, tot het gebruik in 2016 hoger lag dan ooit tevoren (zie *Figuur II.1*, pag. 45). Daarna was er een licht neerwaartse trend. In het coronajaar 2020 keerde amfetaminegebruik bijna terug naar het dieptepunt van 2006. In 2021 volgde weer een stijging (maar tot onder het pre-coronaniveau) die in 2022 weer afvlakt. In 4 van de 32 metingen van 2022 gebruikt

⁴⁸ Bij deze combinatie wordt coca-ethyleen gevormd, wat voor hart en lever nog schadelijker is dan cocaïne zelf (Jones AW (2019) *Forensic Drug Profile: Cocaethylene*. *Journal of Analytical Toxicology*, 43(3): 155–160).

minstens de helft regelmatig amfetamine; in sommige netwerken wordt helemaal niet gebruikt.

Amfetamine door de tijd heen

Sinds jaar en dag wordt er amfetamine gebruikt in het uitgaansleven. Daar waar cocaïne gedijt over de volle breedte van het uitgaansleven, gedijt amfetamine van oudsher in de rauwere nachtcultuur waar het vergezeld gaat met snelle ritmes en tijdslimieten overschrijdt door eindeloze extra energie. Amfetamine is een vaste waarde in het alternatieve studentenmilieu dat verankerd is in de technoscene.

Amfetaminegebruik nu

Na een daling in 2020, blijft het gebruik na een stijging in 2021 onder het pre-coronaniveau. In 2022 is opnieuw sprake van een daling. De daling van amfetamine past volgens panelleden in een breder patroon van dalend middelengebruik in trendsettende kringen. Exemplarisch voor de daling is dat Jan (147a) zelfs op raves minder intensief amfetaminegebruik ziet. Er zijn ook panelleden die denken dat de komst van 3-MMC debet is aan het afnemende gebruik.

Dosering en patronen van gebruik

Amfetamine wordt gesnoven, geslikt als 'bommetje' (poeder in een vloeitje gewikkeld) of in een vloeistof (o.a. cola, bier) opgelost en gedronken. Sommigen reinigen hun (natte) speed een keer extra met aceton om o.a. de cafeïne te scheiden waar het vaak mee versneden is. In geen enkel netwerk wordt speed gespoten. Speed is veel goedkoper dan cocaïne en heeft een vaste schare liefhebbers.

De dosering van speed verschilt van een lijntje tot een kwart of halve gram per gelegenheid met uitschieters naar een gram of meer. In verschillende panelnetwerken is speed het startpunt van de uitgaansavond. Nicole (155a): "Als je kleine lijntjes neemt dan blijf je *straight*."

Status in uitgaansleven

In tegenstelling tot het meer sophisticated cocaïne, word amfetamine vooral gezien als een 'starter', 'gangmaker' of 'rave vitamine'. "Speed is altijd wel mee met iemand", zegt Dé (179a). Een no nonsens drug die gebruikers op festivals en in clubs tot aan de vroege uurtjes op de been houdt. Vanwege de lage prijs wordt speed makkelijk uitgedeeld, in tegenstelling tot cocaïne waar iedereen bij moet lappen. Daarbuiten wordt amfetamine ook functioneel gebruikt als hulpmiddel bij een activiteit (bijv. klussen) door de week. In de drum-'n-bass scene heeft amfetamine concurrentie gekregen van cocaïne, dat voor lange tijd werd verketterd.

- Dexamfetamine (Dexxies) en Ritalin (Rita's), afkomstig van de grijze markt, worden in sommige netwerken gebruikt ter verbetering van de concentratie en leerprestaties. Op deze zogenaamde studiedrugs rust volgens enkele panelleden weinig taboe bij scholieren en studenten. Dexxies en Rita's worden ook tijdens het stappen gebruikt.

Positieve (gewenste) effecten

De werking van amfetamine geeft een wat ander eufor gevoel dan bij cocaïne of ecstasy het geval. Speed wordt geroemd om zijn energieke natuur en verlenging van het uithoudingsvermogen. In veel gevallen wordt met speed begonnen, denkt Bob (147a). Maar MJ (146a) heeft zijn twijfels en denkt dat speed meer van pas komt op lange festivaldagen en in clubs met een 24-uursvergunning. De volgende effecten worden vaak genoemd door panelleden:

- Gangmaker ,energiek, straight en ongecompliceerd gevoel.
- Onderdrukken van moeheid; middel om langdurig te blijven feesten.
- Extra energie bij dansen; verhoging concentratie bij studeren.

Setting

Het middel circuleert van oudsher in de underground en het rauwere segment in het uitgaansdomein: drum-'n-bass, hardcore, techno en tekno. Amfetamine wordt ook weleens (functioneel) door de week gebruikt (als hulpmiddel bij een activiteit).

Negatieve (ongewenste) effecten

Enkele panelleden vertellen dat stappers met een lange nacht voor de boeg beginnen met een opkikker, als ware het een kop sterke koffie. Bij sommigen zitten ook 'grootgebruikers' in de gelederen, die ook door de week op speed leven. Met klachten als gevolg. "Na een week speed en weinig slaap word je paranoïde. Er zit geen grens aan speed." (Dé, 179a).

Er worden zowel geestelijke als lichamelijke klachten gerapporteerd:

- Hartkloppingen, overmatig zweten, wondjes in de mond van knarsetanden, huiduitslag, slaapproblemen, vermoeid, verminderde eetlust (lichamelijk).
- Chaotisch, opgefokt, kort lontje, terugtrekgedrag; minder sociale contacten (sociaal).
- Paranoïde gedrag en gedachten; labiel, spichtig (geestelijk).

Combigebruik

Speed wordt gecombineerd met alcohol, cannabis, ecstasy, GHB en/of cocaïne. Joshua (176a) ziet amfetamine als een 'basisdrug' voor een feestweekend, waar allerlei combinaties bij komen. Bijvoorbeeld GHB, ketamine, cannabis of alcohol.

Methamfetamine

Methamfetamine (crystal meth, tina) is inmiddels vijftientig jaar verkrijgbaar op de Amsterdamse drugsmarkt.⁴⁹ Maar het gebruik ervan per duizend inwoners in Amsterdam ligt aanzienlijk lager dan het gebruik van andere stimulantia.⁵⁰ Het taboe op gebruik blijft groot vanwege de verslavende reputatie. Tommy (152a) ziet in zijn cirkel dat verschillende gebruikers methamfetamine hebben afgezworen. Het 'veel gezelligere' ecstasy wordt soms als alternatief gebruikt, of als combinatie na het slammen (injecteren) om beter te kunnen ontspannen of om daarna beter te kunnen slapen. Ed (126a) daarentegen waarschuwt dat crystal meth als alternatief voor 3-MMC wordt gezien. "De markt is er al en een gram is goedkoper geworden." Wat alleen nog ontbreekt is een actieve promotie in de feestscene. Hij denkt wel dat de afstand tot het middel kleiner is dan een paar jaar geleden. MJ (146a) hoort in de geruchtenstroom vaker verhalen over experimenteren. In de sociale kring van Dé (179a) is vooral vrees voor het extreem lang wakker blijven. Toen laatst een 'evangelist' enthousiast begon over zijn ervaringen, werd hij door de anderen meteen afgekapt. Volgens Sarah (174a) is methamfetamine nog een van de weinige middelen waar een taboe op ligt. "Mensen hebben het er niet over; doen het niet, net als heroïne."

Het gebruik blijft vooralsnog beperkt tot niches (o.a. chemsex) waar het middel met GHB, ketamine en ecstasy wordt gecombineerd in groepsverband.⁵¹ Verhalen over methamfetamine komen vaak uit het geruchtencircuit. Methamfetamine wordt gesnoven, gerookt, in ader, spier of onderhuids gespoten (slammen), of toegediend als een *booty bump* (anaal). Ook 3-MMC wordt hier populairder en (intraveneus) gespoten.

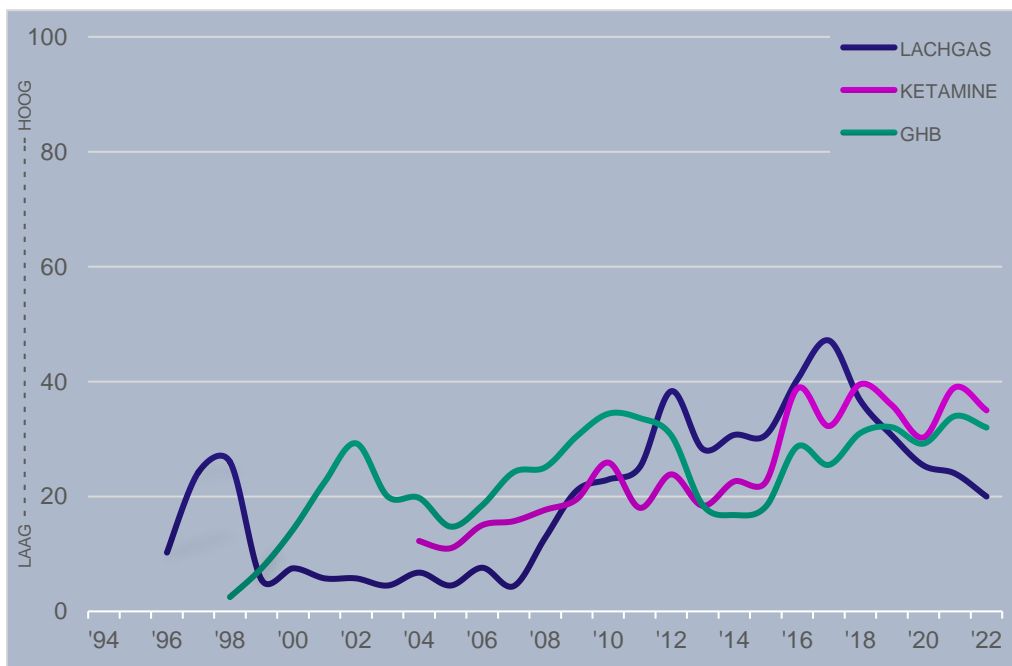
2.6 Narcosemiddelen

Narcosemiddelen (GHB, ketamine en lachgas) hebben zich al jarenlang een vaste plek op de Amsterdamse drugsmarkt verworven. Het gebruik ervan komt voor op privéfeesten en afters en op uitgaanssettings. Ook voor narcosemiddelen zijn scores van panelleden over regelmatig gebruik in hun netwerk gebruikt om trends te visualiseren in *Figuur II.2*.

⁴⁹ Eigenlijk is methamfetamine al langer op de markt. In de jaren '70 van de vorige eeuw was het namelijk onder de naam Pervitine verkrijgbaar in de Amsterdamse drugscene. Bron: Nabben T (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*. Rozenberg Publishers.

⁵⁰ KWR, *EUSEME: Riolwateranalyse naar drugs tijdens de intelligente lockdown in Nederland*, kwrwater.nl, 17 juni 2020.

⁵¹ Knoops L, Van de Poll S & Albers T (2021) *Slammen in Nederland 2020. Het injecteren van drugs in een seksuele setting*. Mainline.

Figuur 11.2: Trends in regelmatig gebruik van narcosemiddelen

Voor de grafiek zijn alle schattingen van individuele panelleden over regelmatig gebruik in netwerken in de twee halfjaarlijkse metingen omgezet in een score en gemiddeld. Deze gemiddelde score per jaar loopt van 0 (laag, geen regelmatig gebruik in alle netwerken) tot 100 (hoog, omvangrijk regelmatig gebruik in alle netwerken).⁵²

Let wel: het uitgaanspanel rapporteert vooral over trendsetters in het uitgaansleven. Zij zijn de (mogelijke) voorlopers van nieuwe ontwikkelingen. Hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

De rangorde van de drie meest gebruikte narcosemiddelen is:

- 1 **Ketamine** – kent vooral schommelingen in gebruik, maar heeft toch eerst GHB en later ook lachgas ingehaald; de stijging na de corona-dip van 2020 vlakt in 2022 af.
- 2 **GHB** – stond tussen 2000 en 2010 bovenaan, maar werd na een daling van de eerste plaats verdrongen door de andere narcosemiddelen; lijkt desondanks de laatste jaren gestaag toe te nemen.
- 3 **Lachgas** – stond vijf jaar terug op de eerste plaats, maar staat na een voortgaande fikse daling op plek drie.

2.6.1 Ketamine

Sinds het gebruik van ketamine vanaf 2004 systematisch in Antenne wordt gemonitord, signaleerden we een stijging tot 2010, een periode van stabilisatie tot 2015, een sprong in

⁵² Zie voor de berekening van de scores regelmatig gebruik A Bijlage panel uitgaanders (pag. 208) in VIII Bijlagen. De gemiddelde score reflecteert nadrukkelijk geen concreet gebruiksperscentage, maar geeft slechts een indicatie van de mate van regelmatig gebruik.

2016, en sindsdien een schommelende nieuwe stabilisatie op een hoger niveau (zie *Figuur II.2*, pag. 58). In 5 van de 32 metingen van 2022 gebruikt de meerderheid regelmatig ketamine, maar er zijn ook netwerken waar niemand ketamine gebruikt.

Ketamine door de tijd heen

Er was een tijd dat ketamine in de jaren '90 van de vorige eeuw als obscuur middel opdook in kringen van *travellers*, die de meegesmokkelde vloeibare ketamine (soms ter plekke) inkookten op teknofeesten, ver verwijderd van de mondaine clubscene. Maar ketamine heeft zich sindsdien verspreid onder club- en festivalpubliek. Eerst in de luwte van afters en huiselijke sessies waar psychonauten de grenzen van het universum willen verkennen zonder een gevoel van zwaartekracht. Maar geleidelijk ook in het uitgaansleven waar het gebruik van ketamine steeds populairder is geworden.

Ketamine nu

In sommige (studenten)kringen staat ketamine standaard op het drugsmenu. De lockdown heeft de popularisering van ketamine een (tijdelijke) duw gegeven. Ketamine gaat flux rond op thuisfeesten, terwijl het gebruik in het uitgaansleven een wisselend beeld laat zien. De een denkt een afname te zien, terwijl portier I (162 a/b) juist een flinke verschuiving ziet naar het mainstream publiek waar het naast ecstasy, speed en cocaïne een plekje heeft veroverd. Ed (126a) merkt dat ketamine (op fora) nogal eens als medicijn wordt gepromoot, als 'excuus' voor gebruik. Mensen die zich somber en depressief voelen hopen baat te hebben bij dit 'antidepressivum'. In een netwerk (York, 183a) speelt ketamine soms een hoofdrol in een spelletje.

Cursed ketamine

"We doen het voor de lol en het giecheleffect, maar ook om te *connecten* met elkaar. Je wil voorkomen dat je de volgende dag niet meer functioneert of het veel van je gezondheid heeft geëist. Met ketamine word je een enorme oen en dat is alleen maar grappig. Je bent een flapdrol voor even en de volgende dag weer scherp. Onze momenten met ketamine zijn spontaan. Iemand heeft het toevallig bij zich, je gaat naar een feestje waar iemand het bij zich heeft. We creëren onze eigen ritueeltes: *cursed ketamine*. We spreken daar een vloek over uit en vervolgens mag je alleen maar snuiven op creatieve manieren. Je mag niet twee keer op dezelfde manier snuiven. Dan ga je diebiele dingen verzinnen, snuiven vanaf een draaiende platenspeler, op het zeeplaatje van de vaatwasser, vanaf iemands rug, dat onthoudt iedereen wel, net als snuiven op een fietsenrek bij Centraal Station. Ergens stiekem is spannend, zeker als je maar een paar minuten hebt op plaats delict. Het is

grappig, maar we zoeken ook de provocatie. Dat soort dingen bindt de groep. Het soort ketamine bepaalt ook je roes. Je hebt ook meta keta die meer trippend is.”⁵³

Reden voor onthouding

- Angst voor controleverlies, onvoorspelbare effecten en K-hole (dissociatie van lichaam en geest).
- Ketamine is slecht te combineren met alcohol.
- Paniekreacties bij anderen nodigen niet uit tot gebruik.
- Middel is onbekend in de groep.

Dosering en patronen van gebruik

Ketamine (keta, ket) is verkrijgbaar in poedervorm, wordt gesnoven en soms opgelost in een vloeistof als ‘neusspray’. Ketamine werkt relatief kort. De meerderheid beperkt zich tot een paar lijntjes per keer. Ervaren gebruikers nemen hogere doseringen, oplopend van een kwart (7-10 lijnen) tot een halve (ca. 15-20 lijnen) of hele gram. Volgens panelleden doen gebruikers doorgaans langer met een pakje ketamine dan cocaïne. Maar er wordt ook gewaarschuwd voor de effecten van een overdosering. Het gebruiken van ketamine in groepsverband is een delicate kwestie omdat het effect versterkt wordt als iedereen op ‘eenzelfde golflengte’ zit.

Status in uitgaansleven

Ketamine was in de panelstudie lange tijd minder populair dan GHB, maar werd bekender toen het meer werd aangeboden en ook buiten de underground (o.a. tekno) ontdekt werd. Sindsdien behoort ketamine tot het vaste repertoire in avontuurlijke uitgaanskringen en heeft het zijn weg gevonden in clubs en op festivals. Het middel is definitief uit de schaduw van de underground getreden.

Positieve kanten en (gewenste) effecten

Bij een lage dosering is de trip mild en kan er (nog) gecommuniceerd worden. Een beetje gekkigheid wordt wel als spannend bevonden. Sommigen kijken naar *space video's* (visuele tripfilmpjes) op YouTube of zijn onder invloed tijdens het gamen. Er zijn fracties die zweren bij ketamine. Bij Siën (160a) is ketamine geliefd. Je kunt er ‘wazig’ of ‘scherp’ op gaan, maar je ook onderdompelen in ‘melige grappen’. Ook op raves heeft ketamine aanhangers. Dave (170a) ziet ketamine na het gebruik van stimulantia tevoorschijn komen voor het ‘zweverige gevoel’ en merkt dat alleen gebruikers hun ‘verwarde gesprekken’ begrijpen. York (183a) legt uit wat ketamine zo bijzonder maakt:

---

⁵³ Onder ervaren ketaminegebruikers gaan verhalen rond over twee varianten: een linkse die meer lichamenlijk, stroever, verdovend en minder sociaal is en een rechtse (staafjes) die meer trippend en magischer is.

“In je ketaminebubbel word je wereld kleiner. Je realiseert je dat we verbonden zijn met de wereld om ons heen. Lichaam en geest zijn niet gescheiden van elkaar. Een drug als deze laat je heel klein voelen terwijl alle zintuigen worden geprikkeld. Het is fijn als je je leven kleiner kunt maken door er aandacht aan te geven. In ieder geval niet meer de dingen doen waar je de hele tijd achteraan hobbelt. De joker komt ergens naar voren, omdat je je benen niet meer kunt bewegen.”

Waarnemingen van panelleden betreffen zintuiglijke sensaties en een ander gevoel ervaren van ruimte.

- Tijdloos, grenzeloos, zweverig gevoel, reizen door virtuele werelden (ruimte).
- Hilarische momenten, slappe lach, domheid (emotie).
- Andere beweging, gevoelloos, dansen, uit je lichaam (lichamelijk).
- Verwarde gesprekken of gevoel (sociaal).
- Visuele vervorming (waarneming).
- Audio-hallucinaties (geluid).

Setting

Vanwege het (mild) psychedelische en desoriënterende effect (dissociatief) voelen gebruikers zich prettig in een afgeschermd omgeving en/of privésfeer. Er wordt zowel solistisch als in groepsverband gebruikt. Op verjaardagen, thuis op de bank bij het kijken naar een gekke film, maar soms ook op straat met een groepje in een baldadige stemming (zie *cursed ketamine*). Moos (180a) ziet aan de moves of iemand op een drum-'n-bass feest stimulerende middelen gebruikt of onder invloed is van ketamine, dat er ‘stroperig en een beetje lachwekkend’ uitziet. “Keta is één van de leukere drugs en sowieso de enige downer die populair is in onze scene. Mensen worden er heel simpel van. Alsof ze superdronken zijn, maar dan zonder al dat nare en agressieve gedrag erbij. Je moet alleen uitkijken dat je niet kwijlend eindigt op een bankje.”

Negatieve kanten en (ongewenste) effecten

Naast kolderieke taferelen van onhandig gedrag, moeite met lopen en hoe je te verhouden met anderen in je omgeving, blijft het risico op incidenten aanwezig: van omvallen tot angst- en paniekaanvallen. Ed (126a) ziet dat er op fora meer vragen worden gesteld over gerelateerde gezondheidsklachten (o.a. meer aandacht voor urineweginfectie) als gevolg van frequent gebruik.

- Ruimte: geen zwaartekracht, gewichtloos, geen controle over ledematen.
- Lichamelijk: gevoelloos, verdoofd, misselijk, braken, blaasproblemen (langere termijn).
- Geestelijk: angstig, paniekgevoel, egeverlies, knock-out.
- Sociaal: weinig spraakzaam, introvert, laveloos.

Niet iedereen zit te wachten op mensen die zo in zichzelf zitten dat ze onbereikbaar zijn tijdens het uitgaan. Sarah (174a) “Ik vind het niet heel gezellig als mensen het hele weekend keta snuiven en niet meer uit hun K-hole willen.” Dave (170a): “Soms is iemand op MXE en dan loopt ie letterlijk vast en moet kruipend de club uit.”⁵⁴ Ook Moos (180a) en Sien (160a) hebben meegemaakt dat mensen op feesten na keta een paar uur van de wereld kunnen zijn voordat ze beseffen waar ze precies zijn. In geval van paniek moet de ambulance eraan te pas komen.

Combigebruik

Ketamine wordt gecombineerd met stimulantia: amfetamine of cocaïne (Calvin Klein). Het ‘wazige’, ‘vage’ en (mild) trippende effect kan door een stimulant worden getemperd (damping). Bij een ‘opgefokt’ gevoel werkt het precies andersom. Het komt ook voor dat bij een (dreigende) K-hole speed wordt gebruikt om controle te houden. Misselijkheid komt vaak voor in de combinatie met alcohol, die als ‘tricky’ wordt gezien.

Het combineren met psychedelica (LSD, 2C-B) zorgt voor meer ‘spacegevoel’, maar komt minder voor in netwerken. Populairder is ketamine plus ecstasy (kitty flip).

In enkele netwerken wordt ketamine gecombineerd met GHB (soms met ecstasy erbij). Ten slotte zijn er ook multi-combinaties waarbij ketamine slechts één van de middelen is, bijvoorbeeld met ecstasy, speed en GHB.

2.6.2 GHB

Het regelmatig gebruik van GHB zwol aan vanaf 1998, bereikte een tussentijdse piek in 2002, daalde vervolgens weer een paar jaar, maar bereikte na een gestage stijging vanaf 2005 een tweede piek in 2010 (zie *Figuur II.2*, pag. 58). Na wederom een paar jaren van lagere gebruikscijfers, lijkt regelmatig GHB-gebruik sinds 2015 gestaag toe te nemen. In 2020 vielen de scores wat lager uit dan in 2019, maar een echte coronadip was het niet. In 2022 ligt het gebruik nog steeds boven het pre-coronaniveau. In 4 van de 32 metingen van 2022 gebruikt de meerderheid regelmatig GHB.

GHB door de tijd heen

Vrijwel vanaf het begin (eind '90) ontpopte GHB zich als een ‘problematisch’ middel met een vaste schare gebruikers die op verschillende plekken in het nachtleven en daarbuiten (op afters) GHB gebruikten. Het middel wist tegen de verdrukking in van negatieve berichten en verhalen in de media toch een groeiende groep gebruikers aan te spreken. De popularisering van het middel resulteerde ook in meer gezondheidsincidenten in het uitgaansleven. Als gevolg daarvan gingen clubs strenger optreden tegen bezit en gebruik.

⁵⁴ Mxe (methoxetamine) is een analoog van ketamine met een volgens gebruikers veel langere werkingsduur.

Sommige clubs hanteerden een zwarte lijst voor bezoekers die (meermaals) out waren gegaan of betrapt waren op het bezit van GHB, dat nog steeds als een controversieel middel wordt beschouwd.

GHB nu: stil thuisgebruik

In Antenne Amsterdam 2020 waren verschillende panelleden bezorgd over het toenemend solistische GHB-gebruik dat als gevolg van corona wat meer leek losgezongen van het oorspronkelijke gebruik in een club of op een after. Ook dit jaar horen we geluiden van 'stil thuisgebruik'. Jan (144a) zegt dat de verleiding groter is om ook door de week GHB te nemen. In het meer losbandige deel van het queer milieu heeft het middel nog steeds een 'erotisch' of 'sensueel' imago. Hier heeft GHB de ecstasy weten te verdringen naar het tweede plan. In een paar panelnetwerken wordt een toename van gebruik gezien. Het gebeurt namelijk ook dat aanvankelijke tegenstanders toch op GHB zijn overgestapt.

Redenen voor onthouding

- Past niet bij alcoholgebruik tijdens het stappen.
- Angst om controle te verliezen of out te gaan; zelf negatieve ervaring gehad.
- Te veel incidenten gezien bij anderen en/of vrienden.
- Negatieve invloed op de sfeer.

Dosering en patronen van gebruik

GHB wordt aangeboden als vloeistof die gebruikers in een (zoet) sapje oplossen of soms puur drinken. GHB in poedervorm is zeldzaam. Een kleine groep (verdeeld over enkele panelnetwerken) gebruikt de precursor GBL. De dosering ('buis(je)', 'dop(je)' of 'spuit(je)') van GHB wordt in milliliters afgemeten, waarbij vaak een maatspuitje wordt gebruikt. De dosering per keer varieert van 2-4 milliliter met een tijdsinterval van 1-2 uur, oplopend tot 6-10 keer per gelegenheid. Omdat de dosering nauw luistert nemen gebruikers soms screenshots of zetten een wekkertje (na elk anderhalf uur). De meesten doseren bij op gevoel. Maar Dé (179a) vindt dat het dan te vaak mis gaat. "Hou je aan de tijd. Mijn regel is pas na anderhalf á twee uur. Met drie buisjes ben je dan ten minste vijf uur zoet."

De frequentie van gebruik in panelnetwerken varieert van één tot een paar keer per maand. Soms wordt er ook op doordeweekse dagen gebruikt. In het netwerk van Thor (182a) zijn ze bedreven in 'GHB-management' dat een welkom alternatief is van cocaïne en alcohol. "We doen quasi rustig aan; eten beter, slapen beter en ontspannen beter in combinatie met andere middelen."

Status in uitgaansleven

Vanwege de vele comateuze incidenten is GHB niet onomstreden in het nachtmilieu. In de beginperiode (ca. twintig jaar geleden) ging het om verhalen over zedenmisdrijven en kreeg

het middel de stempel van 'rapedrug' in de media.⁵⁵ Het middel heeft in sommige kringen een 'junk' imago. Sinds de verspreiding vanaf de jaren nul groeide het aantal 'outgaanders' in het uitgaansleven (tot grote zorg én ergernis van clubpersoneel en feestorganisatoren). In privésettings en op afters gingen gebruikers zo mogelijk nog vaker out. Sindsdien geldt in het uitgaansleven een zerotolerance aanpak tegen bezit en gebruik van GHB. Omdat het allengs ook duidelijk werd dat GHB verslavend is keerde een deel van het nachtleven zich af van het middel. Voor Dé (179a) staat 'G' nog steeds symbool voor geilheid en gay.

Door alle negatieve aandacht rond GHB zijn gebruikers voorzichtiger geworden. Een deel stoort zich aan mensen die het gebruik veroordelen; alsof niemand er verantwoord mee om kan gaan. "Stigmatiseren en een zerotolerance aanpak van GHB lijdt niet per se tot veiliger gebruik en het voorkomen van incidenten", denkt Sarah (174a).

Bob (147a), clubmanager, vindt het een uitdaging als een groep GHB gebruikt. Er zijn avonden dat er na afloop meer lege buisjes worden gevonden in de club. De regels zijn duidelijk, vindt hij, maar wie alleen maar streng op zijn strepen blijft staan loopt het risico dat bezoekers niet om hulp durven vragen als het mis gaat. Hoewel sommigen erop wijzen dat GHB ook in eigen kring onnodig gedemoniseerd wordt, zegt Floyd (180a) dat de scene de hand ook wel in eigen boezem mag steken en de kritiek gedeeltelijk over zichzelf heeft afgeroepen. "Stappers hebben ook een eigen verantwoordelijkheid!"

Positieve kanten en (gewenste) effecten

Slechts in ongeveer een kwart van de panelnetwerken (alternatieven en sensualisten) wordt GHB regelmatig gebruikt en de effecten (lichamelijk en geestelijk) als positief ervaren. Het middel heeft een stabiele fanbase waar het hoog scoort. De volgende effecten worden genoemd:

- Lichamelijk: plezierig, behaaglijk, warm, sensueel en/of ontspannen gevoel; verhoging tactiliteit, ecstasychtig gevoel.
- Afrodisiacum (seksdrug), seksueel, verhoging seksuele opwinding (op geplande seksfeestjes).
- Gebruik als antidepressivum (bij enkelen).
- Lekker dansen en bewegen; grenzen vervagen, lossere druk gedrag.
- Als substituuat: (tijdelijke) vervanger of afwisseling van alcohol en/of ecstasy.

Setting

Het gebruik van GHB heeft zich gaandeweg weten te verspreiden over verschillende segmenten van het uitgaansleven waar het middel in clusters van groepen wordt gebruikt.

⁵⁵ Korf DJ, Nabben T, Leenders F & Benschop A (2000) *GHB: tussen ecstasy en narcose*. Rozenberg Publishers.

Gezien het controversiële karakter proberen gebruikers zo onopvallend mogelijk te doseren tijdens het uitgaan. Clubmanagers, organisatoren en security weten op grond van bezoekersprofielen wanneer er meer zal worden gebruikt en de kans op incidenten groter is. Een paar panelleden denken dat het GHB-gebruik sinds de coronacrisis vaker in privésettings plaatsvindt en dan niet alleen meer op afters.

Negatieve kanten en (ongewenste) effecten

Er zijn groepen waar niemand in de groep vertrouwd is met GHB of er veel scepsis is als gevolg van negatieve ervaringen bij groepsleden. Sommigen hebben ‘vrienden met issues’ (problematische sologebruikers) die afhankelijk zijn van het middel of in behandeling zijn (geweest). Een groot deel van de ongewenste effecten die worden genoemd ligt in de ‘doseringssfeer’. GHB in combinatie met (veel) alcohol vergroot de kans op ‘out’ gaan. Het gebeurt ook nog geregeld dat novieten geen flauw benul hebben van dosering en effecten. Maar overdosering komt ook voor bij (zeer) ervaren gebruikers. Anderzijds kunnen veel genoemde incidenten worden herleid tot de ‘gedragssfeer’. Panelleden vertellen over seksueel grensoverschrijdende gedragingen (‘ongeremd’ of ‘opdringerig’) die tot de nodige commotie leiden in de vriendenkring. In de groep van York (183a) zijn ze gestopt met GHB omdat het niet veilig voelde in een omgeving waar mensen seksueel actief willen zijn.

“GHB is wel lekker met seks, maar er is ook snel sprake van ontremming. Je kunt afglijden in een duistere wereld waar je grenzen kunnen vervagen. GHB maakt je kwetsbaar. Je krijgt een andere *vibe* op je feest als je niet wil. Als je van tevoren weet dat je een trio wil gaan doen dan is dat anders dan als het je overkomt.”

Club- en feestorganisaties weten ook uit ervaring dat GHB-incidenten een hoop tijd kunnen vergen. In ernstige gevallen moet een ambulance worden gebeld. Reden ook dat een rave-organisator altijd een auto klaar heeft staan voor eventuele calamiteiten. Een team loopt met enige regelmaat rondjes over het omliggende terrein om te voorkomen dat bezoekers gaan dolen. De portiers I (153a) zagen weinig ernstige incidenten (o.a. reanimaties), maar dat laat onverlet dat er op sommige feesten stevig wordt gebruikt. Nuri (118a) is er niet gerust op sinds enkele vriendinnen het middel onlangs hebben ontdekt. Een vriendin is al bijna een keer out gegaan. Ook MJ (146a) is erop beducht als iemand plotseling begint te ‘loeien’ (term van personeel als iemand flink onder invloed is). Hij vindt het een rotgezicht als mensen volledig de controle verliezen en over de grenzen van een ander heengaan. Een nieuwe uitbraak van GHB-incidenten in de club, is wel het laatste waar hij op zit te wachten. Verscherpte controles aan de deur moet het smokkelen daarom afremmen. Het voorkomt niet dat het personeel na afloop evengoed soms nog lege ballonnetjes (waarin GHB zat) en ‘doseerspuitjes’ vindt. Floyd (180a) baalt ervan dat hij op een rave geconfronteerd werd met een paar ernstige incidenten, waarbij ook ambulances moesten worden gebeld. Op

grond van getuigenverklaringen zou het om eenzelfde groepje gebruikers gaan die telkens problemen veroorzaakt. In de omgeving van Dé (179a) kan het twee kanten op gaan met gebruikers. Ze worden heel druk óf vallen in slaap. Joshua (176a) is dan ook opgelucht dat hij minder GHB tegenkomt op afters. “De sfeer is beter. Mensen zitten er minder glazig en lamlendig bij op een avond.”

- Misselijkheid, braken, stuip trekkingen, out gaan (lichamelijk).
- Isolement; teruggetrokken en uitstoting van de groep (sociaal).
- Verward gedrag, afhankelijkheid (geestelijk).

Combigebruik

Het middel wordt vooral als *sidekick* (naast andere middelen) gebruikt tijdens het uitgaan. GHB wordt vaak met stimulantia (ecstasy, cocaïne, amfetamine en 3-MMC) gecombineerd voor het intensiveren, verdiepen, neutraliseren of juist dempen van de roes. Als ‘afterdrug’ wordt GHB afgewisseld met lijntjes amfetamine. Sinds enige jaren is de combinatie GHB met 3-MMC meer bekend. Voor meer lustbeleving wordt GHB ook met poppers en erectiemiddelen gecombineerd.

2.6.3 Lachgas

Regelmatig gebruik van lachgas binnen de panelnetwerken vertoonde een duidelijke piek eind jaren negentig, viel daarna terug en bleef jarenlang stabiel op zeer laag niveau. Na een opleving sinds 2008 bereikte lachgasgebruik een hoogtepunt in 2017 (zie *Figuur II.2*, pag. 58). De laatste vijf jaar neemt regelmatig lachgasgebruik continu af. In maar liefst 11 van de 32 metingen van 2022 werd helemaal geen regelmatig lachgasgebruik gesignaleerd.

Lachgas door de tijd heen

In de jaren negentig van de vorige eeuw kreeg lachgas grote bekendheid toen toonaangevende clubs en festivals de verkoop van ballonnen toestonden. Het middel dook ook op in cafés, op raves en op feestdagen als Koninginnedag waar tientallen verkopers met grote tanks duizenden lachgasballonnen wisten te slijten.⁵⁶ Na ingrijpen van de politie werd de openbare verkoop van lachgas aan het eind van de jaren negentig sterk teruggedrongen. Het middel ontpopte zich echter als een grote hit bij jongeren in de urbancultuur.⁵⁷ Een nieuwe groep die niet eerder bekend was met lachgas, maar getriggerd werd door clips van rapartiesten en influencers via sociale media. Eerder vonden vooral kleine lachgaspatronen gretig aftrek bij (buurt)jongeren, die ze soms met

⁵⁶ Nabben T (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*. Rozenberg Publishers.

⁵⁷ Zie voor het gebruik van lachgas bij jonge gebruikersgroepen buiten het uitgaansleven: Nabben T, Van der Pol P & Korf DJ (2017) *Roes met een luchtje. Gebruik, gebruikers en markt van lachgas*. Rozenberg Publishers.

dozen tegelijk inkochten bij lachgaskoeriers, avondwinkels en groothandels. Later gingen koeriersdiensten kilotanks aan klanten verkopen. Aan het einde van de jaren tien komen de eerste berichten van jongeren met een lachgasverslaving.⁵⁸ Rond diezelfde tijd verbiedt de gemeente Amsterdam (vooruitlopend op een landelijk lachgasverbod) de verkoop van ballonnen op de horecapleinen en kondigden festival- en rave-organisaties aan geen ballonnenverkoop meer toe te staan.

Lachgas nu: aanbod dooft, maar chronisch gebruik bij kleine groep

Portiers zien in de buurt van clubs nauwelijks nog verkopers die bezoekers proberen te verleiden met lachgas. In het reguliere uitgaansleven zijn ballonnen goeddeels passé, met uitzondering misschien van spontane illegale feestjes waar het soms nog opduikt.

Typierend voor de afnemende belangstelling van lachgas is de observatie van portiers I (153a). "Laatst zag ik een verkoper staan in de buurt van de club, maar iedereen liep hem straal voorbij. Ik heb het maar gelaten, want die komt niet meer terug. De vraag is enorm gedaald. Het is gewoon uit de mode." Ed (126a), moderator van een drugsforum, ziet een forse afname van vragen over lachgas, dat een paar jaar geleden nog populair was. Het draagvlak voor een verbod in uitgaanskringen en op fora is breder geworden, nu ook het gebruik in het verkeer tot meer (fatale) incidenten leidt. Vanaf 1 januari 2023 is het niet langer toegestaan om lachgas te verkopen voor recreatief gebruik.⁵⁹

Een meerderheid van de panelleden ziet onveranderd weinig lachgasgebruik. Echter, in een paar netwerken klinken geluiden dat groepjes gebruikers hun tijd doden met lachgas. Hier heeft de coronaperiode het problematische gebruik eerder verhevigd. Een vriendin van Nuri (118a) verkoopt inmiddels B-12 injecties (als schadebeperking) à 50 euro aan mensen die niet naar de huisarts willen. Met dat geld bestelt ze een nieuwe lachgastank.

Redenen voor onthouding

In panelnetwerken waar (bijna) niet wordt gebruikt is er geen interesse (meer) voor het middel vanwege de werking (sloomheid, indolentie). Maar vaak ook omdat de gelegenheid zich niet meer voordoet om in het uitgaansleven ballonnen te gebruiken. Door alle media-aandacht is ook de negatieve kant van lachgas onder de aandacht gekomen bij het publiek. De korte high van het gas is 'het niet meer waard', vindt Joshua (176a). Ten slotte kan de preoccupatie met lachgas bij vrienden ook leiden tot meer afstand en afkeuring van

⁵⁸ CAM (2019) *Risicobeoordeling lachgas*, Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs.

⁵⁹ *Lachgasverbod per 1 januari 2023*, Rijksoverheid, 7 december 2022.

gebruik. Jan (144a) vertelt hoe het imago van een feestmiddel verbleekt, de irritatie toeneemt en het gesis van gas tussendoor steeds vaker als storend ervaren wordt.

Dosering en patronen van gebruik

Lachgas wordt geïnhaald via een ballon die door de gebruiker op de spuitmond van een slagroomsput of, zoals de laatste jaren vaker voorkomt, een kleine gastank wordt gevuld. Wie tientallen of meer ballonnen gebruikt, kiest voor de gastank omdat dit minder voorbereidingshandelingen vergt en de frequentie van (non-stop gebruik) hoger ligt. Omdat de toegang tot grotere tanks eenvoudiger is geworden, kiezen veel gebruikers voor litertanks. De dosering kan variëren van een paar tot honderden ballonnen per persoon. Chronische gebruikers vervallen vaak in solistisch lachgasgebruik.

Status in uitgaansleven

De relatie met lachgas in het uitgaansleven is van oudsher ambivalent. Enige tijd werd de verkoop van lachgas toegestaan en profiteerden sommige organisatoren ook van de inkomsten daarvan. Maar dat sentiment van 'lachgas moet kunnen' is door het groeiende problematische gebruik ten nadele veranderd. Niet zelden reppen organisaties, maar ook bezoekers, over deze 'sfeerkiller' omdat gebruikers er 'introvert', 'afwezig' of 'geobsedeerd' van worden en geen positieve bijdrage meer leveren aan een feest. Reden waarom veel organisatoren al ruim voor het landelijk verbod besloten hadden om de verkoop aan banden te leggen.

Positieve kanten en (gewenste) effecten

Het lachgasgebruik komt net als andere middelen vaak voor in groepsverband. Jamie (113a) vindt het de leukste drug. Er poppen ook altijd vragen op waar ze over moet nadenken. "Maar je komt er nooit goed bij. Het leven is een trilling."

- Spacegevoel, wegdromen en vergeten van tijd (ruimte).
- Muziek wordt vervormd (audio-hallucinaties).
- Ontspanning en chill gevoel.

Setting

Door meer stringente regelgeving en lokale verboden komt het gebruik nagenoeg niet meer voor in het brede uitgaansleven (o.a. clubs, cafés, lounges, muziekfestivals). Het gebruik van lachgas vindt tegenwoordig hoofdzakelijk plaats in het thuismilieu op hotelkamers en in auto's of op andere hangplekken in de buurt.

Negatieve kanten en (ongewenste) effecten

Door de opmars van de kilotanks werd het gebruik van lachgas aangejaagd, dat zich met name in kringen van (kwetsbare) migrantenjongeren ontwikkelde tot meer problematisch

gebruik.⁶⁰ Door een grotere beschikbaarheid en meer volume in de vorm van kilotanks (aanbod), verdwenen de kleine patronen naar de achtergrond en stapten sommigen over naar standaard 2-kilotanks, met een langere roes en meer gezondheidsproblemen als gevolg. Het eerder incidentele gebruik ontwikkelde zich bij sommigen tot een chronisch gebruikspatroon met soms wekelijkse binges van honderden ballonnen per gelegenheid. Cayenne (178a) herinnert zich nog hoe snel het in haar jonge vriendengroep (17-20 jaar) bergafwaarts ging in de coronaperiode. “We gebruikten vier keer per week bij mensen thuis en vielen om met ballon en al. Het was één grote puinhoop.” Stas (166a) herinnert zich nog hoe leuk het was om samen ballonnen te doen. In de badkamer van een hotel bijvoorbeeld, met handdoeken tegen de deuropening om het gesis te dempen. “Met een tank in bad zodat je zaakje niet bevriest.” Inmiddels is de lol ervan af.

Klokje rond

“Een paar vrienden van mij gaan er kapot aan. Eentje plast ervan in bed omdat hij de controle kwijt is. Een ander heeft een gevoelloze arm en zit nog steeds dagelijks aan de ballonnen. Ze gaan echt naar de tering en kunnen die knop niet omzetten. Ze zullen alleen nooit zeggen dat ze hulp nodig hebben. Ook al zitten ze nog zo diep in de shit. Ondanks dat ze verslaafd zijn wordt er tegen ze opgekeken omdat ze criminele dingen hebben gedaan. Als ik erover begin dan zeggen zij: ‘bro je bent net als ons’. Ik ga er niet heilig over lopen doen, want dan krijg je dat weer. Ze hebben vrienden die koerieren en zonder gordel ballonnen doen en tegelijk Snapchatten. Laatst ging er eentje de vangrail in. Godzijdank is er nog nooit iemand doodgereden. Als ik een ballonnetje tegen zou komen neem ik er wel eentje, maar ik wil niet meer via een tank hijsen en ook niet met gasten die er lijf van worden. Je komt in een space waar je niet uit wilt. Dus ga je tank op tank op tank halen. Je hebt niet meer in de gaten dat je klokje rond aan het gebruiken bent. Op een geven moment ben je gewoon hooked. Ik ben blij dat ik daar niet mee door ben gegaan.” (Stas, 166a).

Ook in het netwerk van Nuri (118a) wordt fors gebruikt. Ze woont inmiddels weer bij haar ouders, omdat ze in haar eigen huis niet kon stoppen met ballonnen gebruiken. Een vriendin is verhuisd naar het buitenland en bijna helemaal gestopt. Een andere vriend gaat ‘helemaal naar de tering’. Een paar anderen zijn gestopt. Nuri denkt dat de trend voorbij is omdat het nu ‘clownerie’ is geworden en niks meer voorstelt. Iedereen kent de risico’s nu. Nuri en haar vriendinnen gebruiken nog steeds een paar dagen per week “maar wel minder dan vroeger”. De tijd is voorbij dat ze twee, drie tanks op een avond bestelden.

Berichten van panelleden over problemen zijn:

- Geestelijk: craving, paranoïde gedachten, angsten.

⁶⁰ Nabben T & Bahara K (2020) *Als de tank je beste vriend wordt*. Hogeschool van Amsterdam.

- Lichamelijk: hoofdpijn, misselijkheid, tintelingen in armen en benen, valpartijen, moeilijk lopen, bedplassen, dwarslaesie.
- Sociaal: isolement, uitval werk of school, schulden, agressief gedrag.

Schaamte naar de eigen omgeving speelt een rol, maar ook onbekendheid met de hulpverlening.⁶¹ Sommigen hebben wel de weg naar de huisarts gevonden voor aanvullende vitamine B-12 injecties als gevolg van lachgasgebruik.

2.7 Nieuwe psychoactieve stoffen

De markt van nieuwe psychoactieve stoffen (NPS, ook wel *research chemicals* of *designer drugs*) begon sinds 2008 fors te groeien.⁶² Sindsdien worden er in Europa tientallen nieuwe stoffen aangemeld bij het EMCDDA.⁶³ Slechts een klein deel beland op de Nederlandse en Amsterdamse gebruikersmarkt. Veruit de meeste NPS-varianten blijven onbekend bij het grote publiek, zijn ongeschikt als uitgaansmiddel of voegen gewoon te weinig toe aan het reeds bestaande middelenpalet. Sinds enkele jaren is de opmars van nieuwe NPS-moleculen (en de belangstelling daarvoor in de (sociale) media) flink afgenomen, met uitzondering van enkele 'hoogvliegers'. In psychonautische kringen klinken eveneens geluiden dat de hoogtijdagen van NPS voorbij lijken. Ed (126a) ziet dat de NPS-markt breder is geworden. Legale websites, waar je met Ideal kunt betalen, zijn toegankelijker voor een groter publiek dan het dark web.

Generiek verbod

De psychonautische goegemeente discussieerde op internetfora over de invoering van de generieke wetgeving boven deze nog ongecontroleerde markt. Met dit wetsvoorstel zou een aantal stofgroepen verboden worden waarvan de chemische structuur is afgeleid van middelen die op lijst I van de Opiumwet staan vermeld.⁶⁴

De stofgroepen van synthetische cathinonen en fenethylamines zijn het meest bekend bij gebruikers. Eens in de zoveel tijd trekt een nieuw middel de meeste aandacht. 4-MMC werd

⁶¹ De drempel om hulp te zoeken werd in eerder onderzoek naar problematisch lachgasgebruik al geconstateerd (zie: Nabben T & Bahara K (2020) *Als de tank je beste vriend wordt*. Hogeschool van Amsterdam.).

⁶² Met nieuwe psychoactieve stoffen worden over het algemeen synthetische en (tijdelijk) legale middelen bedoeld die het effect van traditionele drugs nabootsen. Er is echter (internationaal) niet altijd consensus over welke middelen wel en niet tot de NPS worden gerekend. Bron: Benschop A, et al. (2017) *New Psychoactive Substances: transnational project on different user groups, user characteristics, extent and patterns of use, market dynamics, and best practices in prevention*. NPS-transnational Project (HOME/2014/JDRU/AG/DRUG/7077).

⁶³ EMCDDA (2022) *European Drug Report 2021: Trends and Developments*, Publications Office of the European Union.

⁶⁴ Rijksoverheid, *Wetsvoorstel Blokhuis en Grapperhaus plaatst groepen designerdrugs op lijst Ia van de Opiumwet*, rijksoverheid.nl, 6 maart 2020.

opgevolgd door 4-FA, dat weer werd opgevolgd door 3-MMC. Samen met 2C-B is 3-MMC de meest populaire NPS van 2022.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
CATHINONEN ⁶⁵										
2-FMC (FLEFEDRON)	1	1	1	-	1	-	1	-	-	-
3-MMC	1	1	3	5	5	6	7	11	15	16
3-CMC										3
4-FMC (FLEFEDRON)	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-
4-MEC	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
4-MMC (MEFEDRON)	3	2	3	4	4	3	2	2	3	4
BUPHEDRON	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
METHYLON (BK-MDMA)	1	1	1	2	2	1	1	1	-	-
FENETHYLAMINES ⁶⁶										
2C-B (FLY)	4	6	7	11	12	11	9	13	14	16
2C-E	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-
2-FMA	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
3-FPM	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1
4-FA	8	12	15	20	14	9	4	1	3	1
4-FMA	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
5- OF 6-APB	4	4	4	3	2	3	3	2	3	3
5-MAPB	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
ANDERE NPS										
1P-LSD	-	-	1	2	2	1	1	1	1	1
2F-K (2-FLUORDESCHLOORKETAMINE)	-	-	-	2	1	-	1	-	-	-
3-MEO-PCP	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
4-ACO-DMT	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1
4-ACO-MET	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1
4-HO-MIPT	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-
5-MEO-DMT	1	1	1	3	-	1	1	1	-	1
5-MEO-MIPT	-	1	1	1	1	1	1	1	-	-
ETIZOLAM	-	1	1	-	-	1	1	1	2	1
LSZ	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-
MDPV	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-
FENIBUD									1	
MXE (METHOXETAMINE)	4	5	3	4	1	-	1	1	-	

Figuur II.3: Nieuwe psychoactieve stoffen in panelnetwerken⁶⁷

3-MMC-verbod

Toen 4-MMC (mefedron, miauw-miauw) in 2012 op lijst I van de Opiumwet kwam, verdween het middel geleidelijk naar de achtergrond. 4-FA, zijn opvolger kwam vijf jaar later, in 2017, onder restrictie van de Opiumwet. En negen jaar na het 4-MMC-verbod is nu ook 3-MMC verboden.⁶⁸ Het verbod van 3-MMC (3M, 3, magnetron) was pas laat in 2021 en verklaart waarom dit middel ook in dat jaar nog gewild was. Dit blijkt ook uit de groei van het aantal panelnetwerken dat 3-MMC gebruikt: van 11 in 2020 naar 15 in 2021 (*verticale groei*).⁶⁹

⁶⁵ Chemisch verwant aan cathinon, het werkzame bestanddeel in khat.

⁶⁶ In [PiHKAL](#) beschreef het echtpaar Shulgin meer dan 150 fenethylamines, waarvan MDMA de bekendste is.

⁶⁷ Weergegeven is het aantal panelnetwerken waar regelmatig gebruik van het middel in het betreffende jaar werd gesignaleerd. Overigens kan uit laboratoriumuitslagen van de testservice blijken dat genoemde middelen feitelijk andere stoffen bevatten (zie *V Markt*).

⁶⁸ 3-MMC wordt eind 2021 onder lijst II van de Opiumwet gebracht (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2021) [Besluit van 25 oktober 2021...](#), *Staatsblad 2021*, 504).

⁶⁹ Zie *Macro-perspectief van een trend* (pag. 212) in *VIII Bijlagen* voor toelichting over verticale en horizontale groei.

Binnen deze netwerken gaat het ook om een groeiende groep gebruikers (*horizontale groei*). In 2022 blijft het aantal panelnetwerken waar 3-MMC wordt gebruikt gelijk, evenals het aantal gebruikers binnen de netwerken. Ondanks het verbod zien we in 2022 nog geen duidelijke afname van gebruik. Sommige gebruikers zweren zelfs alleen nog maar bij 3-MMC. Floyd (180a) ziet dat ook studenten 3-MMC hebben ontdekt in de collegebank. Soms voor de kick of omdat je bij een filosofiecollege erachter komt dat je nog wat in je broekszak hebt zitten. Van 4-MMC wordt weinig meer vernomen, hoewel Flip (171a) en Floyd (180a) een opleving zien in niches.

3-MMC wordt aangeboden als wit poeder, kristallen of pellet (tablet). Het middel wordt meestal in poedervorm gesnoven, als ‘bommetje’ geslikt of opgelost in een sapje. In verschillende panelnetwerken werd 3-MMC als ‘bulk’ (tot soms wel tientallen grammen) als voorschot op het verbod ingekocht. Sommigen zien dat 3-MMC mede door de coronaperiode bekender is geworden omdat het vanwege de (milde) werking ook geschikt was voor thuisfeesten. Door de lage prijs werd het middel royaal gedeeld met elkaar. Ondanks dat we nog geen duidelijke afname zien van gebruik, zijn er soms wel geluiden dat 3-MMC moeilijker te krijgen is, maar nog vaker dat de prijs voor een gram 3-MMC bij sommige aanbieders verdrievoudigd is (zie *1.7 Nieuwe psychoactieve stoffen*, pag. 166, in *V Markt*). Sommige panelleden zien meer individualisme in gebruik.

Dooft 3-MMC uit?

Fracties van gebruikers zijn verdeeld over 3-MMC en reageren van ‘fantastisch en iets nieuws’ tot ‘helemaal niks’. Bij degenen die positief zijn, staat 3-MMC te boek als ‘blijpe pep’ of ‘milde ecstasy’ vanwege de milde euforie die het teweeg zou brengen. Daarnaast kan 3-MMC goed concurreren met cocaïne omdat het qua effect daarop lijkt, een stuk goedkoper is maar ook ‘warmer’ aanvoelt en richting ecstasy gaat. Dé (179a) merkt dat ook cocaïnegebruikers 3-MMC appreciëren qua effect. Wat de prijs betreft zijn ze spekkoper. Voor anderen is het weer een vervanger van amfetamine. In sommige kringen duikt 3-MMC ook als ‘nieuwe seksdrug’ op. Ten slotte combineert het goed met ecstasy, alcohol en GHB.

“Ik weet niet waarom het zo trekt. Het is minder indrukwekkend dan ecstasy waar je echt high van wordt. 3-MMC is best wel mild en voelt een beetje als cocaïne. Misschien het idee dat je minder van de kaart bent dan met pep waar je echt strak op gaat. Maar ik zie ook gekke dingen, mensen die echt veel gebruiken in het weekend. Omdat het niet zo sterk is denken ze grammen weg te kunnen snuiven.” (Flip, 171a)

Maar 3-MMC slaat niet overal aan, simpelweg omdat gebruikers het middel niet bijzonder, onderscheidend genoeg vinden of hun eigen *drug of choice* prefereren. Ook de onbekendheid met (alweer) een nieuw middel kan reden zijn voor argwaan. Ervaren gebruikers lopen minder snel warm voor de zoveelste designer drug. Negatieve berichten

in de media (o.a. over verslaving) remmen potentiële gebruikers eveneens af, alhoewel een deel van de gebruikers juist nieuwsgieriger wordt. Koosje (175a) denkt dat 3-MMC meer past bij 18-jarigen die vooral naar kroegen gaan.

Er zijn ook gebruikers die ervaring hebben met 3-MMC, maar daar na enige tijd weer mee stoppen vanwege de negatieve effecten die zowel lichamelijk (o.a. brandende, zere neus, keelpijn, tranende ogen, koppijn, misselijkheid) als geestelijk (o.a. craving, slaapproblemen) van aard kunnen zijn. Nicole (155a): "Mensen worden soms schijtziek van 3-MMC omdat ze er niet vanaf kunnen blijven. Ze worden daar niet gelukkig van en zijn bang voor verslaving."

Substituut voor 3-MMC?

Is er na het verbod een vervanger, die net als 3-MMC de warmte van ecstasy en de energie van amfetamine laat voelen? Panelleden waaronder Joshua (176a) denken dat het nog niet zo'n vaart loopt. Er is immers nog voldoende 3-MMC in omloop. Daar komt bij dat de geluiden over gegadigde 3-MMC (heftiger en rauwer) niet echt uitnodigen om ermee te gaan experimenteren. Ook volgens Dave (170a) blijft Allegria (3-MMC), ondanks de prijsverhoging nog wel even aan de bal. Een volwaardige vervanger laat op zich wachten, denkt Ed (126a) die de fora afschuimt. Middelen als 3-MMC, 3-MEC en 2-MMC worden een enkele keer genoemd, maar de reacties wekken niet de indruk dat er een geschikte kandidaat tussen zit. "Uiteindelijk is het toch niet helemaal hetzelfde." Voor Jan (144a) klinkt de vraag naar een alternatief voor 3-MMC (een B-keuze volgens hem) sowieso onzinnig, omdat die er al was met 4-MMC, dat qua roesbeleving subtieler is, waar je minder van nodig hebt, zachter voor de neus is en minder tot craving leidt.

Overige NPS

De snelle opmars van 4-FA in de periode 2013-2016 werd na het verbod in 2017 afgeremd en verdween sinds 2019 bijna geheel, met uitzondering van kleine groepjes *believers*. In de panelstudie is het middel bijna geheel verdwenen.

2C-B, dat al vanaf de jaren negentig in de panelstudie wordt genoemd (in 1997 Lijst I Opiumwet), blijft de meest bekende fenethylamine en wordt in twee derde van alle netwerken (weliswaar door een minderheid) gebruikt. Volgens gebruikers kan het middel qua werking (o.a. introspectie, vervorming beelden, kleurrijke patronen) in het psychedelische spectrum worden geschaard, en is de trip beter te controleren dan bijvoorbeeld LSD. Uit verhalen van panelleden wordt 2C-B zowel in het uitgaansleven als in recreatiegebieden gebruikt. "Voor een niche drug is 2C-B toch wel erg mainstream geworden," vindt Ed (126a). "Veel gebruikers ervaren het als mentaal weinig belastend."

5- of **6-APB** komen alleen voor in een niche. De APB-varianten hebben een ‘empathogene’ werking die enigszins vergelijkbaar is met ecstasy. Dave (170a) is ervan overtuigd dat 6-APB de ecstasy 2.0 wordt. “Een troefkaart, beetje trippy, energiek én met een body high.” Ook Floyd (180a) ziet een toename van 6-APB in de ravescene.

. In een panelnetwerk wordt met **4-ACO-MET** geëxperimenteerd, een tryptamine (synthetische variant van psilocybine) die volgens sommigen doet denken aan 2C-B. Gebruikers waarderen de dromerige, visuele en warmkleurige aura-effecten. Muziek wordt intenser ervaren en het middel werkt niet introspectief. Bij een hogere dosering (20-30 mg) worden de effecten sterker. Een trip duurt ongeveer 4-5 uur. Ook **1P-LSD** is in kleine kring populair en makkelijker te doseren dan LSD.”

Vergeleken met sommige andere Europese landen, komen **synthetische cannabinoïden** maar sporadisch voor op de Amsterdamse markt

2.8 Psychedelica

Vanwege hun complexe werking was de invloed van psychedelica (o.a. LSD, DMT, ayahuasca) in het (klassieke) uitgaansleven van oudsher gering. Toch is er een groeiende belangstelling voor psychedelica in algemene zin en discussies over de zin van microdosering tot therapeutische toepassingen van MDMA, ketamine, LSD, etc. Opvallend is ook dat de psychedelica in meer verschillende vormen worden aangeboden (o.a. DMT en psilocybine in vloeibare vorm).

In twee derde van de panelnetwerken wordt **LSD** wel eens gebruikt (variërend van een enkeling tot de meesten binnen een netwerk). Bij psychedelica in algemene zin, vertaalt een toegenomen belangstelling zich niet direct in meer frequent gebruik, zoals we bij stimulantia wel vaak zien. Psychedelicagebruik zijn intrinsiek andere middelen die zich minder snel lenen tot veelvuldig gebruik. Het mooie met LSD is dat je de wereld op een andere manier leert begrijpen, in plaats van alleen je eigen wereld, vindt York (183a). In zijn groep worden microsprays (5 microgram per keer) soms afgewisseld met sessies met een iets hogere dosering (maximaal 30 microgram) die voor een ‘lichte trip’ kan zorgen.⁷⁰ “Eentje van 100 (microgram) vind ik zelf niet prettig omdat het mij te veel uitput. Ik wil ook niet met mijn shit dealen op een feest.” De combinatie met mdma is bekend bij veel trippers. De interesse in psychedelica manifesteert zich in meer ceremonieel gebruik, weg van de dichtbevolkte stad en op speciale locaties. Toch zien sommigen ook meer groepjes in het alternatieve uitgaanssegment die truffels, paddo’s of LSD in een mesodosering

⁷⁰ In de voorbereiding wordt een druppel LSD zodanig verdund dat één eenheid neerkomt op 5 microgram.

nemen. Portier II (162a) zegt nog wel eens feesttoeristen te spreken die truffels uit smartshops bij zich hebben.

In de afgelopen jaren vertelden panelleden over microdoserende, een overgewaarde trend uit Silicon Valley (Californië) die door de media gretig werd opgepikt. Het microdoserende van LSD (en soms paddo's) werd als kuur (één of twee keer per week) gedaan met een dosis van 10-20 microgram. Een verdunning van een vijfde tot een tiende vergeleken met een normale dosering (75-125 microgram). De bedoeling is dat de gebruiker het effect niet voelt en normaal zijn dingen kan blijven doen.

Panelleden vermoedden in Antenne Amsterdam 2021 iets meer belangstelling voor psychedelica die 'echt bij deze tijd' zouden horen. Een deel van de gebruikers houdt zich bezig met grote maatschappelijke vragen over het milieu en de klimaatcrisis. Er wordt in groepsverband getript op plekken die daarvoor geschikt worden geacht, maar in ieder geval geen club. In de zomermaanden ligt het gebruik van LSD, paddo's en andere ecotrips (o.a. DMT, ayahuasca) doorgaans hoger. Thor (182a) vindt tripmiddelen (o.a. 2C-B, paddo's, ketamine) ook interessant omdat ze volgens hem minder belastend voor het lichaam zijn. "Fris zijn na een weekend met MDMA lukt niet. Het sloopt je gelukshormoonlevel."

In het netwerk van Nicole (155a) klinken vergelijkbare geluiden van stappers die uitgaan met een beetje LSD. Genoeg om wat te voelen ofwel 'gecontroleerd trippen': niet te veel maar zeker ook niet te weinig. Het valt haar op dat een groeiende groep genoeg heeft van stoffen die vooral op het dopamineniveau werken. Ze willen nog wel uit maar op een andere roes.

Truffeldruppels bekender

De belangstelling voor truffels (rauw of bewerkt, bijvoorbeeld in chocola en als tinctuur) zit al een paar jaar in de lift. Panelleden vangen verschillende verhalen op uit hun achterban. Sommigen kuren met niet-voelbare microdoseringen, anderen willen wel effect en nemen hogere doseringen. Een deel kiest voor truffeldruppels omdat het toegankelijker is dan LSD en daardoor meer geschikt voor uitgaan zonder meteen de controle te verliezen. Maar het is niet vanzelfsprekend dat er altijd druppels voorradig zijn. Zo weet Sarah (174a) dat de druppels ergens anders in het land worden gemaakt en dat de producent soms een pauze inlast. "Dan zit iedereen te wachten tot het weer geleverd wordt. Dat is soms best wel irritant haha." De motieven voor gebruik variëren. De aanhangers van microdosering willen uitzoeken of ze merkbare positieve effecten voelen, minder onrust voelen en zich beter kunnen concentreren. Degenen die een volle trip willen ervaren, letten vaker op de setting in verband met mogelijke visuele effecten en hallucinaties. Een volwassen truffel- of paddotrip kan ook leiden tot hilarische taferelen en indrukwekkende ervaringen ergens in

een boshutje, duinpan of stadspark. Dat laatste komt voor bij Thor (182a), die af en toe met vrienden in het weekend in afzondering gaat trippen.

“Als ik zie wat het ons brengt, de mooie momenten, de leuke weekenden, de creatieve ideeën die loskomen, de goede gesprekken met elkaar, dan voelt dat verrijkend en socialer in ons bestaan. Het brengt ons veel en heeft zeker een positief effect op ons leven. Het is hypocriet om te zeggen dat alcohol het lievelingetje is en drugs de boeman. Een paddotrip heeft eerder een helende werking, die je ook kan doen besluiten om te zeggen dat je het rustiger aan moet doen.”

Maar panelleden zien ook dat gebruikers de clubs als tripterrein hebben ontdekt. Gewapend met een flesje truffeldruppels (*liquid mushrooms*) wordt de dansvloer bestormd. Sarah (174a) en Bob (147a) zagen het in Antenne Amsterdam 2021 als een duidelijke trend in hun scene: een toegankelijke dosering van één druppel met een vrolijk stemmende roes als gevolg. Ook Nicole (155a) ziet meer bereidheid om truffel(druppels) in clubs te nemen en spreekt over een opmars onder stappers die ook aanspreekbaar willen blijven.

“Paddodruppeltjes, maar ook LSD is doorgedrongen tot clubvloeren. De opkomst werd gevoed door de coronaperiode. Ik zie het ook meer op evenementen. Een halve zegel op een feest of een after was een taboe, maar zorgt nu meer voor openbaringen. Mensen sporen elkaar aan om LSD te nemen.” (Dave, 170a)

De flesjes gaan grif van hand tot hand. Eén druppel op de muis van je hand en dan oplikken. Anderen steken hun tong uit als de druppelaar langs komt. De vloeistof zou HCO-4DMT en psilocybine bevatten. Een flesje bevat 150 druppels. Bob (147a): “Als je eenmaal een flesje hebt ben je ook wel even zoet. Het geeft een lossier, melig en wat vaag gevoel. Een soort sausje over de avond zonder naar de toring te gaan.” Maar er zijn ook bedenkingen over de groeiende populariteit in clubs. Een druppel maakt vrolijk, maar bij meer druppels gaat het soms mis. Het blijven per slot van rekening psychedelica en (vrolijk) bijdruppelen in de schemerzone van een club? Bob (147a) meldt dat recent twee jonge clubbezoekers met psychotische verschijnselen werden behandeld. “Ze kwamen in problemen na gebruik van alcohol en uppers en dachten niet na over de uitwerking van die druppels.” In de club waar MJ (146a) diensten draait komen ook truffeltrippers over de vloer, maar vooral om te chillen. Een vriendin van Nicole (155a) gebruikt paddodruppels omdat ze gevoelig is voor serotonineverlagende middelen.⁷¹ “Ze ziet het als een gecontroleerde vrolijke roes.”

⁷¹ Bepaalde drugs, met name MDMA, kunnen het serotoninesysteem uitputten.

Ook de **ayahuasca**ceremonies, die overal in het land worden georganiseerd blijven hun aantrekkingskracht behouden.⁷² De deelnemers zijn op zoek naar rust, willen mediteren onder invloed, of zitten in een levensfase waar ze iets uit willen knobbelen over wie ze zijn. Deelnemers doen hier ook aan mee vanuit de wens om meer holistisch te kijken naar de relatie tussen de natuur, de mens en zijn wereld.⁷³ Ed (126a) denkt dat de populariteit ook kan worden verklaard omdat veel mensen ayahuasca niet als een echte drug zien. Dat laat onverlet dat de huidige wildgroei aan ceremonies bij sommigen de wenkbrauwen doet fronsen. Honderden euro's voor een sessie met een nepsjamaan is geen uitzondering, hoewel er ook cirkels zijn waar ceremonies met veel aandacht en zorg worden voorbereid en begeleid. Ed (126a) spreekt er zijn zorgen over uit dat het niet vanzelfsprekend is dat er iemand aanwezig is die adequaat kan handelen wanneer sprake is van een bedreigende situatie, mentaal of fysiek.

2.9 Overige middelen

Viagra en/of Kamagra, Cialis en Cobra (de laatste twee ook wel 'weekendpil' genoemd vanwege de lange werkingsduur) komen voor in de helft van alle panelnetwerken (soms door een minderheid, soms door de meesten). De erectogenen worden aangeboden in pilvorm (strip van vier) of als orale gel met een smaakje. Kamagra wordt veelvuldig aangeboden op de zwarte markt en is goedkoper dan Viagra. In een niche wordt Kamagra geïnjecteerd. Er zijn ook erectiepillen die een paar dagen doorwerken. Er wordt volgens MJ (146a) veel over gesproken en vergeleken wat werkt en goed combineert. De erectogenen zijn in zwang bij seksdates, in promiscue milieus (o.a. seks- en fetisjfeesten, nachtsauna's) maar ook bij mannen die het als 'zekerheidje' achter de hand houden. MJ: "Meer zelfvertrouwen speelt zeker een rol. Je kunt langer genieten van seks en blijven combineren met andere drugs, waardoor je normaal gesproken geen erectie meer zou kunnen krijgen." Erectiemiddelen worden gecombineerd met stimulantia, narcosemiddelen (vooral GHB) en poppers. Voor de combinatie met poppers wordt gewaarschuwd in de queerscene omdat het tot bloeddrukverlaging kan leiden met flauwvallen als gevolg. Erectiemiddelen worden ook gebruikt voor het opheffen van een erectiestoornis, bijvoorbeeld na (veel) cocaïne- of alcoholgebruik.

Poppers (amylnitriet) worden in dezelfde milieus gebruikt waar ook erectiemiddelen hoog scoren. In de helft van de panelnetwerken worden wel eens poppers gesnoven, soms in

⁷² Het vervoer, bezit en gebruik van het hallucinogene drankje ayahuasca is in 2019 door de Hoge Raad definitief verboden in Nederland.

⁷³ Van Bussel I (2016) *Entheogen: Het ontdekken van het goddelijke in jezelf*. Masterscriptie Religiestudies UvA.

combinatie met erectiemiddelen. Webwinkels, seksshops (en soms uitgaanslocaties) bieden een keur aan poppers in verschillende sterktes aan. Een flesje is beperkt houdbaar omdat de stof snel vervliegt bij het openen en ook minder potent wordt. Op feestjes gaan soms popperflesjes rond onder bezoekers die er vluchtig aan ruiken of het via een doekje inhaleren. Poppers geven een korte euforie, veroorzaken een high gevoel en bieden ontspanning bij seks. Ongelukken komen weinig voor. Het gebeurt wel eens dat iemand 'paars wegtrekt' of even wegvalt door een gebrek aan zuurstof. Er wordt ook geklaagd over hevige hoofdpijn na gebruik. Knoeien kan leiden tot huidirritaties.

Slaap- en kalmeringsmiddelen ('pammetjes', 'benzo's') worden in tweederde van alle panelnetwerken genomen (meestal door een minderheid). Ze worden gebruikt om in te slapen, maar ook (in sommige kringen standaard) als demper en ontspanner na het gebruik van stimulantia of op een after. Slaapmiddelen worden ook door de week gebruikt als het slaapritme na het weekend verstoord is of simpelweg bij veel stress. Er is tegenwoordig een levendige handel van allerhande slaap- en kalmeringsmiddelen bij bezorgdiensten. In een doorsnee dealerpakket zitten standaard Xanax en Diazepam, zegt Joshua (176a). In sommige netwerken zien panelleden een (forse) toename van gebruik van kalmeringsmiddelen waaronder ook vaker *designer benzo's* (o.a. Etizolam en Clonazolam). Sarah (174a) vindt het een eng idee hoe makkelijk dergelijke benzo's online besteld kunnen worden. "Je hebt geen idee wat er in zo'n zakje zit." Ze ziet het gebruik in haar omgeving toenemen. In het begin werden benzo's (Temazepam en Clonazepam) vooral gebruikt na een weekend doorhalen, maar ze worden nu ook doordeweeks gebruikt. "Het is echt verraderlijk. De reden is dat ze lekker willen slapen, maar het sluipt erin als gewoonte." Ook Ed (126a) zegt beducht te zijn voor benzo's. Dat er weinig over wordt gepraat wil nog niet zeggen dat het weinig gebruikt wordt. De klachten na gebruik kunnen zorgen voor herhaling van gebruik. "Het zijn vooral de harde feestgangers die veel uppers gebruiken en gaan stapelen met benzo's." In de vriendengroep van Nuri (118a) is een levendige handel in Diazepam en Oxazepam die door huisartsen worden voorgeschreven (als herhaalrecept) en onderling verdeeld. In de groep van Thor (182a) wordt **Fenibut** als een onschuldig voedingssupplement ingezet om te kunnen ontspannen maar ook ter verbetering van de sportprestaties. "Als je iets meer neemt voel je wat aangeschoten." Ten slotte vraagt Sarah (174a) zich af of Lyrica (epilepsiemedicijn) dat in de Londense clubscene gebruikt wordt ook in Amsterdam aan zal slaan.

3 Samenvatting

In 2022 is het gehele uitgaansleven weer in bedrijf. De kentering begon na de zomer van 2021 (waarin festivals, met uitzondering van de inmiddels florerende ravecultuur, in groten getale voor de tweede keer hun editie moesten afgelasten) toen de nachthoreca haar deuren weer mocht openen. Professionals en uitgaanders schetsen een nieuw elan in het uitgaansleven, maar laten ook doorschemeren dat gevolgen van de coronacrisis nog steeds voelbaar zijn en het cultureel organisatorische weefsel van de nachtcultuur danig heeft aangetast. Ervaren krachten pakten hun biezen en gedreven teams van medewerkers werden gedecimeerd. De verwachting is dat het nog een poos zal duren voordat de feestscene zich helemaal hersteld heeft. Een lichtpuntje is dat Amsterdam na jaren weer een nieuwe nachtburgemeester heeft die opkomt voor de belangen en noden van tienduizenden uitgaanders die de nacht tot leven weten te brengen. Voor organisaties was het hollen in 2022, want net als in veel andere segmenten van de economie was het vinden van nieuw personeel nog niet zo eenvoudig. Gelijk met de doorstart van clubavonden en festivals begon ook het feesttoerisme op gang te komen. Buitenlandse bezoekers dragen substantieel bij aan de inkomsten van clubs en festivals met een internationaal karakter. De groeiende groep van *internationals* (in de stad wonende buitenlandse studenten en werknemers) laaft zich eveneens in toenemende mate aan het tolerante en vrijzinnige uitgaansleven. Een imago dat Amsterdam ook op de wereldkaart heeft gezet als *cool city*. Nu stappers weer volop uitgaan, merken ze wel dat de prijzen in het uitgaansleven in de post-coronaperiode flink gestegen zijn. Vanuit verschillende kanten vernemen we van panelleden dat sommigen hun uitgaansfrequentie in het reguliere domein danig hebben teruggeschroefd. Verschillende clubs merken dat de oogst van een nieuwe jonge aanwas wat mager is. Wat scheelt is dat meer rave-organisaties in clubs zijn gaan programmeren. Wat de culturele ontwikkelingen betreft, waart de geest van de jaren '80 rond in muziek, mode en protestcultuur. De twintigers van nu tonen zich maatschappelijk meer geëngageerd dan de millennials, die met het verstrijken van de leeftijd worden weggedrukt door de huidige generatie. Wellicht tekenend hiervoor is de komst van awareness teams die zijn ontstaan vanuit de uitgaanscommunity, die op het gebied van preventie en bejegening samenwerking zoekt met organisatoren en clubmanagement.

Ook een nieuwe generatie queers drukt een stempel op de nachtcultuur, getuige de kinky en fetisj gerichte mode-uitingen, bodyshows en feminiene omgangsvormen. Ook in urbankringen wordt bij de jongste generatie een switch gezien in muziekvoorkeur (amapiano) en het flirten met andere genderuitingen en codes.

Wat het aanbod betreft, spelen meer organisatoren in op het unieke van een locatie als trekker voor stappers die wat anders willen dan clubs waar je vooral kunt dansen. Er is een hang naar een meer avontuurlijke uitgaansbeleving op locaties die experimenteren met concepten en vormen. Parallel hieraan zetten ook ‘creatieve locaties’ (van kledingbedrijfjes tot artistieke studio’s) zichzelf op de kaart met kleine feesten ergens verscholen in een Amsterdamse buitenwijk. De opkomst van luistercafés viel panelleden eveneens op. Een dj die rustig begint terwijl bezoekers eten en drinken, tot op zeker moment stoelen en tafels aan de kant geschoven worden voor een robbertje dansen tot een uur of 03.00 ‘s nachts.

Een breed middelenrepertoire in panelnetwerken

Al jarenlang zien we dat het middelenrepertoire in het uitgaansleven eerder uitbreidt dan slinkt. In ons ideaaltypische model beschrijven we vijf profielen (instromers, psychonauten, sensualisten, alternatieven en creatieven) waar de meeste panelleden en hun achterban onder kunnen worden verdeeld. Een constante in de panelstudie is dat hypes en trends op drugsgebied blijven komen en gaan. De populariteit van een middel kan zich doen gelden in een niche van het uitgaansleven of zich over de volle breedte verspreiden waardoor er eerder over mainstreaming kan worden gesproken. Alcohol, cannabis en bekende uppers als ecstasy, cocaïne en amfetamine blijven belangrijke middelen in uitgaansland, maar het gebruik ervan gaat (net als bij narcosemiddelen, psychedelica en designer drugs) in golfbewegingen van meer of minder gebruik.

Na corona en heropening van het uitgaanleven, was er kortstondig sprake van een euforische periode. Een soort catharsis als reactie op de tijd van sociaal isolement en ontzegging van allerlei wereldse geneugten zoals het bezoeken van een café, feest of festival. Deze catharsis lijkt van korte duur te zijn, want in 2022 zien we over de gehele linie een afvlakkend gebruik in de grootste stofgroepen (stimulantia en narcosemiddelen). Ook in groepen waar tot dan aan toe nog stevig werd ingenomen, zien we een afvlakkend middelengebruik.

Alcohol

Een ruime meerderheid in (bijna) elk panelnetwerk drinkt regelmatig alcohol. In de coronaperiode veranderden drinkpatronen. Een deel ging bij gebrek aan sociale momenten minder drinken, anderen dronken op andere momenten en meer door de week, en er was een groep die vaker alleen of meer sterke drank ging nuttigen. Ook na corona zien we verschillende patronen. Sommigen schroefden hun aanvankelijk hogere alcoholgebruik weer terug of grepen de coronacrisis aan om gezonder te leven en minder (of voorlopig helemaal niet) te drinken. Maar horecapersoneel ziet ook een grote drang om meer (door) te drinken. En ook in de naborrelcultuur wordt op sommige plekken na het werk stevig gedronken.

Tabak

We schrijven al langer dat de tijdgeest en het denken over roken in het laatste decennium drastisch is veranderd. Nu uitgaanders als gevolg van rookverboden niet meer onbekommerd een sigaret kunnen opsteken, is het tabakgebruik drastisch gedaald. Rokers twijfelen er niet aan dat een rookvrije omgeving gezonder is, maar vinden het toch fijn als er nog steeds plekken zijn waar ze kunnen roken. Door het opheffen van de alle speciale rookruimtes (per 1 juli 2021) wordt de security in de nachthoreca met een nieuw ordeprobleem opgezaaid bij clubs die bezoekers de mogelijkheid bieden om buiten of op een open binnenplaats een sigaret op te steken. De portiers zijn er in ieder geval niet blij mee, omdat ze nu voortdurend in discussie moeten met rokers die hun glas niet mee mogen nemen. Panelleden berichten over een forse toename van vaperen en wegwerp-shishapennen, zowel in het clubmilieu als daarbuiten.

Cannabis

In de meeste netwerken wordt geblowd, hoewel gebruikspatronen van elkaar kunnen verschillen. We zien een kleine groep regelmatige en soms dagelijkse blowers, die dit uit gewoonte doet. Verveling, sleur, het zoeken naar vergetelheid en het zoeken naar ontspanning zijn belangrijke triggers voor het soms chronische blowgedrag. Panelleden zien ook problematisch gedrag tijdens het uitgaan. Maar de grootste groep blouwt onregelmatig en doet mee als er een joint rondgaat op een thuisfeest of festival. In de urbanscene, waar de jonko symbool staat voor *cool*, *peace* en *relaxed*, lijkt de jongste uitgaanslichting minder ontvankelijk te zijn voor cannabis dan de wat oudere groepen. In plaats daarvan kiest deze niche liever voor een synthetische high. De verwachting is dat deze groep toeneemt naar mate meer zwarte jongeren overstappen naar meer elektronische (Afrikaanse) muziekstijlen.

Cocaïne

In tegenstelling tot amfetamine en ecstasy bleef het gebruik van cocaïne in de coronaperiode stabiel, en in sommige panelnetwerken eerder toenemend. Na twee jaar (2020 en 2021) op nummer 1 moet cocaïne weer ecstasy voor zich dulden dat qua gebruik meelift met het weer aantrekken van de elektronische danscultuur. Alsof de tijdelijke sofasnuiver het thuispoeder weer vervangen heeft door middelen die beter passen op een festival. Daarbij blijkt binnen sommige kringen van de panelstudie meer scepsis te zijn over de gewelddadige wereld achter het witte poeder, de milieuschade die het veroorzaakt in bronlanden, en het verslavender potentieel dan ecstasypillen. Desondanks zegt een aanzienlijke groep ondanks deze kennis te blijven genieten van een snuif op zijn tijd. Opvallend is dat het cocaïnegebruik in de panelnetwerken wat lijkt te dalen en nu terug is

op het niveau van vijf jaar geleden, terwijl verschillende portiers bij sommige (oudere) bezoekersgroepen meer wikkels zeggen te onderscheppen.

Ecstasy

Nu het gehele uitgaansleven met zijn clubs, festivals en raves weer overuren maakt, lijkt ook de animo toegenomen om dit te larderen met ecstasy ter verhoging van de euforie. Vorig jaar vroegen we ons al af hoelang ecstasy op de tweede plaats zou blijven staan als de jongste feestgarde de avontuurlijke speelplaatsen van het dancedomain weer weet te vinden. Dat moment was in 2022. Ook voor generatie Z blijft deze illegale serotonerge booster een belangrijke instapdrug en gangmaker. Maar bij de trendsetters in de panelstudie al lang niet meer op grote afstand van andere middelen.

Amfetamine

Speed zakte net als ecstasy qua gebruik in de stille feestperiode. In tegenstelling tot het meer sophisticated cocaïne, dankt amfetamine zijn reputatie aan zijn ongecompliceerde werking als energiegelver. Vanwege de lagere prijs wordt het middel onderling veel meer uitgedeeld dan cocaïne, waarvoor doorgaans eerst geld moet worden ingezameld voor de dealer. Dit bedoelen mensen als ze zeggen dat amfetamine altijd in de buurt is als de uren beginnen te tellen. Maar het lijkt er ook op dat 3-MMC in sommige uitgaanskringen amfetamine een beetje heeft weten te verdringen omdat de roes volgens kenners toch iets meer gelaagd en warmer aanvoelt dan de 'vlakke pep'.

Ketamine

Ooit bestempeld als een moeilijk obscuur middel, maar tegenwoordig meer clubfähig in bredere kring. Ketamine wordt nog steeds op privé- en afterfeesten gebruikt maar een k-bump in de krochten van een club of op de speelweide van een festival is ook niet ondenkbaar. Hoewel ketamine het meest geliefde narcosemiddel blijft, is de afstand tot GHB niet zo groot.

GHB

Als ketamine voor een meer 'freaky' effect (geest) zorgt, dan heeft GHB de status van een 'tactiele' demper (lichaam) die het gevoel van gejaagdheid na het gebruik van amfetamine en cocaïne wat weet te neutraliseren. In sensualistische niches blijft het middel gewild vanwege zijn lustopwekkende werking. Grenzen worden meer fluïde in het intermenselijke (seksuele) contact. Maar gezondheidsincidenten hebben GHB in de loop der tijd ook in een kwaad daglicht gesteld. Gebruikers zijn naar anderen meer op hun hoede over het gebruik in de groep, aangezien niet iedereen in het nachtleven *amused* is over het gebruik en ontsporingen die nog steeds plaatsvinden.

Lachgas

Trendsetters in het uitgaansleven begonnen zich de laatste jaren steeds luider af te zetten tegen 'sfeerbederver' lachgas. In 2019 werd via een APV de openbare verkoop van lachgas op horecapleinen in de binnenstad aan banden gelegd. Woordvoerders uit het club- en festivalcircuit lieten eveneens weten lachgas niet meer te tolereren. Ook de ravecommunity duldde geen verkopers meer op feesten. Daarmee zijn ballonnen in het uitgaansleven passé en verdween het lachgebruik uit het zicht. Wat is overgebleven zijn groepjes jongeren die lachgas in de privésfeer en in auto's gebruiken. Uit deze kringen komen berichten over problematisch en chronisch gebruik.

NPS

De meeste nieuwe psychoactieve stoffen (NPS, ook wel designer drugs) blijven onbekend bij het grote publiek, met uitzondering van een enkele blikvanger, die na een toenemend aantal incidenten wordt verboden en plaatsmaakt voor een andere vergelijkbare stof. Dit hebben we gezien bij 4-MMC (verboden in 2012), dat werd opgevolgd door 4-FA (2016) en 3-MMC (2021). Ondanks het verbod zien we in 2022 nog geen duidelijke afname van 3-MMC-gebruik, dat overigens nog volop verkrijgbaar, maar wel flink duurder is geworden. Toch zijn er ook signalen dat de interesse voor 3-MMC dooft. Over de vraag welke (nieuwe) stof 3-MMC kan vervangen, zijn de meningen verdeeld.

Psychedelica

Psychedelica (o.a. LSD, psychedelische paddo's en truffels, DMT) spelen van oudsher een marginale rol in de club- en festivalcultuur. De interesse in psychedelica manifesteert zich in meer ceremonieel gebruik, weg van de dichtbevolkte stad en op speciale locaties. Maar daar lijkt toch enige verandering in te komen, want panelleden zien dat gebruikers de clubs als tripterrein hebben ontdekt en gewapend met flesjes truffeldruppels de dansvloer op gaan.

Belangrijkste drugstrends (2020-2022)

Na een forse daling van ecstasy en amfetamine in het coronajaar 2020 nam cocaïne, dat vrij stabiel bleef, de eerste plaats over in het uitgaanspanel omdat feesten in huiselijke kring gewoon doorgingen. In 2021 waren ecstasy en amfetamine de sterkste stijgers, maar nog steeds iets minder populair dan cocaïne. Ook ketamine en GHB, waarvan het gebruik in 2020 daalde (maar minder sterk dan ecstasy en amfetamine), kwamen in 2021 weer terug op een hoger niveau van gebruik in het uitgaanspanel. In tegenstelling tot lachgas, dat echt uit de gratie is geraakt.

Nu, in 2022, zien we in verschillende netwerken een afzwakkend of dalend druggebruik. We hebben nog geen heldere verklaring hiervoor. En wellicht is het nog te vroeg om al

conclusies te trekken, want kortstondige op- en neergaande bewegingen zijn niet ongebruikelijk in het panel. Vooralsnog houden we ons aan de observaties en impressies van panelleden die als gevolg van alle toegenomen kosten minder frequent uitgaansgedrag zien. Maar ze zien ook een kritischer houding tegenover eigen druggebruik en dat van anderen in de (directe) omgeving. Neemt, met de uittocht van de millennials, de thans opvolgende, en wat meer maatschappijkritische generatie Z, meer afstand van het ongebreidelde druggebruik met zijn plezierige maar zeker ook excessieve uitpattingen?

PANEL KWETSBARE JEUGD

1	Inleiding	86
2	Buurtgroepen	88
2.1	De professionals	90
2.2	Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie	91
2.3	De straat als vangnet	92
2.4	School, werk en vrije tijd	93
3	Drugsmarkt en middelengebruik	95
3.1	Drugshandel in de wijk	95
3.2	Middelengebruik	97
3.2.1	Alcohol	98
3.2.2	cannabis	99
3.2.3	Snus	100
3.2.4	Lachgas	102
3.2.5	Overige middelen	103
4	Samenvatting	104

1 Inleiding

Om te voorkomen dat jongeren 'ontsporen' en 'uit beeld' raken is er vanuit gemeentelijk en landelijk beleid in de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in preventie en de aanpak van schooluitval, risicojeugd en jeugdcriminaliteit.⁷⁴ Driekwart van de jeugddelicten wordt in groepsverband gepleegd.⁷⁵ De focus op grootstedelijke problematische en/of kwetsbare jongerengroepen is daarom niet zonder reden. Onderzoek in de afgelopen decennia laat zien dat het deel uitmaken van een jongerengroep grote invloed heeft op de levensloop van jongeren.⁷⁶ Bij problematische groepen is er eerder sprake van afname van positieve sociale attitudes en contacten en een toename in delinquent gedrag en negatieve invloed van leeftijdsgenoten. Deelname aan een (criminele) jongerengroep kan ook doorwerken op andere leefgebieden: financiën, opleiding en werk.⁷⁷ Recent criminologisch onderzoek in Amsterdam Nieuw-West maakt meer inzichtelijk op welke wijze de overlast en criminaliteit gepleegd door jongeren in relatie staan tot en beïnvloed worden door bovenlokale criminele (drugs)netwerken.⁷⁸

Abid (168a), coördinator jongerenwerk (Nieuw-West), vertelt wat er allemaal in een wijk speelt aan actuele problematiek die (kwetsbare) jongeren raakt. Ze worden (vaak) geconfronteerd met negatieve beeldvorming over de wijk of hun afkomst, huisvesting, armoede, gedrags- en meidenproblematiek. Professionals zagen de opkomst van drillrap, rivaliserende groepen en jongeren die betrokken raakten bij drugshandel, dealerij en andere vormen van criminaliteit. "Een grotere stad betekent ook grotere problemen", zegt Abid (168a). Veel jongeren hebben politiecontacten en soms al meerdere (ernstige) delicten gepleegd. Sommigen zijn betrokken geweest bij plofkraak, afpersing en ripacties. Toch blijft Abid positief over de toekomst, omdat er ook veel steun en sympathie is in de buurt.

⁷⁴ Van Grinsven S & A Verwest (2017) [Vijf jaar Aanpak Top600: waar staan we nu? Justitiële verkenningen](#), (43)1: 127-141 | Segeren M (2020) [Caught in adversity. The development, persistence and escalation of criminal behavior from a public mental health care perspective](#). Proefschrift VU | Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, [Monitor Jeugdcriminaliteit](#), wodc.nl.

⁷⁵ Van der Laan AM & Beerthuizen MGCJ (red.) (2018) [Monitor Jeugdcriminaliteit 2017](#). WODC/CBS.

⁷⁶ Hadioui I (2011) [Hoe de straat de school binnendringt](#). Uitgeverij Van Gennep. | Kaldenbach H (2004) [Respect!: 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur](#). Prometheus. | Peters E (2015) [De straatcultuur in retrospectief](#). Masterscriptie Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid EUR. | Van Strijen F & Postema S (2009) [Van de Straat: De straatcultuur van jongeren ontrafeld](#). SWP Uitgevers.

⁷⁷ Weerman FM, Lovegrove PJ & Thornberry T (2015) [Gang membership transitions and its consequences: Exploring changes related to joining and leaving gangs in two countries](#). *European Journal of Criminology*, 12: 70-91.

⁷⁸ Ferwerda H, Brouwer N, Holzken I & Kroese R (2021) [Misdaadcarrières voorkomen en doorbreken](#). Bureau Beke.

Veel jongeren zijn in beeld, hoewel de aanpak en de zogenaamde ‘beleidswerkelijkheid’ nog wel eens schuurt met de praktijk. “Recidivisten moet meer perspectief worden geboden om uit de maalstroom van criminaliteit te komen.”

Meer aandacht voor jongerenwerk en straathoekwerk

De gemeente Amsterdam vindt ook dat er meer aandacht moet komen voor het jongerenwerk dat samen met scholen, jeugdhulp en andere jeugdvoorzieningen vaker de handen ineen zou moeten slaan. Jongerenwerkers moeten een grotere rol toebedeeld krijgen in de ontwikkeling en begeleiding van probleemjeugd. De professionals zijn blij met meer erkenning voor hun aanpak, werkwijze en signalering, maar de begeleiding moet volgens de gemeente wel duurzamer om het vertrouwen te winnen van jongeren.⁷⁹

Het belang van het jongeren- en straathoekwerk werd tot voor kort door ketenpartners nog onvoldoende erkend, terwijl zij als de ‘ogen en oren’ van de buurt van grote preventieve waarde kunnen zijn. Het belang van frontlijnwerk, vroegsignalering en succesvolle interventies als *best practice* zou binnen de organisatie meer aandacht moeten krijgen, vinden de frontlijnwerkers die wij in de afgelopen jaren hebben gevolgd. Ook moet er meer aandacht komen voor ‘moeilijke groepen’ die meer tijdsinvestering vergen.

Achtergrond

In Amsterdam wonen zo’n 150.000 jeugdigen (0-18 jaar) van wie ongeveer 1:20 jeugdhulp krijgt.⁸⁰ Uit Amsterdamse cijfers blijkt dat circa 1.100 jongeren (ongeveer 2% van de 12-23-jarigen) in 2019-2020 vroegtijdig de school verlieten zonder startkwalificatie.⁸¹ Naar schatting 15% van de Amsterdamse jongeren (16-27 jaar) ondervindt problemen (schulden, baan woonruimte, geen dagbesteding of mentale (prestatie)druk) waarbij ze zich onvoldoende gesteund voelen door het eigen netwerk.⁸² Er zijn zo’n 913 overlastgevende jongeren in de stad, van wie 338 onderdeel zijn van de Top600 groepsaanpak.⁸³ Meer dan 24.000 jeugdigen in Amsterdam groeien op in een minimahuishouden.⁸⁴ Bijna 9.000 Amsterdamse kinderen en jongeren (tot 18 jaar) groeien op in kwetsbare omstandigheden, waarbij veelal sprake is van een multiproblematiek.⁸⁵ Tussen 10% en 39% van de jongeren

⁷⁹ Kukenheim S, *Positief Perspectief: weerbaar opgroeien in Amsterdam*, Gemeente Amsterdam, Raadsbrief BD2020-000114, 19 december 2019.

⁸⁰ Van Kempen J, *Amsterdam steekt twaalf miljoen in jongerenwerk*, Het Parool, 21 december 2019.

⁸¹ Onderwijs in Cijfers, *Vsv in de gemeenten*, onderwijsincijfers.nl, 12 februari 2021.

⁸² Combiwel, DOCK, Dynamo, Stichting Volksbond, Streetcornerwork, Swazoom & The Mall (2019) *Sterk en toegankelijk jongerenwerk en straathoekwerk in Amsterdam*.

⁸³ Goedvolk M, Jongebreur W & Sederel C (2018). *Samenhang Aanpak overlast gevende jeugd en jeugdtsel*. Significant.

⁸⁴ IOS (2020) *Amsterdamse Armoedemonitor 2019*. Gemeente Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek.

⁸⁵ Oude Ophuis R & Van Zelm I (2019) *Kwetsbare bewoners in de stadsdelen*. Gemeente Amsterdam.

groeit op in een huishouden waarin de ouder(s) geen werk hebben én geen opleiding volgen.⁸⁶ Verdachten van misdrijven hebben relatief vaak een lage sociaaleconomische status.⁸⁷ Slachtoffers van misdrijven komen vaak uit dezelfde maatschappelijke risicogroepen als de daders.⁸⁸ De laatste jaren kwamen vooral de vetes tussen drillrap-groepen negatief in het nieuws.⁸⁹

Impressies van het jeugd- en straathoekwerk

Onze focus ligt op impressies en verhalen van professionals (vooral jongeren- en straathoekwerkers) die op rootsniveau met kwetsbare jeugd werken. Het jongerenwerk biedt laagdrempelige ondersteuning (motiveren, activeren, coaching, etc.) aan kwetsbare jongeren met een moeizame ontwikkeling naar volwassenheid. Veel problemen liggen in de sfeer van thuis, school en straat.⁸² Samen met andere partners (o.a. ouders, scholen, jeugdhulp, wijkteams en politie) ligt de nadruk steeds meer op vraag- in plaats van aanbodgericht werken.⁹⁰

Het straathoekwerk richt zich vooral op kwetsbare jongeren en jongvolwassenen (16-27 jaar) wier levens en dagritme door meervoudige persoonlijke en/of maatschappelijke problemen (ernstig) ontregeld zijn en die aansluiting met de omgeving c.q. samenleving dreigen te verliezen. Deze groep maakt weinig gebruik van reguliere voorzieningen en is niet in staat om zelf hulp te vragen (zorgmijders). Veel cliënten worstelen met dak- en thuisloosheid, werkloosheid, ongeschooldheid, schulden, verslavingsproblematiek, psychische problemen of (licht) verstandelijke beperking (LVB).⁹¹ Deze groep is gevoeliger voor het plegen van criminaliteit.⁸²

---

2 Buurtgroepen

In het buurtpanel vertellen professionals die intensief contact hebben met (groepen) probleemjongeren over hun leefsituatie en middelengebruik. De interviews duren circa anderhalf uur en vinden plaats in de buurt waar de professional werkt. Dezelfde topiclijst

---

⁸⁶ Steenkamer I, Verhagen C & Van der Wal M (2021) *Sterk en Zwak in Amsterdam. Jeugd*, GGD Amsterdam: Epidemiologie, Gezondheidsbevordering en Zorginnovatie (EGZ).

⁸⁷ CBS (2019) *Armoede & sociale uitsluiting 2019*. Centraal Bureau voor de Statistiek (p.105).

⁸⁸ Van der Laan AM & Beerthuizen MGCJ (red.) (2018) *Monitor Jeugdcriminaliteit 2017*. WODC/CBS.

⁸⁹ Roks AR & Van den Broek JBA (2019) *CAPPEN VOOR CLOUT? Een verkennend onderzoek naar Rotterdamse jongeren, drill en geweld in het digitale tijdperk*. Erasmus Universiteit Rotterdam & Partner in Crime.

⁹⁰ Sonneveld J, Metz J & Manders W (2019) *De preventieve kracht van het jongerenwerk*. HvA: Lectoraat Youth Spot.

⁹¹ Rauwerdink-Nijland E & Metz J (2020) *Leven en werken in de rafelrand*. HvA: Lectoraat Youth Spot.

wordt ook gebruikt in de landelijke regiomonitor Antenne Nederland.⁹² Thema's die aan bod komen zijn: groepskenmerken, leefstijlen, school, opleiding, werk, gedrag, thuissituatie en omgeving. Het tweede deel van het interview gaat dieper in op alcohol- en middelengebruik. Lang niet alle professionals die met jongeren werken hebben goed zicht op hun (problematisch) middelengebruik, nog even afgezien of er ook daadwerkelijk middelen gebruikt worden. Het gebruik speelt zich grotendeels af buiten het gezichtsveld van professionals. Soms rust er een taboe op, hoewel sommige jongeren ook vertellen wat ze gebruiken of vragen hebben over een middel. Sommige professionals worden op de hoogte gehouden van ontwikkelingen in de groep via sociale media. Het kan gebeuren dat jongeren foto's delen van feesten met flessen drank, shisha-pijpen, vapes en ballonnen. Er zijn ook professionals die niet doorvragen als deze onderwerpen voorbijkomen tijdens het contact met jongeren of het moeilijk vinden om erover te praten omdat ze met sommige middelen onbekend zijn.

De professionals in deze panelstudie hebben wel meer kijk op middelen en de context waarin deze worden gebruikt in de groep. De 7 jongerengroepen zijn over de stad verspreid en brengen hun vrije tijd grotendeels door in de eigen woonbuurt. Binnen elke groep zit een subgroep die professionals als 'problematisch' typeren.⁹³ Niet alle jongeren komen uit een kansarm milieu en het gangbare beeld over 'vaste' hanggroepen, vinden sommige professionals achterhaald. Er zijn ook groepen die zich kenmerken door hun fluïde karakter met veel onderlinge los-vaste contacten en wisselende ontmoetingsplekken. Ze delen urenlang dagelijks informatie via sociale media (o.a. Snapchat, Facebook, Instagram en TikTok). In nieuwsgaring via de conventionele media zijn ze vaak niet geïnteresseerd.

De **6 professionals** (jongeren- en straathoekwerkers) werden één of twee keer geïnterviewd (voorjaar en/of najaar 2022), al naar gelang hun beschikbaarheid. Zij vertellen over **7 groepen/netwerken** (16-27 jaar). *Figuur III.1* geeft een beknopt overzicht van de panelleden en groepen.

Ten opzichte van de vorige editie is Senna (155a), meidenwerker, vervangen door Hamza (155a), een collega die met een andere groep werkt. Abid (168a) is nieuw, evenals Salim (184a) die wordt afgelost door Rayan (184a). Fared (83a), Marius (103a) en Otis (177a) zijn

⁹² Nabben T, Boekholt M & Benschop A (2021) *Antenne Nederland: Regiomonitor drugs en risicjongeren 2020-2021*, Hogeschool van Amsterdam.

⁹³ Jongeren ervaren problemen op een of meer verschillende leefgebieden (o.a. huisvesting, financiën, ouders, politie, LVB).

oudgedienden. De namen van de panelleden en de jongeren zijn gefingeerd (en dus niet hun werkelijke namen).

NAAM (CODE)						
Functie	N	Leeftijd	Jongens	Afkomst	Problematiek / risicofactoren	
ABID (168A)						
Jongerenwerk Nieuw-West	500	16-27	90%	gemengd	Drugshandel, dealen, huisvesting	
FARED (83A)						
Straathoekwerk Oost	30	18-27	100%	Marokkaans (80%) Nederlands (20%)	Gezinsproblematiek, drugshandel, blowen, LVB	
	25	15.18	100%	gemengd	Hanggroep, kleine criminaliteit	
HAMZA (155A)						
Straathoekwerk Oud-West	15	15-23	100%	Marokkaans	Huisvesting, school, financiën	
MARIUS (103A)						
Jongerenwerk Oud-Noord	14	19-20	100%	gemengd	Hanggroep, druggebruik, dealen	
OTIS (177A)						
Ambulant jongerenwerk	75	16-24	100%	Marokkaans	Hanggroep, lachgasgebruik	
SALIM & RAYAN (184A)						
Jeugdwerk IJburg	30	16-21	100%	gemengd	Overlast hotspots	

Figuur III.1: Professionals panel kwetsbare jeugd

2.1 De professionals

Vergeleken met het uitgaanspanel ligt de focus hier meer op de vrijetijdsbesteding en het leven op straat in de eigen woonbuurt.

Straathoekwerker **Fared (83a)** in Oost heeft verschillende van zijn cliënten (18-27 jaar) in de afgelopen jaren richting drugshandel zien opschuiven. Hij vertelt dat de buurt drastisch van karakter is veranderd en steeds meer bevolkt wordt door studenten, expats en kapitaalkrachtige bewoners. Het aantal hippe winkels, horeca- en eetgelegenheden is fors uitgebreid. De jongeren proberen na de coronacrisis hun leven weer op te pakken. De een slaagt daar beter in dan de ander. Over sommige groepjes komen uit de buurt veel klachten.

Abid (168a) coördineert het jongerenwerk in Nieuw-West en kan bogen op ruim twintig jaar ervaring. Hij ziet dat het twee kanten op kan met jongeren; zij die de buurt als kansarm zien en dat telkens lijken te bevestigen én zij die het leven in de buurt eerder als een uitdaging zien en er nog harder voor willen vechten om te slagen. Ze denken opwaarts, hebben een werkersmentaliteit en willen het tegendeel aantonen: dat er wel degelijk kansen zijn om het verschil te maken. Deze groep is hoger opgeleid maar heeft ook een ‘olifantshuid’ ontwikkeld om tegenslagen het hoofd te bieden.

Marius (103a) is gepokt en gemazeld als jongerenwerker met veel contacten in een buurt in Amsterdam-Noord. Heeft veel jongeren zien opgroeien en biedt ondersteuning waar het kan. Hij heeft al langer contact met een groep ‘loopjongeren’ die zich met drugshandel

bezighouden. De politie trekt er soms iemand tussenuit, maar de groep blijft een punt van zorg in het overleg Jeugd & Veiligheid. Marius probeert de leden op andere gedachten te brengen, maar de drugshandel is simpelweg te lucratief vergeleken met andere baantjes. Een andere groep lijkt na jarenlange strubbelingen juist tot bedaren te komen. Zo lijkt het gezien het aflopende aantal hotelfeestjes. Dat de groep bij verschillende concerns op de zwarte lijst staat, kan daar ook aan bijgedragen hebben.

Salim (184a) en diens opvolger **Rayan** (eveneens 184a) bezoekt een paar keer per week de hotspots in IJburg. Zelf opgegroeid in een harde kern in de Indische buurt, werd hij al snel geaccepteerd door groepen op straat. "Zij scannen jou of je ze aanvoelt of een handhaver bent." Er zijn verschillende fracties van jongere en oudere adolescenten, maar iedereen kent elkaar. Samenkomst van een grotere groep wordt snel als overlast ervaren door de bewoners. "Er is een lage tolerantie en elke activiteit wordt snel gemeld. De meeste klachten gaan over lawaai of rotzooi." Veel jongeren komen uit gebroken gezinnen of groeien op met veel ruzies thuis. "Voor veel van deze jongeren is het niet fijn om thuis te zijn." Corona heeft de thuissituatie van veel jongeren geen goed gedaan. Veel binnen zitten heeft voor spanningen gezorgd die niet in ieder gezin weer verdwenen zijn toen de lockdown werd opgeheven.

Hamza (155a) heeft gezien hoe de coronacrisis erin hakte in Oud-West. Jongeren raakten werkloos, vielen uit van school, gingen hangen op straat en raakten gefrustreerd. Schulden liepen op, de agressie nam toe en ze botsten vaker met straatcoaches. Veel jongeren komen uit grote, maar klein behuisde gezinnen, met weinig privacy. Een deel greep de crisis echter aan om juist meer te gaan werken. Het positieve nieuws is dat hij bij meer jongeren een opgaande lijn bespeurt. Zij zijn het bewijs dat het ook weer goed kan gaan. En voor de zwakkere broeders met een ingewikkelde gezinssituatie staat hij extra klaar om zo het contact niet te verliezen.

Jongerenwerker **Otis (177a)** probeert vooral jongeren op IJburg met 'te weinig power' om te turnen, zodat ze meer greep krijgen op hun leven en bij negatieve gebeurtenissen door wilskracht toch kunnen blijven presteren in plaats van op te geven. Meer jongeren zien weer lichtpuntjes na de coronacrisis, met als gevolg dat de overlastgevende groep in aantal afgenomen is.

2.2 Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie

In het werkveld van jeugd- en verslavingszorg zit een forse groep die moeite heeft om aansluiting te vinden in de maatschappij en mee te komen in het leven. De beschermfactoren (o.a. betrokken ouders, school, coaching) in hun directe omgeving zijn zwak ontwikkeld waardoor het opgroeien met horten en stoten verloopt. Jongeren uit

onvolledige gezinnen roken, drinken en blowen vaker dan jongeren uit volledige gezinnen en gebruiken ook meer xtc en lachgas.⁹⁴ Door meer kennis van de factoren zou de ontwikkeling naar middelengebruik in een vroeger stadium kunnen afremmen.⁹⁵ In de praktijk is dat nog niet zo eenvoudig bij jongeren die al in de gevarenzone zitten of niet goed bereikbaar zijn. Verschillende risicofactoren hebben invloed op de ontwikkeling van middelengebruik: gebrekkige controle, antisociaal gedrag, angst, traumatisering, LVB, disfunctioneel gezin, verslaafde ouder(s) of broers/zussen, armoede, en de invloed leeftijdsgenoten.⁹⁶ Wat het complex maakt is dat risicofactoren op verschillende niveaus kunnen spelen. Professionals zien zowel op individueel als groepsniveau veel van de genoemde problemen terug.

De volgende domeinen zijn onderverdeeld in vier (deels overlappende) categorieën.⁹⁷

- 1 **Persoonlijk niveau** (genen, persoonskenmerken): psychosociale of gedragsproblemen, LVB-problematiek.
- 2 **Directe leefomgeving** (gezin, ouders, peers, culturele achtergronden): gezinsproblematiek in brede zin. Optrekken met deviante en getroebleerde leeftijdsgenoten. Culturele en religieuze achtergronden.
- 3 **Institutionele leefomgeving** (dagopvang, school): problemen met huisvesting, dakloos en/of thuisloze status.
- 4 **Brede sociale omgeving** (maatschappelijke context): kwetsbare volksbuurten. Gezinnen met meervoudige problematiek.

2.3 De straat als vangnet

In voorgaande edities van Antenne Amsterdam schreven we dat de coronacrisis de kwetsbare leefomstandigheden van sommige jongeren verergerde, mede omdat ook ouders getroffen werden en extra stress ervoeren, wat weer ten koste ging van de opvoeding. Jongeren gingen hun heil op straat zoeken. Marius (103a) hoorde meer verhalen over oplopende spanningen in gezinnen en meldingen van huiselijk geweld. De druk ging eraf na corona, maar sindsdien kampen jongeren vaker met psychische klachten:

⁹⁴ Stevens G, Van Dorsselaer S, Boer M, De Roos S, Duinhof E, Ter Bogt T, Van den Eijnden R, Kuyper L, Visser D, Vollebergh W & De Looze M (2018) *HBSC 2017: Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Universiteit Utrecht.

⁹⁵ Snoek A, Wits E, Van der Stel J & Van de Mheen D (2010) *Kwetsbare groepen jeugdigen en (problematisch) middelengebruik: Visie en interventiematrix*. IVO.

⁹⁶ Wits E, Doreleijers T, Van den Brink W, Meije D, Van Wijngaarden B & Van de Glind G (2017) *Richtlijn Middelengebruik*. NVO/BPSW/NIP.

⁹⁷ Deze domeinen zijn in Antenne 2020 al uitgebreid besproken.

“Ik hoor meer over mentale problemen of over verslaving binnen deze gezinnen.” Maar in de groep van Salim (184a) lopen ze niet graag te koop met hun psychosociale problematiek. Hij denkt dat ze er te hard voor zijn.” De segregatie in IJburg loopt langs etnische lijnen, met uitzondering van sportclubs. “Je hebt straten en gebouwen met alleen witte mensen of alleen met mensen met een migratieachtergrond. Zeg maar van Tesla tot Clio.” Hier woont het grootste aantal jongeren per vierkante meter, weet hij. Het is een hele gemêleerde groep met jongeren uit arme en rijke gezinnen.

Veel jongeren in de groep van Rayan (184a) hebben wel een keer een boete gehad voor kleine vergrijpen. Slechts een enkeling houdt zich bezig met zwaardere criminaliteit.

“De criminaliteit in de buurt wordt groter gemaakt dan ze in werkelijkheid is”, vindt Salim (184a). Verhalen in de media of camera's op straat zorgt ervoor dat deze jongeren zich extra belangrijk voelen, het is een soort ‘selffulfilling prophecy.’ Waar hij zich wel ongemakkelijk bij voelt, is dat sommigen een oudere broer of neef kennen die dieper in de criminaliteit zit, bijvoorbeeld gewapende overvallen. Het kan ook gebeuren dat een jongere uit een keurig gezin een poosje optrekt met vrienden die meer op hun kerfstok hebben dan het plegen van overlast.

2.4 School, werk en vrije tijd

De meerderheid van de jongeren is praktisch opgeleid (vmbo of mbo-niveau 1-2). In alle netwerken zitten jongeren wier schoolcarrière in het slop zit. Vaak begint het met afwezigheid op school. Ze hoppen soms van school naar school en raken steeds verder achter, met als gevolg een groeiend motivatiegebrek. De groep met mbo niveau 2 heeft echt begeleiding nodig, hoewel sommigen willen geloven dat het op den duur goed komt. De ervaring leert dat zonder diploma de leuke banen niet voor het oprapen liggen. Om te voorkomen dat jongeren minder snel afhaken probeert het jeugd- en jongerenwerk op IJburg naast begeleiding en hulpverlening meer samen te werken met scholen. Met als doel meer verbinding leggen tussen straat en school. Drie jaar geleden werd een experiment gestart die de wereld daartussen moet verkleinen. Salim (184a) toont zich verheugd en spreekt over een meerwaarde omdat het jongerenwerk de vrijheid krijgt om haar expertise over te brengen naar het schoolbestuur. Van oorsprong kijken scholen eerst vaak de kat uit de boom.

“Docenten zijn niet gespecialiseerd in een veilig leerklimaat. Randzaken op school die juist veel invloed kunnen hebben op de sfeer in de klas. Daar zitten ook lastige jongeren bij met een slechte thuissituatie en een attitude van de straatcultuur. Ze botsen vaak met docenten. Vanuit onze expertise en omdat we ze kennen bespreken we casussen met docenten hoe je omgaat met dit gedrag.” (Salim, 184a)

De groep van Salim (184a) varieert van een paar vwo-leerlingen tot een meerderheid die mbo-4 volgt. Ze zijn gemotiveerd om hun opleiding en stages met goed gevolg af te ronden. De groep van Marius (103a) treedt deels in de voetsporen van hun vaders, die vaak praktisch onderlegd zijn in hun beroep. Sommige jongeren in de groep van Hamza (155a) gingen tijdens corona juist meer werken om hun rekeningen of die van hun ouders te kunnen betalen.

Verschillende professionals zien dat een deel van de jongeren na corona weer makkelijker in een baan of stage rolt. Het vermindert de stress en psychische klachten. Maar Fared (83a) ziet ook een groep met een forse achterstand in het onderwijs die van opleiding naar opleiding verhuist. Ze zijn niet gevoelig voor zijn peptalk dat er een schreeuwend tekort is aan loodgieters, installateurs en elektriciens. Banen die voor het oprapen liggen als ze hun diploma hebben. Maar de werkelijkheid is dat deze groep nooit een opleiding afmaakt of blijft steken op mbo niveau 1 of 2.

Inkomsten

Veel scholieren hebben tijdelijke baantjes in supermarkten of distributiecentra, als maaltijdbezorger of baliemedewerker. Sommigen zouden vaker naar school moeten, als Salim (184a) hoort hoeveel tijd ze erin stoppen.

Bij de jongvolwassenen zitten ook koeriers en taxichauffeurs. Abid (168a) ziet ook jongeren die op meerdere paarden wedden. "Jongens met brains met soms andere illegale *things on the side*." De combinatie van illegale handeltjes en naar school of een normale baan komt zeker voor. Het leven is al duur genoeg. Slechts een klein deel is werkloos. Fared (83a) ziet sommige jongeren worstelen met hun periodieke belastingaanslag. Sinds ze zelfstandig werken als zzp'er verdienen ze geld, maar moeten ze soms ook duizenden euro's terugbetalen. Geld dat vaak al uitgegeven is. Er zitten ook groepjes (bijna) fulltime in de drugshandel. Deels vanuit de familie aangestuurd of via een broer die is opgeklommen.

Kenmerken groep

Rayan (184a) ziet dat veel jongeren nog zoekende zijn in deze fase van hun leven. Het denken in oorzaak en gevolg is nog niet goed ontwikkeld en hij probeert ze met zachte hand daarin te begeleiden en bij te sturen. De huidige groep heeft best wel wat in haar mars en heeft meer focus dan hij vaak gewend is. Hamza (155a) omschrijft zijn groep als hecht, loyaal en onderling vertrouwend.

Abid (168a) denkt dat het delen en gebruiken van cannabis, snus (of chema, een Algerijnse variant) en vapes de groep het meeste bindt, terwijl muziek minder invloedrijk is. De genres lopen eerder door elkaar van hiphop en drill tot Marokkaanse muziek. Verder blijven luxe modelogo's, auto's en motoren de begeerte opwekken om te kunnen klimmen op de

statusladder. Het succes van het Marokkaanse voetbalteam op het WK is een enorme opsteker geweest voor de eigenwaarde van jongeren.

Fared (83a) ziet vooral problemen wanneer ze zich als groep gaan gedragen en het wij- tegen-zij-gevoel opspeelt. Hoe groter de groep, hoe machtiger ze zich voelen en geen rekening meer houden met omstanders, burens en winkeliers. “Ze rijden af en aan met scooters, maken een hoop herrie, laten rotzooi liggen en hebben dan schijt aan de wereld. Soms blijven ze tot 02.00 uur ‘s nachts buiten hangen.” Fared (83a) hekelt dit chronisch irritante gedrag en verbaast zich erover dat veel andere buurtjongeren in dezelfde leeftijdsgroep juist alles aangrijpen om te kunnen werken en studeren. En bij veel van deze jongeren zijn de leefomstandigheden thuis niet veel beter dan bij de hanggroep. Fared heeft zich er dan ook bij neergelegd dat uiteindelijk de politie maar moet ingrijpen bij jongeren die niets willen en waar al van alles mee geprobeerd is.

3 Drugsmarkt en middelengebruik

In de afgelopen jaren hebben professionals gezien hoe de drugshandel in volkswijken zich steviger heeft weten te nestelen en ook jongeren heeft weten te verleiden om deel te nemen aan activiteiten die daarmee samenhangen. Professionals maken zich vooral zorgen om jongeren die (makkelijk) beïnvloedbaar zijn of die al aardig zijn gehard door de straatcultuur en invloed hebben in de groep.

3.1 Drugshandel in de wijk

Meer jongeren in hun werkgebied zijn volgens professionals in de invloedssfeer gekomen van de drugsmisdaad. Hoewel het snelle geld aanlokkelijk klinkt, proberen ze jongeren te behoeden voor impulsieve beslissingen en de mogelijke gevolgen als je verstrikt bent geraakt in een web van angst, dreiging en afpersing. Je moet uit handen van de politie blijven, maar kunt ook geen bescherming vragen als de veiligheid in het gedrang komt. De kwetsbaarste groep zijn volgens Fared (83a) jongeren die geen sociaal vangnet hebben en gevoelig zijn om in de gunst te komen van jongens met status. Sinds de jaren '10 heeft de drugshandel greep gekregen in kwetsbare wijken waar in potentie ook jongeren makkelijker zijn te ronselen. Sommige groeien op in families die diep in de drugshandel zitten.⁹⁸ De meeste zorgen heeft Fared (83a) bij minderjarigen die doorgroeien naar crimineel actieve groepjes (vaak wat ouder) met connecties in de drugshandel. “En gelukkig blijven de toeristen welkom in coffeeshops.” Het zou anders nog meer jongeren de

⁹⁸ Ferwerda H, Brouwer N, Holzken I & Kroese R. (2021) *Misdaadcarrières voorkomen en doorbreken*. Bureau Beke.

misdaad in trekken, denkt hij. Hij is ook opgelucht dat de politie een groep van vijf jongeren (19-26 jaar) heeft opgerold die zich steeds nadrukkelijker manifesteerde in de wijk met diefstal van auto's, drugshandel, straatverkoop en mishandeling. Hij schat in dat andere jongeren in de buurt minder snel in hun invloedssfeer komen. Sommige ouders waren op de hoogte, maar niet bij machte om hun zonen in het gareel te krijgen. Daarvoor zaten ze al te diep in de misdaad. Abid (168a) ziet een ontwikkeling dat het werven van drugskoeriers *hot business* is. Stromannen zijn op zoek naar jongens om containers leeg te halen in de haven. Voor deze klus wordt veel geld (5000 euro) uitgelooft. Hamza (155a) weet van een paar jongeren dat ze gekozen hebben voor het snelle leven van de cocaïnehandel. Amsterdam-Zuid en het centrum zijn hun werkgebied. Maar het is vragen om ellende als hij hoort hoeveel stress het kost om een handeltje te kunnen bestieren. Ook Marius (103a) is bekend met carrières van jongeren in Noord die al op vroege leeftijd persistierend delinquent gedrag vertonen, variërend van het stelen van elektrische fietsen en accu's tot het verkopen van drugs. Sommigen zijn al langer bekend bij de politie, die soms door weet te pakken en een jongen voor een poos achter slot en grendel krijgt. Marius zegt dat meer minderjarigen erbij betrokken zijn. "Vroeger waren de meeste dealertjes en loopjongens in deze buurt vooral 20-plussers. Nu zijn ze vaak pas 15 of 16 jaar als ze beginnen." We spreken een jongen die ons meer kan vertellen over de drugshandel in Noord.⁹⁹

"De meeste van hen zijn op hun 15^e begonnen met het verkopen van hasj en wiet aan minderjarigen. De wiet is thuisweek. Vaporizers en shishapennen zijn ook populair. Die worden net als snus veel verkocht aan middelbare scholieren. Ze verkopen ook wel eens nepdrugs (paracetamol als ecstasy) aan toeristen. Lachgastanks doen ze ook. De lege laten ze bij een bedrijf voor 12 euro per tank bijvullen. Deze worden voor 50 euro per stuk (excl. borg) verkocht. Maar met de verkoop van bolletjes crack en snuifcocaïne verdienen ze het meest."

Ook Salim (184a) ziet sommige jongeren wel eens afreizen naar het centrum voor het plegen van winkeldiefstal en het verkopen van nepdrugs (o.a. vitaminepillen of paracetamol) als ecstasy aan toeristen. In hun eigen wijk verkopen ze wiet en snus aan minderjarigen. De afstand tussen de groep en criminele jongens in de buurt is niet zo groot, zegt Salim. Sommigen hebben een broer of neef die betrokken is geweest bij afpersing en overvallen. In Nieuw-West ziet Abid (168a) hoe vrouwen vaker als katvanger bij ripdeals en afpersing worden ingezet of werken als koerier.

⁹⁹ Deze respondent zit in het uitgaanspanel maar kent ook de buurtgroep goed.

3.2 Middelengebruik

Het alcohol- en druggebruik bij (groepen) jongeren en jongvolwassenen in het buurtpanel is op een andere leest geschoeid dan bij de groepen in het uitgaanspanel. De groepen in het buurtpanel zijn een stuk jonger en de vrijetijdsbesteding speelt zich voornamelijk af in de buurt. Veel jongeren wonen nog bij hun ouders en gaan nog naar school. De meesten zijn geboren en getogen in Amsterdam.

Wat het druggebruik betreft, is de bandbreedte van middelen in het uitgaansleven veel gevarieerder dan bij de groepen in het buurtpanel, waar het gebruik van middelen meer controversieel is en schaamte ook onderling een rol kan spelen. Onder moslimjongeren is middelengebruik volgens de richtlijnen van het geloof niet toegestaan (haram). Omdat deze jongeren vaak nog thuis wonen, moeten zij voorzichtiger zijn naar hun ouders. Volgens Salim (184a) weten ouders best wel of er iets speelt in groepjes. In dat opzicht doen jongeren niet enorm meer hun best om alles te verbergen. Professionals delen hun zorg over de kwetsbaarheid van LVB-jongeren rond deze thematiek waar ook *peer pressure* rond gebruik en drugshandel een rol kan spelen. De buurtjongeren worden vaker blootgesteld aan de straatcultuur dan de groepen in het uitgaanspanel.

In Antenne Amsterdam 2021 vertelden panelleden dat als gevolg van alle beperkende corona- maatregelen groepen op drift raakten en vaker werden beboet door handhavers. Het middelengebruik nam toe (vooral cannabis en lachgas). Salim (184a) zag meer verbroedering toen jongeren meer op elkaar waren aangewezen. "Als er geen school was, gingen ze in de buurt hangen." De meer gefortuneerde groepjes boekten tijdens corona hotelkamers om daar te drinken, roken of lachgas te gebruiken.

Zoals gezegd gaan buurtjongeren minder uit, maar zoeken ze vooral plekken in de buurt of daarbuiten. Maar waar komen jongeren samen als ze ongestoord willen blowen of ballonnen gaan doen? Naast zichtbare ontmoetingsplekken, coffeeshops en shishalounges kennen ze een scala aan locaties die wat meer verborgen liggen in de buurt. Dan moeten we denken aan parkeergarages, kelderboxen, portieken, steegjes of lopend over straat met een jonko in de hand. Abid (168a) weet ook groepjes met vrienden die zelfstandig wonen. Jongeren met geld bezoeken ook cabarés (exclusieve Marokkaanse clubs) waar het geld als water wordt uitgegeven (en witgewassen). Ook auto's zijn populair om bijeen te komen omdat ze op plekken staan waar ze niet weggestuurd worden.

In de komende paragraaf zullen we een paar middelen bespreken die in verschillende groepen worden gebruikt. Meer in het algemeen denken panelleden (op eentje na) dat na een toename tijdens corona het gebruik weer wat afgenomen is. Abid (168a) denkt zelfs een trendbreuk te zien bij jongeren die meer vermijndend gedrag vertonen (o.a. lachgas,

cannabis). “Alsof ze zich bewuster zijn van de negatieve en zichtbare gevolgen van verslaving bij broers en ooms die in de shit zitten.” En langzamerhand begint het ook door te dringen dat lachgas lang niet zo onschuldig is als ze dachten.

3.2.1 Alcohol

	Abid (168a)	Fared (83a)	Hamza (155a)	Marius (103a)	Otis (177a)	Salim & Rayan (184a)
ALCOHOL						
gebruik	*	**	*	****	*	****
dynamiek	-	-	=	+	=	=

Figuur III.2: Alcoholgebruik kwetsbare jeugd¹⁰⁰

In alle groepen wordt alcohol gedronken, maar de groep in Noord spant de kroon. Jongeren met een Nederlandse familieachtergrond drinken vaker op verschillende gelegenheden. Ze zijn meer bekend met het alcoholgebruik van hun ouders, familie en het drankgebruik op (buurt)feesten. Het is niet uitzonderlijk dat minderjarigen wel eens meedrinken met volwassenen. Tijdens corona zijn meer tieners sterke drank gaan drinken. Marius (103a) ziet daar nog de gevolgen (meer katers) van.

In de andere groepen ligt het alcoholgebruik lager. De Marokkaans-Nederlandse jongeren drinken het minst. Alcohol komt meestal pas na cannabis, op de tweede plaats. Maar jongeren in het hoger onderwijs en/of die veel uitgaan hebben meer ervaring met alcohol. Maar ook zij drinken nooit thuis, zoals bij de Nederlandse groep. In een islamitische omgeving wordt (openbaar) alcoholgebruik niet vanzelfsprekend getolereerd. Het staat haaks op de eigen religieuze waarden, zegt Abid (168a). Bovendien kennen jongeren ook voorbeelden van ooms en broers wier forse alcoholgebruik tot uitsluiting en isolement heeft geleid.

Het is in gezinnen soms een beladen onderwerp. Oud-panellid Senna (155a) zei vorig jaar dat een dochter die alcohol drinkt problemen kan geven en ouders erg gevoelig zijn voor het beeld dat anderen (in de buurt) hebben van hun kinderen. In de zomermaanden zijn er meer feesten en wordt er vaker gedronken, maar nooit op een hotspot in de buurt. Dan zijn er ook momenten dat de remmen losgaan. Alleen heeft niet iedereen daar controle over, zegt Ryan (184a). “Ze drinken weinig, maar de keren dat het gebeurt, loopt het soms uit de hand door hun temperament.” Bij dergelijke uitpattingen gaat het drinken nog wel eens gepaard met stoerheid en status. Een jonge man die een fles wodka of cognac bestelt, laat zien dat hij geld te besteden heeft. Ook jongeren in hiphopkringen willen nog wel eens

¹⁰⁰ Gebruik (laatste halfjaar): - 0%, * 1-10%, ** 11-25%, *** 26-50%, **** 51-75%, ***** 76-100%

Dynamiek (laatste jaar): + toegenomen, - afgenomen, = stabiel

pronken met sterke drank waar rapartiesten over zingen. Jack Daniels en Hennessy zijn hier erg populair. Maar er zijn meer redenen die het drinkgedrag verklaren. Fared (83a) ziet jonge mannen soms opeens alcohol drinken als er meisjes in het spel zijn. “Het maakt ze onzeker. Door drank worden ze losser in hun gedrag. Soms is het makkelijker om alcohol op vakantie in Marokko te drinken.” Het lijkt wel alsof ze niet drinken voor de gezelligheid, maar om hun stress beter de baas te zijn. Jongeren denken zelden na over hun alcoholgebruik, zegt Salim (184a). Het gebruik van alcohol zit niet in de cultuur ingebakken. Ze hebben nog nooit hun ouders alcohol zien drinken. Tegelijkertijd zijn ze ook nog niet zo volwassen dat ze de islamitische leefregels strikt naleven. Drinken van alcohol moet daarom vaak stiekem.

3.2.2 Cannabis

	Abid (168a)	Fared (83a)	Hamza (155a)	Marius (103a)	Otis (177a)	Salim & Rayan (184a)
CANNABIS						
gebruik	***	***	****	*****	****	*****
dynamiek	=	-	+	+	+	+/-

Figuur III.3: Cannabisgebruik kwetsbare jeugd¹⁰¹

Cannabis scoort vaak hoger dan alcohol en wordt (veel) frequenter gebruikt. Cannabis wordt ook door de week gebruikt. In elk netwerk zitten wel enkele dagelijkse ‘smokers’. Het aantal jonko’s (joints) per dag varieert van één tot een stuk of tien, waarvan de eerste al in de ochtend. Een deel begint eerder met cannabis dan met alcohol. In de Marokkaanse oudercultuur is het taboe op cannabis kleiner dan bij alcohol. Het is niet uitzonderlijk dat vaders, ooms en opa’s ervaring hebben met kif. Abid (168a) weet van jongeren die soms een plakkaatje hasj krijgen toegestopt van een familielid.

Er wordt vaak in groepsverband geblowd als jongeren elkaar treffen op hotspots.

Cannabisgebruik is verweven met de populaire muziekcultuur. Er mag worden geblowd in sommige shishalounges en theehuizen. Verder zijn er nog de (verborgen) hangplekken in de buurt, het park of bij auto’s van vrienden. En Hamza (155a) weet dat sommige jongeren ook tijdens het werk als taxichauffeur of bij bezorgdiensten blowen.

Er wordt problematisch gebruikt, ter bezwering van geestelijke en lichamelijke problemen. Relatief veel jongeren blowen uit verveling of om te kalmeren van stress. Sommigen met ADHD zeggen er rustiger van te worden. Echter professionals zien ook dat fors cannabisgebruik de ontwikkeling remt van jongeren in een belangrijke fase. Abid (168a)

¹⁰¹ Gebruik (laatste halfjaar): - 0%, * 1-10%, ** 11-25%, *** 26-50%, **** 51-75%, ***** 76-100%

Dynamiek (laatste jaar): + toegenomen, - afgenomen, = stabiel

somt een reeks klachten op die hij uit het professionele veld opvangt: psychoses, argwanend gedrag, indolentie, stagnatie in de ontwikkeling en vermoeidheid.

Jongeren met problemen thuis en op school zijn extra kwetsbaar. Door te vluchten uit de werkelijkheid komen ze op leerachterstand. Alsof ze in 'pauzestand' staan. Fared (83a) ziet ook dat forse blowers veel geld kwijt zijn (circa 500 euro per maand) aan cannabis en sigaretten. Hun dagelijkse ritme is laat op staan en laat naar bed. Daartussen wordt er geblowd en gehosseld. Volgens professionals zijn de na-ijleffecten van corona op blowgedrag nog steeds merkbaar. Ryan (184a) ziet als enige weinig cannabisgebruik in zijn groep. "Blowen heeft geen status. Ze zien er de meerwaarde niet van in en willen ook niet ontsnappen aan de realiteit. Slechts een paar jongeren blowen. De anderen doen vooral snus in plaats van sigaretten."

Marius (103a) treft ook (minderjarige) blowers op straat, in portieken en bij vrienden thuis. "Er wordt geblowd als de tyfus", vindt hij. Veel cannabis komt niet uit de coffeeshop maar uit het thuisteeltcircuit of van straatdealers die het goedkoper zeggen aan te bieden dan de coffeeshop. Bij hen hoef je niet per se 18 jaar te zijn. Maris kent de plekken in de buurt. "Ze staan hier om de hoek (van het buurtcentrum) te blowen, maar je ruikt het al van een kilometer afstand. Ze zijn als de dood dat ik het tegen hun oudere broer of ouders vertel."

Veel jongeren zijn gevoelig voor de aantrekkingskracht van de straat en de druk die gevoeld wordt om niet uit de pas te lopen. Wie zich gaat mengen met een groep blowers gaat al snel meedoen. Soms werken professionals met een rolmodel uit de wijk om jongeren om te turnen tot sportactiviteiten in plaats van alleen maar erover te praten. Door spelenderwijs uit te dagen tot fysieke inspanning hoopt men zo een positieve trigger te zijn om negatieve gedragspatronen te kunnen veranderen.

- De haze-variant van hasj is de afgelopen jaren populairder geworden bij (forse) gebruikers.

3.2.3 Snus

	Abid (168a)	Fared (83a)	Hamza (155a)	Marius (103a)	Otis (177a)	Salim & Rayan (184a)
SNUS						
gebruik	***	*	****	*****	**	****
dynamiek	+	=	+	=	-	+

Figuur III.4: Snusgebruik kwetsbare jeugd¹⁰²

¹⁰² Gebruik (laatste halfjaar): - 0%, * 1-10%, ** 11-25%, *** 26-50%, **** 51-75%, ***** 76-100%

Dynamiek (laatste jaar): + toegenomen, - afgenomen, = stabiel

Snus (ook wel chema) is nicotine in poedervorm die via het wangslimvlies wordt opgenomen in het lichaam. Een professional zegt dat zware gebruikers snus ook onder hun oksel of tussen de tenen stoppen. De berichten uit het veld verschillen. Jongeren ervaren meer energie, zeggen er juist rustiger van te worden of voelen een kleine high. Sommigen gebruiken snus tijdens de lesuren. Professionals zien het gebruik bij de jongeren toenemen. Salim (184a) is verwonderd hoe snel snus geaccepteerd is geraakt. Het doet hem denken aan de ballonnenrage destijds die door jongeren niet als een échte drug werd gezien. Abid (168a) vindt het een typisch ‘undercovermiddel’ omdat mensen niet meteen zien dat je gebruikt. Dat verklaart de populariteit denkt hij; je ziet en ruikt het niet. Hij ziet het als een ‘laagdrempelig instapmiddel’ bij minderjarigen, nog voordat ze zijn begonnen met sigaretten. Het middel is ook bekend in de populaire cultuur waar artiesten zingen en rappen over snus.

In enkele groepen gebruikt inmiddels een meerderheid, waarvan een deel dagelijks. Sommigen zijn door snus wel minder gaan roken. Snus heeft tijdens corona aan populariteit gewonnen toen jongeren uit verveling in de box gingen ‘snussen’. Jongeren van Marokkaanse komaf zijn ambivalent over snus, zegt een professional. Ze weten dat snus niet mag van het geloof: alles wat schadelijk is, is niet toegestaan. Maar ze vinden dat snus er tussenin zit omdat je het niet drinkt of rookt, maar eet! Er wordt ook tijdens het sporten ‘gesnust’.

Snus wordt online (in sloffen), bij de sigarenboer en op straat gekocht. Er zijn verschillende varianten op de markt die variëren qua sterkte. Voor €10 heb je vijftien eenheden. In verschillende groepen wordt het o.a. via Snapchat (€5-7 per pakje) verkocht op straat. De groep van Marius (103a) gebruikt geen snus maar ziet wel een verdienmodel in de buurt. “Zolang ze ergens aan kunnen verdienen is het interessant! Ze bestellen online dozen met snus, die ze vervolgens los verkopen. Per doos maken ze een paar honderd euro winst.” Professionals hebben verschillende vragen over snus en delen hun zorgen over de impact die snus kan hebben op het gedrag rond nicotinegebruik. Gaan jongeren die niet roken maar wel snus gebruiken (op termijn) overstappen op het roken van tabak? En hoeveel nicotine zit er in snus en zijn sommige varianten ook schadelijker?

Shishapen

Professionals zien ook de groeiende populariteit van shishapennen, ook bij jongeren vanaf 12-13 jaar. De shishapen is in korte tijd ongekend populair geworden. Het aanbod is groot, van internet tot straat. Uit een pen haal je 500 pufjes. Professionals zeggen dat het gebruik hand over hand toeneemt. De shishapen heeft een ‘clean smoking’ imago.

3.2.4 Lachgas

	Abid (168a)	Fared (83a)	Hamza (155a)	Marius (103a)	Otis (177a)	Salim & Rayan (184a)
LACHGAS						
gebruik	**	****	***	*****	**	****
dynamiek	=	=	-	=	-	=

Figuur III.5: Lachgasgebruik kwetsbare jeugd¹⁰³

In de afgelopen jaren beleefde lachgas een flinke opmars in de Amsterdamse volkswijken. In sommige groepen werd het populairder dan alcohol en in Noord werd het net zo populair als cannabis. Jongeren gingen ballonnen gebruiken in lounges en theehuizen, thuis met of zonder ouders erbij, maar ook in tunnels, parken en in auto's op parkeerplaatsen. Er wordt ook gecombineerd met alcohol, cannabis en energydrinks. Voor de kleine patronen die in de eerste golf populair waren, kwamen in de fase daarna de kilotanks die de markt gingen domineren. Bezorgdiensten specialiseerden zich in de verkoop van tanks die voor circa €50 (excl. €30 borg) werden verkocht. Een hele tank op een avond wegblazen per persoon is niet uitzonderlijk, zegt Abid (168a). De verhalen uit verschillende buurten komen vaak overeen. Eerst is er het plezier, de baldadigheid of verveling. Maar bij herhaling van steeds grotere hoeveelheden is het in een glijdende vlucht wachten op lichamelijke en geestelijke gezondheidsklachten, met verslaving als eindstation. "Ze scheiden van hun partner, raken hun huis kwijt, raken verlamd of zijn betrokken bij auto-ongelukken na lachgasgebruik. Het middel kan in korte tijd veel schade aanrichten." (Abid 168a)

De professionals maakten zich al jaren zorgen over het (soms extreme) gebruik en vertelden over fysieke klachten (o.a. tintelende handen, gevoelloze benen, brandplekken), geestelijke klachten (o.a. verwarring, angstaanvallen, paranoïde gedachten), maar ook over sociale en financiële problemen als gevolg van hevig en dwangmatig gebruik. Door te blijven hameren op de risico's, worden meer jongeren zich bewust van de risico's van lachgas. Sommige professionals laten foto's zien van jongeren die verlamd zijn geraakt, omdat ze weten dat dit een doeltreffende *wake up call* is. Hamza (155a) vertelt over een jongen die naar Turkije is gevlucht om af te kicken van zijn lachgasverslaving. Zijn 1-op-1 aanpak met lachgasgebruikers werkt effectiever dan erover praten in groepsverband.

Sinds 2021 zien professionals een kentering in gebruik. De groep die er niks mee te maken wil hebben is groter geworden, mede als gevolg van negatieve berichten (ook in de eigen omgeving) over gebruikers met (ernstige) gezondheidsklachten. Jongeren hebben nog wel

¹⁰³ Gebruik (laatste halfjaar): - 0%, * 1-10%, ** 11-25%, *** 26-50%, **** 51-75%, ***** 76-100%

Dynamiek (laatste jaar): + toegenomen, - afgenomen, = stabiel

eens de neiging om risico's bij anderen hoger in te schatten, maar dat sommigen ook tot een rolstoel werden veroordeeld maakte diepe indruk. Daarnaast zijn ook meer ouders op de hoogte van lachgas. Salim (184a): "De piek van lachgas is wel geweest. De meeste jongens kennen de verhalen over lachgas wel, over verlamming enzo. Natuurlijk doet dat ook iets met het imago."

De aanwas van nieuwe gebruikers lijkt te slinken, met uitzondering van groepjes waar het gebruik nog steeds problematisch blijft. Fared (83a) weet dat hij niet iedereen kan overtuigen om zich richting de hulpverlening te bewegen. Alle filmpjes ten spijt. Bovendien zijn de professionals niet van alles op de hoogte in de buurt. Het gebruik onttrekt zich voor een deel ook aan het zicht. Abid (168a) ziet dat de belservice (ook na het verbod) nog steeds werkt en de verkrijgbaarheid nog niet bemoeilijkt is. Er wordt niet alleen in auto's op afgelegen plekken gebruikt, maar ook in huizen, cabarés en hotels, die daar overigens scherper op zijn gaan letten.

3.2.5 Overige middelen

	Abid (168a)	Fared (83a)	Hamza (155a)	Marius (103a)	Otis (177a)	Salim & Rayan (184a)
ECSTASY						
gebruik	-	*	-	-	-	*
dynamiek		-		-		=
COCAÏNE						
gebruik	*	*	-	**	-	*
dynamiek	-	-		=		=
OVERIGE MIDDELEN						
		-		2C-B		

Figuur III.6: Lachgasgebruik kwetsbare jeugd¹⁰⁴

Het gebruik van andere middelen beperkt zich tot een beetje ecstasy, cocaïne of (in een enkel netwerk in Noord) 2C-B. Daarbij gaat het vooral om subgroepjes die elkaar zien in de privésfeer, hotelkamers en cabarés (Marokkaanse uitgaansgelegenheden). Over het algemeen gaat het vooral over de oudere doelgroep (vanaf 23 jaar). Abid (168a) ziet ook een deel gokken. Sommigen organiseren pokertoernooien of doen aan Turkse toto's.

¹⁰⁴ Gebruik (laatste halfjaar): - 0%, * 1-10%, ** 11-25%, *** 26-50%, **** 51-75%, ***** 76-100%

Dynamiek (laatste jaar): + toegenomen, - afgenomen, = stabiel

Andere middelen waarover de panelleden bevraagd werden en waar geen gebruik van werd gerapporteerd: amfetamine, crack/basecoke, ГНВ, heroïne, ketamine, medicijnen zonder recept, methamfetamine, poppers en psychedelica.

---

4 Samenvatting

Kwetsbare jongeren staan de laatste jaren volop in de aandacht van de gemeente. Om te voorkomen dat zij 'uit beeld raken' of afdrijven richting misdaad, wordt er breed geïnvesteerd in preventie en aanpak van schooluitval, risicogedrag en jeugdcriminaliteit. Deelname aan een problematische jongerengroep leidt tot een verhoogde kans op delinquentie en afname van positieve sociale attitudes en gedrag. Een getroebleerde levensloop werkt negatief door op verschillende leefgebieden (o.a. financiën, opleiding en werk). Om de problemen beter het hoofd te bieden, slaan jongeren- en straathoekwerk en verschillende ketenpartners de handen ineen.

In het buurtpanel vertellen zes geïnterviewde professionals (jongeren- en straathoekwerkers) over de leefsituatie en middelengebruik van zeven groepen in vijf stadsdelen (in totaal 700 jongeren in de leeftijd 16-27 jaar) die hun vrije tijd grotendeels in de eigen buurt doorbrengen. Professionals zien bij jongeren vaak meervoudige persoonlijke en ontwikkelingsproblemen die negatieve invloed kunnen hebben op middelengebruik. Bekende risicofactoren op individueel niveau en in (sub)groepen zijn: antisociaal gedrag, LVB, disfunctionele gezinnen, armoede en een negatieve invloed van (criminele) leeftijdgenoten.

De bandbreedte van middelen bij de buurtjongeren is veel smaller dan bij de groepen in het uitgaanspanel. Middelengebruik is meer controversieel en schaamte speelt een grotere rol, in de kind-ouder-relatie maar ook tussen jongeren onderling. Over de kwetsbaarheid van LVB-jongeren (vaak in straatculturen) rond gebruik en betrokkenheid bij drugshandel, zijn de professionals eveneens bezorgd.

Buurtjongeren gaan minder uit, maar treffen elkaar vaker op plekken in de buurt waar ze blowen of ballonnen doen. De oudere groep komt vaker in coffeeshops en shishalounges, terwijl minderjarigen elkaar vooral zien in portieken, parkeergarages, kelderboxen, steegjes of gewoon lopend op straat. Jongeren met geld bezoeken ook cabarés (exclusieve clubs). De afgelopen jaren zijn ook auto's in trek als populaire ontmoetingsplek.

Cannabis scoort vaak hoger dan alcohol en wordt (veel) frequenter en ook door de week gebruikt. Er wordt op hotspots vaak in groepsverband geblowd. Het cannabisgebruik is deels verweven met de populaire muziekcultuur. Er wordt recreatief gebruikt, maar ook uit verveling of stress. Professionals zien al jaren dat fors cannabisgebruik de ontwikkeling van jongeren kan ontregelen of zorgen voor allerlei gezondheidsklachten. Er zijn ook jongeren die geen meerwaarde zien in blowen en er verre van willen blijven.

Nicotine bevattend **snus** is in opmars in volkswijken en dringt soms door tot in de schoolbanken. In enkele groepen gebruikt inmiddels een meerderheid, waarvan een deel dagelijks. Sommige professionals zien parallellen met lachgas als het over de snelheid van verspreiding gaat. De populariteit van dit 'laagdrempelig instapmiddel' zou op termijn het gebruik van sigaretten kunnen bespoedigen. Meer jongeren hebben zich toegelegd op de verkoop van snus aan minderjarigen in de buurt. Ook de **shishapen** is erg populair. Niet in het minst vanwege het 'clean smoking' imago.

Hoewel er nog groepjes zijn waar het gebruik van **lachgas** problematisch blijft, zien professionals sinds 2021 een kentering in gebruik. De aanwas van nieuwe gebruikers slinkt en de groep die er niks mee te maken wil hebben groeit. Door te blijven hameren op de risico's, worden meer jongeren zich bewust van de risico's van lachgas.

Het gebruik van **ecstasy** en **cocaïne** blijft beperkt tot groepjes jongvolwassenen die ook vaker uitgaan. Maar tegelijkertijd waarschuwen professionals voor de verwevenheid van jonge dealers in criminele (drugs)netwerken. Vooral jongeren zonder sociaal vangnet zijn gevoelig om in de gunst te komen van jongens met status.

IV SURVEY CLUBS & FESTIVALS

1	Het onderzoek	108
2	Clubbers & festivalgangers	109
2.1	Gender en leeftijd	109
2.2	Identiteit, achtergrond en woonplaats	110
2.3	Opleiding en werk	110
3	Middelengebruik	112
3.1	Alcohol	112
3.2	Tabak	114
3.2.1	E-sigaret, shishapen, waterpijp en snus	116
3.3	Cannabis	116
3.4	XTC-pillen	118
3.4.1	MDMA-poeder	119
3.5	Cocaïne	119
3.6	Amfetamine	119
3.7	2C-B, 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB	120
3.8	Lachgas, ketamine, GHB en lean	121
3.9	Paddo's, LSD en DMT	122
3.10	Heroïne, crack en methamfetamine	123
3.11	Medicijnen	123
3.12	Gokken	124
4	Verschillen tussen subgroepen	124
4.1	Gender	125
4.2	Leeftijd	126
4.3	Uitgaansgroep	127
5	Uitgaan	128
5.1	Uitgaansfrequentie en gelegenheden	128
5.2	Onveiligheid	129
5.3	Dronkenschap en horecabeleid	131
5.4	Tijdens het uitgaan	131
5.4.1	Middelengebruik tijdens het uitgaan	132
5.5	Na het uitgaan	133
6	Trends	135
6.1	Uitgaanders 1995-2022	135
6.2	Alcohol	137
6.3	Tabak	138
6.4	Cannabis	139
6.5	XTC-pillen	140
6.5.1	Mdma-poeder	140
6.6	Cocaïne	141
6.7	Amfetamine	141
6.8	2C-B, 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB	142
6.9	Lachgas, ketamine en GHB	143
6.10	Paddo's, LSD en DMT	143
6.11	Heroïne, crack en methamfetamine	144

6.12	Medicijnen	144
6.13	Gokken	145
6.14	Middelengebruik tijdens het uitgaan	145

7	Samenvatting	147
----------	---------------------	------------

Het Amsterdamse nachtleven wordt in Antenne via het uitgaanspanel (zie *II Panel uitgaanders*, pag 17), maar ook via de survey al decennia gevolgd.¹⁰⁵ In 1995 en 1998 werd de survey uitgevoerd onder bezoekers van wat toen nog discotheken en houseparty's heetten. In 2003 en 2008 werd de survey gehouden in wat inmiddels clubs werden genoemd. De houseparty's waren in die jaren verworden tot grootschalige landelijke dance-events die buiten de stadsgrenzen plaatsvonden en daarom buiten de Amsterdamse Antenne vielen. In 2013 en 2017 kon er ook weer buiten het clubcircuit gefeest worden op een groeiend aantal festivals in de stad (in het begin nog semi-illegaal georganiseerd onder de noemer raves). Samen met de huidige editie worden de laatste tien jaar dus bezoekers van **clubs** en **festivals** gevolgd in de Antenne survey.

We beschrijven in dit hoofdstuk achtereenvolgens **(1)** hoe het onderzoek is uitgevoerd, **(2)** de clubbers en festivalgangers die aan het onderzoek deelnamen, **(3)** hun middelengebruik in het algemeen, **(4)** uitgaansgedrag en middelengebruik tijdens het uitgaan, **(5)** verschillen in tussen subgroepen, en **(6)** trends in gebruikscijfers. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een **(7)** samenvatting. Tabellen behorende bij dit hoofdstuk zijn te vinden in *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 222) in *VIII Bijlagen*.

1 Het onderzoek

De manier waarop de data werden verzameld wordt hier kort beschreven. Meer gedetailleerde informatie over de methode is te vinden in *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 222) in *VIII Bijlagen*.

Amsterdam telt bijna 40 nachtclubs.¹⁰⁶ Daarnaast is er een overweldigend aanbod van 200 tot 400 muziekfestivals per jaar.¹⁰⁷ Voor de survey is veldwerk verricht tijdens een selectie van 31 clubavonden (in 11 clubs) en 10 zomerfestivals in de hoofdstad. Teams van veldwerkers benaderden bezoekers om mee te doen met een onderzoek naar uitgaan, drank en drugs. Geïnteresseerden werden ter plekke enkele korte vragen gesteld en

¹⁰⁵ Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1996) *Antenne 1995*. De Jellinek. | Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1999) *Antenne 1998*. Thela Thesis. | Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004) *Antenne 2003*. Rozenberg Publishers. | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2009) *Antenne 2008*. Rozenberg Publishers. | Nabben T, Benschop A T & Korf DJ (2014) *Antenne 2013*. Rozenberg Publishers. | Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018) *Antenne 2017*. Rozenberg Publishers.

¹⁰⁶ Team Nachtvisie (2021) *Toekomst van de nacht: Nachtcultuur in Amsterdam*. Gemeente Amsterdam, Cluster Ruimte en Economie, Afdeling Kunst en Cultuur.

¹⁰⁷ *Festivals in Amsterdam*, followthebeat.nl.

kregen een kaartje met een unieke code en link naar een anonieme online vragenlijst, met het verzoek deze op een later moment in te vullen.

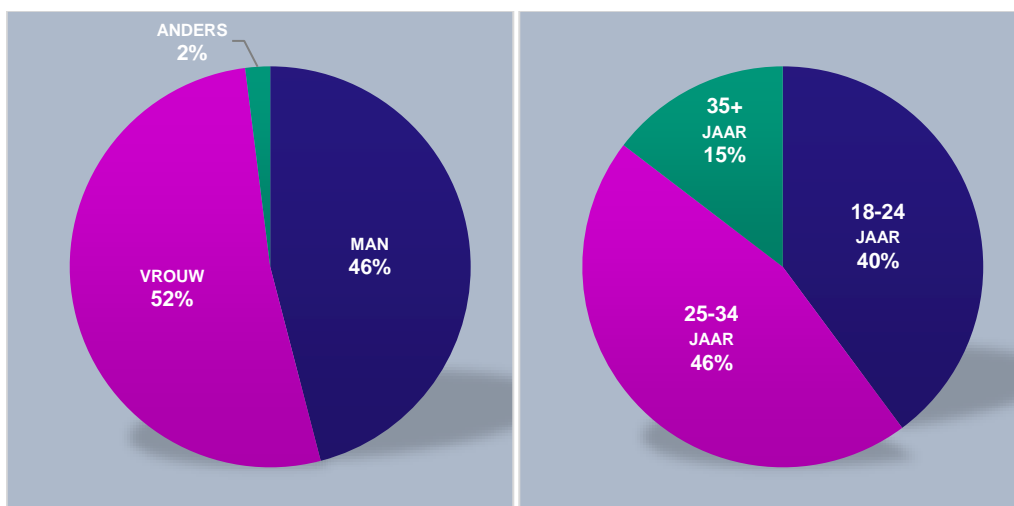
Van de 2.356 benaderde club- en festivalbezoekers hebben er **246** de vragenlijst ingevuld, Hoewel de respons (10%) daarmee lager is dan in voorgaande Antenne surveys onder uitgaanders werd gerealiseerd, kunnen de respondenten wel worden beschouwd als representatief voor het onderzochte uitgaanspubliek als het gaat om hun middelengebruik.¹⁰⁸

2 Clubbers & festivalgangers

We starten met een beschrijving van de achtergrondkenmerken van de 246 onderzochte uitgaanders en maken daarbij een vergelijking tussen bezoekers van clubs (90) en festivals (156). In tekst en figuren worden afgeronde percentages en gemiddelden gepresenteerd. Voor meer informatie en gedetailleerde cijfers zie *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 222) in *VIII Bijlagen*.

2.1 Gender en leeftijd

Er zijn wat meer vrouwelijke (52%) dan mannelijke (46%) uitgaanders; de resterende 2% rapporteerde een ander gender. Vier op de tien (40%) zijn jongvolwassenen van 18-24 jaar, bijna de helft (46%) is 25-34 jaar en de resterende 15% is 35 jaar of ouder.¹⁰⁹ Twintigers (66%) vormen de meerderheid. De gemiddelde leeftijd is 27 jaar.

Figuur IV.1: Gender en leeftijd

¹⁰⁸ Zie *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 223) in *VIII Bijlagen*.

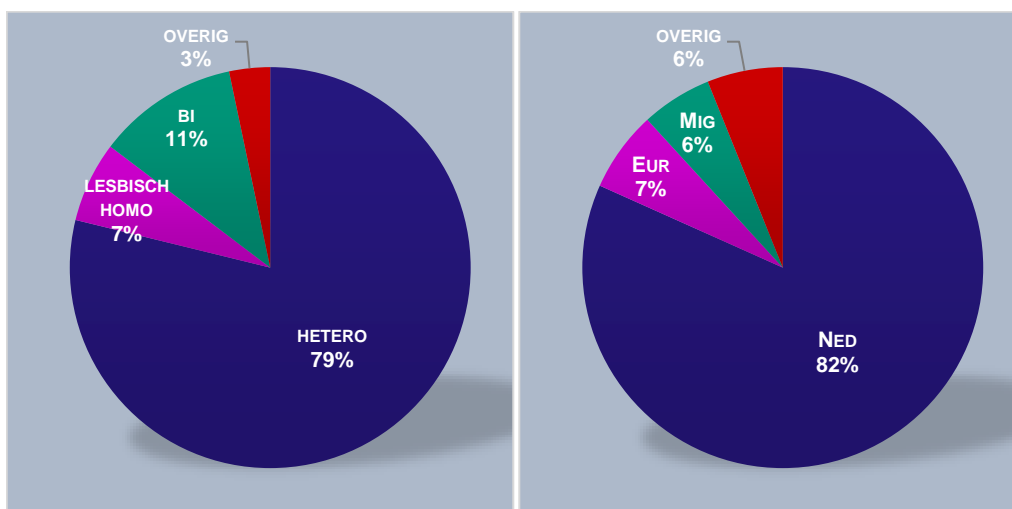
¹⁰⁹ De minimumleeftijd voor deelname was 16 jaar, maar er hebben geen 16-17-jarigen meegedaan.

Wat betreft gender is er geen verschil tussen club- en festivalpubliek, maar clubbers zijn wel jonger dan festivalgangers (gem. 25 versus 28 jaar). Vooral het aandeel jongvolwassenen is groter in de clubs (18-24 jaar, 56% versus 31%).

2.2 Identiteit, achtergrond en woonplaats

Ruim driekwart identificeert zich als hetero (79%), 7% is lesbisch of homoseksueel, 11% biseksueel en de overige 3% noemt anderszins LHBTI+.

Het merendeel is van Nederlandse afkomst (NED: 82%).¹¹⁰ Van de overige uitgaanders rapporteert 7% een Europese (familie)achtergrond (EUR) en zegt 6% tot de klassieke migratiegroepen (MIG) in Nederland te behoren.¹¹¹ De overige 6% is van gevarieerde niet-Europese afkomst, van Australisch tot Zuid-Koreaans.

Figuur IV.2: Identiteit en achtergrond

Clubbezoekers hebben vaker een niet-Nederlandse achtergrond dan bezoekers van festivals (27% versus 14%). Het aandeel LHBTI+ is bij club- en festivalpubliek vergelijkbaar.

Eén van de grootste verschillen tussen bezoekers van clubs en festivals is de woonplaats: clubbers wonen meestal in Amsterdam (58%), maar festivalgangers komen juist meestal van buiten de stad (77%). Van de totale groep uitgaanders is 36% woonachtig in Amsterdam.

2.3 Opleiding en werk

Ruim een derde (37%) van de onderzochte uitgaanders volgt momenteel een opleiding, meestal aan een hogeschool of universiteit. Degenen die niet studeren, hebben vaak een

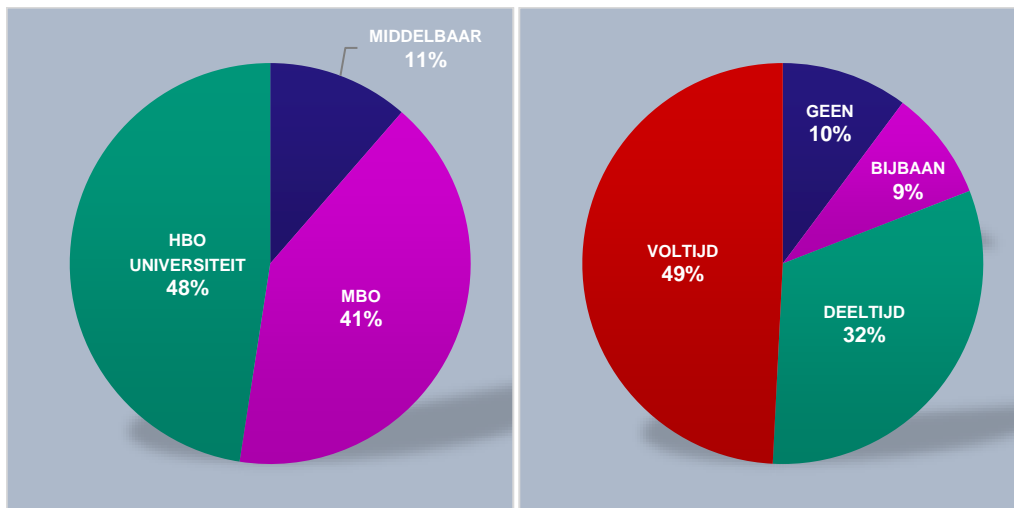
¹¹⁰ Zelf-gerapporteerde achtergrond/afkomst. Zie *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 223) in *VIII Bijlagen*.

¹¹¹ Turkije, Marokko, Suriname, Nederlandse Cariben en Indonesië.

mbo-opleiding afgerond. Wanneer we een combinatie maken van de huidige en afgeronde opleiding, dan bereikte 11% tot nu toe maximaal het niveau van de middelbare school, heeft of volgt 41% een opleiding op mbo-niveau en 48% een opleiding op hbo- of universitair niveau.

Negen van de tien uitgaanders hebben betaald werk. Voor 9% is dat een bijbaan(tje) van minder dan 12 uur per week, een derde (32%) werkt in deeltijd (12-35 uur per week) en de helft (49%) heeft een voltijdsfunctie van minimaal 36 uur per week.

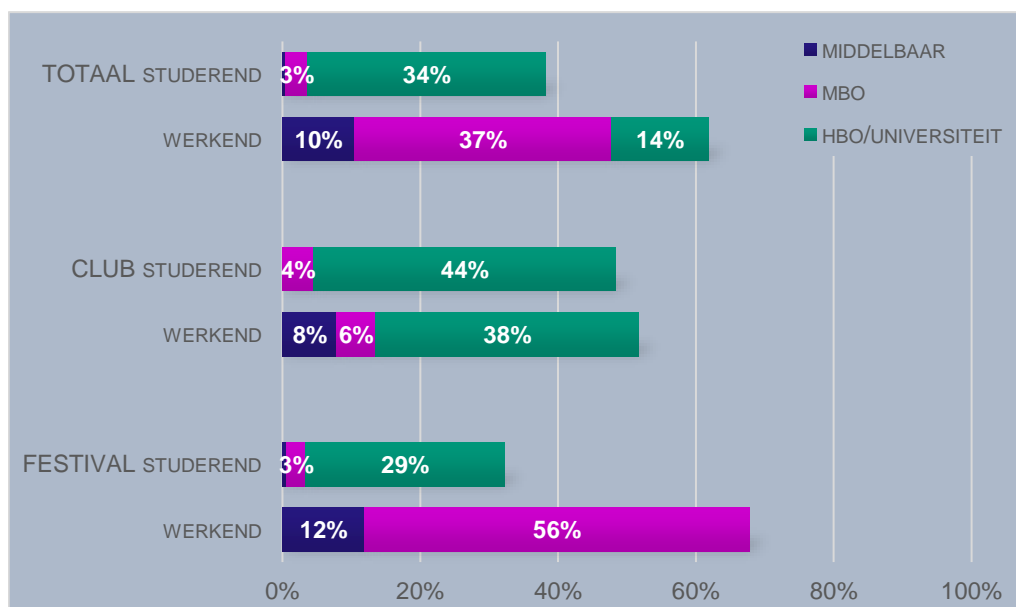
Figuur IV.3: Opleidingsniveau (huidig of afgerond) en werk

Feitelijk kunnen de clubbers en festivalgangers op basis van opleiding en werk worden onderverdeeld in twee groepen (zie *Figuur IV.4*):

- **Studerend:** meestal aan hogeschool of universiteit; met (bij)baan daarnaast (37%)
- **Werkend:** vaak voltijd en op mbo-niveau; geen opleiding volgend (60%)

Een enkeling is werkloos (niet studerend en niet werkend, 2%).

Er is een duidelijk verschil tussen clubs en festivals als het gaat om opleiding en werk. Festivalgangers zijn beduidend minder vaak studerend (32%) dan clubbers (48%). Daarbij komt dat de werkende festivalgangers veelal een opleiding op mbo-niveau hebben gevolgd, terwijl werkende clubbers veelal hbo of universiteit hebben afgerond. Studenten vinden we dus zowel in clubs als op festivals, maar de Amsterdamse zomerfestivals trekken daarnaast een andere groep werkende uitgaanders dan de clubs.

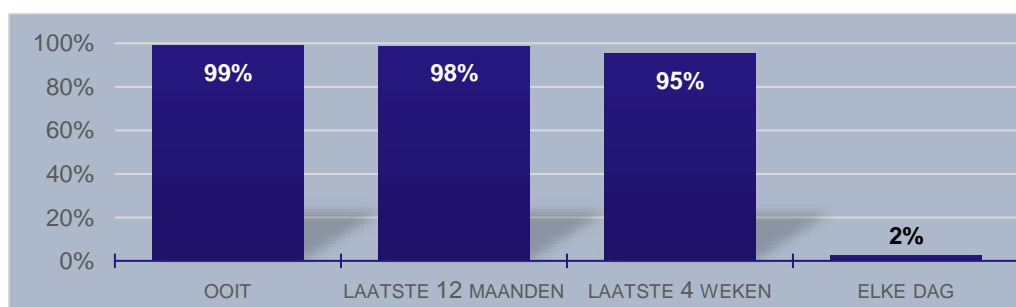
Figuur IV.4: Opleidingsniveau van studenten en werknemers – club en festival¹¹²

3 Middelengebruik

De vragenlijst bevatte vragen over drinken, roken, blowen, drugs, medicijnen en gokken. Bij sommige middelen werd alleen de prevalentie gevraagd, dat wil zeggen of iemand wel of niet het middel gebruikt had (ooit, de laatste 12 maanden of de laatste 4 weken). Bij andere middelen werd wat dieper ingegaan op gebruik en werd ook gevraagd naar startleeftijd, frequentie, hoeveelheid, en indicatoren van riskant gebruik. In tekst en figuren worden afgeronde percentages en gemiddelden gepresenteerd. Voor gedetailleerde cijfers zie *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 222) in *VIII Bijlagen*.

3.1 Alcohol

Een enkeling daargelaten, hebben alle onderzochte uitgaanders ooit alcohol gedronken en vrijwel iedereen is ook huidige drinker (laatste 4 weken, 95%). Elke dag alcohol drinken komt daarentegen weinig voor (2%). De gemiddelde startleeftijd is 15 jaar.¹¹³

Figuur IV.5: Alcohol

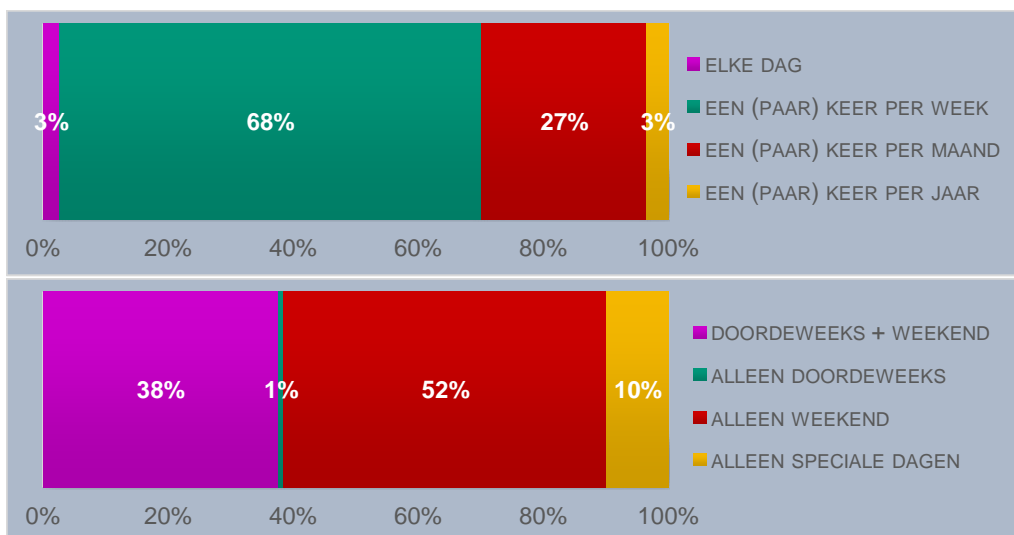
¹¹² Percentages tellen op per uitgaansgroep (club cq. festival).

¹¹³ Verreweg de meesten (82% van de ooit-drinkers) consumeerden hun eerste glas alcohol toen zij jonger waren dan de minimumleeftijd voor alcoholverkoop. In 2014 werd de leeftijdsgrens verhoogd van 16 naar 18 jaar.

Frequentie

Een deel van de huidige drinkers (laatste 4 weken) consumeert hooguit een paar keer per maand alcohol (30%), maar het grootste deel drinkt wekelijks (68%). Zoals gezegd komt dagelijks drinken weinig voor (3% van de huidige drinkers). Gemiddeld drinken de huidige drinkers 115 dagen per jaar alcohol, wat neerkomt op 2 á 3 dagen per week.

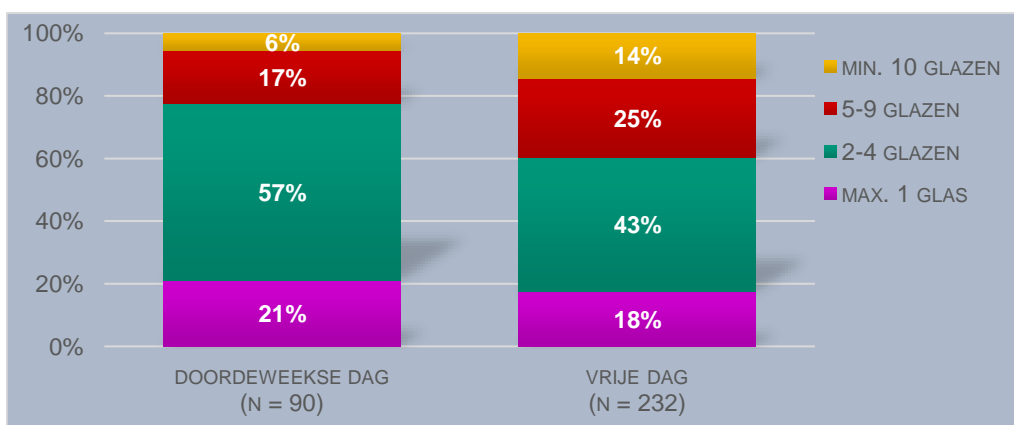
De meeste huidige drinkers reserveren alcohol voor in het weekend (52%) of speciale dagen (vakantie- of feestdagen, 10%). Vier op de tien (39%) drinken (ook) doordeweeks.

Figuur IV.6: Frequentie (huidige drinkers, n = 234)

Hoeveelheid

Degenen die op doordeweekse dagen alcohol drinken, nemen dan gemiddeld 4 glazen. Op vrije dagen (weekend-, vakantie- of feestdag) wordt meer gedronken, namelijk gemiddeld 6 glazen. Achter deze gemiddelden gaat een flinke variatie schuil, waarbij een deel het houdt bij maximaal één glas alcohol, maar een ander deel er vijf of meer drinkt. Dit laatste komt vooral in op vrije dagen (39%) voor, maar ook wel doordeweeks (23%).

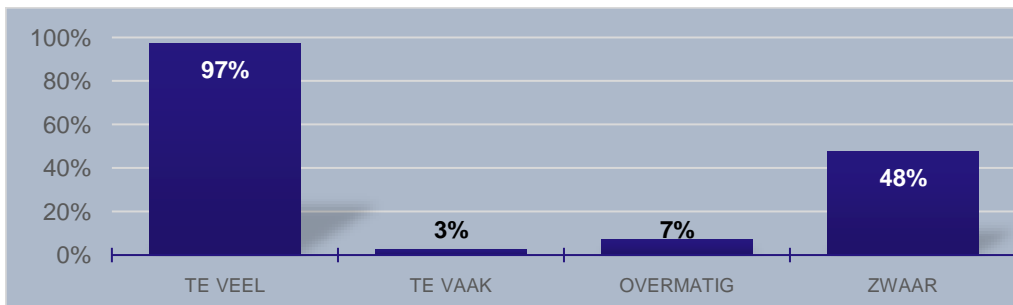
Figuur IV.7: Hoeveelheid (huidige drinkers op betreffende dagen)

Risikant gebruik

Het Voedingscentrum adviseert om geen of maximaal één glas alcohol per dag te drinken en raadt aan om niet elke dag te drinken, maar af en toe een dagje over te slaan.¹¹⁴

Volgens deze normen drinken bijna alle huidige drinkers te veel (97%), maar zelden te vaak (dagelijks, 3%). In landelijke bevolkingsonderzoeken wordt daarnaast gesproken van overmatig drinken en zwaar drinken.¹¹⁵ Overmatig drinken is meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week. Hieraan voldoet 7% van de huidige drinkers. Zwaar drinken is wanneer één keer per week of vaker minimaal 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag worden gedronken. Volgens deze definitie is de helft van de huidige drinkers een zware drinker (48%). Deze verschillende maten van risikant alcoholgebruik (te veel, te vaak, overmatig en zwaar) kennen nogal wat overlap. De percentages kunnen dus niet worden opgeteld.

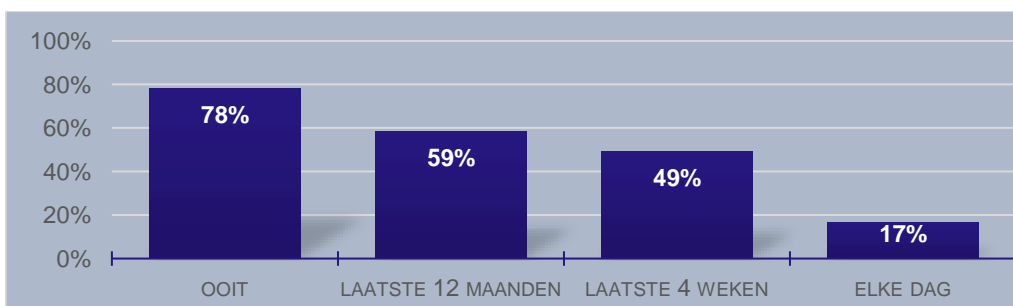
Eén op de vijf huidige drinkers (22%) zou willen stoppen of minderen met alcohol.

Figuur IV.8: Te veel, te vaak, overmatig en zwaar drinken (huidige drinkers, n = 234)

3.2 Tabak

Ruim driekwart van de uitgaanders heeft ooit sigaretten of shag gerookt (78%). Gemiddeld rookten zij op hun 16e voor het eerst.¹¹⁶ De laatste 12 maanden rookte 59% van de clubbers en festivalgangers en de helft (49%) deed dat de laatste 4 weken. Eén op de zes (17%) rookt elke dag.

Figuur IV.9: Tabak

¹¹⁴ [Encyclopedie, Alcohol \(bier, wijn en sterke drank\)](#), Voedingscentrum.

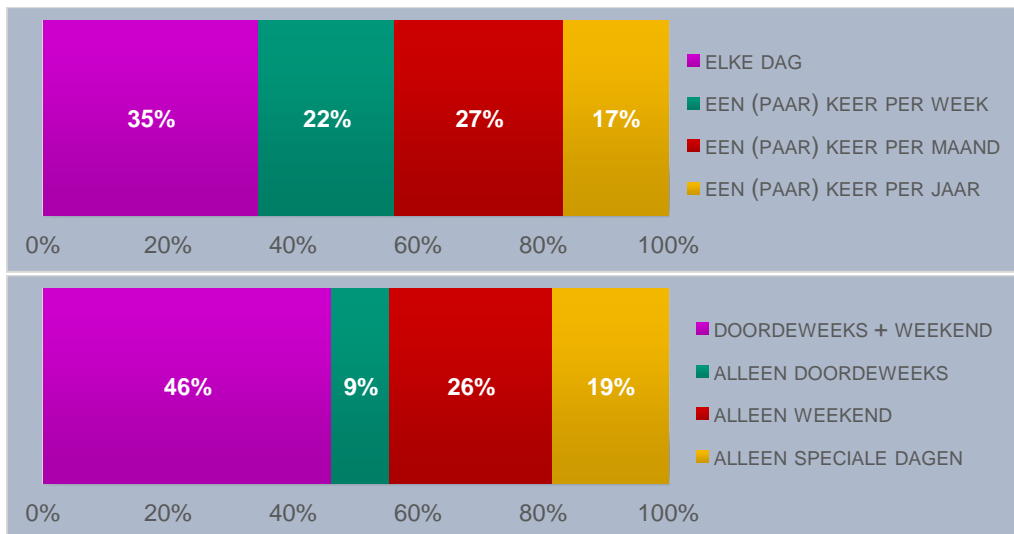
¹¹⁵ [Cijfers alcohol](#), Trimbos-instituut.

¹¹⁶ De meesten (58% van de ooit-rokers) rookten hun eerste sigaret alcohol toen zij jonger waren dan de minimumleeftijd voor tabaksverkoop. In 2014 werd de leeftijdsgrens verhoogd van 16 naar 18 jaar.

Frequentie

Bijna twee derde van de huidige rokers (laatste 4 weken) rookt niet dagelijks (65%). Zij doen dat een (paar) keer per week (22%), een (paar) keer per maand (27%), of nog minder vaak (17%). Er zijn dus grote verschillen in hoe vaak wordt gerookt, waardoor het gemiddelde van 173 dagen per jaar (circa 3-4 dagen per week) niet zoveel zegt.

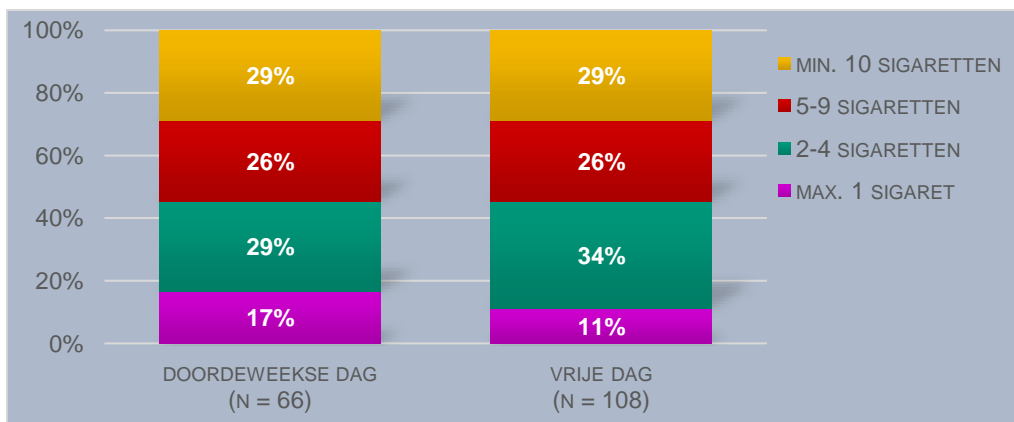
Eén op de vijf huidige rokers is een gelegheidsrooker die alleen op speciale dagen een sigaret opsteekt (19%). Een kwart rookt alleen in het weekend (26%). De meesten roken (ook) doordeweeks (55%).

Figuur IV.10: Frequentie (huidige rokers, n = 119)

Hoeveelheid

Er is nauwelijks verschil tussen doordeweekse en vrije dagen in het aantal sigaretten dat wordt gerookt. In beide gevallen rookt 29% een minstens half pakje (10 sigaretten) op een dag. Maar er zijn er ook die er hooguit eentje roken (waarvan een deel alleen een trekje neemt of meerookt). Het gemiddelde ligt op 7 á 8 sigaretten per dag.

Figuur IV.11: Hoeveelheid (huidige rokers op betreffende dagen)

Risikant gebruik

Roken is nooit risicovrij, maar zware rokers – minstens een pakje (20 sigaretten) per dag – hebben een aanmerkelijk kortere levensverwachting.¹¹⁷ Van de huidige rokers onder de clubbers en festivalgangers is 8% een zware roker. Bijna de helft van de huidige rokers (45%) wil stoppen of minderen.

3.2.1 E-sigaret, shishapen, waterpijp en snus

Naast sigaretten of shag zijn er tegenwoordig meerdere rookalternatieven. Er zijn vele soorten elektronische sigaretten verkrijgbaar om te *vapen*. Dit werd de laatste 12 maanden door één op de drie uitgaanders gedaan (33%). De meesten daarvan rookten in die periode tevens traditionele sigaretten of shag. Onbekend is of deze rokers zijn overgestapt van gewone naar elektronische sigaretten of andersom; of dat beide afwisselend worden gebruikt.¹¹⁸ Andere alternatieven zijn matig populair. E-sigaretten met een smaakje (shishapennen)¹¹⁹ werden de laatste 12 maanden door 5% gerookt, tabak in een waterpijp eveneens door 5%, en *snus* (nicotine in poedervorm) werd door 2% gebruikt.

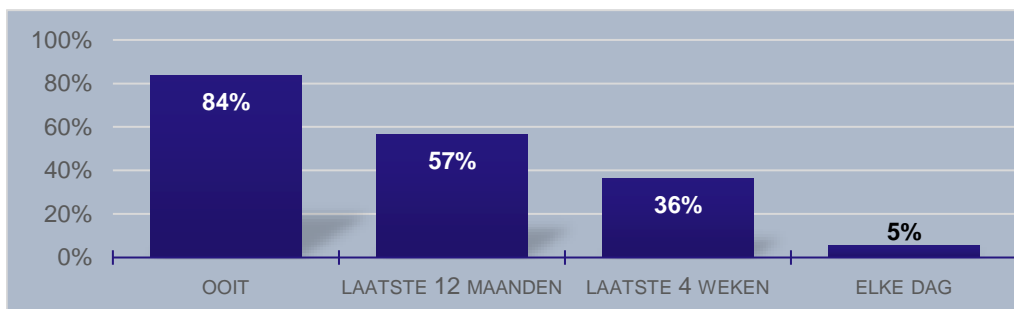
3.3 Cannabis

De meeste bezoekers van clubs en festivals hebben ervaring met cannabis (hasj of wiet, 84%). Ruim de helft gebruikte dit de laatste 12 maanden (57%), ruim een derde de laatste 4 weken (36%), en 5% blowt elke dag. De meeste ooit-blowers deden dat voor het eerst toen ze nog minderjarig waren; de gemiddelde startleeftijd is 17 jaar.

¹¹⁷ Reep-van den Bergh CMM, Harteloh PPM & Croes EA (2017) [Doodsoorzaak nr. 1 bij jonge Nederlanders: de sigaret](#), *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 161: D1991.

¹¹⁸ Er is (internationaal) controversie over de e-sigaret. Volgens sommigen fungeert vaperen als 'gateway' naar het roken van traditionele sigaretten. Anderen menen dat vaperen minder schadelijk is dan roken en juist zou kunnen helpen bij het stoppen met roken. Bron: Balfour DJK, Benowitz NL, Colby SM, Hatsukami DK, Lando HA, Leischow SJ, Lerman C, Mermelstein RJ, Niaura R, Perkins KA, Pomerleau OF, Rigotti NA, Swan GE, Warner KE & West R (2021) [Balancing Consideration of the Risks and Benefits of E-Cigarettes](#), *American Journal of Public Health* 111, 1661_1672,.

¹¹⁹ Shishapennen zouden geen nicotine bevatten, maar op de markt is het onderscheid tussen shishapennen en vapes niet altijd duidelijk. Er bestaan namelijk ook nicotinehoudende penvormige (wegwerp)vapes en e-liquids met smaakjes voor navulbare vapes. Vanaf 1 januari 2023 geldt overigens een verbod op e-sigaretten met smaken anders dan 'tabak' (Bron: [Regels voor de e-sigaret](#), Rijksoverheid.nl).

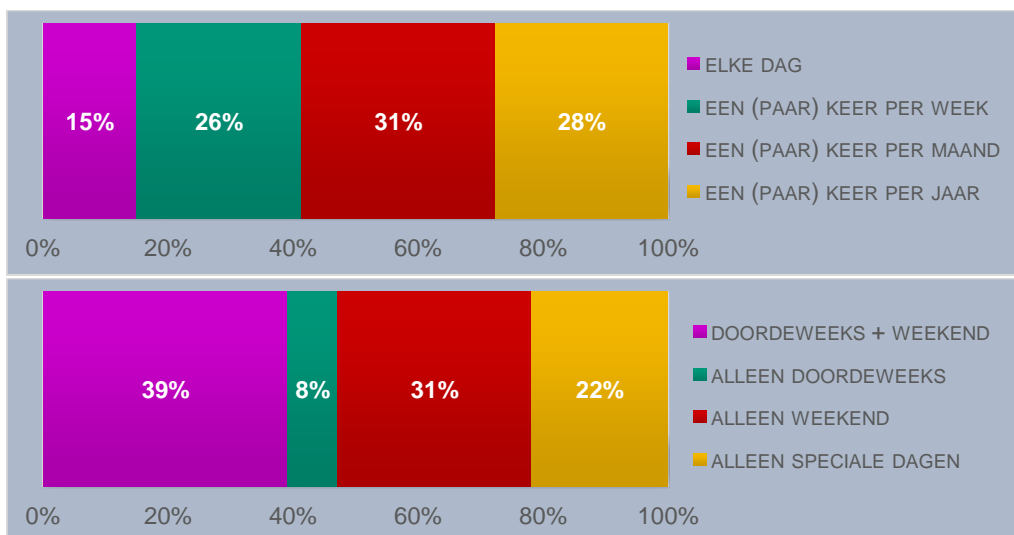

Figuur IV.12: Cannabis

Frequentie

Gemiddeld blowen de huidige blowers 114 dagen per jaar (ca. 2 keer per week), maar er zijn grote onderlinge verschillen. Enerzijds zijn er blowers die dagelijks (15%) of wekelijks (26%) hasj of wiet gebruiken. Anderzijds zijn er die dat hooguit een paar keer per maand (31%) of een paar keer per jaar (28%) doen.

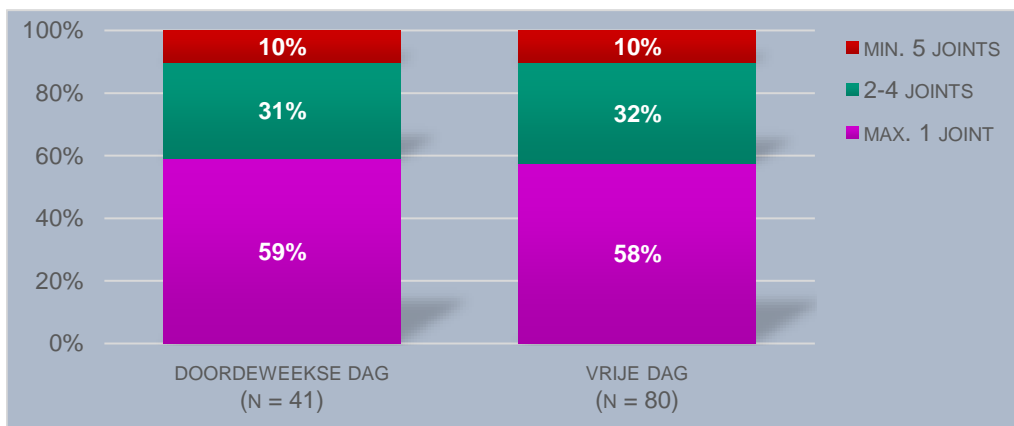
Ook bij de dagen waarop gebloed wordt zien we een tweedeling, met enerzijds een groep die (ook) doordeweekse blowt (47%) en anderzijds blowers die cannabis reserveren voor vrije dagen in weekenden (31%) of speciale dagen (22%).

Figuur IV.13: Frequentie (huidige blowers, n = 87)

Hoeveelheid

De meeste huidige blowers gebruiken maximaal 1 joint op een dag; zowel doordeweekse blowers (59%) als blowers die dat alleen op vrije dagen doen (58%). Vaak betreft het minder dan een hele joint, bijvoorbeeld omdat wordt gedeeld met iemand anders (doordeweekse dag 21%, vrije dag 36%). Er is echter ook een groep die minstens 5 joints blowt (10%). Dit zijn grotendeels dagelijkse blowers. Zowel op doordeweekse als vrije dagen worden gemiddeld 2 joints op een dag gebruikt.

Figuur IV.14: Hoeveelheid (huidige blowers op betreffende dagen)

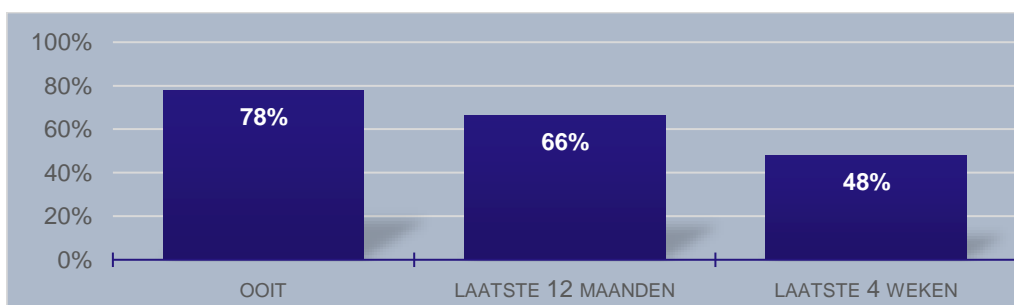
Risikant gebruik

In tegenstelling tot alcohol, bestaan er voor cannabis nog steeds geen (inter)nationale standaardmaten voor frequentie of hoeveelheid van zwaar of overmatig blowen.¹²⁰ In Antenne wordt daarom sinds 1995 riskant blowen gedefinieerd als: dagelijks blowen (ongeacht hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint blowen. Bijna één op de drie huidige blowers voldoet aan deze definitie: 31%. Ruim een vijfde (22%) vindt zelf dat ze te veel of te vaak blowen en zou willen stoppen of minderen.

3.4 XTC-pillen

Acht op de tien uitgaanders hebben ooit XTC-pillen gebruikt (78%). Gemiddeld waren zij 20 jaar toen zij hun eerste pil slikten. Twee derde gebruikte de laatste 12 maanden XTC (66%) en de helft de laatste 4 weken (48%).

Van de recente gebruikers (laatste 12 maanden) doet 13% dat maandelijks, maar het grootste deel (87%) hooguit een paar keer per jaar. Gemiddeld nemen de recente gebruikers 7 keer per jaar XTC-pillen. 8% van de recente gebruikers zou willen stoppen of minderen met XTC.

Figuur IV.15: XTC-pillen

¹²⁰ Er zijn weliswaar meerdere diagnostische instrumenten en screeners voor problematisch cannabisgebruik, maar daarin worden geen grenswaarden voor frequentie of hoeveelheid gehanteerd.

3.4.1 MDMA-poeder

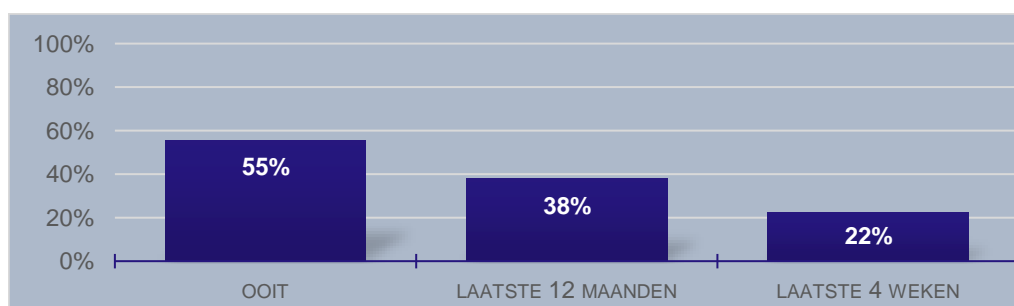
Naast MDMA in tabletvorm (XTC-pillen) is MDMA ook in poedervorm verkrijgbaar.

Gebruikspercentages van MDMA-poeder liggen lager dan die van XTC-pillen: ooit 53%, laatste 12 maanden 39% en laatste 4 weken 23%. Vrijwel alle gebruikers van MDMA-poeder gebruiken ook XTC-pillen.

3.5 Cocaïne

Ruim de helft van de onderzochte bezoekers van clubs en festivals heeft ervaring met cocaïne (dat wil zeggen de snuifbare variant, geen crack of basecoke) (55%). De gemiddelde startleeftijd is 21 jaar. Vier op de tien gebruikten cocaïne in de laatste 12 maanden (38%) en twee op de tien in de laatste 4 weken (22%).

Er zijn geen dagelijkse cocaïnegebruikers, maar sommigen gebruiken een (paar) keer per week (3% van de recente gebruikers). Een grotere groep neemt maandelijks cocaïne (29%). Het merendeel van de cocaïnegebruikers neemt het echter hooguit een paar keer per jaar (68%). De gemiddelde gebruiksfrequentie (16 dagen per jaar) wordt omhooggetrokken door de wat frequentere gebruikers. In doorsnee nemen de recente gebruikers 7 keer per jaar cocaïne. Ruim één op de vijf recente gebruikers (22%) wil stoppen of minderen met cocaïne.

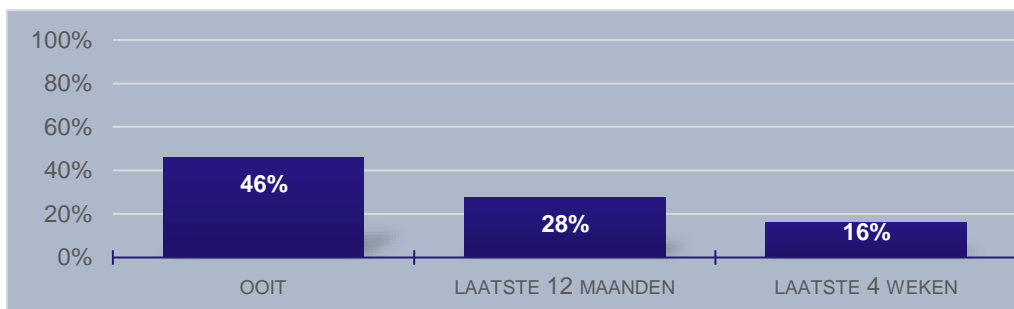

Figuur IV.16: Cocaïne

3.6 Amfetamine

Amfetamine of speed is onder uitgaanders wat minder populair dan cocaïne. De helft van de clubbers en festivalgangers heeft het ooit gebruikt (46%). De gemiddelde startleeftijd is 21 jaar. De laatste 12 maanden gebruikte 28% amfetamine en de laatste 4 weken 16%.

Een enkele recente gebruiker (laatste 12 maanden) neemt wekelijks amfetamine (3%) en een klein deel doet dat maandelijks (18%), waardoor het gemiddeld aantal gebruiksdagen per jaar op 15 komt. Maar de meesten gebruiken amfetamine een paar keer per jaar (79%). In doorsnee gaat het om 5 keer per jaar. Eén op de zes recente amfetaminegebruikers wil stoppen of minderen (16%).

Figuur IV.17: Amfetamine

3.7 2C-B, 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB

De middelen 2C-B, 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB zijn stoffen met vergelijkbare effecten als traditionele drugs, maar zijn ontwikkeld met een iets afwijkende chemische samenstelling om de Opiumwet te omzeilen. Ze worden wel *nieuwe psychoactieve stoffen* (NPS) genoemd, maar een aantal middelen is al jarenlang op de markt. Ook de term *legal high* is vaak door veranderende drugswetgeving achterhaald. Door gebruikers worden de termen *research chemicals* en *designer drugs* gehanteerd.

2C-B werd al in 1997 onder de Opiumwet geplaatst, maar heeft desondanks een vaste plek ingenomen op de drugsmarkt. Vier op de tien onderzochte uitgaanders hebben het licht psychedelische middel weleens gebruikt (39%). De laatste 12 maanden gebruikte 17% 2C-B en de laatste 12 weken was dat 3%.

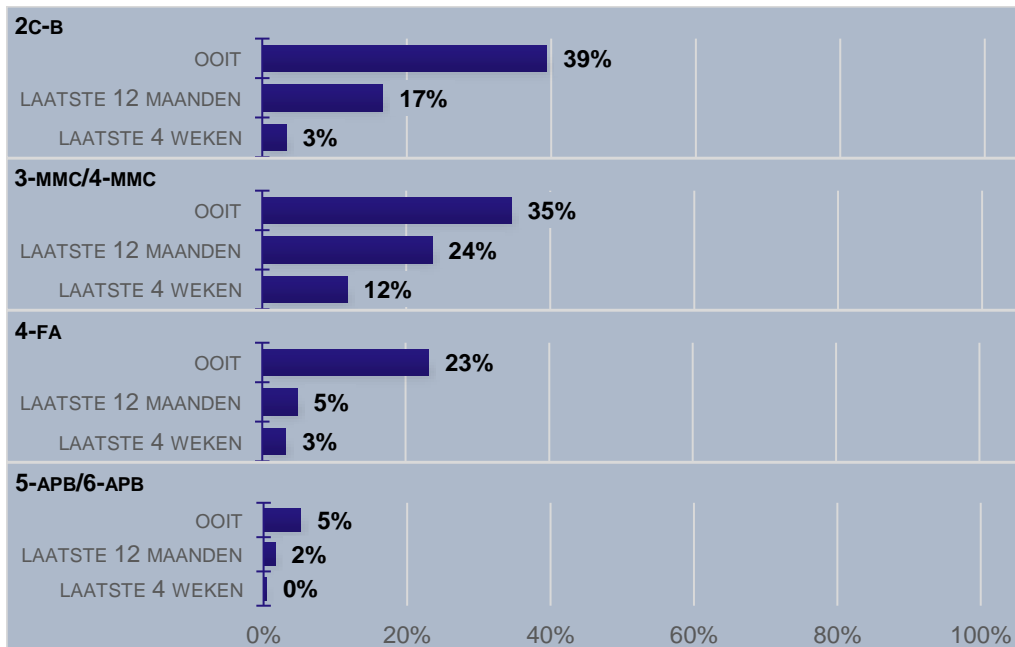
3-MMC en **4-MMC** hebben een vergelijkbare werking (ecstasy- en cocaïneachtige effecten). Omdat ze ook onder vergelijkbare namen ('poes' en 'miauw miauw') worden verkocht, zijn beide middelen samengenomen in één vraag. 4-MMC valt sinds maart 2012 onder de Opiumwet; 3-MMC werd na met name onder jongeren toenemende populariteit in oktober 2021 toegevoegd.¹²¹ Ooit-gebruik van deze middelen is 35%, recent gebruik (laatste 12 maanden) 24% en huidig gebruik (laatste 4 weken) 12%.

4-FA (4-fluo, 4-FMP, Formula 1, 4-fluoramfetamine) beleefde een snelle opmars in de periode 2013-2016, maar verdween na het verbod in 2017 al vrij snel weer grotendeels van de markt.¹²² Het effect van 4-FA wordt wel vergeleken met een combinatie van ecstasy en amfetamine. Ongeveer een kwart van de uitgaanders heeft ooit 4-FA gebruikt, maar gebruik in de laatste 12 maanden ligt een stuk lager op 5%. De laatste 4 weken gebruikte 3% 4-FA.

¹²¹ Nabben T, Boekholt M & Benschop A (2021) *Antenne Nederland: Regiomonitor drugs en risicjongeren 2020-2021*, Hogeschool van Amsterdam | CAM (2021) *Risicobeoordeling 3-Methylmethcathinon (3-MMC)*, Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs.

¹²² Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018) *Antenne 2017*. Rozenberg Publishers.

5-APB en **6-APB** (benzo fury) zijn milde tripmiddelen die al langere tijd (vanaf 2010) in Antenne worden gesignaleerd. In tegenstelling tot voorgaande stoffen hebben ze zich nooit verspreid voorbij een beperkte groep gebruikers en zijn ze ook niet onder restrictie van de Opiumwet gebracht. Gebruikspercentages liggen ook flink lager: ooit 5%, laatste 12 maanden 2%, laatste 4 weken 0%.

Figuur IV.18: 2C-B, 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB

3.8 Lachgas, ketamine, GHB en lean

Lachgas, ketamine, GHB en lean hebben verdovende effecten gemeenschappelijk en kennen ook medische toepassingen in de anesthesie (pijnstilling en narcose).

Lachgas is zeer recent (vanaf 1 januari 2023) op de lijst van verboden middelen in de Opiumwet geplaatst.¹²³ Vooruitlopend daarop verbood de gemeente Amsterdam al de verkoop ervan in de horeca en op evenementen.¹²⁴ Twee derde van de onderzochte uitgaanders gebruikte ooit lachgas (66%), maar de laatste 12 maanden was dat slechts 16% en de laatste 4 weken 4%.

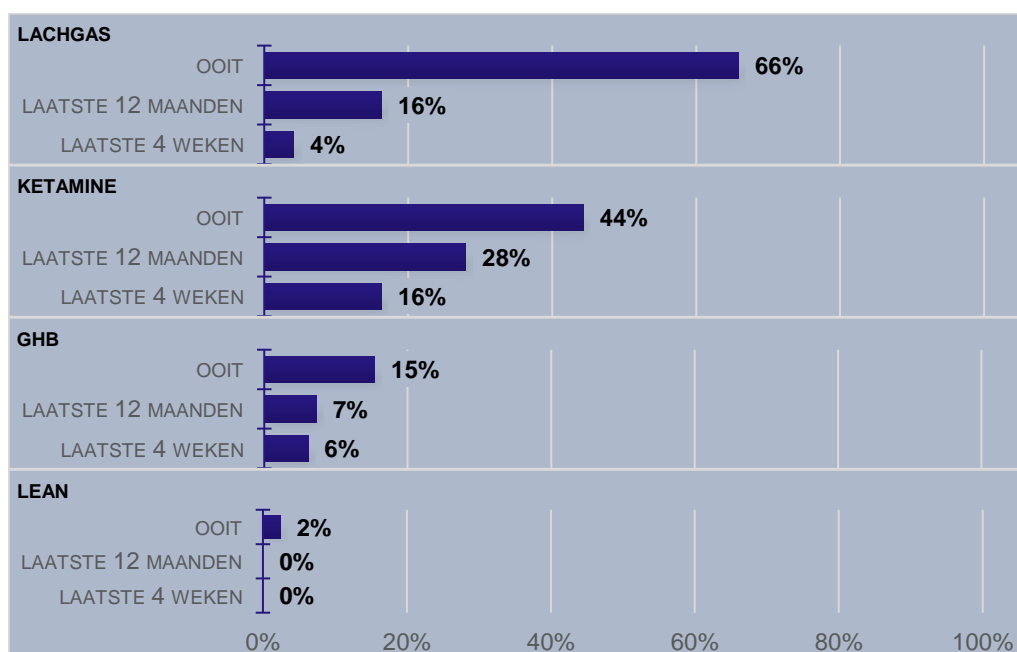
Ketamine valt niet onder de Opiumwet, maar onder de Geneesmiddelenwet, wat productie, verkoop zonder vergunning en bezit zonder recept evengoed strafbaar maakt. Onder de clubbers en festivalgangers gebruikte 44% ooit ketamine; 28% de laatste 12 maanden en 16% de laatste 4 weken.

¹²³ Medisch gebruik, technische doeleinden (o.a. verbrandingsmotoren) en toepassing als voedingsmiddeladditief (o.a. drijfgas in slagroomsputen) blijven wel toegestaan (*Verbod op lachgas als genotmiddel*, Rijksoverheid.nl).

¹²⁴ ANP, *Amsterdamse gemeenteraad stemt in met verbod op lachgas*, Het Parool, 29 april 2021.

GHB is zowel een verdovend als een lustopwekkend middel dat sinds 2002 onder de Opiumwet valt.¹²⁵ De dosis luistert nauw, waardoor GHB in het Amsterdamse nachtleven een twijfelachtige reputatie verwierf vanwege incidenten waarbij de ambulance moest komen voor comateuze clubbers. Onder de onderzochte uitgaanders heeft 15% ooit GHB gebruikt, 7% de laatste 12 maanden, en 6% de laatste 4 weken.

Lean is niet illegaal; het bestaat uit bij drogisterijen verkrijgbare codeïne-houdende hoestdrank gemixt met frisdrank.¹²⁶ De Amerikaanse hype lijkt hier geen voet aan de grond te krijgen, want slechts 2% van de onderzochte uitgaanders heeft het ooit gebruikt en dat was in alle gevallen langer dan een jaar geleden.

Figuur IV.19: Lachgas, ketamine, GHB en lean

3.9 Paddo's, LSD en DMT

Psychedelische paddo's en truffels, LSD en DMT vallen onder de hallucinogenen oftewel tripmiddelen.

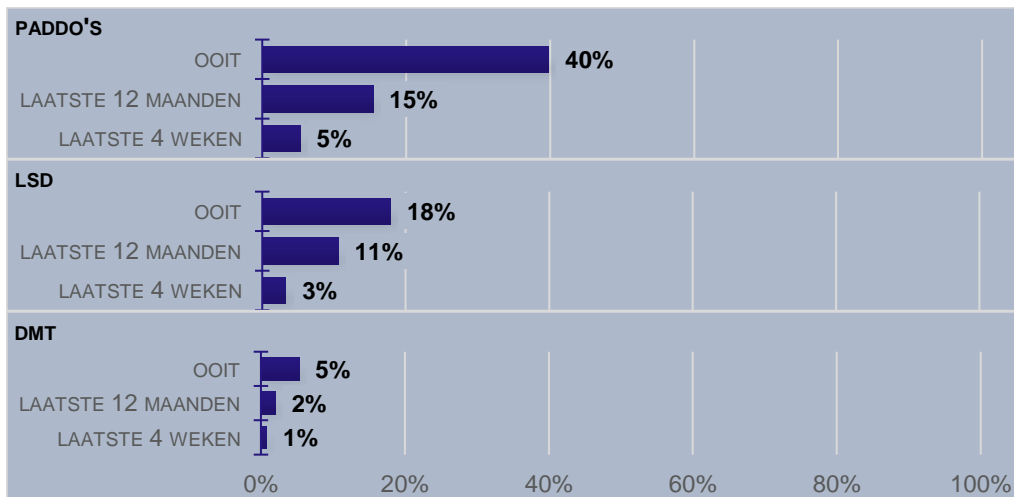
Paddo's zijn psilocybine- en psilocine-houdende paddenstoelsoorten die sinds 2008 verboden zijn. Truffels met dezelfde werkzame stoffen vallen echter niet onder de Opiumwet omdat deze taxonomisch niet tot de paddenstoelen behoren. Vier op de tien bezoekers van clubs en festivals gebruikten ooit psychedelische paddo's/truffels. De laatste 12 maanden was dat 15% en de laatste 4 weken 5%.

¹²⁵ Aanvankelijk stond GHB op lijst II ('softdrugs'); in 2012 is GHB overgebracht naar lijst I ('harddrugs').

¹²⁶ In de VS wordt lean gemaakt met hoestdrank die zowel codeïne als promethazine (antihistamine) bevat. Prometazine is in Nederland alleen op recept verkrijgbaar. Codeïne valt overigens wel onder de Opiumwet, maar met een uitzonderingsclausule voor producten met beperkte concentraties.

LSD wordt gesynthetiseerd uit een schimmel (moederkoren) en werd al vroeg verboden (1966). Ooit-gebruik van LSD is 18%, recent gebruik (laatste 12 maanden) 11% en huidig gebruik (laatste 4 weken) 3%.

DMT is eveneens een natuurlijk tripmiddel dat onder andere voorkomt in planten waar ayahuasca van gemaakt wordt. Het werd tegelijk met LSD in 1966 al opgenomen in de Opiumwet. Vergelijken met de voorgenoemde psychedelica is het gebruik ervan beperkt: 5% ooit, 2% laatste 12 maanden en 1% laatste 4 weken.

Figuur IV.20: Paddo's, LSD en DMT

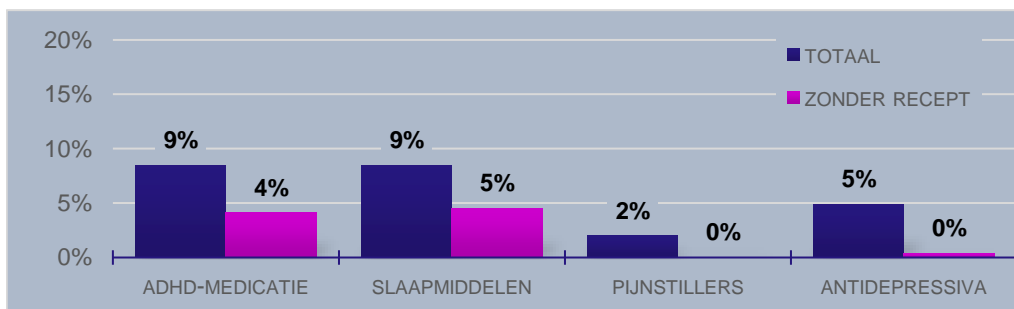
3.10 Heroïne, crack en methamfetamine

Heroïne en crack zijn de notoire aanvoerders van de lijst met meest verslavende drugs en methamfetamine staat op plaats vijf.¹²⁷ Onder uitgaanders worden deze middelen nauwelijks gebruikt: 3% nam ooit methamfetamine en 1% ooit crack. Heroïne werd door niemand ooit gebruikt. Meer recent gebruik van methamfetamine en crack betreft slechts enkele individuen.

3.11 Medicijnen

Medicijnen kunnen net als drugs een psychoactieve werking hebben en ook zonder doktersvoorschrift 'recreatief' worden gebruikt. Dit geldt voor o.a. ADHD-medicatie (bijv. Ritalin, Concerta), slaap- en kalmeringsmiddelen (bijv. Valium, Seresta, Etizolam), zware pijnstillers (bijv. Oxycodon, Fentanyl) en antidepressiva (bijv. Prozac, Seroxat, Xanax). Van deze medicijnen werden slaap- en kalmeringsmiddelen de laatste 12 maanden het vaakst zonder recept gebruikt (5%), gevolgd door ADHD-medicijnen (4%). Recreatief gebruik van antidepressiva of zware pijnstillers kwam niet of nauwelijks voor.

¹²⁷ Van Amsterdam J, Opperhuizen A, Koeter M & Van den Brink W (2010) [Ranking the harm of alcohol, tobacco and illicit drugs for the individual and the population](#). *Eur Addict Res*, 16(4): 202–207.

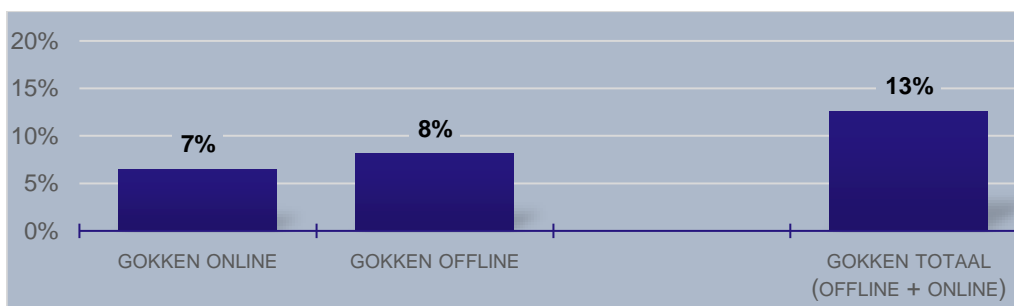

Figuur IV.21: Medicijnen (laatste 12 maanden)

3.12 Gokken

Bij gokken maken we onderscheid tussen online gokken via internet en 'offline' gokken op fysieke locaties (bijv. gokhal, casino, bingoavond) of via fysieke verkooppunten (bijv. loten of toto-formulieren in een winkel). Het onderscheid wordt echter steeds vager; zeker sinds goksites van Nederlandse aanbieders (o.a. Toto, Holland Casino en Betcity) vanaf 1 oktober 2021 zijn gelegaliseerd.

Offline gokken (8%) is bij de onderzochte club- en festivalbezoekers vooralsnog iets populairder dan online gokken (7%). Een enkeling deed allebei, maar meestal wordt óf offline óf online gegokt. In totaal gokte 13% de laatste 12 maanden, waarmee ze in doorsnee €50 uitgaven.

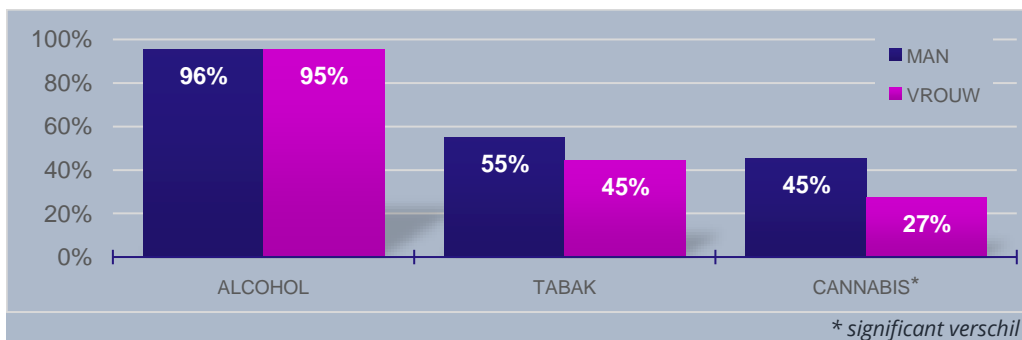
Figuur IV.22: Gokken (laatste 12 maanden)

4 Verschillen tussen subgroepen

In de komende paragrafen maken we vergelijkingen in middelengebruik tussen subgroepen op basis van gender, leeftijd en uitgaansgroep. We kijken daarbij naar overeenkomsten en verschillen in *huidig* (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis, inclusief frequentie en hoeveelheid. Omdat xtc-pillen, cocaïne en amfetamine over het algemeen minder frequent worden gebruikt, vergelijken we prevalentie en frequentie van *recent* (laatste 12 maanden) gebruik. Overeenkomsten en verschillen in *recent* gebruik van 2c-b, 3-MMC/4-MMC, lachgas, ketamine, paddo's en LSD worden kort aangestipt. In tekst en figuren worden afgeronde percentages en gemiddelden gepresenteerd. Voor meer vergelijkingen en gedetailleerde cijfers zie de tabellen in *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 222) in *VIII Bijlagen*.

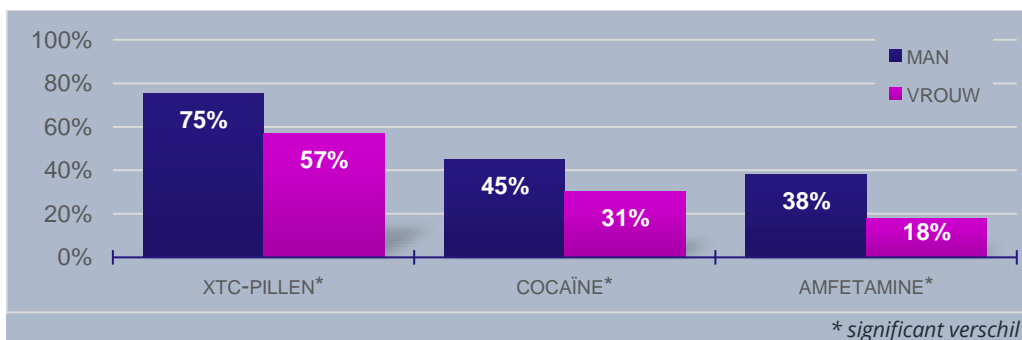
4.1 Gender

Bij de vergelijkingen naar gender laten we de kleine groep die zichzelf identificeert als 'anders' dan man of vrouw (2%) buiten beschouwing. Mannelijke en vrouwelijke uitgaanders zijn even vaak huidige drinkers en rokers, maar mannen drinken wel vaker alcohol (gem. 130 versus 102 dagen per jaar) en op vrije dagen ook meer (gem. 7 versus 6 glazen). Ook roken mannen vaker elke dag (25% versus 9%). Bij cannabis zien we vooral een verschil in prevalentie: mannelijke clubbers en festivalgangers zijn veel vaker huidige blowers, maar in frequentie en hoeveelheid is er geen verschil.

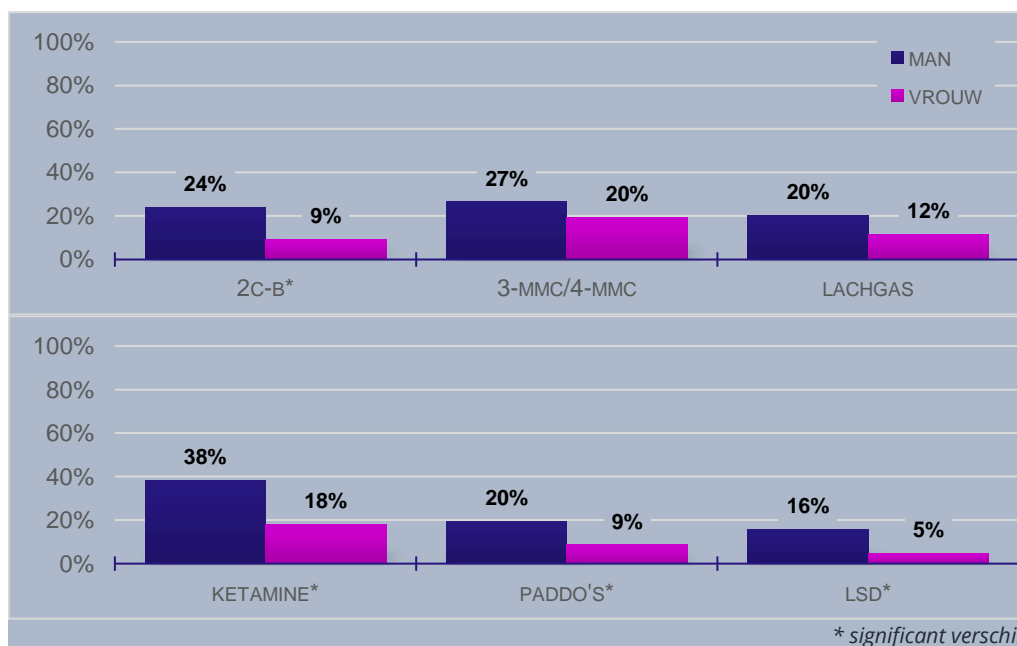
Figuur IV.23: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis naar gender

De drie stimulantia xtc, cocaïne en amfetamine scoren hoger bij mannen dan bij vrouwen. Ook MDMA-poeder werd het laatste jaar vaker door mannen gebruikt (47% versus 31%). Recente gebruikers onder mannelijke uitgaanders slikken bovendien vaker xtc-pillen (gem. 8 versus 6 dagen per jaar).

Figuur IV.24: Recent (laatste 12 maanden) gebruik van xtc-pillen, cocaïne en amfetamine naar gender

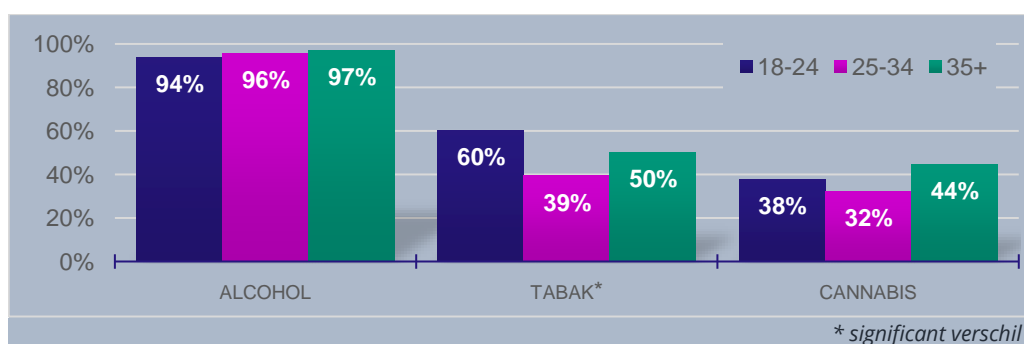
Ook bij de andere zes onderzochte middelen liggen percentages van recent gebruik bij mannen hoger dan bij vrouwen (hoewel bij 3-MMC/4-MMC en lachgas niet significant).

Figuur IV.25: Recent (laatste 12 maanden) gebruik van 2C-B, 3-MMC/4-MMC, lachgas, ketamine, paddo's en LSD naar gender

4.2 Leeftijd

Er is geen verschil in het percentage huidige drinkers naar leeftijd, maar de jongste groep drinkt vaker doordeweeks (48% versus 31-37%) en consumeert op vrije dagen gemiddeld het meest (78 versus 4-6 glazen). In het gebruik van tabak valt op dat de jongste groep het vaakst huidige roker is, maar dat de oudste groep op doordeweekse dagen beduidend meer rookt (gem. 14 versus 4-8 sigaretten). Wat blowen betreft zijn er geen verschillen tussen leeftijdsgroepen.

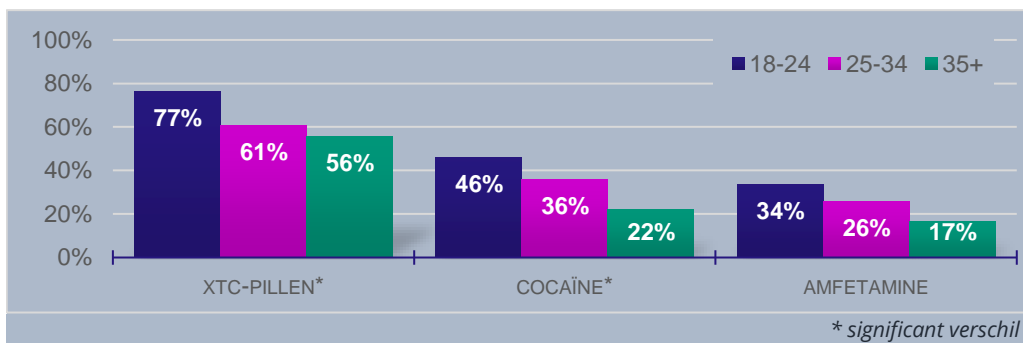

Figuur IV.26: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis naar leeftijd

Gebruikpercentages van XTC en cocaïne nemen af met leeftijd. Recent cocaïnegebruik is onder de 18-24-jarige jongvolwassenen zelfs tweemaal zo hoog als onder 35-plussers.¹²⁸ De gebruiksfrequentie van recente gebruikers blijft echter gelijk. Oudere uitgaanders gebruiken dus minder stimulantia, maar ze gebruiken het niet minder vaak.

¹²⁸ Dat geldt overigens ook voor recent gebruik van MDMA-poeder (50% versus 25%).

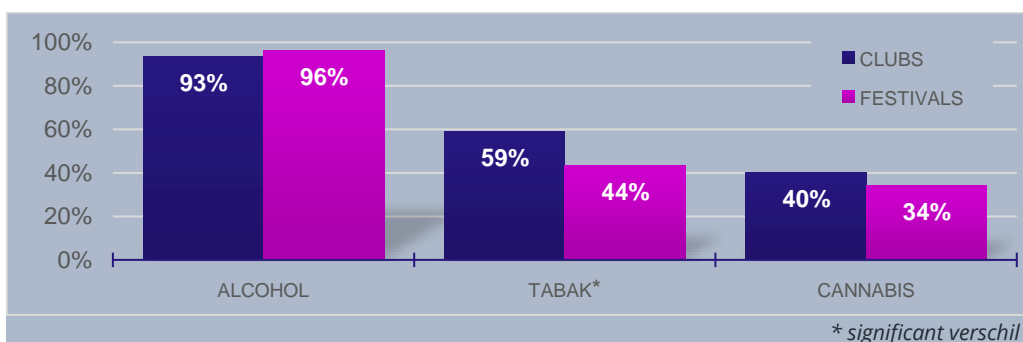

Figuur IV.27: Recent (laatste 12 maanden) gebruik van xtc-pillen, cocaïne en amfetamine naar leeftijd

4.3 Uitgaansgroep

Bij de vergelijking tussen clubbers en festivalgangers maken we tegelijkertijd een vergelijking naar achtergrond, woonplaats, opleidingsniveau en bezigheid.¹²⁹ Bij de eerdere beschrijving van achtergrondkenmerken werd immers geconcludeerd dat festivalbezoekers vaker van Nederlandse komaf zijn, grotendeels woonachtig buiten Amsterdam en vooral veel vaker praktisch opgeleide werkenden (zie 2 *Clubbers & festivalgangers*, pag. 109).

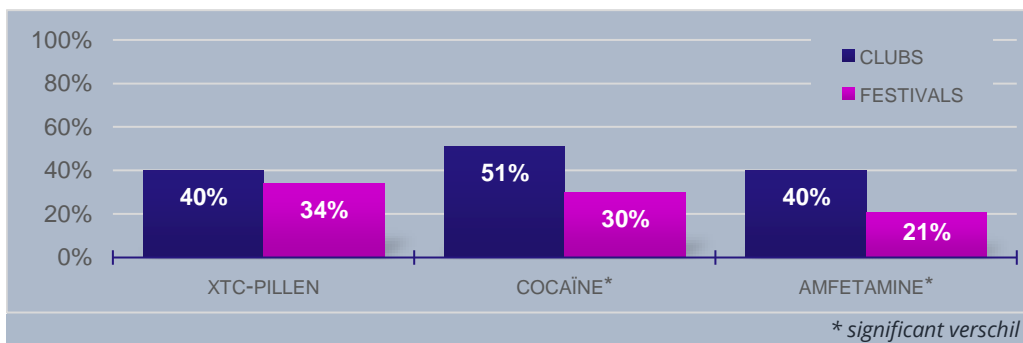
Bezoekers van clubs zijn beduidend vaker huidige rokers dan die van festivals. In alcoholgebruik is er nauwelijks verschil tussen clubs en festivals en ook het gebruik van hasj en wiet is vergelijkbaar.

Figuur IV.28: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis naar uitgaansgroep

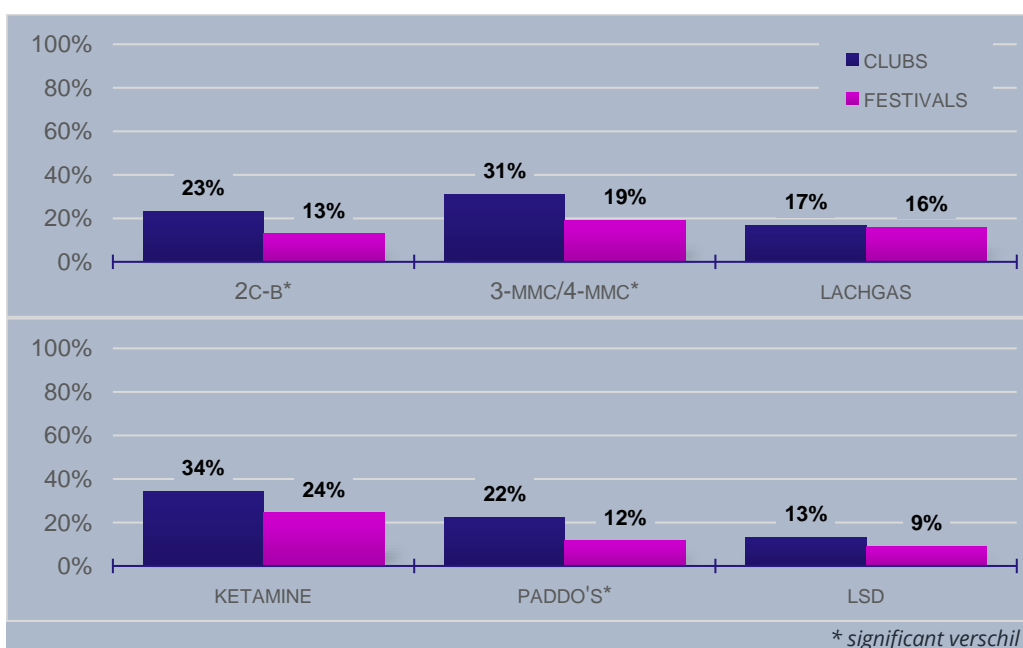
Uitgaanders in clubs zijn (veel) vaker recente gebruikers van cocaïne en amfetamine. Recent gebruik van xtc-pillen is vergelijkbaar, maar clubbers gebruikten de laatste 12 maanden wel vaker MDMA-poeder (53% versus 31%).

¹²⁹ De vergelijking is niet exact dezelfde. Soms is er bijvoorbeeld wel een verschil naar achtergrond, maar niet naar uitgaansgroep, of vice versa.

Figuur IV.29: Recent (laatste 12 maanden) gebruik van xtc-pillen, cocaïne en amfetamine naar bezigheid

Clubbers scoren eveneens hoger op recent gebruik van drie van de zes andere onderzochte drugs: 2c-b, 3-mmc/4-mmc en paddo's.

Figuur IV.30: Recent (laatste 12 maanden) gebruik van 2c-b, 3-mmc/4-mmc, lachgas, ketamine, paddo's en LSD naar bezigheid

5 Uitgaan

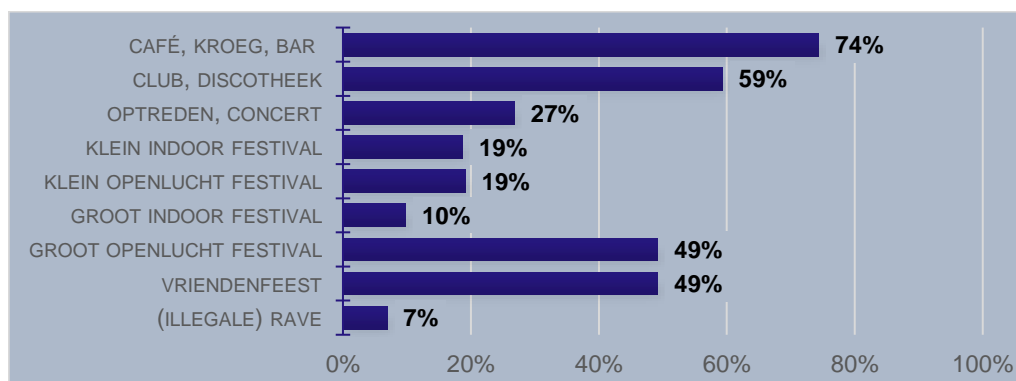
We spreken hier het uitgaansgedrag van club- en festivalbezoekers. Dit betreft zowel uitgaan in het algemeen, met aandacht voor onveiligheid en schenk- en deurbeleid bij dronkenschap, als het uitgaan in de clubs en op de festivals waar ze zijn geworven voor dit onderzoek. Hoe lang bleven ze daar, hebben ze genotmiddelen gebruikt, en wat deden ze na het uitgaan?

5.1 Uitgaansfrequentie en gelegenheden

De helft van de onderzochte clubbers en festivalgangers zijn regelmatige uitgaanders die de laatste 4 weken minimaal vier keer gingen stappen (50%), waarvan sommigen zelfs

meer dan tien keer. Vier op de tien gingen 2 á 3 keer uit (39%) en de resterende 11% bezocht voor het eerst die maand een uitgaansgelegenheid.

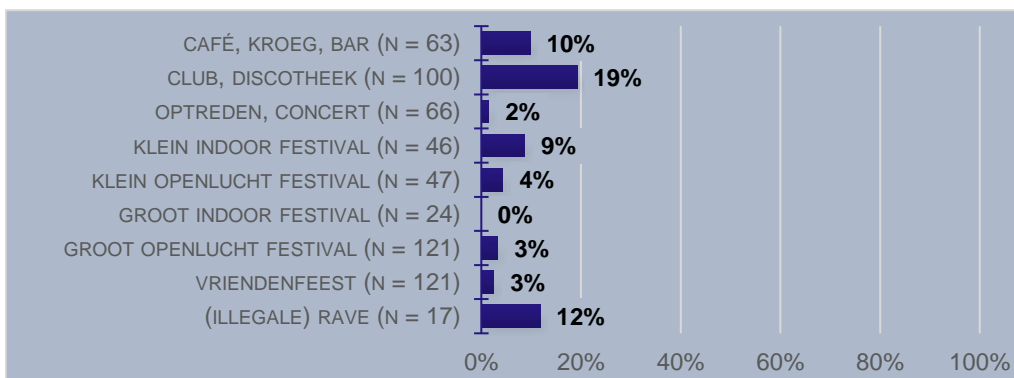
Over het algemeen zijn cafés de populairste uitgaanslocaties, zowel voor club- als festivalbezoekers. Daarnaast werden clubs de laatste 4 weken het vaakst bezocht door clubbers en festivals het vaakst door festivalgangers. Dit kan een voorkeur voor deze uitgaanlocaties reflecteren, maar is misschien ook seizoensgebonden. Het veldwerk in de clubs vond plaats in de herfst- en wintermaanden waarin veel minder festivals worden georganiseerd dan in de zomerse maanden waarin de outdoor festivals werden bezocht. Er is namelijk wel degelijk overlap tussen het club- en festivalpubliek: 32% van de clubbers bezocht de laatste 4 weken ook een festival, en 44% van de festivalgangers ging de laatste 4 weken ook stappen in een club. Naast cafés, clubs en festivals, gingen de uitgaanders ook naar een door vrienden georganiseerd feest (49%) en/of naar een optreden of concert van een artiest of band (27%). Een kleine groep uitgaanders bezocht een (illegale) rave (7%).

Figuur IV.31: Uitgaansgelegenheden laatste 4 weken

5.2 Onveiligheid

We vroegen de uitgaanders in hoeverre ze zich in de uitgaansgelegenheden waar ze de laatste 4 weken waren onveilig voelden. Het merendeel van de clubbers en festivalgangers voelde zich niet onveilig in het uitgaansleven. Waar dat wel zo was, gebeurde dat verhoudingsgewijs het vaakst in clubs (19%), gevolgd door (illegale) raves (12%) en cafés (10%). Hoewel raves door een beperkt aantal uitgaanders werden bezocht, scoren deze dus slechter qua onveiligheid dan de reguliere festivals. Bij de festivals valt op dat de circa één op de tien bezoekers van kleinere indoor festivals zich onveilig voelde (9%), terwijl dat bij de indoor mega-events (> 5.000 kaartjes) helemaal niet het geval was (0%).

Figuur IV.32: Onveiligheidsgevoelens van bezoekers van uitgaansgelegenheden laatste 4 weken

Vergelijking met 2017

In de Antenne survey onder clubbers en festivalgangers van 2017 werd ook gevraagd naar onveiligheidsgevoelens in uitgaansgelegenheden, hoewel de vraag over het afgelopen jaar ging in plaats van de laatste 4 weken. De cijfers komen deels overeen. Ook in 2017 voelde het merendeel zich niet onveilig in het uitgaansleven en als dat wel zo was, dan was dat relatief vaak in clubs (13%) en cafés (11%) (naar raves werd niet gevraagd). Bij de festivals waren het destijds echter de grote evenementen die slecht scoorden: 10% van de bezoekers van grote indoor en outdoor festivals rapporteerde zich onveilig te hebben gevoeld.

Degenen die rapporteerden zich onveilig te hebben gevoeld in een uitgaansgelegenheid, konden in een open tekstveld aangeven waarom dat zo was. De circa 40 antwoorden die hier werden ingevuld, zijn in de woordwolk in Figuur IV.33 weergegeven. Hoe groter het woord, des te vaker het werd genoemd. Mannen en ongewenste aandacht voeren de boventoon, maar ook handtastelijkheden en agressie worden genoemd.

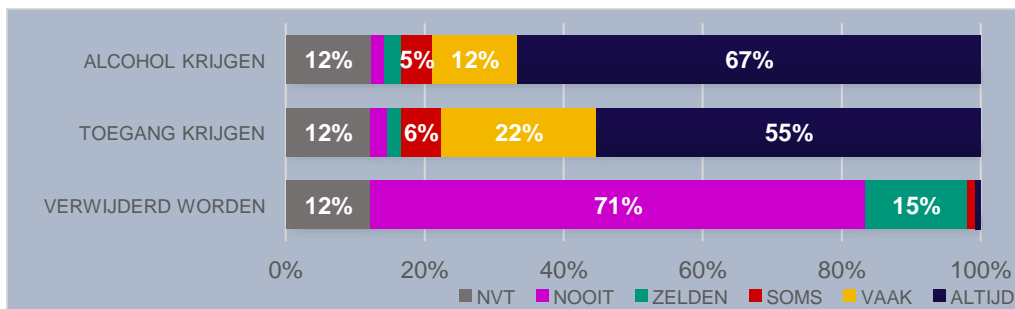

Figuur IV.33: Woordwolk onveiligheidsgevoelens

5.3 Dronkenschap en horecabeleid

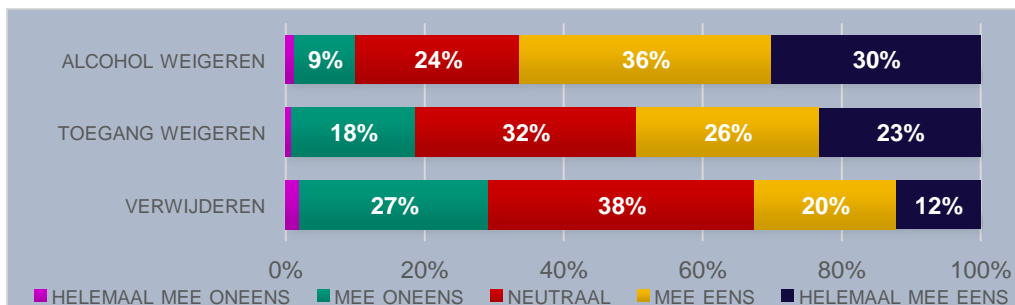
Het merendeel van de uitgaanders is weleens dronken tijdens het uitgaan (88%), waaronder 28% vaak of altijd.

De meerderheid zegt dat wanneer ze dronken zijn, ze *altijd* nog alcohol kunnen krijgen aan de bar (67%), *altijd* een café of club binnenkomen (55%) en *nooit* te worden weggestuurd uit een café of club (71%).

Figuur IV.34: Ervaringen met schenk- en deurbeleid horeca bij dronkenschap

Aan de andere kant zijn de meesten het er (helemaal) mee eens dat barmedewerkers niet mogen doorschenken aan dronken uitgaanders (66%), vindt de helft dat dronken uitgaanders moeten worden geweigerd (49%) en een derde dat horecapersoneel dronken bezoekers moet verwijderen (32%).

Figuur IV.35: Meningen over schenk- en deurbeleid bij dronkenschap

Daarbij is het overigens niet zo dat voorstanders van een streng(er) horecabeleid bij dronkenschap alleen zijn te vinden onder uitgaanders die zelf zelden of nooit in dronken toestand aan de bar of bij de deur van een horecagelegenheid verschijnen. Uitgaanders die zeggen altijd dronken een drankje te bestellen, vinden zelf ook vaak dat ze dan eigenlijk niet bediend moeten worden. En ook onder uitgaanders die weleens in dronken toestand zijn geweigerd of weggestuurd, vinden we medestanders van handhavend optreden bij dronken horecapubliek.

5.4 Tijdens het uitgaan

Bezoekers van de zomerfestivals kwamen daar meestal tussen 12:00 en 15:00 aan en bleven tot 22:00-00:00. De clubbezoekers kwamen meestal tussen 23:00 en 01:00 en bleven tot 03:00-06:00. Festivalgangers feesten dus vooral 's middags en 's avonds; clubbers vooral 's nachts. De gemiddelde uitgaanstijd op de festivals (9 uur) is ook langer dan in de clubs (6 uur).

5.4.1 Middelengebruik tijdens het uitgaan

Alcohol

Acht van de tien club- en festivalbezoekers (79%) dronken gemiddeld 6 glazen alcohol tijdens het uitgaan. Het valt op dat hierin geen verschil is tussen clubs en festivals. Hoewel festivalgangers langer uitgaan, drinken ze niet meer dan clubbers. Ook gender, leeftijd, achtergrond, en studerend of werkend maakt geen verschil in alcoholgebruik tijdens het uitgaan. Wel maakt de woonplaats uit. Uitgaanders van buiten Amsterdam drinken minder vaak alcohol tijdens het uitgaan (73% versus 88%). Maar ... als ze wel alcohol drinken, dan nemen ze meer (gem. 7 versus 5 glazen).

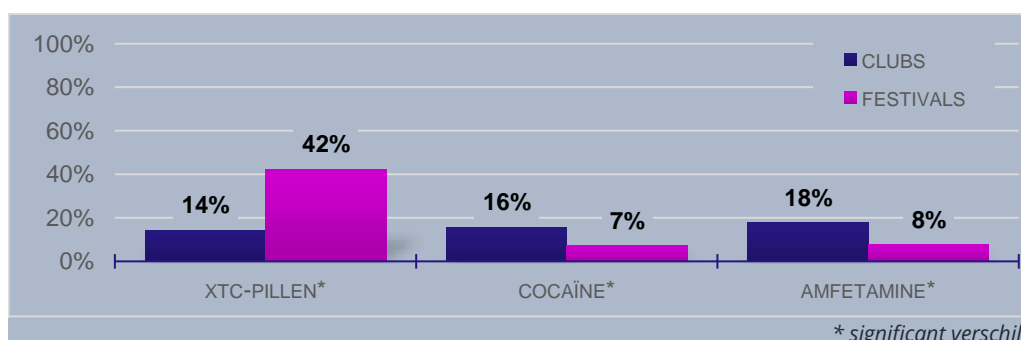
Drugs

Eén op de zes uitgaanders rookte een joint tijdens de clubavond of het festival (16%).

Mannen deden dit beduidend vaker dan vrouwen (26% versus 6%).

Van de totale groep onderzochte uitgaanders, slikte een derde xtc-pillen (32%) en nam een tiende cocaïne (10%) of amfetamine (11%). Ook hier scoren de mannen hoger dan de vrouwen, maar het meest opvallende verschil is die tussen clubs en festivals.

Festivalbezoekers gebruiken drie keer zo vaak xtc tijdens het uitgaan, terwijl clubbers twee keer zo vaak cocaïne en amfetamine nemen (*Figuur IV.36*).

Figuur IV.36: Gebruik van xtc-pillen, cocaïne en amfetamine tijdens het uitgaan naar uitgaansgroep

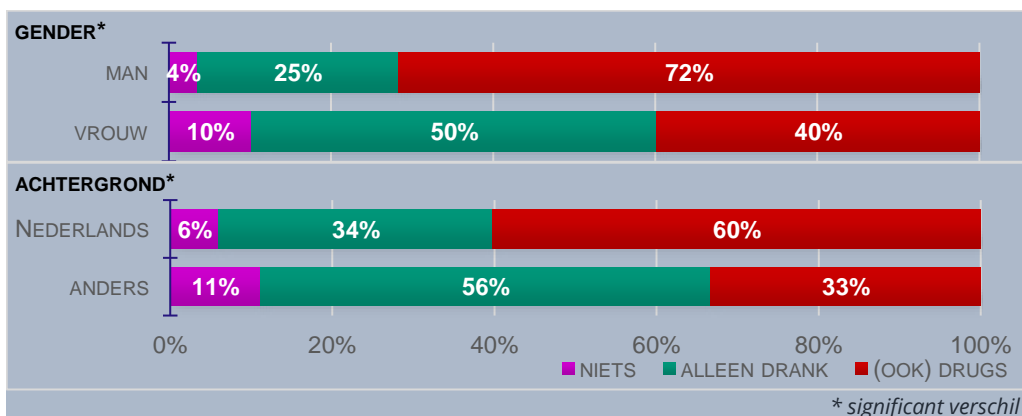
Overig druggebruik dat werd gerapporteerd betrof ketamine (5%), GHB (4%), MDMA-poeder (3%), 3-MMC (3%) en 2c-B (2%). Enkele individuen gebruikten lachgas, LSD, poppers, 3-CMC, 4-FMA, 4-FMP, 4-MMC of *mushroom chocolate* (elk maximaal 1%).

Alcohol en/of drugs

Op basis van gecombineerde informatie over middelengebruik tijdens het uitgaan, kunnen drie groepen uitgaanders worden onderscheiden:

- 55% nam één of meer van bovengenoemde drugs¹³⁰
- 38% dronk uitsluitend alcohol
- 7% gebruikte niets (dronk geen alcohol en nam geen drugs)

In bijna alle subgroepen gebruikte minstens de helft (ook) drugs tijdens het uitgaan, ongeacht leeftijd, woonplaats, studierend of werkend, club- of festivalbezoeker. Wel is er verschil naar gender en achtergrond. Mannelijke uitgaanders en uitgaanders van Nederlandse komaf namen bijna twee keer zo vaak (ook) drugs, terwijl vrouwen en niet-Nederlanders vaker alleen alcohol dronken of volledig nuchter bleven (*Figuur IV.37*).

Figuur IV.37: Drank en/of drugs tijdens uitgaan naar gender en achtergrond

5.5 Na het uitgaan

Verkeersdeelname

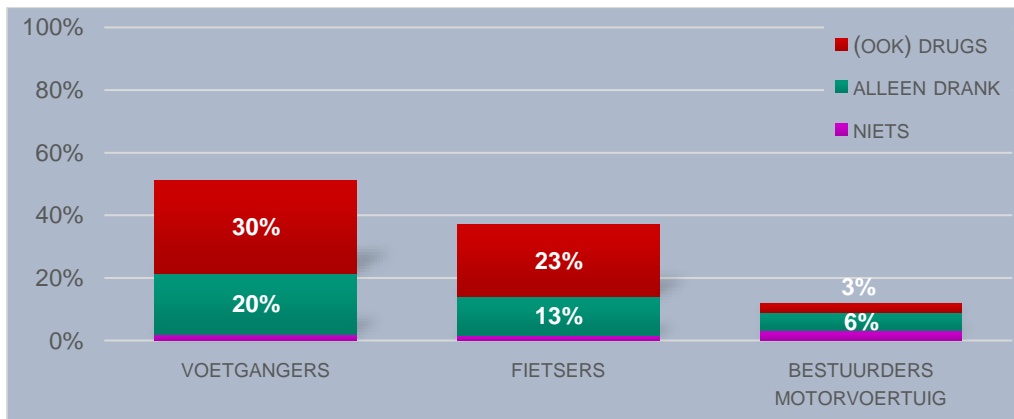
Vanaf het festival of vanuit de club zijn de meesten met de fiets, met het openbaar vervoer, lopend of per taxi of Uber vertrokken. Er konden meerdere vervoerssoorten worden aangekruist, waaruit drie typen verkeersdeelnemers zijn te destilleren:

- *Voetgangers*: 51% was lopend of liet zich vervoeren (OV, taxi of achterop/meerijden)
- *Fietsers*: 37% heeft (ook) per fiets aan het verkeer deelgenomen
- *Bestuurders motorvoertuig*: 12% heeft (ook) een auto, brommer of scooter bestuurd¹³¹

¹³⁰ Waaronder 41% daarnaast ook alcohol dronk. Dus 14% gebruikte drugs, maar dronk geen alcohol.

¹³¹ Formeel worden brommers en scooters niet tot de motorvoertuigen gerekend. Tegelijkertijd maakt de Wegenverkeerswet wat betreft rijden onder invloed geen onderscheid tussen wel en niet gemotoriseerde voertuigen, en geldt de alcohollimiet dus voor auto, brommer, scooter én fiets.

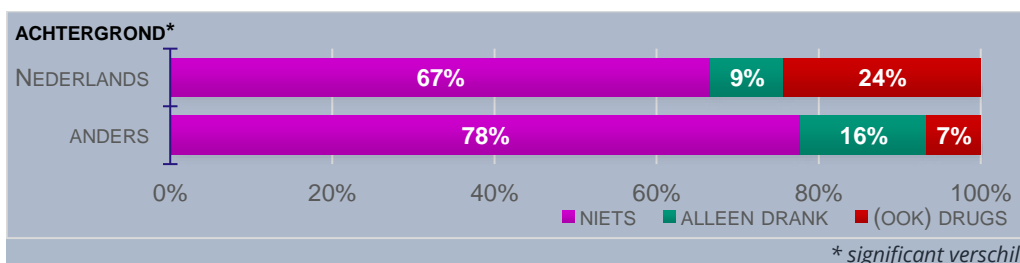
In totaal heeft 9% van de club- en festivalbezoekers na het uitgaan onder invloed van drank en/of drug een motorvoertuig bestuurd en 36% onder invloed gefietst. Een deel daarvan had op dat moment misschien een bloedalcoholgehalte van minder dan de wettelijk toegestane 0,5 promille, maar bij druggebruik blijft de bloedspiegel soms nog lang boven de toegestane waarden, en voor de combinatie van alcohol met drugs geldt sowieso een nullimiet.¹³²

Figuur IV.38: Middelengebruik tijdens het uitgaan naar verkeersdeelname

Alcohol en/of drugs

Het middelengebruik ná het uitgaan (thuis, op een afterparty of elders) is relatief beperkt. Eén op de zes dronk na het uitgaan nog alcohol (15%), gemiddeld 4 glazen. En één op de acht rookte nog een joint (12%). Andere drugs scoren veel lager: ketamine 5%, xTC-pillen 3%, cocaïne 2%, GHB 2%, lachgas 1%, amfetamine en andere middelen minder dan 1%. In totaal gebruikte 21% (ook) drugs na het uitgaan en dronk 10% alleen nog alcohol. Een ruime meerderheid van 69% gebruikte na het club- of festivalbezoek geen genotmiddelen meer. Er is hierin geen verschil tussen subgroepen, behalve naar achtergrond: uitgaanders met een Nederlandse achtergrond namen vaker (ook) drugs na het uitgaan (Figuur IV.39).

Figuur IV.39: Drank en/of drugs na uitgaan naar achtergrond

¹³² [Hoelang blijven drugs in je bloed?](https://www.cbr.nl), cbr.nl. | [Mag ik deelnemen aan het verkeer onder invloed van drugs?](https://www.cbr.nl), Rijksoverheid.nl.

6 Trends

De Antenne survey van 2022 is inmiddels al de zevende editie onder club- en festivalbezoekers. In de ruim vijftientig jaar waarin we deze groepen uitgaanders onderzochten is er veel veranderd in het Amsterdamse nachtleven. In 1995 en 1998 spraken we nog van ‘trendy discotheken en houseparty’s’.¹³³ In 2003 en 2008 spraken we inmiddels van ‘clubs’ en waren de party’s ofwel clubavonden geworden, ofwel grootschalige *dance events* die buiten Amsterdam werden georganiseerd. In die jaren richtte de survey zich uitsluitend op clubbezoekers.¹³⁴ In 2013 onderzochten we ‘clubbers en ravers’ wegens de opkomst van door de *underground* buiten het clubcircuit georganiseerde (quasi-)illegale dansfestivals.¹³⁵ Op het succes hiervan werd snel ingesprongen door (nieuwe) organisaties in het Amsterdamse uitgaansleven, waardoor de raves in 2017 waren verworpen tot reguliere festivals en we ‘clubbers en festivalgangers’ onderzochten.¹³⁶ Tijdens het hoogtepunt van de coronapandemie beleefden de illegale raves een tijdelijke comeback door de sluiting van het nachtleven. Maar anno 2022 was dat niet langer het geval en onderzochten we dit jaar wederom ‘clubbers en festivalgangers’.

We bespreken eerst kort de verschillende groepen uitgaanders die in 1995, 1998, 2003, 2008, 2013, 2017 en 2022 zijn onderzocht. Daarna gaan we in op trends in middelengebruik, waarbij we focussen op prevalentie, frequentie en hoeveelheden van *huidig* gebruik (laatste 4 weken) van alcohol, tabak en cannabis, en prevalentie en frequentie van *recent* gebruik (laatste 12 maanden) van andere drugs, medicijnen en gokken. Uiteraard wordt ook gekeken naar gebruik van drank en/of drugs tijdens het uitgaan. Voor zover beschikbaar worden in tekst en figuren afgeronde percentages en gemiddelden over de periode 1995-2022 gepresenteerd. Verschillen tussen 2022 en de voorgaande survey uit 2017 zijn getoetst. Voor meer vergelijkingen en gedetailleerde cijfers zie de tabellen in *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 222) in *VIII Bijlagen*.

6.1 Uitgaanders 1995-2022

Zoals hiervoor beschreven zijn in de loop der jaren verschillende groepen uitgaanders onderzocht, met als belangrijkste verschil dat in 2003 en 2008 de survey uitsluitend

¹³³ Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1996) *Antenne 1995*. De Jellinek. | Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1999) *Antenne 1998*. Thela Thesis.

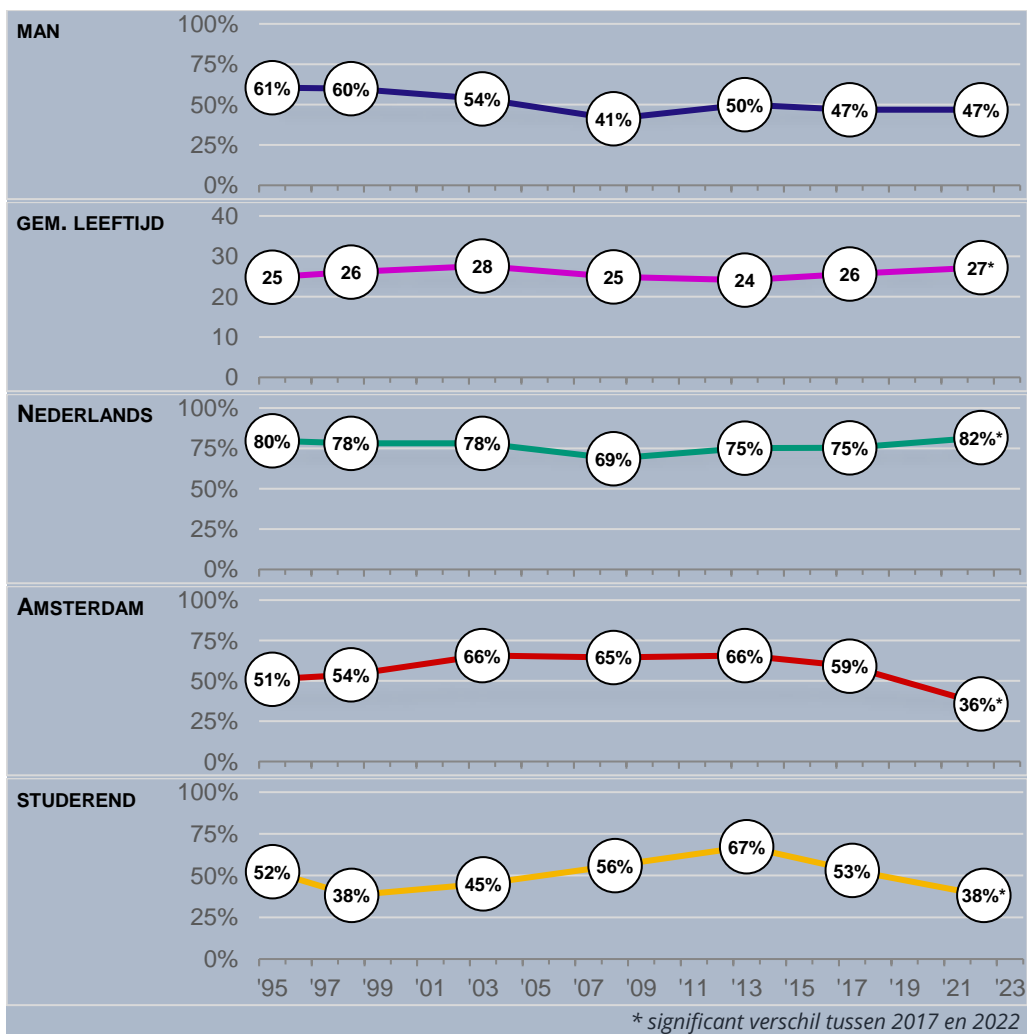
¹³⁴ Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004) *Antenne 2003*. Rozenberg Publishers. | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2009) *Antenne 2008*. Rozenberg Publishers.

¹³⁵ Nabben T, Benschop A T & Korf DJ (2014) *Antenne 2013*. Rozenberg Publishers.

¹³⁶ Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018) *Antenne 2017*. Rozenberg Publishers.

clubbers betref, terwijl in de andere jaren ook bezoekers van festivals (of party's of raves) werden meegenomen.

Ook qua achtergrondkenmerken zijn er verschillen tussen de jaargangen (Figuur IV.40). In de jaren negentig waren mannelijke uitgaanders in de meerderheid, maar tegenwoordig is de man-vrouwverdeling ongeveer gelijk. De gemiddelde leeftijd schommelde tussen de 24 en 28 jaar, en het aandeel club- en festivalbezoekers met een Nederlandse achtergrond zo'n beetje tussen de 70% en 80%.¹³⁷ Tot 2017 kwam minstens de helft van de uitgaanders uit Amsterdam, maar in 2022 woont de meerderheid buiten de stad. En na een toename van het aantal studenten tot 2013, is weer sprake van een daling en hebben in 2022 werkende uitgaanders de overhand.

Figuur IV.40: Achtergrondkenmerken van onderzochte uitgaanders 1995-2022

¹³⁷ De vergelijking naar achtergrond wordt enigszins bemoeilijkt doordat tot 2017 etniciteit werd gemeten aan de hand van het geboorteland van de ouders, terwijl in 2022 achtergrond is bepaald op basis van zelf-rapportage. Zie B Bijlage survey clubs & festivals (pag. 223) in VIII Bijlagen.

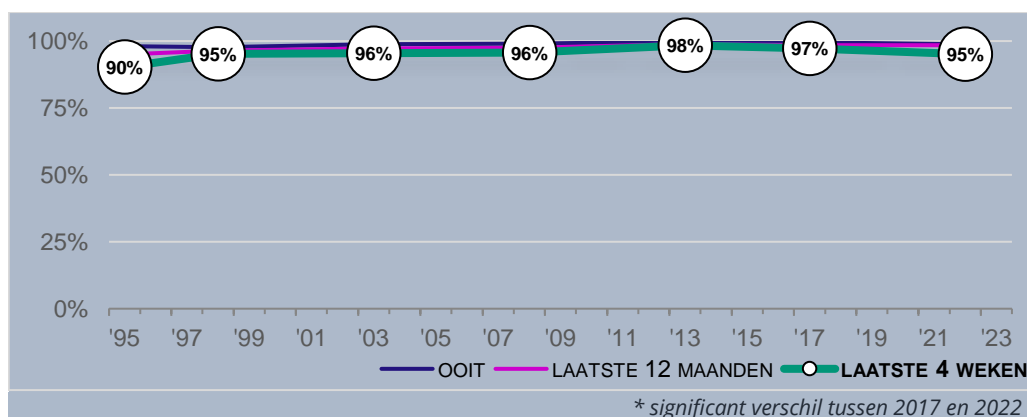
De verschillen tussen de jaren kunnen op toeval berusten, omdat we telkens een selectie maakten van clubavonden en festivals die elke een eigen type bezoekers trekken. Aan de andere kant is het niet ondenkbaar dat het uitgaanspubliek in al die jaren is veranderd. Maar in essentie hebben we het nog steeds over dezelfde groep, namelijk jongvolwassenen (voornamelijk twintigers) die uitgaan en feesten op elektronische muziek.¹³⁸

Omvang uitgaanspubliek

Het onderzochte uitgaanspubliek mag dan in essentie hetzelfde zijn gebleven, de omvang van de groep uitgaanders zal in de afgelopen ruim vijfentwintig jaar zeker zijn toegenomen. Kijk alleen al naar de laatste vijf jaar. Het aantal Amsterdamse nachtclubs bleef in die periode ongeveer gelijk, maar in 2017 telde Amsterdam jaarlijks circa 100 festivals, terwijl het in 2022 volgens een festivalplatform inmiddels zou gaan om 200 tot 400 muziekfestivals per jaar.¹³⁹ Of het aantal festivalgangers daarmee ook meer dan verdubbeld is, hangt mede af van bezoekersaantallen. Maar een zekere mate van groei lijkt gezien het landelijke record van ruim 19 miljoen festivalbezoeken in 2022 onvermijdelijk.¹⁴⁰

6.2 Alcohol

Bijna alle club- en festivalbezoekers zijn *huidige* drinkers (laatste 4 weken). Dat beeld bleef de laatste vijfentwintig jaar onveranderd.

Figuur IV.41: Trends alcohol 1995-2022

Wat wel veranderde is hoe vaak de huidige drinkers alcohol nuttigen. Vooral het aandeel incidentele drinkers – die niet elke week, soms slechts een paar keer per jaar alcohol drinken – varieerde over de jaren. Tussen 1995 en 2003 daalde het aandeel incidentele drinkers en nam het aandeel dagelijkse drinkers toe. In 2008 waren er vrijwel uitsluitend

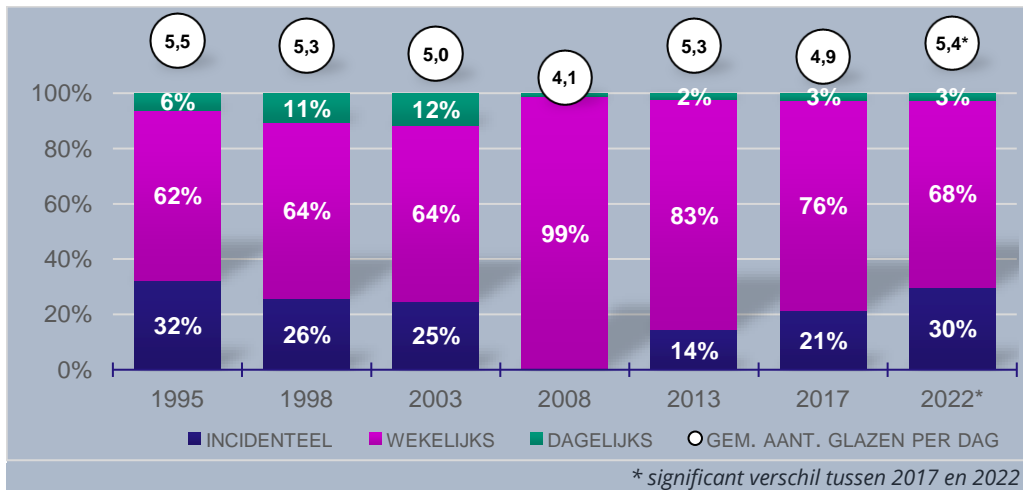
¹³⁸ Percentage twintigers in de opeenvolgende jaren: 67%, 65%, 57%, 65%, 71%, 68% en 66%.

¹³⁹ Van Vliet H (2019) *Festival Atlas 2018*. MXStudio / Hogeschool van Amsterdam | *Festivals in Amsterdam*, followthebeat.nl.

¹⁴⁰ Dit is een landelijke toename van 'slechts' 4% ten opzichte van 2019, maar betreft alleen festivals met meer dan 3.000 bezoekers (*Record aantal festivals en concerten in 2022*, NVPF.nl, 20 januari 2023).

wekelijkse drinkers onder de onderzochte uitgaanders. Sinds 2013 neemt het aandeel incidentele drinkers weer toe en komt dagelijks drinken weinig voor.

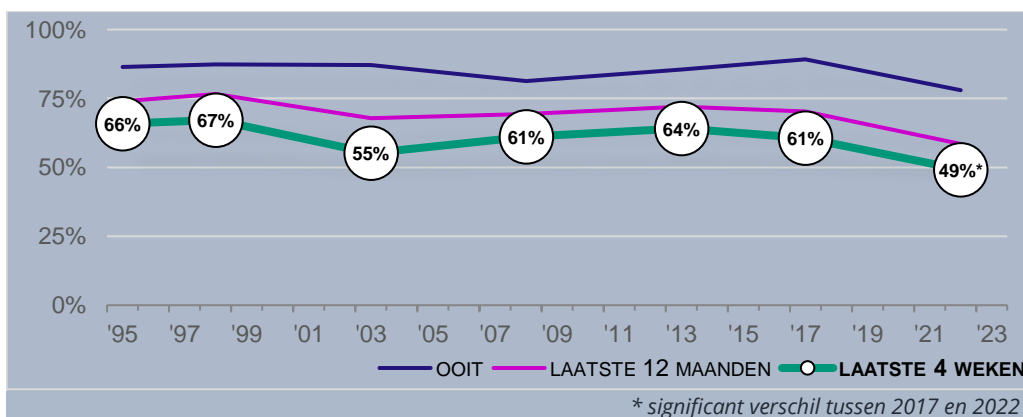
Ook de gemiddelde gebruikshoeveelheid per dag fluctueerde. Op dagen dat ze drinken, consumeren de uitgaanders van 2022 gemiddeld een half glas meer alcohol dan vijf jaar geleden.

Figuur IV.42: Trends frequentie en hoeveelheid alcohol (huidige drinkers) 1995-2022¹⁴¹

6.3 Tabak

Afgezien van een dip in 2003, bleef het percentage *huidige* rokers jarenlang min of meer gelijk, maar 2022 laat een duidelijke daling zien.

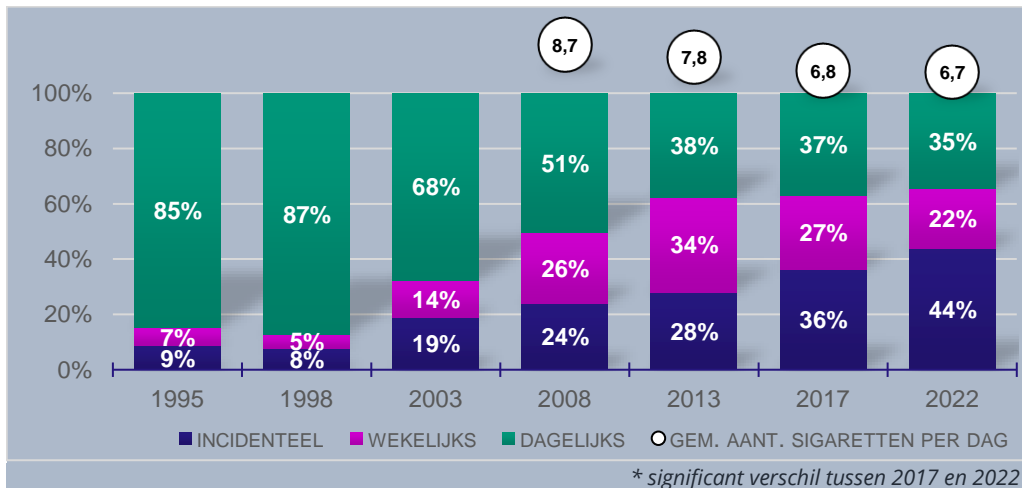

Figuur IV.43: Trends tabak 1995-2022

Tegenover de tot 2022 jarenlang stabiel blijvende aandeel rokers, staat een duidelijk dalende trend in de frequentie van tabakgebruik. Eind jaren negentig was het nog vrij ongebruikelijk dat rokende club- en festivalbezoekers niet elke dag een sigaret opstaken, maar vanaf de eeuwwisseling nam het aandeel dagelijkse rokers gestaag af en gebeurde het steeds vaker dat een paar keer per week of zelfs minder vaak werd gerookt. Ook het

¹⁴¹ Frequentie en hoeveelheid zijn in de loop der jaren op verschillende manieren gemeten. Zie *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 223) in *VIII Bijlagen*.

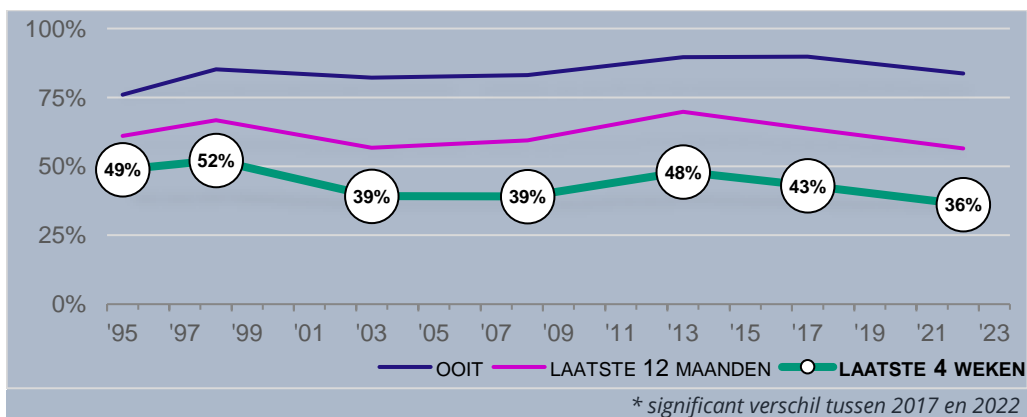
gemiddeld aantal sigaretten per rookdag daalde. Tot 2017, want in 2022 is het aandeel dagelijkse rokers en de gemiddelde hoeveelheid onder huidige rokers vergelijkbaar met vijf jaar daarvoor. Maar omdat het aandeel huidige rokers wel daalde (zie hierboven), is het percentage dagelijkse rokers onder de totale groep onderzochte uitgaanders in 2022 (17%) wel kleiner dan in 2017 (23%).

Figuur IV.44: Trends frequentie en hoeveelheid tabak (huidige rokers) 1995-2022¹⁴²

6.4 Cannabis

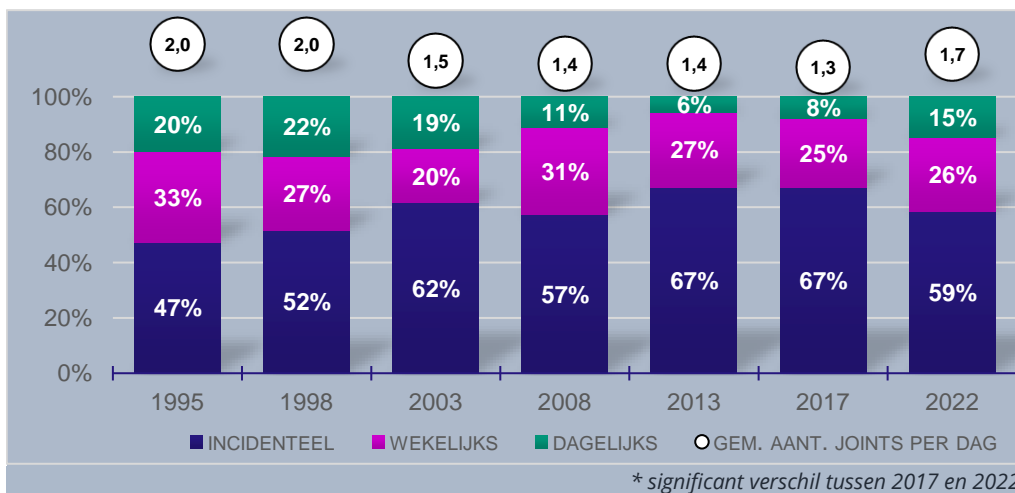
Huidig cannabisgebruik onder club- en festivalbezoekers kende stijgingen en dalingen. Tussen 2017 en 2022 is geen significant verschil aangetoond, maar het percentage huidige blowers ligt in 2022 wel op het laagste niveau sinds we deze groep in 1995 voor het eerst onderzochten.

Figuur IV.45: Trends cannabis 1995-2022

Het aandeel huidige blowers dat elke dag cannabis gebruikt lijkt in de loop der jaren kleiner te zijn geworden, maar in 2022 verschilt het percentage niet significant van vijf jaar eerder. Ook wat betreft het gemiddelde aantal joints is er geen duidelijke trend zichtbaar.

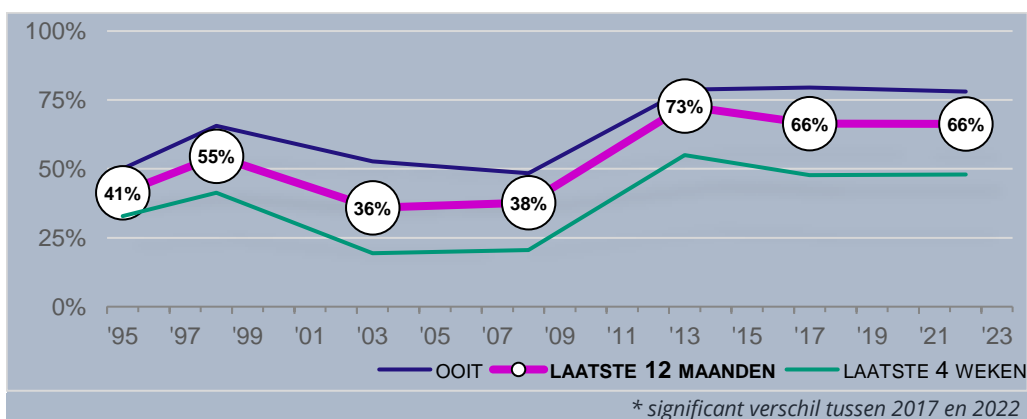
¹⁴² Frequentie en hoeveelheid zijn in de loop der jaren op verschillende manieren gemeten. Zie *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 223) in *VIII Bijlagen*.

Figuur IV.46: Trends frequentie en hoeveelheid cannabis (huidige blowers) 1995-2022¹⁴³

6.5 XTC-pillen

De panelstudie signaleerde dat het xtc-gebruik onder trendsettende uitgaanders in de eerste tien jaar na de eeuwwisseling beduidend lager lag dan eind jaren negentig en daarna weer opleefde (zie *Figuur II.1*, pag. 45, in *II Panel uitgaanders*). Een soortgelijk patroon zien we ook terug bij de onderzochte club- en festivalbezoekers. De laatste tien jaar is het percentage *recente* xtc-gebruikers (laatste 12 maanden) stabiel. Ook de gebruiksfrequentie (gem. 7 dagen per jaar in 2022) bleef vrijwel gelijk.

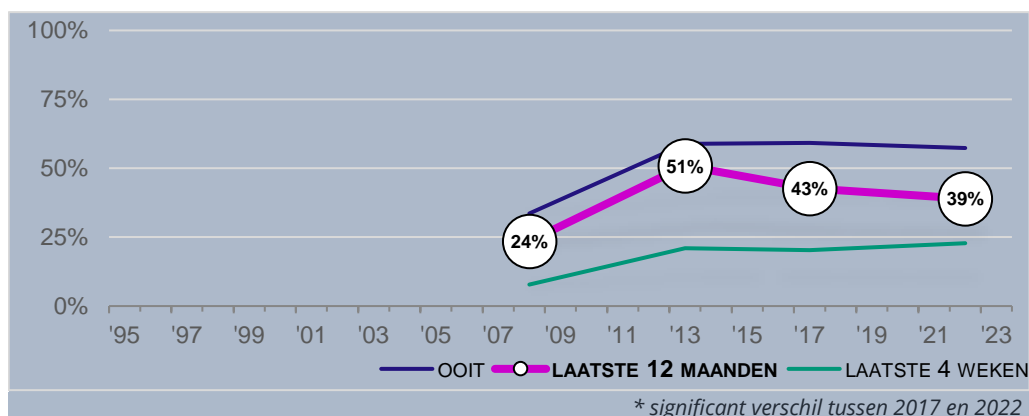

Figuur IV.47: Trends xtc-pillen 1995-2022

6.5.1 MDMA-poeder

De trend in het gebruik van MDMA-poeder (gemeten vanaf 2008) volgt hetzelfde patroon als dat van xtc-pillen. Zoals eerder vermeld is er een grote overlap tussen het gebruik van beide middelen. Het totale percentage MDMA-gebruikers (pillen en/of poeders) tijdens de laatste vier metingen is achtereenvolgens 38%, 74%, 70% en 68%.

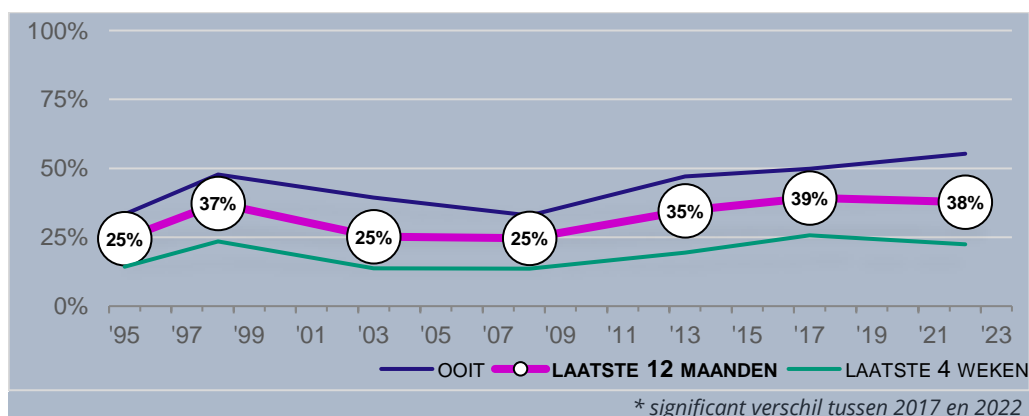
¹⁴³ Frequentie en hoeveelheid zijn in de loop der jaren op verschillende manieren gemeten. Zie *B Bijlage survey clubs & festivals* (pag. 223) in *VIII Bijlagen*.

Figuur IV.48: Trends MDMA-poeder 1995-2022

6.6 Cocaïne

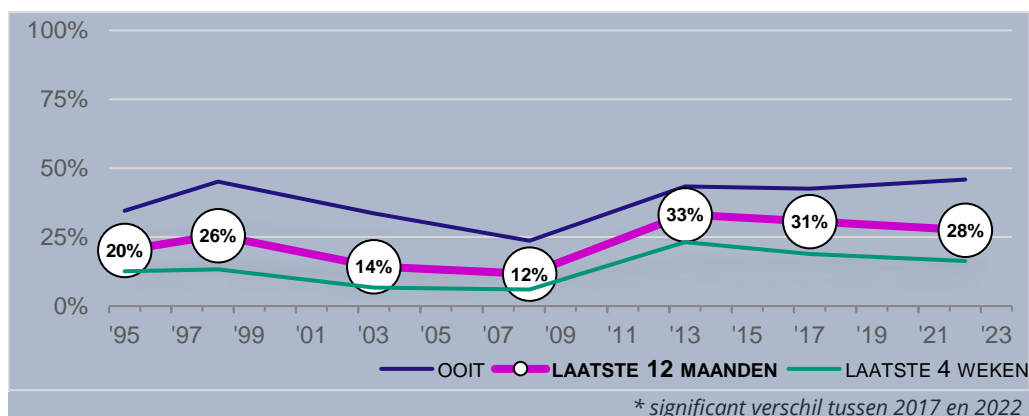
De trendlijn voor recent cocaïnegebruik lijkt op die van recent xtc-gebruik, zij het lager en meer afgevlakt. Ook het gebruik van cocaïne kende een dip in het eerste decennium van deze eeuw, maar de daling was minder uitgesproken dan bij xtc. De laatste jaren is het percentage recente cocaïnegebruikers onder uitgaanders stabiel en ook de gebruiksfrequentie (gem. 16 dagen per jaar in 2022) is vergelijkbaar met vijf jaar geleden.

Figuur IV.49: Trends cocaïne 1995-2022

6.7 Amfetamine

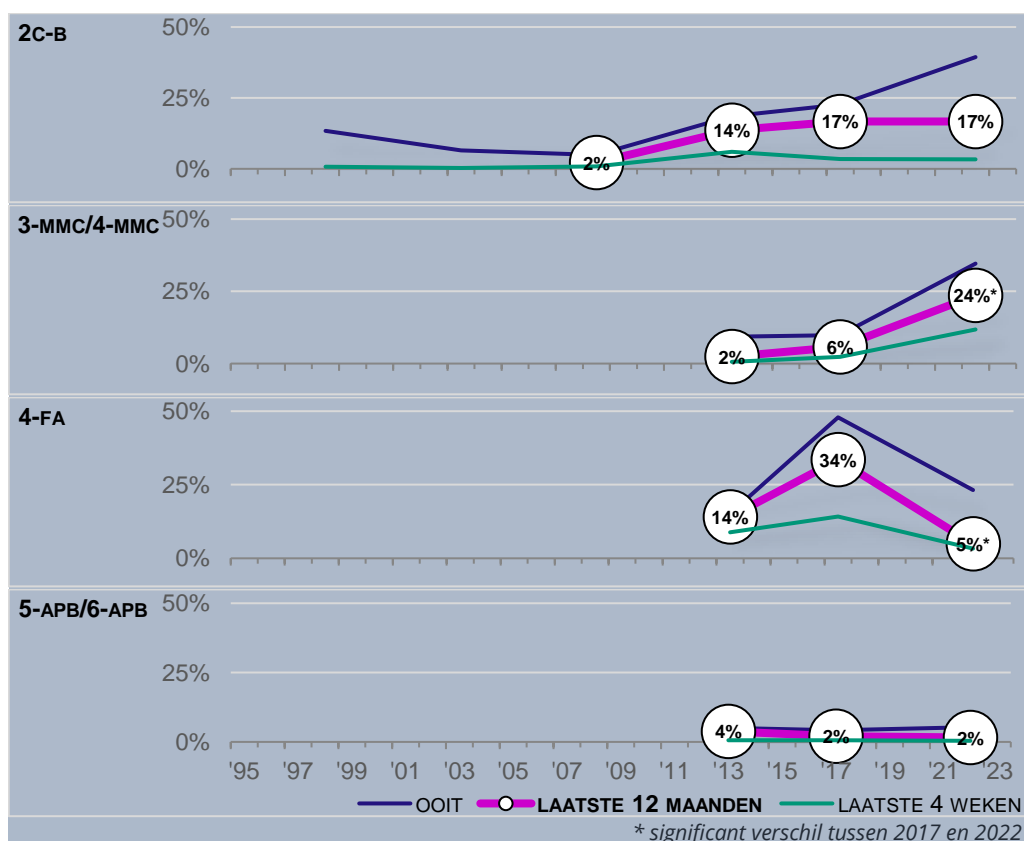
De trend in recent amfetaminegebruik volgt eveneens een vergelijkbaar patroon als xtc. De gebruikscijfers liggen beduidend lager dan die van xtc, maar de daling na de eeuwwisseling (een halvering van het percentage) en de daaropvolgende heropleving (een verdrievoudiging) waren verhoudingsgewijs sterker. De laatste jaren bleef het gebruik van amfetamine (net als xtc en cocaïne) stabiel en bleef de gebruiksfrequentie (gem. 15 dagen per jaar in 2022) ongeveer gelijk.

Figuur IV.50: Trends amfetamine 1995-2022

6.8 2c-B, 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB

Van de zogenoemde *nieuwe psychoactieve stoffen* (NPS) is 2c-B al sinds 1998 opgenomen in de Antenne survey onder club- en festivalbezoekers en het gebruik van 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB wordt al tien jaar gemeten.

Figuur IV.51: Trends 2c-B, 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB 1995-2022

Recent gebruik van **2c-B** (laatste 12 maanden) door uitgaanders werd voor het eerst gemeten in 2008 en liet vijf jaar later een duidelijke toename zien. De laatste jaren is het gebruik ervan stabiel.

Hoewel het nog ging om beperkte percentages, verdrievoudigde recent gebruik van **3-MMC/4-MMC** onder clubbers en festivalgangers al tussen 2013 en 2017. Vijf jaar later is het gebruik ervan zelfs verviervoudigd.

Gebruikscijfers van **4-FA** verdubbelden tussen 2013 en 2017, maar anno 2022 is het aantal uitgaanders dat recent 4-FA gebruikte nog maar beperkt.

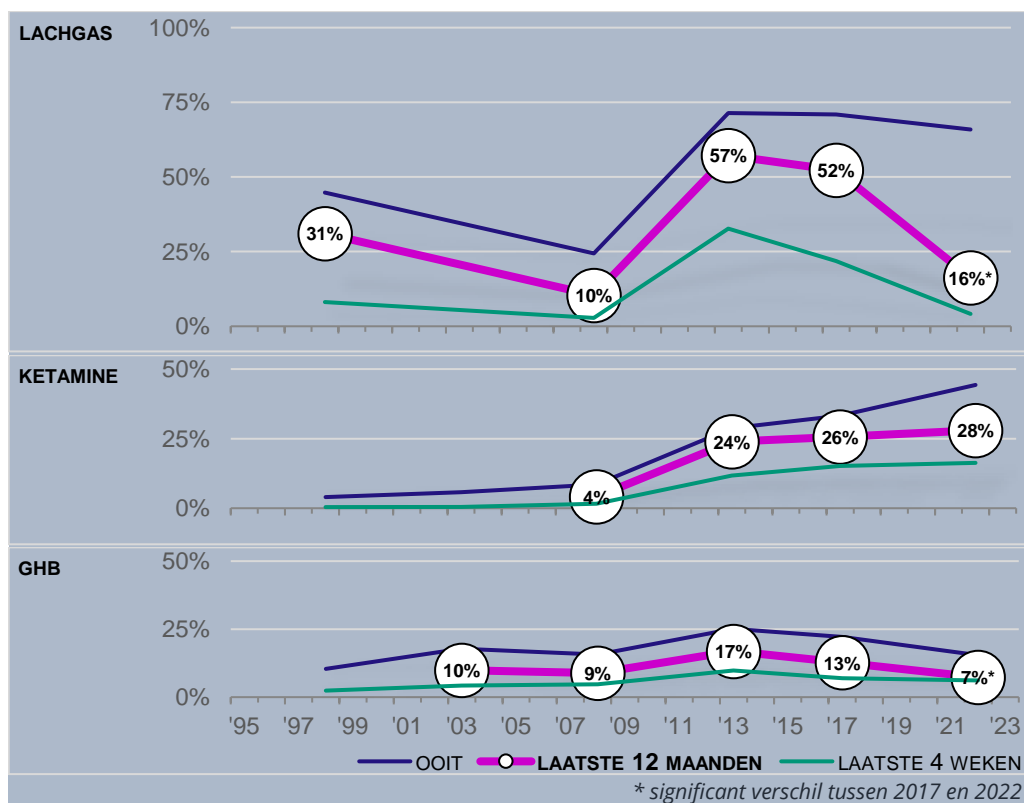
Gebruikpercentages van **5-APB/6-APB** in de Antenne uitgaanssurveys lagen de afgelopen tien jaar op een constant laag niveau.

6.9 Lachgas, ketamine en GHB

Recent gebruik van **lachgas** door club- en festivalbezoekers daalde tussen 1998 en 2008. Vijf jaar later beleefde lachgasgebruik een ware explosie, maar in 2022 is lachgas echter bijna weer terug op het peil van 2008.

Ketamine scoorde bij de eerste meting van recent gebruik in 2008 nog laag, maar sinds 2013 ligt ketaminegebruik onder uitgaanders op een beduidend hoger en constant niveau.

Parallel aan de andere narcosemiddelen, nam ook recent gebruik van **GHB** toe tussen 2008 en 2013. De laatste tien jaar is hier echter sprake van een gestage daling in gebruik.

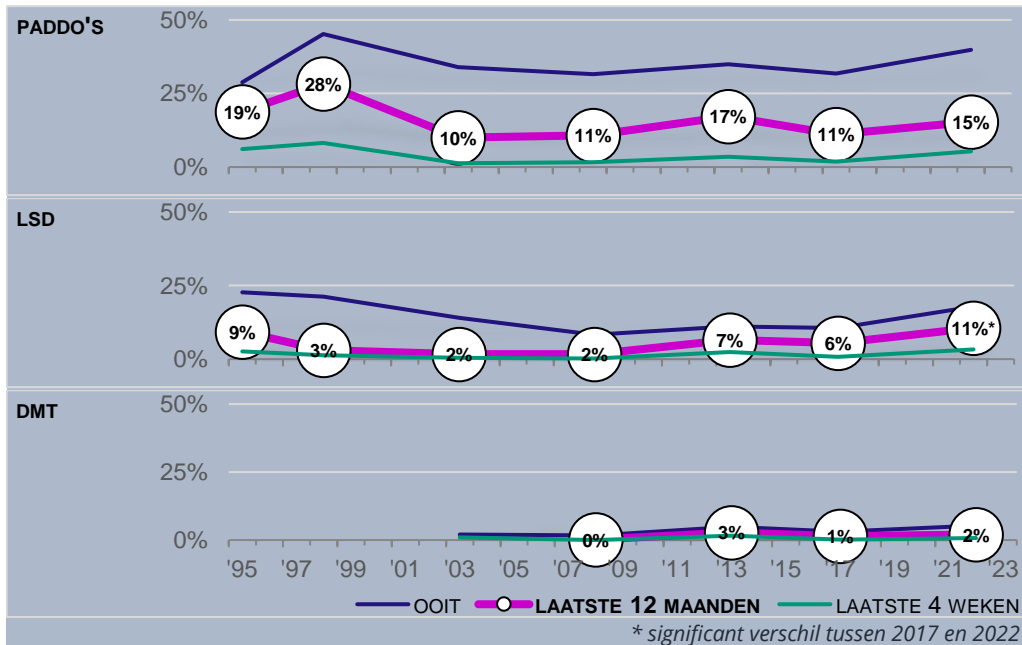
Figuur IV.52: Trends lachgas, ketamine en GHB 1995-2022

6.10 Paddo's, LSD en DMT

Afgezien van een piek in 1998, is het recent gebruik van **paddo's** de afgelopen vijftientig jaar, lichte schommelingen daargelaten, over de langere termijn redelijk bestendig.

Ook het gebruik van **LSD** bleef tijdens de meeste metingen van de Antenne survey onder club- en festivalbezoekers min of meer stabiel. Maar in de editie van 2022 zien we een verdubbeling van het aandeel recente gebruikers.

Recent gebruik van **DMT** wordt sinds 2008 niet of nauwelijks gesignaleerd.

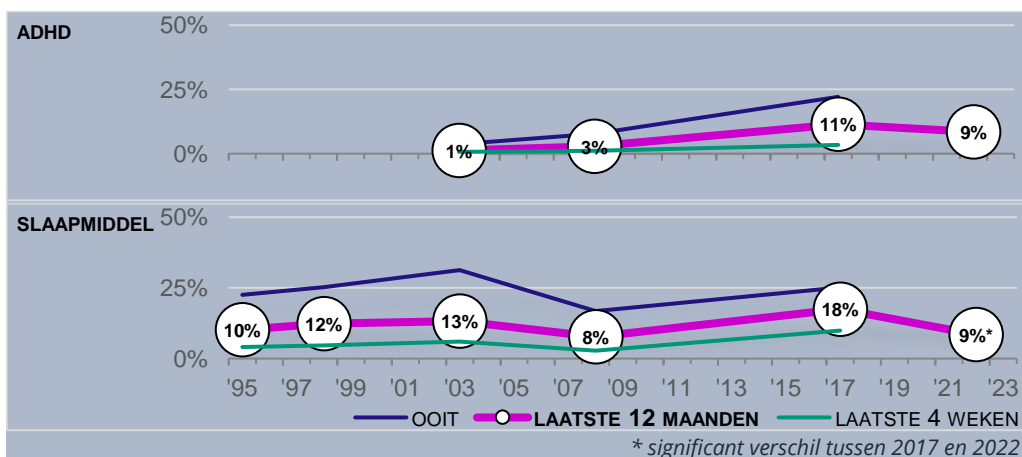
Figuur IV.53: Trends paddo's, LSD en DMT 1995-2022

6.11 Heroïne, crack en methamfetamine

Eind jaren negentig werden nog enkele recente gebruikers van heroïne of crack aangetroffen onder de onderzochte uitgaanders, maar sindsdien is dat een zeldzaamheid. Ook recent gebruik van methamfetamine komt nauwelijks voor.

6.12 Medicijnen

Bij medicijngebruik zijn alleen trendgegevens beschikbaar van ADHD-medicatie (voorheen gevraagd als Ritalin) en slaap- of kalmeringsmiddelen.

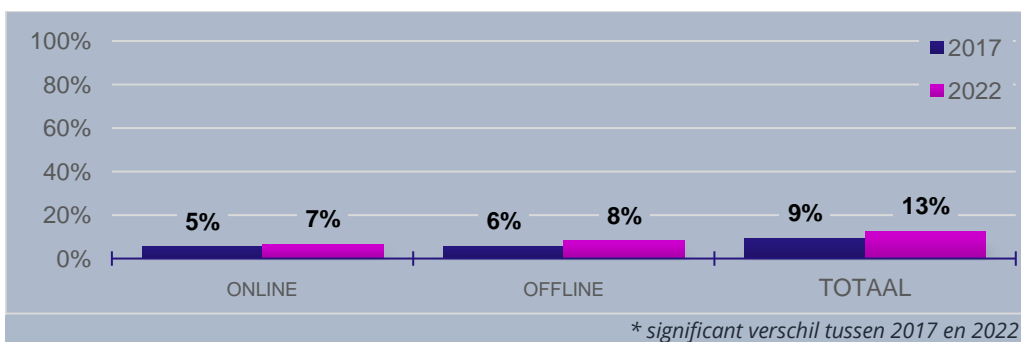
Figuur IV.54: Trends ADHD-medicatie en slaap- of kalmeringsmiddelen (met en zonder recept) 1995-2022

Bij eerdere metingen werd geen onderscheid gemaakt tussen gebruik met en zonder recept. Cijfers gaan dus over zowel voorgeschreven als recreatief gebruik.

Recent gebruik van zowel **ADHD-medicatie** als **slaap- of kalmeringsmiddelen** nam toe tussen 2008 en 2017. De laatste vijf jaar stagneerde de stijging bij ADHD-medicatie en nam het gebruik van slaap- of kalmeringsmiddelen onder uitgaanders af.

6.13 Gokken

Wat betreft gokken is alleen een vergelijking tussen 2017 en 2022 te maken. De legalisering van gokken via internet (oktober 2021) heeft bij de onderzochte uitgaanders niet geleid tot een verschuiving van offline naar online gokken.

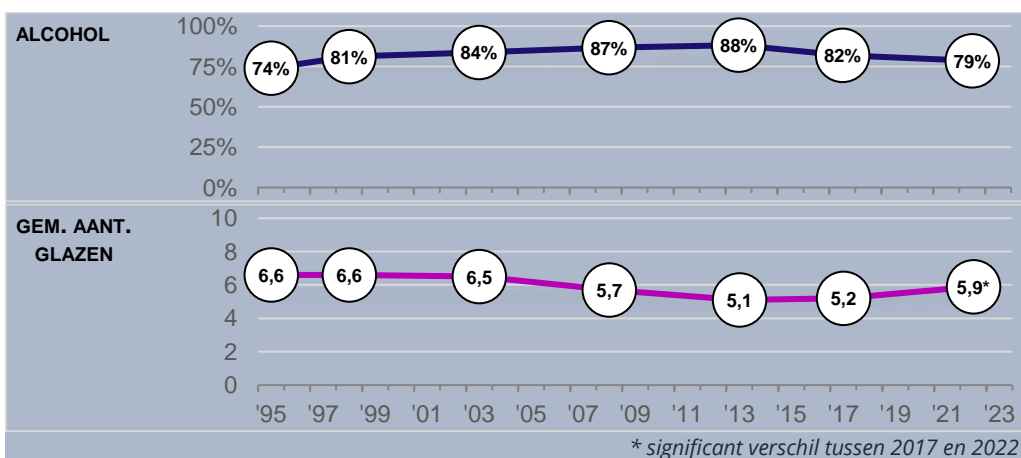

Figuur IV.55: Trends recent (laatste 12 maanden) betaald gokken

6.14 Middelengebruik tijdens het uitgaan

Alcohol

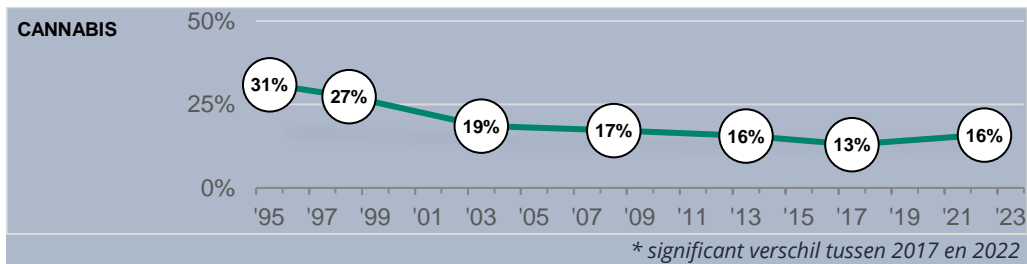
Het aandeel club- en festivalbezoekers dat *tijdens het uitgaan* alcohol dronk was en bleef de afgelopen vijftientig jaar onveranderd groot. De hoeveelheid alcohol die tijdens het uitgaan werd geconsumeerd daalde in de loop der tijd wel, van gemiddeld 6½ naar 5 glazen. In 2022 is dit echter weer toegenomen naar gemiddeld 6 glazen.

Figuur IV.56: Trends alcohol tijdens het uitgaan 1995-2022

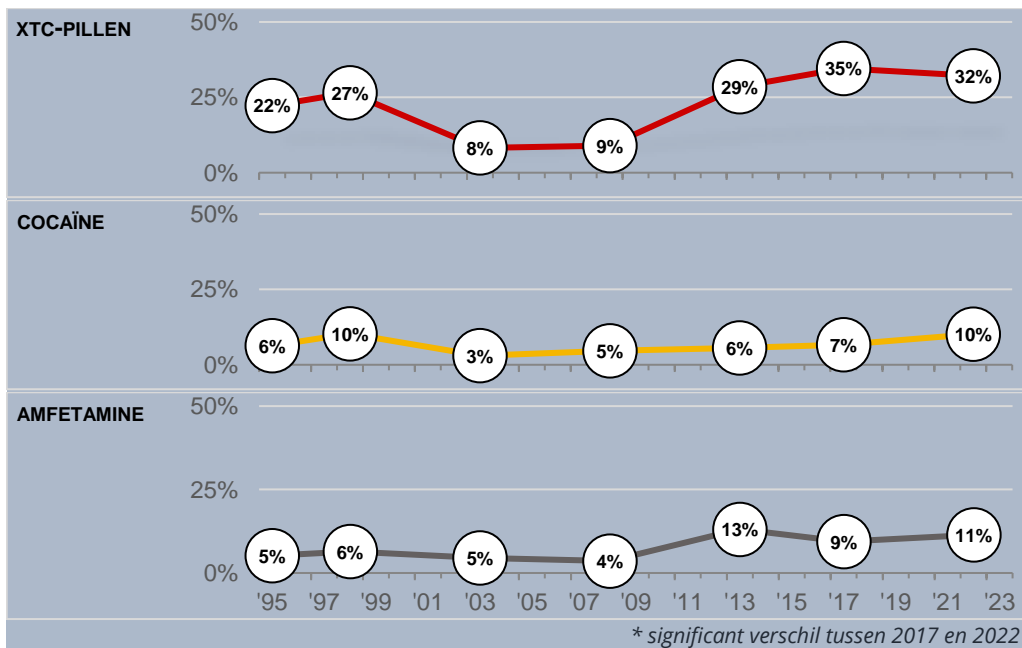
Drugs

Eind jaren negentig gebruikte meer dan een kwart van de onderzochte uitgaanders **cannabis** tijdens het uitgaan, maar de laatste twee decennia is het roken van een joint tijdens een clubavond of op een festival veel minder gebruikelijk.

Figuur IV.57: Trends cannabis tijdens het uitgaan 1995-2022

Trends in het gebruik van **xTC-pillen** en **amfetamine** tijdens het uitgaan volgen een vergelijkbaar patroon als die we eerder zagen bij recent gebruik (6.5 XTC-PILLEN en 6.7 Amfetamine, pag. 140/141), met een dip na de eeuwwisseling gevolgd door een heropleving en stabiele cijfers in de laatste tien jaar. Bij **cocaïne** lijkt er eerder sprake van een zeer lichte, maar gestage toename in de afgelopen twintig jaar (hoewel het gebruik ver beneden dat van xTC blijft).

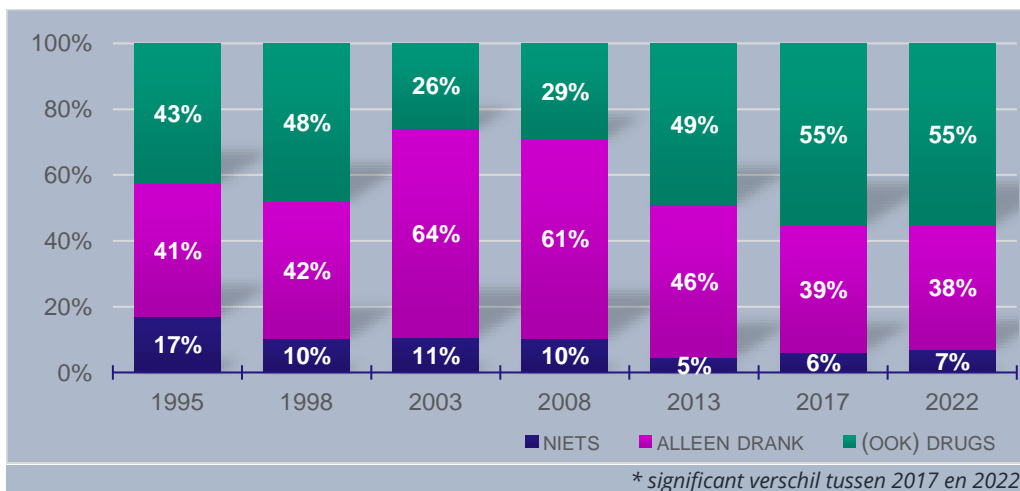
Figuur IV.58: Trends xTC-pillen, cocaïne en amfetamine tijdens het uitgaan 1995-2022

De enige andere drug die in de voorgaande editie van de Antenne survey onder club- en festivalbezoekers werd gemeten betrof **lachgas**. In 2013 werd dit tijdens het uitgaan door

12% van de clubbers en festivalgangers gebruikt; in 2017 was dit nog maar 5%; en in 2022 is dat verder gedaald tot slechts 1%.¹⁴⁴

Alcohol en/of drugs

Gecombineerde informatie over het gebruik van alcohol en drugs tijdens het uitgaan visualiseert de tijdelijke 'nieuwe nuchterheid' (qua drugs) in het uitgaansleven aan het begin van deze eeuw.¹⁴⁵ De afgelopen tien jaar zijn vergelijkbaar met eind jaren negentig: ongeveer de helft van de club- en festivalbezoekers gebruikt (ook) cannabis, stimulantia en/of andere drugs, terwijl de andere helft alleen alcohol drinkt of (soms) helemaal nuchter blijft tijdens het uitgaan.

Figuur IV.59: Trends drank en/of drugs tijdens uitgaan 1995-2022

7 Samenvatting

Tijdens 31 clubavonden (in 11 clubs) en op 10 zomerfestivals in Amsterdam hebben teams van veldwerkers bezoekers benaderd om mee te doen met een onderzoek naar uitgaan, drank en drugs. In totaal vulden **246** clubbers en festivalgangers een uitgebreide anonieme online vragenlijst in. De respondenten kunnen worden beschouwd als representatief voor het onderzochte uitgaanspubliek als het gaat om hun middelengebruik.

Clubbers wonen meestal in Amsterdam en studeren of hebben gestudeerd aan hbo of universiteit. De groep festivalgangers komt meestal van buiten de stad en bestaat naast studenten voor een groot deel uit werkenden met een opleiding op mbo-niveau. Maar er zijn ook overeenkomsten, want beide uitgaansgroepen bestaan voornamelijk uit twintigers

¹⁴⁴ Vanaf 2021 verbodt de gemeente Amsterdam de verkoop van lachgas op festivals (ANP, [Amsterdamse gemeenteraad stemt in met verbod op lachgas](#), Het Parool, 29 april 2021).

¹⁴⁵ Dit fenomeen wordt uitgebreid beschreven in: Nabben T (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*. Rozenberg Publishers.

met een Nederlandse achtergrond die regelmatig uitgaan. Daarbij gaat een deel van de clubbers ook naar festivals en vice versa.

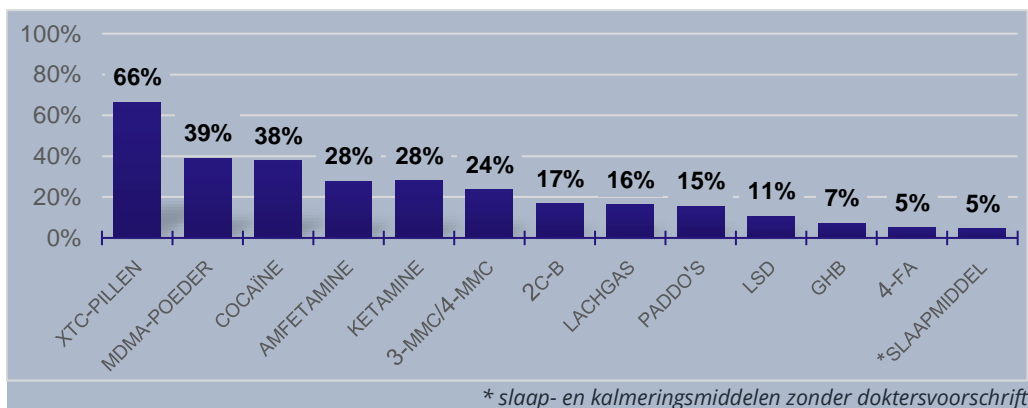
Drinken, roken en blowen

Bijna alle uitgaanders drinken alcohol (laatste 4 weken, 95%), de helft rookt sigaretten (49%) en ruim een derde gebruikt cannabis (36%). De meeste huidige drinkers reserveren alcohol voor het weekend (52%) en drinken wel wekelijks (68%) maar zelden elke dag (3%). Wanneer op een doordeweekse dag alcohol wordt gedronken, dan worden gemiddeld 4 glazen genuttigd; wanneer op een vrije dag (weekend-, vakantie- of feestdag) alcohol wordt gedronken, dan gemiddeld 6 glazen. De helft van de huidige drinkers is een zware drinker (48%) en 7% is een overmatige drinker.¹⁴⁶ Rookpatronen variëren sterk. En deel rookt alleen in het weekend of bij speciale gelegenheden, een ander deel rookt ook doordeweeks. En de een rookt minstens een pakje op een dag, de ander hooguit één sigaret. Dagelijkse rokers zijn in elk geval in de minderheid (35% van de huidige rokers). Eén op de drie uitgaanders (33%) rookte het laatste jaar vapes (e-sigaretten), maar vaak rookten zij ook gewone sigaretten. Bij het gebruik van hasj en wiet zien we een tweedeling tussen regelmatige blowers (elke dag of wekelijks en ook doordeweeks) en incidentele blowers (een paar keer per maand of jaar en alleen op vrije dagen).

Andere drugs

Twee derde van de onderzochte club- en festivalbezoekers gebruikte recent xtc-pillen (laatste 12 maanden, 66%). Andere middelen volgen op afstand (zie *Figuur IV.60* voor percentages). Middelen als heroïne, crack, methamfetamine en zware pijnstillers (bijv. Oxycodon, Fentanyl) worden niet of nauwelijks gebruikt. Voor zover er verschillen zijn naar gender, leeftijd en uitgaansgroep, dan scoren mannen, jongvolwassenen (18-24 jaar) en clubbezoekers wat hoger dan vrouwen, oudere uitgaanders en festivalgangers. Over het algemeen worden xtc-pillen incidenteel gebruikt: 87% van de recente gebruikers slikt hooguit een paar keer per jaar. Dat geldt ook voor amfetamine (79%) en cocaïne (68%), maar bij deze middelen zijn er ook kleine groepjes die meer frequent (maandelijks of wekelijks, maar niet elke dag) gebruiken.

¹⁴⁶ Zware drinker = één keer per week of vaker minimaal 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag.
Overmatige drinker = meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week.

Figuur IV.60: Middelengebruik laatste 12 maanden

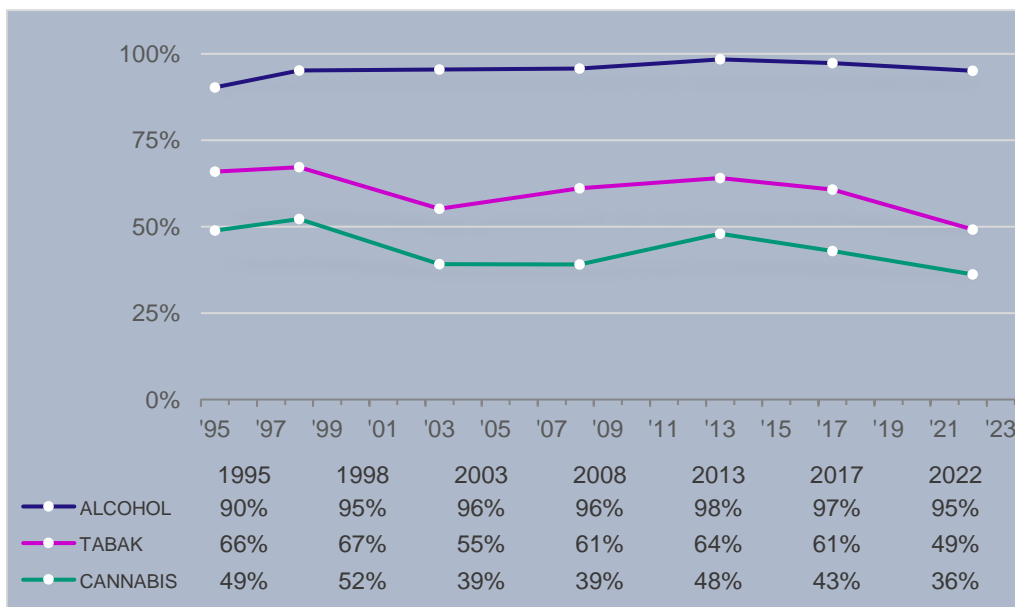
Middelengebruik in clubs en op festivals

Tijdens het uitgaan dronken acht van de tien club- en festivalbezoekers (79%) gemiddeld 6 glazen alcohol, slikte een derde xtc-pillen (32%), rookte een zesde een joint (16%), nam een tiende cocaïne (10%) of amfetamine (11%), en enkelen (ook) andere drugs.¹⁴⁷ Opvallend hierbij is dat op de festivals veel vaker xtc wordt gebruikt, terwijl in de clubs cocaïne en amfetamine hoger scoren. Alles bij elkaar gebruikte iets meer dan de helft één of meer drugs tijdens het feesten (55%), dronk 38% alleen alcohol, en bleef 7% nuchter (geen alcohol of drugs). Eén op de tien club- en festivalbezoekers (9%) heeft na het uitgaan onder invloed van drank en/of drugs een motorvoertuig (auto of scooter) bestuurd en 36% is onder invloed weggefietsd.

Trends 1995-2007

De Antenne survey van 2022 is inmiddels al de zevende editie sinds in 1995 voor het eerst bezoekers van het Amsterdamse nachtleven werden onderzocht. Het aandeel drinkers bleef gelijk, maar het aandeel rokers en blowers is in 2022 beduidend kleiner dan vijftientig jaar geleden (Figuur IV.61).

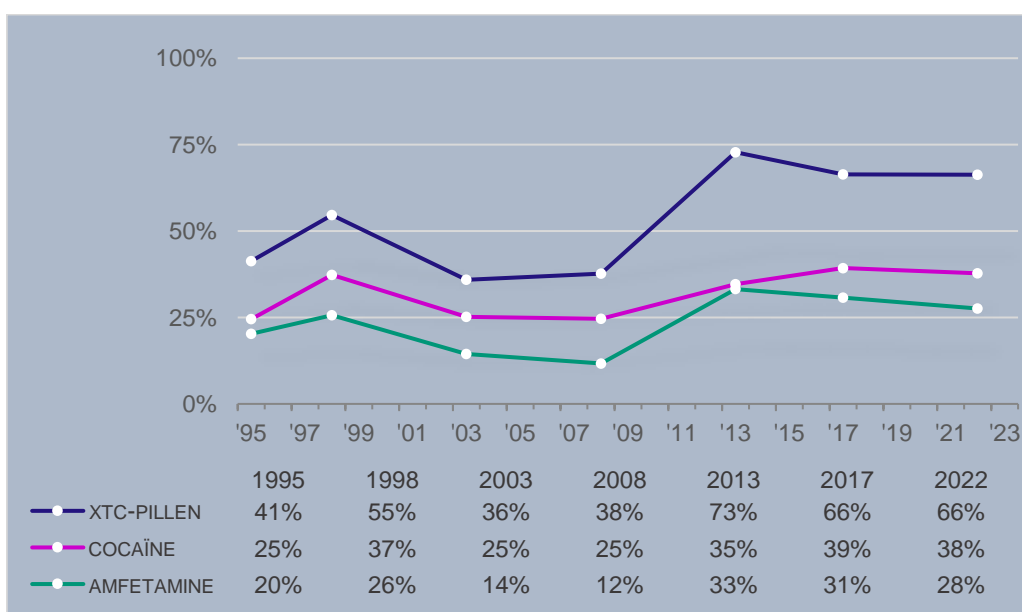
¹⁴⁷ Ketamine, GHB, MDMA-poeder, 3-MMC, 2C-B of andere middelen; alle minder dan 5%.

Figuur IV.61: Trends huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis 1995-2022

Opvallend is dat ten opzichte van de vorige survey van 2017 de frequentie van alcoholgebruik wat afnam (er waren in 2022 meer incidentele drinkers), maar de gemiddelde gebruikshoeveelheid juist wat steeg.

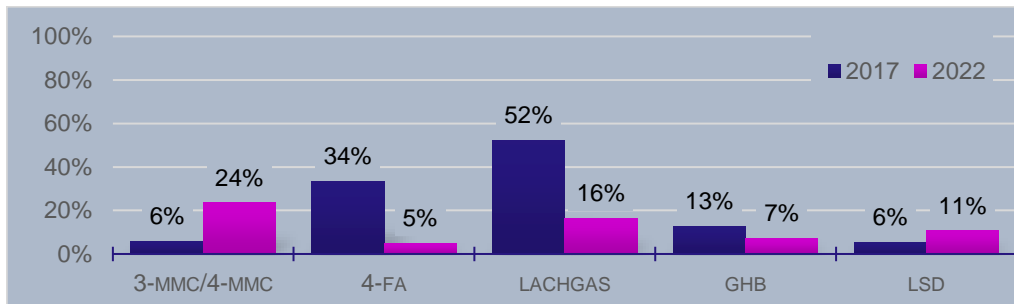
Recent (laatste 12 maanden) gebruik van xtc-pillen, cocaïne en amfetamine liet midden jaren nul een dip zien, nam daarna weer toe en stabiliseerde. Opvallend genoeg zijn de cijfers van de voorlaatste Antenne-survey van 2017 (pre-corona) vergelijkbaar met die van 2022 (post-corona) (Figuur IV.62). Dat geldt ook voor het gebruik van deze middelen tijdens het uitgaan in clubs en op festivals.

Figuur IV.62: Trends recent (laatste 12 maanden) gebruik van xtc-pillen, cocaïne en amfetamine 1995-2022

Niet voor alle drugs waren de gebruikscijfers gelijk aan die van vijf jaar geleden (*Figuur IV.63*). Een daling in het gebruik van het in de loop van 2017 verboden 4-FA ging parallel aan een stijging in het gebruik van diens opvolger 3-MMC.¹⁴⁸ Recent gebruik van lachgas kelderde (vooruitlopend op het verbod van 1 januari 2023) en ook het gebruik van GHB daalde. LSD werd daarentegen wat meer gebruikt.

Figuur IV.63: Significante verschillen in recent (laatste 12 maanden) middelengebruik 2017-2022

¹⁴⁸ In de vragenlijst zijn 3-MMC en 4-MMC (verboden sinds 2012) samengenomen omdat beide middelen vergelijkbare werking hebben en onder vergelijkbare namen ('poes' en 'miauw miauw') worden verkocht.

V MARKT

1	Panelstudie	153
1.1	Cannabismarkt	154
1.2	Dealers en diensten	156
1.3	Cocaïnemarkt	159
1.4	Ecstasymarkt	162
1.5	Amfetaminemarkt	163
1.6	Narcosemarkt	164
1.7	Nieuwe psychoactieve stoffen	166
1.8	Psychedelica en overige markten	167
2	Testservice	169
2.1	Aangeboden monsters	173
2.2	Ecstasy	174
2.3	Cocaïne	178
2.4	Amfetamine	181
2.5	2c-B	183
2.6	Ketamine	185
2.7	LSD	187
2.8	GHB	188
2.9	Overige monsters	190
3	Samenvatting	191

Antenne focust primair op gebruikers van genotmiddelen, maar verzamelt daarnaast ook informatie over de marktzijde van middelengebruik. In de **(1) panelstudie** in het uitgaansleven wordt de Amsterdamse drugsmarkt kwalitatief belicht. De clubbers en festivalgangers zijn in de **(2) survey** gevraagd naar het kopen van xtc-pillen, cocaïne en amfetamine. En testuitslagen van de **(3) testservice** geven een beeld van de zuiverheid en dosering van drugs. Alle drie de bronnen leveren informatie over de prijzen van drugs.

1 Panelstudie

Dankzij de panelleden hebben we ook enig zicht op de aanbodkant van de drugsmarkt. Uit de panelstudie komt naar voren dat de Amsterdamse drugsmarkt wat betreft uitgaanders in grote lijnen kan worden onderverdeeld in vier ‘branches’.¹⁴⁹ In volgorde van omvang:

- 1 **Cannabis:** hasj, wiet en bewerkte producten zoals ‘spacecake’.
- 2 **Stimulantia:** ecstasy, cocaïne en amfetamine(-achtigen).
- 3 **Narcosemiddelen:** GHB, ketamine en lachgas.
- 4 **Nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) of designer drugs.**

De cannabismarkt kent een duidelijke scheiding in aanbod: naast de gedoogde coffeeshops is er ook een (veel) kleinere illegale cannabismarkt, onder andere bestaande uit thuisverkopers, straathandelaren en bezorgdiensten. Deze indeling in branches suggereert een segmentering in het aanbod, althans bij de verkoop aan consumenten, maar in de afgelopen jaren zagen we vooral aan de hand van menulijsten van bezorgdiensten dat er in toenemende mate sprake is van een overlap van verschillende drugsmarkten.¹⁵⁰ Dit laat echter onverlet dat er ook nog steeds bezorgers en/of thuisdealers zijn die zich toegelegd hebben op één markt. Bijvoorbeeld koeriers die alleen handelen in lachgastanks of die zich louter (willen) beperken tot cocaïne. Maar de van oudsher gespecialiseerde cocaïnedealer wordt in toenemende mate overschaduwd door bezorgdiensten die naast vele andere middelen ook cocaïne aanbieden.

De meeste bezorgdiensten komen in actie wanneer er boven een minimumbedrag (€25 of €50) wordt besteld. De klant kiest van tevoren welke middelen en hoeveel hij/zij wil, geeft het adres door, de juiste deurbel en op welk tijdstip hij/zij de bestelling wil ontvangen. De

¹⁴⁹ Legale middelen (alcohol/tabak) en ‘straatdrugs’ (heroïne/crack) zijn buiten beschouwing gelaten. Naast de vier genoemde branches zijn er nog kleine markten, waaronder: **psychedelica:** (o.a. LSD, DMT, paddo’s, triptruffels, ayahuasca), **erectogenen** (o.a. poppers, Viagra(-achtigen), **exotische middelen** (o.a. cocablad, khat, opium, ibogaïne, peyote), en **slaap- en kalmeringsmiddelen**.

¹⁵⁰ Op het niveau van ‘detailhandel’; dit zegt niets over segmentering of juist gecombineerde handel in de hogere echelons.

laatste paar jaren zien we ook bezorgdiensten die op hun uitgebreide menulijst tevens heroïne, crack en methamfetamine aanbieden. Dit impliceert dat zij zowel recreatieve als gemarginaliseerde gebruikers in hun klantenkring hebben. Uit de verhalen van verkopers en inkopers worden de drugs op verschillende adressen in het gedifferentieerde middensegment ingekocht ten einde de consument zo goed mogelijk te kunnen bedienen. Van thuisdealer Tommy (152a) weten we dat hij bij verschillende aanbieders inkoop. Kamagra via marktplaats, GBL bij een ander en methamfetamine, ketamine, ecstasy en speed bij eenzelfde verkoper in het middensegment. En Stas (166a) vertelt dat een paar bevriende dealers overdag crack verkopen aan gemarginaliseerde thuisgebruikers en 's avonds vooral werkende dertigers en veertigers van snuifcocaïne voorzien. Er is ook nog een groep klanten die gaat bellen als de uitkering binnen is of bij een avondje Ajax in een Europees toernooi. "Een koerier krijgt al snel twintig telefoontjes op zo'n avond", weet Stas.

1.1 Cannabismarkt

Het aantal coffeeshops in Amsterdam is gedaald van 173 in 2016 naar 166 in 2020.¹⁵¹ Bijna dertig procent van alle Nederlandse coffeeshops zijn in de hoofdstad te vinden. Amsterdam telt één coffeeshop per ruim 5.000 inwoners, terwijl het landelijk gemiddelde één coffeeshop per ruim 30.000 inwoners is.¹⁵² Overigens zijn hier niet de binnen- en buitenlandse coffeeshoptoeristen in verdisconteerd die normaliter – de coronaperiode uitgezonderd – een substantieel deel vormen van het totale aantal bezoekers in de hoofdstad. Het aantal toeristen nam weer toe na corona en is in 2022 bijna weer terug op het oude niveau. Ook de coffeeshops zien weer een groeiend aantal bezoekers.

I-criterium voorlopig van de baan

In de afgelopen jaren zijn door de gebiedsgerichte aanpak 'Project 1012' en de handhaving van een afstandscriterium (d.w.z. niet in nabijheid van scholen) veel coffeeshops in het centrum verdwenen. De druk van coffeeshoptoeristen verplaatste zich naar het westelijk deel van de binnenstad (Haarlemmerbuurt), met als gevolg een groeiende straathandel (waterbedeffect).¹⁵³ De burgemeester hoopte met de invoering van het zogenoemde ingezetenen- of I-criterium (d.w.z. cannabisverkoop uitsluitend aan personen die in Nederland wonen) de komst van coffeeshoptoeristen naar Amsterdam (voor de coronapandemie geschat op 3 miljoen op jaarbasis) te ontmoedigen, teneinde het aantal coffeeshops te kunnen halveren en alleen te bestemmen voor lokale gebruikers en klanten

¹⁵¹ Snippe J, Mennes R & Bieleman B (2020) *De markt voor coffeeshops in de gemeente Amsterdam: 2020-2025*. Breuer & IntraVal.

¹⁵² Mennes R, Pieper R, Schoonbeek I & Bieleman B (2021) *Coffeeshops in Nederland 2020*. Breuer & IntraVal.

¹⁵³ Korf DJ, Liebrechts N & Nabben T (2016) *Waterbed, drukte en overlast*. Rozenberg Publishers.

in de metropoolregio.¹⁵⁴ Op grond van onderzoek door O&S concludeerde de gemeente dat de invoering van een I-criterium tot een forse afname van het aantal coffeeshoptoeristen zou leiden.¹⁵⁵ Echter, volgens onderzoek van I&O Research zou slechts 7% van de ondervraagden niet meer naar Amsterdam komen na invoering van het I-criterium.¹⁵⁶ En maar liefst 41% gaf aan hasj en wiet elders te zullen kopen als ze daarvoor niet in de coffeeshop terecht konden. Ter 'beteugeling van de urban jungle in de binnenstad' en het realiseren van een I-criterium, dacht de gemeente de verwachte straathandel evenwel te bestrijden met adequate handhaving.¹⁵⁷ Maar op 22 september 2022 stemde een ruime meerderheid in de raad tegen het I-criterium, bang voor meer straathandel door kwetsbare jongeren die als dealers hun kans schoon zien.¹⁵⁸ Dat een bestuurlijke maatregel directe gevolgen kan hebben op vraag en aanbod, bleek al eerder tijdens het begin van de coronacrisis toen de coffeeshops hun deuren moesten sluiten, met lange rijen coffeeshopklanten als gevolg en een illegale straatmarkt die hierop inspeelde met o.a. WhatsApp-reclames voor cannabis. Een paar dealvrienden van Stas (166a) vinden het jammer dat het I-criterium (voorlopig) van de baan is. Ze rekenden zich al rijk bij de gedachte dat een grote groep toeristen evengoed naar de hoofdstad zou blijven komen. In deze kringen wordt een blok hasj van één ons voor €300 verhandeld.

Bezorgmarkt

Naast de coffeeshops, zijn er bezorgdiensten die behalve andere middelen ook hasj en wiet aanbieden. De prijzen liggen (zeker bij afname van grotere hoeveelheden) onder die in de coffeeshops, waar je niet meer dan 5 gram mag kopen (zie *Figuur V.1*).¹⁵⁹ Naast hasj en wiet, worden flesjes THC-olie (15 ml €25) aangeboden. Nieuw is dat nu ook THC *gummy bears* voor €15 per stuk verkocht worden.

¹⁵⁴ Snippe J, Mennes R & Bieleman B (2020) *De markt voor coffeeshops in de gemeente Amsterdam: 2020-2025*. Breuer & IntraVal.

¹⁵⁵ Sleutjes B & Bosveld W (2019) *Coffeeshops, prostitutie en toerisme in het Singel/Wallengebied*. Gemeente Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek.

¹⁵⁶ Conradie M, Schuring C & Kanne P (2021) *Toerisme in de stad: Onderzoek naar bezoekredenen toeristen, ervaringen Amsterdammers en de rol van coffeeshopbezoek hierbij*. I&O Research.

¹⁵⁷ Tops P & Tromp J (2019) *De achterkant van Amsterdam*. Gemeente Amsterdam.

¹⁵⁸ Hielkema D, *Coffeeshopverbod voor toeristen komt er niet, maar Halsema waarschuwt: 'Het suddert'*, Het Parool, 29 september 2022.

¹⁵⁹ Nationale Drug Monitor (editie 2023) *Cannabis, 3.8.2 Samenstelling en prijs*. Trimbos-instituut/WODC.

	HOEEVEELHEID	PRIJS(RANGE)
HASJ		
blonde drysift	5 gram	€45
	10 gram	€70
	50 gram	€300
blonde weed hash	5 gram	€40
	10 gram	€60
	50 gram	€250
WIET		
banana kush	5 gram	€40
	10 gram	€70
liberty haze	1 gram	€12
	5 gram	€45
	10 gram	€75
timo exotic cali	3,5 gram	€50
	14 gram	€180

Figuur V.1: Prijzen cannabis¹⁶⁰

1.2 Dealers en diensten

De bezorgdiensten kennen een groot personeelsverloop, met een keur aan jonge bezorgers (vaak twintigers). In het mobiele telefoontijdperk is de thuisdealmarkt flink gekrompen. Ook worden er aanzienlijk minder drugs in o.a. clubs verkocht. In Antenne Amsterdam hebben we gezien dat de drugsmarkt door alle nieuwe communicatiekanalen sinds het begin van deze eeuw langzaam is veranderd in een bezorgmarkt die voortgedreven wordt door e-marketing en diensten via sociale media (o.a. Telegram, WhatsApp, Signal). Een groeiend deel van de consumenten is overgestapt naar Signal. Een nieuwe manier van drugsverkoop vond de laatste jaren onder andere plaats in de binnenstad, waar in het publieke domein posters hingen die adverteerden met ecstasy, LSD en NPS. Geïnteresseerden konden ter plekke een QR-code scannen, waarna tegen betaling de drugs op een plek werden bezorgd die kon worden gevonden via de bijgeleverde coördinaten. Nog even afgezien van de brutaliteit van deze illegale marketing, zien panelleden het nut niet in van deze campagne. Waarom zo omslachtig doen als je drugs ook gewoon via sociale media kunt kopen en aan huis laten bezorgen? Thor (183a), die al vier jaar met enige regelmaat een prijslijst krijgt toegestuurd, zegt geen behoefte te voelen om drugs langs deze weg in te kopen. En hij is niet de enige. Sommigen opperen de mogelijkheid dat de straatcampagne vooral bedoeld lijkt voor toeristen die op deze wijze hun drugs kunnen kopen.

De weekendkriebels zijn na de coronaperiode bij velen weer terug, evenals de trek in drugs. De menulijsten die onze panelleden via sociale media krijgen doorgespeeld, laten een ruime keus zien. Sommigen kunnen putten uit ten minste vier verschillende aanbieders. De meesten zijn tevreden over hun bezorgers, vaak twintigers die iets bij willen

¹⁶⁰ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

klussen. Er zitten solisten tussen, maar ook aanbieders met verschillende bezorgers in dienst. Klanten van bezorgdiensten zijn gewend dat de meeste bezorgers binnen een uur aanbellen. De levertijd hangt af van het tijdstip en waar de bezorger zich op dat moment bevindt. Sommigen bestieren een groot verzorgingsgebied. Hoewel er ook diensten zijn die niet buiten de ring bezorgen en ook niet 24/7. Daarnaast zitten in veel panelgroepen vrienden of bekenden die vaak zonder winsttoegmerk als een *social dealer* drugs (o.a. GHB, ketamine, cocaïne, ecstasy, 3-MMC) regelen.

In de Antenne Amsterdam 2021 vertelden we over de wereld van bezorgdiensten die de afgelopen jaren een forse groei doormaakte. Er kwamen niet alleen meer diensten bij, ook de menulijsten werden langer en het assortiment uitgebreider: van klassieke illegale drugs naar medicijnen en cannabis, en op sommige nu ook middelen als crack, methamfetamine en methadon. Als bewijs stuurt Floyd (180a) een WhatsAppmenu met daarop ook crystal meth en heroïne. Verschillende panelleden vinden het twijfelachtig dat bezorgdiensten dergelijke middelen op dezelfde lijst hebben staan als ecstasy, amfetamine, cocaine, etc. Terwijl gebruikers een onderscheid maken tussen 'partymiddelen' en 'straatdrugs'.

De voortvarendheid waarmee bezorgdiensten hun uppers, downers en dreamers aanprijzen is voor veel panelleden is al geruime tijd *business as usual*. "Je weet tenminste wat voor kwaliteit je hebt," vindt York (183a). Van tijd tot tijd ontvangen consumenten een nieuw pushbericht van een menulijst. Na betaling van een minimumbedrag wordt de bestelling op een adres of in een hotel bezorgd. Sommige diensten leveren niet op straat, in de horeca of op drukke plekken in de binnenstad.

Maar niet overal worden drugs online of via WhatsApp besteld. In de vriendenkring van Koosje (175a) worden drugs op feestjes ter plekke gedeeld. En Stas (166) ziet een levendige straathandel in Noord bij minderjarigen die vapes verkopen (€10 per stuk) aan leeftijdsgenoten. Hij denkt er het zijne van omdat sommigen het als springplank zien naar het echte werk en nu kunnen schaven aan hun 'verkooppraatjes'.

Een portier I (153a) van een grote nachtclub beschrijft de wereld van een andere kant. Met enige regelmaat ziet hij dealers die in de club worden gepakt door oplettend personeel. Vaak zijn het jonge mannen, twintigers, met een migratieachtergrond. De meesten worden gepakt met ecstasypillen of pakjes cocaïne. Tommy (152a), die een poos cocaïne vanuit zijn huis verkocht, is daarmee gestopt omdat hij alleen maar moeilijke klanten overhield. "De ongeduldige of luie types appen liever een scooterbezorger. Daar kan ik niet mee concurreren. Als deze 's nachts niet meer bereikbaar zijn, komen ze aan mijn deur en klagen ze ook nog over de kwaliteit."

Stas (166a) geeft ons een inkijkje in de drugshandel. Een ‘middelman’ struint de markten af op zoek naar drugs om de voorraden van de bezorgdienst op peil te houden. De drugs worden door scooterkoeriers aan huis bezorgd. In coronatijd reden de chauffeurs vermomd in een thuisbezorguniform als dekmantel. De leefstijl van deze jonge koeriers is een *showing off* van populaire merkkleding. In deze kringen telt hoe je eruitziet. Het zegt iets over je succes, hoewel niet iedereen daar mee wil pronken. De koeriers die Stas kent, huren voor een feest in het weekend liever een appartement. "Ze zitten liever daar, dan champagne drinken aan een VIP-tafel in een luxe club."

Dealers onder elkaar

"Ze focussen zich niet op één drug, alleen maar cocaïne of zo. Er zijn ook klantjes voor andere drugs. Het gaat ze om het geld. Maar soms onder vrienden gezegd, gunnen ze elkaar ook wel eens klantjes of tippen ze elkaar wie in ecstasy of andere drugs handelt. In dit milieu is het ons-kent-ons. Als het om coke gaat word je minder gematst. Er is overal wel een koper voor. Die jongens slaan dus in wat in ze kunnen krijgen. Eerst was cocaïne de hele happening; nu is het alles. Een paar halen hun spullen uit een voorraadschuur in de provincie. De hippe studentenscene doen ze ook. Daar is het meer coke, pep en 3-MMC. De jongens die cocaïne verkopen doen soms mee als ze 's ochtends om 05.00 uur bij een klantje komen waar nog volop wordt gefeest. Maar ze komen ook bij gebruikers over de vloer waar ARMOEDE op het behang staat gedrukt. Het zijn beelden die ze niet snel vergeten. Het is ook een waarschuwing dat ze van dat spul af moeten blijven. Het meeste verdienen ze met het verkopen van cocaïne. Als je iets zoekt, dan heeft een ander het vaak wel. Ze kopen ook bij elkaar. Ik laat je iets zien op Telegram. Het is niet te geloven wat daar over de toonbank vliegt. In zo'n groep zitten een paar duizend leden die ook inkooprijzen vergelijken en filmpjes delen van blokken coke. Sommigen zien coke als een statussymbool. Ze rijden hun rondjes, zijn aan het chillen, en verdienen goudgeld. Je hebt jochies die dealen en een klapper denken te slaan en daar heel stoer over gaan doen door op Snapchat te gaan pronken met geld dat ze in hun woning hebben liggen. Dan hoor je dat diezelfde avond de deur wordt ingetrapt. Niet door de politie, maar door gasten die azen op iemand die een 'tegel' [blok cocaïne] laat zien. De kans dat ze elkaar rippen is groter dan een inval van de politie. Het gaat als een lopend vuurtje hier in de buurt wie wat doet. Als iemand een wijkje heeft met coke en er komt opeens iemand anders op zijn terrein, dan heb je een probleem. De kunst is om met bescherming van wat vriendjes een eigen klantenkring op te bouwen. Maar niet te groot want dan krijg je boze ogen. Andersom duld je niet dat gasten uit een ander stadsdeel in je eigen wijk klanten willen afsnoepen."

1.3 Cocainemarkt

	HOEEVELHEID	PRIJS(RANGE)
SNUIFCOCAÏNE		
bronland onbekend	0,50 gram	€30-35
	0,85 gram	€50
	5 x 0,85 gram	€225
	10 x 0,85 gram	€425
Colombia	1 gram	€70
	5 gram	€325
	10 gram	€625
Bolivia/Peru	1 gram	€80
	5 gram	€375
	10 gram	€725
CRACK		
	0,7 gram	€50
	1,4 gram	€100

Figuur V.2: Prijzen cocaïne¹⁶¹

Volgens een rapport uit 2019 is Nederland een logistiek knooppunt voor de Europese cocaïnehandel, en zouden drugscriminelen met ondermijning (o.a. huizen, diensten, financiën, etc.) een groeiende invloed hebben op het openbare leven en kwetsbare jongeren het criminele milieu in trekken.¹⁶² Politiechefs lieten zich in het verleden al kritisch uit over de rol van kopers van cocaïne en synthetica bij de instandhouding van het criminele drugsmilieu.¹⁶³ Maar burgemeester Halsema liet onlangs weten dat ze cocaïne het liefst gelegaliseerd zag, maar dat hier door de internationale verdragen niet aan getornd kon worden.¹⁶⁴ Sommige panelleden zouden drugs ook liever gelegaliseerd zien.

“Drugs moeten gelegaliseerd worden. Die discussie wordt te veel naar de achtergrond gepusht. De war on drugs heeft niet gewerkt toch? Het stigmatiseert mensen alleen maar. Het is aan de mens om het zelf te bepalen. Want het blijft een duistere wereld zolang je alleen op illegale wijze je drugs kunt kopen.” (York, 183a)

Voor Stas (166a) hoeft het niet zo nodig, want Amsterdam is al een ‘coke-stad’. Het voelt al alsof het gelegaliseerd is.

De door de douane gerapporteerde cijfers over inbeslagnames van geïmporteerde drugs lieten meer dan een verviervoudiging van de cocaïnevangsten zien van bijna 16 ton in 2016 naar bijna 72 ton in 2021.¹⁶⁵ In 2022 werd 51 ton cocaïne onderschept; aanmerkelijk

¹⁶¹ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹⁶² Tops P & Tromp J (2019) *De achterkant van Amsterdam*. Gemeente Amsterdam.

¹⁶³ *Korpschef Akerboom wil af van idee dat drugs erbij horen*, NOS.nl, 10 april 2018.

¹⁶⁴ *Halsema over cocaïne: 'War on drugs werkt niet'*, NOS.nl, 7 oktober 2022.

¹⁶⁵ Nationale Drug Monitor (editie 2023) *Illegale handel, bezit en productie, 16.3 Inbeslagname en ontmanteling*. Trimbo-instituut/WODC.

minder dan het jaar ervoor. De laatste jaren heeft de opsporingseenheid met het hacken van cryptotelefoons beter zicht gekregen op het internationale karakter van de drugsproductie in mobiele drugslabs.¹⁶⁶ Volgens Europol zijn de meerderheid van de criminele groepen in de EU losse netwerken die zich formeren rond een kerngroep. Circa 40% heeft meer een hiërarchische structuur.¹⁶⁷ Ook Amsterdamse politiemedewerkers zien de aard van de georganiseerde criminaliteit veranderen van 'strakke top-down organisaties', naar meer 'fluïde netwerken' die lastig grijpbaar zijn voor opsporingsinstanties.¹⁶⁸ Er wordt binnen criminele netwerken gewerkt in wisselende formaties en uitvoerende taken worden uitbesteed aan veelal jonge jongens en meiden die daarmee (goed) geld kunnen verdienen en stijgen op de criminele ladder. De Amsterdamse politie is bezorgd om verplaatsing van criminaliteit van de Rotterdamse naar de Amsterdamse haven als 'uitwijkhaven' voor criminelen. Er wordt gesproken over een 'extreme stijging' van het aantal uithalers (personen die gesmokkelde drugs uit zeecontainers halen) dat werd aangehouden in 2021.¹⁶⁹

Daling kiloprijs

De kiloprijs van cocaïne daalde van gemiddeld €35.000 in 2014 naar €25.000 in 2017, waarna het ging stijgen naar €28.000 in 2018 en verder omhoog naar €35.000-37.000 per kilo in 2020.¹⁷⁰ De groei stabiliseerde in 2021 (€34.000-35.000 per kilo) en zakt in 2022 naar €32.000.¹⁷¹ De dynamiek achter de cocaïnehandel en onderlinge prijsafspraken tussen inkopers van smokkelpartijen zijn mede door de EncroChat-actie van de politie beter in beeld gekomen.¹⁷² De EncroChat-actie verstoorde tijdelijk de cocaïnehandel.¹⁷³ Vanaf 2021

¹⁶⁶ [In 2022 flink meer drugslabs ontmanteld](#), Politie.nl, 25 april 2023.

¹⁶⁷ Europol (2021) [European Union serious and organised crime threat assessment](#), Publications Office of the European Union.

¹⁶⁸ Politie Eenheid Amsterdam (2021) [Trendbeeld 2021: Politiewerk in coronatijd](#). Dienst Regionale Informatie Organisatie: Team Analyse & Onderzoek.

¹⁶⁹ Politie Eenheid Amsterdam (2021) [Trendbeeld 2022: Politiewerk in onrustige tijden](#). Dienst Regionale Informatie Organisatie: Team Analyse & Onderzoek.

¹⁷⁰ Deze informatie komt van een extern deskundige (geen panellid) die goed op de hoogte is van de Nederlandse cocaïnemarkt (middensegment). De kiloprijzen van Peruaanse en Boliviaanse cocaïne liggen doorgaans een paar duizend euro per kilo hoger.

¹⁷¹ Aldus twee van onze informanten (met connecties in het middensegment).

¹⁷² Van de Pol W, [Het succes van de cocaïnebusiness](#), Follow the money, 8 juni 2021.

¹⁷³ De Frans-Nederlandse opsporingsdiensten maakten in 2020 wereldkundig dat zij de bij misdaadgroepen versleutelde berichtendienst EncroChat met succes gekraakt hadden. De ontmanteling van EncroChat leverde 100 miljoen berichten op en een 'kolossale hoeveelheid aan versleutelde data'. De chats geven een unieke inzicht (o.a. prijzen, transporten en geplande aanslagen) in de wereld van de drugscriminaliteit en kunnen relevant zijn in lopende strafrechtelijke onderzoeken, zegt Justitie.

komt er volgens een informant in het middensegment weer meer aanbod. Dit beeld zien we ook in 2022.

De testservice is weer open en de zuiverheid van cocaïne blijft hoog (zie 3.3.1 *Testresultaten cocaïnepoeders*, pag. 179). Op retailniveau horen we nagenoeg geen verhalen over schaarste. Volgens panelleden zijn de prijzen van de bezorgdiensten op hetzelfde niveau gebleven. Cocaïne wordt in poedervorm en brokjes (puur) aangeboden. Soms wordt er specifiek bij vermeld dat het om Boliviaanse, Peruviaanse of Colombiaanse cocaïne gaat. Consumenten kunnen kiezen uit pakjes van €50, €60, €70 en soms €80.¹⁷⁴ Gebruikers hebben meerdere nummers van bezorgdiensten die actief zijn op verschillende tijdstippen. De verschillen in gewicht (per pakje), zuiverheid (puur of versneden) of bronland verklaren mede het verschil in prijs. Een gram cocaïne is vaak geen volle gram; sommige diensten zijn daar op hun menu's eerlijk over. Nuri (118a) begrijpt niet dat snuivers in haar omgeving stevast klagen dat cocaïne zo duur is. "Nee, dan ballonnen. Daar betaal ik makkelijk 50 soms 100 euro op een avond voor, terwijl ik aan een paar snuifjes coke genoeg heb."

De marketing van cocaïne

Sinds de invloed van koeriersnetwerken is toegenomen met de opmars van menu's en reclameboodschappen via o.a. WhatsApp, Instagram en Telegram, wordt ook de marketing van cocaïne naar een hoger niveau getild. Er wordt in de menulijsten vaker onderscheid gemaakt tussen de zuiverheid van snuifcocaïne uit verschillende bronlanden. De zuiverheid staat er soms bij in percentages (bijvoorbeeld 80%). Een andere keer wordt er een subjectief onderscheid gemaakt: "*Extreem Sterk Snuf (0.5 gram €30)*", "*Zuivere Snuf (0.5 gram €25)*", "*Base Rocks Crack (0.7 gram 50)*". Bij aankoop van een groter aantal pakjes wordt korting gegeven. Qua lay-out doen sommige menulijsten denken aan thuisbezorgmenu's van erkende bedrijven. Boliviaanse en Peruaanse staan in sommige snuifkringen hoger aangeschreven dan de qua smaak 'rauwere' Colombiaanse, die ook goedkoper is. De vraag is echter of de genoemde zuiverheden wel kloppen en de cocaïne daadwerkelijk uit het vermeende bronland komt als wordt beweerd. Volgens insiders komt verreweg de meeste gesmokkelde cocaïne uit Colombia. Bob (147a), ten slotte, ergert zich soms aan de snobs die elkaar betwisten over de puurheid en land van herkomst. Die cocaïnediscussies komen hem soms de neus uit.

¹⁷⁴ Gezien de gemiddelde prijs van €56 die de club- en festivalbezoekers uit de survey (zie 2.2 *Cocaïne - Prijs*, pag. 171) en de aanlevers bij de testservices (zie 3.3 *Cocaïne - Prijs*, pag. 181) rapporteren, worden de duurdere varianten minder vaak verkocht.

1.4 Ecstasymarkt

	HOEEVEELHEID	PRIJS(RANGE)
XTC-pillen		
140 mg	1 pil	€5
	12 pillen	€50
	20 pillen	€80
	50 pillen	€125
250 mg	1 pil	€10
	10 pillen	€80
	20 pillen	€130
	50 pillen	€275
MDMA-poeder/kristallen ¹⁷⁵		
	1 gram	€25
	3 gram	€60
	5 gram	€90
	10 gram	€160

Figuur V.3: Prijzen ecstasy¹⁷⁶

Ecstasyprijzen stabiel

Na een vrije val tijdens de coronapandemie, nam de animo voor ecstasy met de opening van het uitgaansleven in 2021 weer toe, maar haalde nog niet het niveau van de uitbundige jaren daarvoor. “Geen feesten, geen dealers”, meldde portier I (153a). Nu alles weer in de feestmodus staat, worden er ook weer dealers in de kraag gevat met pillen en poeders. De tijdelijke prijsdaling in 2021 stabiliseerde in 2022. Op de menulijsten van bezorgdiensten worden geen bulkpartijen (1.000 pillen voor €500) meer aangeboden. Bezorgdiensten komen niet voor één enkele pil, maar wie minimaal vijf pillen afneemt krijgt korting. Mooi geslagen ‘beukertjes’ (pillen) met een strak logo blijven volgens Stas (166a) altijd in trek. Het nachtleven bruist weer als vanouds, maar volgens een paar insiders die zich bewegen in de buurt van grootinkopers en pillendraaiers, is de ecstasymarkt anders dan voorheen. Sommigen zijn gestopt of overgestapt op andere drugs. Sommige beveiligers vinden tijdens het fouilleren meer cocaïnepakjes dan pillen. Kofi (132a), daarentegen, merkt dat ecstasy in zijn scene van afro house juist door lijkt te breken in de zomer van 2022. Ed (126a) hoopt dat de ecstasymarkt minder grote uitschieters heeft van supersterke pillen. Afgezien nog van de vraag of iedereen dat wil. Zijn wens lijkt uit te komen, want de gemiddelde sterkte daalt (zie 3.2.1 *Testresultaten XTC-PILLEN*, pag. 175). En Stas (166a) weet te melden dat de kiloprijs van MDMA-kristallen weer omhoog kruipt naar €3.300.

¹⁷⁵ Witte MDMA-kristallen heten ‘champagne’ en donkerkleurige MDMA wordt als ‘cola’ aangeduid.

¹⁷⁶ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

1.5 Amfetaminemarkt

	HOEEVEELHEID	PRIJS(RANGE)
AMFETAMINE		
	1 gram	€10
	10 gram	€80
	20 gram	€140
METHAMFETAMINE		
	0,60 gram	€50
	1,10 gram	€80
	2,20 gram	€150
	5 gram	€300
	10 gram	€500
RITALIN		
	1 pil	€5
	1 strip van 10 pillen (10 mg)	€50
	1 box van 30 pillen (10 mg)	€125
DEXAMFETAMINE		
	30 pillen (2,5 mg)	€50
	30 pillen (5 mg)	€75

Figuur V.4: Prijzen amfetamine¹⁷⁷

Amfetamine wordt ook door bezorgdiensten geleverd. Toch zijn er ook adressen (ook buiten Amsterdam) waar gekocht kan worden bij een pepdealer. De prijzen liggen al jarenlang tussen €5 en €15 per gram. Amfetamine in natte vorm is goedkoper omdat na indrogen circa 40% van het gewicht verloren gaat. Van 10 gram nat blijft ongeveer 6 gram poeder over. Sommigen lossen hun natte speed op in een drankje, terwijl anderen het drogen of bij haast even kort in de magnetron leggen. Een stapje verder is om de amfetamine extra te wassen met aceton, die de cafeïne waarmee het vaak versneden is eruit zou halen.

De markt van **methamfetamine** kwam in het nieuws toen de politie in 2019 o.a. in Rotterdam een groot productielab aantrof.¹⁷⁸ In datzelfde jaar werden 9 locaties verspreid over Nederland ontmanteld. Dit aantal steeg naar 32 in 2020, maar is in 2022 teruggezak naar 15.¹⁷⁹ Deze aantallen lopen niet parallel met de binnenlandse vraag, waar het middel alleen in kleine gebruikersniches rondgaat. De methamfetamineproductie lijkt vooral bedoeld voor de exportmarkt. Tot 2019 koste een gram methamfetamine nog €100-€150, maar tegenwoordig wordt circa €80 per gram betaald. De inkoopprijs voor verkopers bedraagt €30-40 per gram.

¹⁷⁷ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹⁷⁸ *Enorme hoeveelheid methamfetamine aangetroffen in bedrijfspand Rotterdam*, Politie.nl, 26 juni 2019.

¹⁷⁹ Politie (2021) *ERISSP Landelijk overzicht Synthetische Drugs 2020*. Cluster Synthetische Drugs Intel & Expertise | Politie (2023) *Nationaal overzicht drugslocaties 2022*. Intel & Expertise Drugs Landelijke Eenheid.

Bezorgdiensten verkopen ook geneesmiddelen die tot de brede amfetaminegroep behoren. *Study pills* **Ritalin** 1 pil (á 10 mg) voor €5, of **Dexamfetamine** 30 stuks (á 5 mg) voor €75.

1.6 Narcosemarkt

	HOEEVEELHEID	PRIJS(RANGE)
LACHGAS		
	1 ballon	€3-5
	2-kilotank	€60-70
	4-kilotank	€100- 120
GHB		
	200 ml	€35 (€60)*
	¼ liter	€40-45 (€70)*
	300	€50 (€80)*
	½ liter	€70-100 (€140)*
	1 liter	€125-150 (€200)*
KETAMINE ¹⁸⁰		
	1 gram	€25-35
	5 gram	€135
	10 gram	€240

Figuur V.5: Prijzen narcosemiddelen¹⁸¹

* Voorjaar 2022 werden tijdelijk hogere prijzen gemeld (zie pag. 165)

1.6.1 Lachgas

Dat lachgasgebruik kan leiden tot veel gezondheidsproblemen en zelfs verslaving, is inmiddels bekend.¹⁸² Minder bekend is dat de handel in lachgas ook kan leiden tot delinquent gedrag (o.a. geweldsmisdrijven, vermogensdelicten) en een criminele levensstijl kan aanmoedigen, zoals reclasseringswerkers binnen hun trajecten zien.¹⁸³ In Antenne Amsterdam 2021 schreven we dat ook lachgaskoeriers meermaals door (gewapende) overvallers van hun geld en tanks werden beroofd. Het lachgasverbod is per 1 januari 2023 van kracht.¹⁸⁴ Het doel van het verbod is om recreatief gebruik terug te dringen en het aanbod te beperken.¹⁸⁵ Dit houdt in dat de vrije verkoop van lachgas (in slagroompatronen en kilotanks) niet meer ongelimiteerd mag plaatsvinden. De verkoop van losse lachgasballonnen in het Amsterdamse uitgaansleven werd eerder al aan banden gelegd.¹⁸⁶ Vooral de tanks beleefden sinds 2017 een opmars op de lachgasmarkt. De lachgasmarkt

¹⁸⁰ Bij ketamine wordt soms een onderscheid gemaakt tussen 'staafjes/suiker' of 'naaldjes', met verschillende effecten volgens gebruikers.

¹⁸¹ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹⁸² Nabben T & Bahara K (2020) *Als de tank je beste vriend wordt*. Hogeschool van Amsterdam.

¹⁸³ Grimbergen V (2022) *Lachgastanks en (delict)patronen*. Masterscriptie Forensisch Sociale Professional HvA.

¹⁸⁴ *Per 1 januari 2023 verbod op lachgas*, Rijksoverheid.nl, 14 november 2022.

¹⁸⁵ Het professioneel gebruik van lachgas voor medische en technische doeleinden blijft wel toegestaan, net als het gebruik van lachgas als toevoeging aan voedingsmiddelen.

¹⁸⁶ In 2019 heeft een APV de verkoop van ballonnen op de horecapleinen (Leidse- en Rembrandtplein) verboden.

spitste zich vervolgens toe op de bezorgmarkt, waar koeriers de tanks thuis komen afleveren en daarvoor borg (€20-30) vragen. Over die borg wordt soms schamper gedaan, zegt Stas (166a). “Die gaan ze toch niet betalen! ‘Hé bro, je kent ons toch’, beginnen ze dan. Wij betalen nooit borg. Zijn toch geen sukkel. Het gaat op de pof. Zo doet iedereen dat hier.” Door het verbod zal de prijs voor een lachgastank stijgen, denkt Stas (166a), die betwijfelt of de vraag gaat afnemen. Nuri (118a) vermoedt dat er meer concurrentie ontstaat tussen handelaren. Alleen al in nieuw-West is een tiental verkopers actief.

1.6.2 GHB

De schrik zat er goed in toen gebruikers voorjaar 2022 flink meer voor GHB moesten betalen of het zelfs niet meer konden krijgen. Een stroom van verhalen komt op gang. Waar haal jij het? Ken jij nog iemand? Over de oorzaak van het tekort dacht menigeen dat de oorlog in de Oekraïne er iets mee te maken moest hebben. Maar er gingen ook geruchten dat Litouwen de wetgeving rondom GBL had aangepast, waardoor de aanvoer stokte. Met als gevolg een hogere inkoopprijs voor GBL, die verdisconteerd werd met een hogere GHB-prijs. Hoe dan ook; de prijzen verdubbelden. Voor een kwart liter moest €70-90 in plaats van €45 worden betaald. In sommige panelnetwerken zijn ‘thuiskokers’ actief. Maar GHB wordt ook rechtstreeks gekocht van ‘reguliere’ dealers die de bestelling thuis komen bezorgen. In sommige netwerken van gebruikers wordt er groter ingekocht met het festivalseizoen in aantocht. In het najaar van 2022 zijn de prijzen volgens panelleden weer enigszins terug naar normaal. Hoewel niet iedereen de kwaliteit zegt te hebben die hij daarvoor gewend was. Sarah (174a): “Het is lastig te krijgen. Wat je wel kunt kopen is slechte kwaliteit en te duur. Een vriend maakte het zelf, maar veel te slap.” De kwaliteit van GHB verschilt van ‘stroperig’ tot ‘dun’ en ook de geur en kleur zijn wisselend. Kenners ruiken en zien het vaak meteen als de GHB van inferieure kwaliteit. Het smaakt te zuur of te zout, of is niet goed uitgereageerd, waardoor er nog vlokken in drijven.

1.6.3 Ketamine

De ketaminemarkt (in poeder- en kristalvorm) is het laatste decennium fors gegroeid, sinds thuisdealers en bezorgdiensten ketamine standaard in hun menulijst hebben staan. Ze adverteren met ketamine als ‘suiker’, ‘naaldjes’ of ‘staafjes’ met prijzen van €25-35 per gram. Een thuisdealer koopt in voor €9 en verkoopt voor €25. Een paar panelleden merken op dat de kwaliteit op de ketaminemarkt onvoorspelbaarder is geworden.

1.7 Nieuwe psychoactieve stoffen

	HOEEVEELHEID	PRIJS(RANGE)
3-MMC		
	1 gram	€30-35
	3 gram	€75
	5 gram	€100
	10 gram	€200
4-FMA		
150 mg	1 pil	€10
2c-B		
16 mg	1 pil	€5
	12 pillen	€50
	20 pillen	€70
	50 pillen	€125

Figuur V.6: Prijzen nieuwe psychoactieve stoffen¹⁸⁷

Er wordt nog volop geadverteerd met nieuwe ‘designer drugs’, zoals gebruikers het vaak noemen. De invoering van een generiek verbod zou de verkoop van een brede groep NPS aan banden moeten leggen, in plaats van – zoals tot nu toe gebeurt – telkens individuele middelen te verbieden.¹⁸⁸ Vooralsnog blijven reeds verboden middelen als 2c-B, 3-MMC, 4-MMC en 4-FA (in beperkte mate) via de bezorgdiensten verkrijgbaar. Floyd (180a) ziet een andere ontwikkeling in zijn omgeving. Sinds het succes van 3-MMC zijn meer mensen bekend met het bestellen van drugs via websites, buiten hun bezorgdealers om. Met als gevolg een snellere verspreiding van het middel. Door het 3-MMC-verbod scrollt een deel op de website door naar 3-CMC. MJ (146a) toont zich verrast over de doortastende marketingstrategie van webwinkels, toen de club waar hij werkt een proefpakket kreeg opgestuurd met een nieuwe designer drug, plus info over de effecten en hoe je het middel kunt bestellen.

Anticiperend op het verbod van **3-MMC** van eind 2021, sloegen de meer gefortuneerde kopers op de valreep een voorraad in toen aanbieders met lagere prijzen begonnen te stunten. De zelfbenoemde kenners van de markt denken dat 3-MMC op termijn moeilijker te krijgen zal zijn, als illegale producenten tenminste niet in het gat springen na het verbod. De prijzen voor 3-MMC bij de bezorgdiensten liggen met €25-35 zo’n drie keer zo hoog als

¹⁸⁷ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend. Er wordt ook geadverteerd met onder andere 5-APB, 6-APB, 3-FMP, 4-FA, 5-MAPB, 1p-LSD, 4-HO-MET en 4-aco-DMT. De synthetische cannabinoïden krijgen weinig voet aan de grond op de Nederlandse markt.

¹⁸⁸ Steeds meer landen kiezen voor een zogeheten generieke wetgeving waarmee hele groepen NPS op voorhand verboden worden. Ook Nederland wil op deze manier de productie, handel en beschikbaarheid van NPS inperken en het signaal afgeven dat gebruik niet zonder risico's is. (Rijksoverheid, [Aanbiedingsbrief bij nota over wijziging van Opiumwet over toevoegen van derde lijst met doel het tegengaan van productie van en handel in nieuwe psychoactieve stoffen](#), rijksoverheid.nl, 16 maart 2023).

voor het verbod. Dit marktmechanisme zagen we eerder al na het verbod van **4-FA** en **4-MMC**. “Mensen willen er graag voor betalen, want ze zijn er verknocht aan geraakt”, zegt Tommy (152a). Maar is het ook altijd 3-MMC en geen 3-CMC of 4-MMC? Hierover is verwarring in het panel. Volgens Flip (171a) bieden thuisdealers nog steeds 3-MMC aan van vergelijkbare kwaliteit. Iemand uit zijn kring betaalt slechts €6 per gram bij afname van een ons. Ook volgens Dé (179a) loopt het na het verbod nog niet zo’n vaart. “Iedereen heeft nog steeds! En het is stukken goedkoper dan cocaïne.” En Joshua (176a) koestert zijn contact die een tientje voor een gram 3-MMC vraagt. Floyd (180a) is er echter niet meer zo zeker van. De kwaliteit bij webwinkels vóór het verbod was betrouwbaar, maar nu is er minder duidelijkheid over het middel. “Een deel zit gewoon 3-CMC te snuiven, of ze dat nou weten of niet.” De verwachting is dat 3-MMC op termijn schaarser en duurder wordt. Ook voor degenen die dan door hun voorraden heen zijn.

De markt van het al sinds 1997 verboden **2c-B** blijft stabiel. Een pil (15-18 mg) kost €5-6. Voor hoger gedoseerde 2c-B wordt iets meer betaald. 2c-B staat bijna standaard op de drugslijst van bezorgdiensten.

Benzo fury (**5-APB** of **6-APB**) tot slot, is geliefd bij de vrienden van Sarah (174a), maar erg moeilijk te krijgen en vergeleken met andere NPS qua prijs een stuk duurder. Volgens Ed (126a) is APB vooral populair bij ervaren gebruikers en niet bij mensen die iets willen wat op ecstasy lijkt.

1.8 Psychedelica

	HOEEVEELHEID	PRIJSRANGE
LSD		
200-210 µg	1 zegel	€10
	10 zegels	€80
	20 zegels	€140
	50 zegels	€250
	100 druppels (flesje)	€300
PADDO'S		
droog	1 portie (2,5 gram)	€40
golden teacher	3 porties	€100
	10 porties	€250
paddodruppels	150 druppels (flesje)	€120
DMT		
	0,5 gram	€60
	1 gram	€100

Figuur V.7: Prijzen psychedelica¹⁸⁹

¹⁸⁹ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

Smartwinkels (uitgezonderd toeristenwinkels) verkopen **truffelvarianten** van paddo's (o.a. Tampanensis, Atlantis, Mexicana en Galindoi).¹⁹⁰ Ook een paar bezorgdiensten verkopen gedroogde paddo's. Een betrekkelijk nieuw product is psilocybine dat in vloeibare vorm wordt aangeboden in een flesje (€60). De flesjes circuleren buiten het bereik van bezorgdiensten in het netwerk van psychonauten. Vanwege toenemende belangstelling is er sprake van een wachtlijst. Bob (147a) denkt dat de truffeldruppels een blijvertje zijn. "Het begon met truffelchocolaatjes en nu dan flesjes met truffeldruppels. Het is makkelijk uit te delen en de sfeer blijft heel gezellig." In de kring van Thor (183a) wordt pappoe (paddopoeder) of paddochoco (opgelost in chocola) geregeld door iemand met expertise die ook de makers kent.

LSD wordt verkocht als zegel of in vloeibare vorm (100 druppels voor €300). De prijzen bij de bezorgdiensten liggen doorgaans hoger dan bij de verkopers in het psychonautenmilieu. Volgens Ed (126a) groeit de belangstelling voor het (vooralsnog legale alternatief) 1p-LSD.

1.9 Overige markten

Poppers (€5-15 per flesje) zijn in verschillende sterktes verkrijgbaar via (web)winkels.

Viagra, Kamagra en **Cobra** worden in tabletvorm of als orale gel (in verschillende smaken) en tegenwoordig ook als bruistablet aangeboden in verschillende doseringen. Een strip (4 tabletten van elk 100 mg) kost ongeveer €20-25, 3 strips €50 en 5 strips €75. Op Marktplaats worden 100 tabletten voor €270 aangeboden.

Bezorgdiensten hebben hun arsenaal aan **benzodiazepinen** flink uitgebreid. Deze middelen vinden in enkele panelnetwerken gretig aftrek. De meeste diensten hebben verschillende soorten medicijnen op het menu staan (o.a. Clonazepam, Diazepam, Lorazepam, Oxazepam, Temazepam, Valium, Xanax en Zopiclon). Strips (10 pillen) gaan voor €40 van de hand en een box (30 pillen) voor het dubbele (€80). Een bezorgdienst verkoopt Xanax voor €5 per pil, Baclofen (spierverlapper, 25 mg €50) en Oxycodon (opioïde pijnstiller, 30 stuks á 5 mg voor €100). Ed (126a) ziet dat online shops na het verbod van een aantal *designer* benzo's (o.a. Etizolam) nu Bromazolam en Flunitrazolam aanbieden.¹⁹¹

¹⁹⁰ Het stadsdeel Centrum probeert door middel van controles op toe te zien dat souvenirwinkels en minisupermarkten geen truffels of andere hallucinerende producten verkopen.

¹⁹¹ Eind 2021 worden, samen met 3-MMC, Clonazolam, Diclazepam, Etizolam, Flualprazolam en Flubromazolam onder lijst II van de Opiumwet gebracht (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2021) [Besluit van 25 oktober 2021...](#), *Staatsblad 2021*, 504),

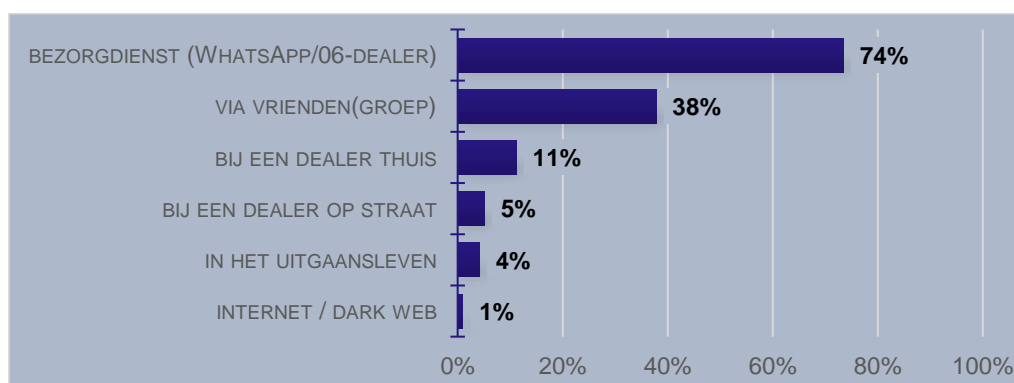
2 Survey clubs & festivals

In de survey is recente (laatste 12 maanden) gebruikers van xTC-pillen, cocaïne en amfetamine gevraagd of zij deze middelen ook recent zelf hadden gekocht. En zo ja, waar, hoeveel zij kochten en wat zij daarvoor betaalden. Informatie over prijzen van ecstasy en cocaïne wordt als sinds 2003 in Antenne café- en clubsurveys verzameld; amfetamine sinds 2013. De prijzen uit de verschillende surveys worden in grafieken achter elkaar gezet. Verschillen tussen 2022 en de voorgaande club- en festivalsurvey uit 2017 zijn getoetst. Gedetailleerde cijfers zijn te vinden in de tabellen in *C Bijlage markt* (pag. 260) in *VIII Bijlagen*.

2.1 XTC-pillen

Kopen

Van de recente gebruikers onder de onderzochte clubbers en festivalgangers heeft 60% de laatste 12 maanden zelf xTC-pillen gekocht. Van deze recente kopers deed driekwart dat bij een bezorgdienst (74%). Vier op de tien regelden xTC-pillen (ook) via de vriendengroep (38%). Dealers die vanuit huis, op straat of in het uitgaansleven handelen werden veel minder vaak genoemd en slechts een enkeling kocht xTC-pillen via internet. Er werden wat betreft aanschafbronnen geen significante verschillen met 2017 gevonden.

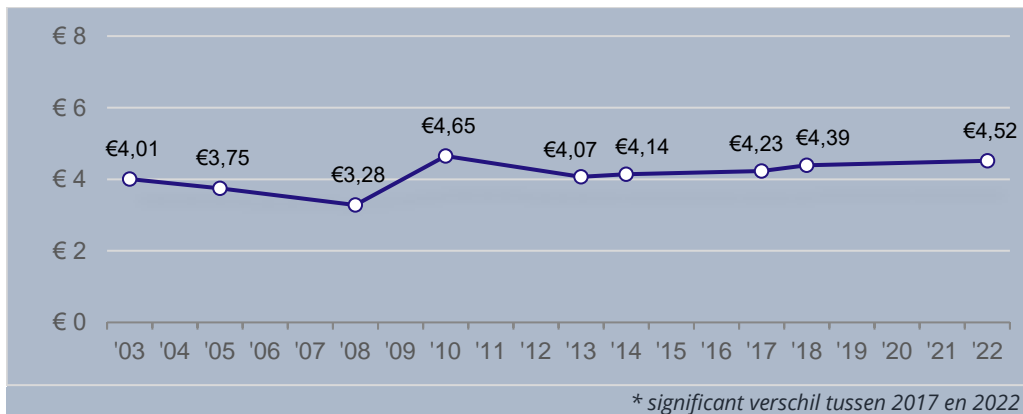
Figuur V.8: Kopen van xTC-pillen door recente kopers (laatste 12 maanden)

Prijs

Over het algemeen werden hooguit tien xTC-pillen gekocht, maar sommigen kochten groter in. De prijs per pil varieerde van €2 tot €15; gemiddeld werd in 2022 **€4,52** per pil betaald.

Vijftien jaar geleden lag de gemiddelde xTC-prijs onder de €4 per pil. In 2009 was sprake van een 'ecstasycrisis' omdat MDMA moeilijker verkrijgbaar was en dat was terug te zien in een tijdelijke prijsstijging tussen de Antenne surveys van 2008 en 2010. De laatste tien jaar is xTC geleidelijk aan wat duurder geworden, maar de prijsstijging is beperkt. Zeker als je bedenkt dat algemene consumentenprijzen in Nederland de afgelopen tien jaar meer dan

25% stegen.¹⁹² Ten opzichte van 2017 betaalden de clubbers en festivalgangers van 2022 ook niet significant meer voor hun xtc-pil.

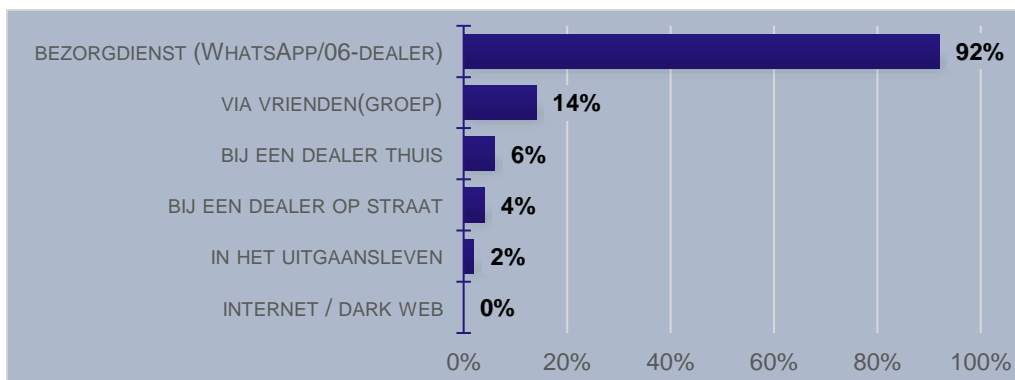

Figuur V.9: Trends prijs xtc per pil 2003-2022

2.2 Cocaïne

Kopen

Iets minder dan de helft van de recente cocaïnegebruikers kocht de laatste 12 maanden zelf cocaïne (46%). Dat gebeurde veruit het meest bij een bezorgdienst (92%). Vergeleken met xtc, werd cocaïne veel minder vaak via vrienden gekocht (14%). Andere soorten dealers werden niet vaak gebruikt en aanschaf via internet gebeurde helemaal niet. Aanschafbronnen verschillen niet van die in 2017.

Figuur V.10: Kopen van cocaïne door recente kopers (laatste 12 maanden)

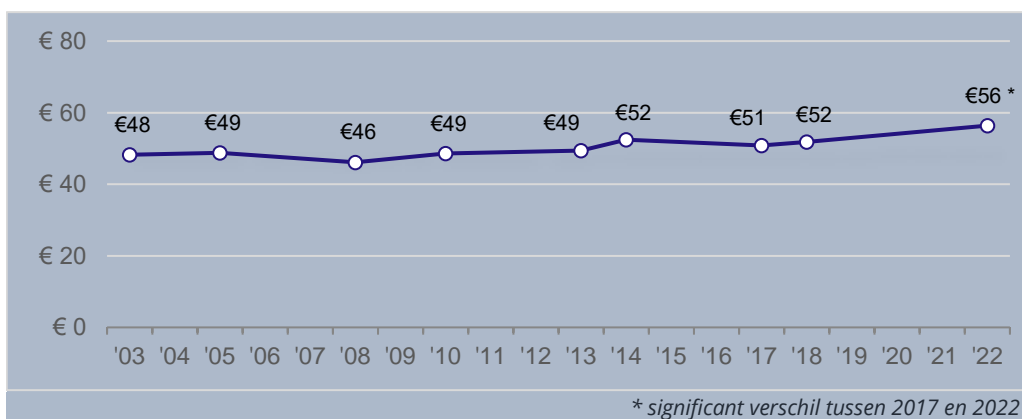
Prijs

De meeste recente cocaïnebuyers, kochten één gram en betaalden €50 of €60. De gemiddelde prijs was **€56,39** per gram.

Ten opzichte van vijf jaar geleden betaalden de recente kopers onder de club- en festivalbezoekers een hogere prijs voor hun cocaïne. De prijsstijging van circa 10% blijft echter onder het inflatieniveau voor consumentenprijzen.¹⁹³

¹⁹² Een bedrag van €10,- in 2012 komt overeen met €12,65 in 2022 (*Prijzen toen en nu*, cbs.nl).

¹⁹³ Tussen 2017 en 2022 bedroeg de inflatie ruim 19% (*Prijzen toen en nu*, cbs.nl).

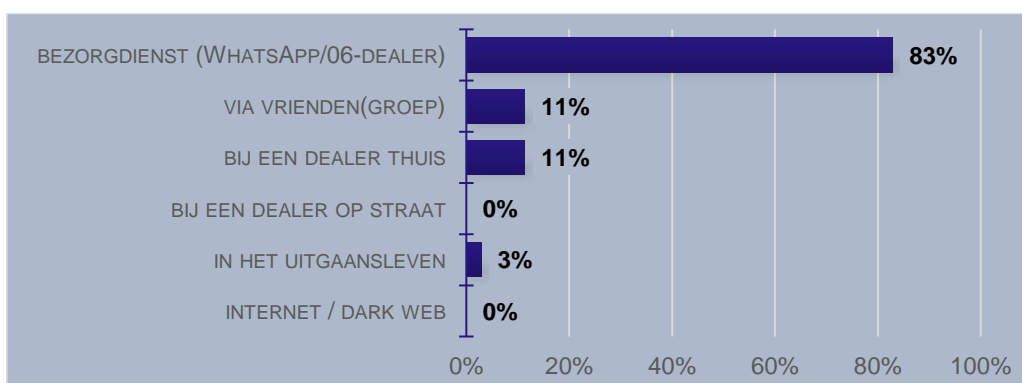

Figuur V.11: Trends prijs cocaïne per gram 2003-2022

2.3 Amfetamine

Kopen

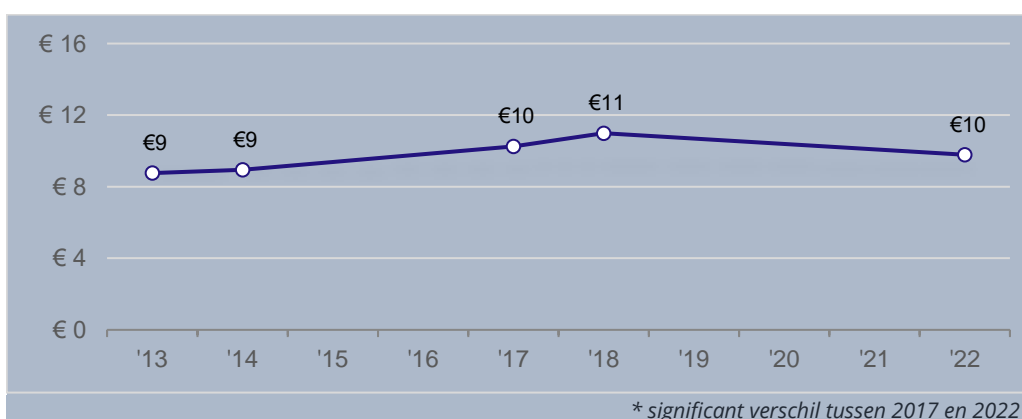
Net als bij cocaïne, werd amfetamine door iets minder dan de helft van de recente gebruikers onder de onderzochte uitgaanders zelf aangeschaft (49%); meestal via een bezorgdienst (83%). Ook amfetamine werd niet via internet gekocht. Er zijn geen verschillen met 2017.

Figuur V.12: Kopen van amfetamine door recente kopers (laatste 12 maanden)

Prijs

De aanschaf betrof meestal hooguit vijf gram. Per gram werd tussen €1 en €30 betaald. De gemiddeld prijs was **€9,78** per gram, wat vrijwel hetzelfde is als wat de clubbers en festivalganger vijf jaar geleden betaalden.

Figuur V.13: Trends prijs amfetamine per gram 2013-2022

3 Testservice

De drugstestservices van Jellinek Preventie en de GGD Amsterdam zijn onderdeel van het landelijke Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS). Consumenten kunnen er anoniem hun drugs laten testen op de samenstelling en zuiverheid. Eerst wordt een kleurtest met het Marquis reagens gedaan, die een eerste indicatie geeft over de drug die er in zit.

Pillen worden opgemeten en alle kenmerken van de pil worden in kaart gebracht en vergeleken met een lijst van reeds in het laboratorium geanalyseerde pillen. Wordt de pil herkend, dan krijgt de gebruiker meteen een uitslag. Wordt de pil niet herkend, dan krijgt de gebruiker de mogelijkheid de pil naar het DIMS-laboratorium door te laten sturen.

Voor MDMA-, amfetamine en ketaminepoeders beschikken de testservices in Amsterdam over een infrarood spectrometer (FT-IR) waarmee ter plekke samenstelling en zuiverheid kan worden bepaald en de gebruiker dus direct een uitslag krijgt. Bij LSD-zegels kan een zuurtest ter plekke aangeven of het monster al dan niet LSD bevat, maar niet hoeveel. Voor kwantificering van de hoeveelheid LSD, kan de zegel worden doorgestuurd. Alle overige poeders en vloeistoffen kunnen na de Marquistest worden opgestuurd naar het DIMS-laboratorium.

Van monsters die naar het laboratorium worden doorgestuurd, kan een week later telefonisch de uitslag opgevraagd worden. Niet alle niet-herkende pillen, poeders, zegels of vloeistoffen worden doorgestuurd. Gebruikers kunnen ervan afzien hun monster door te laten sturen, of monsters kunnen worden tegengehouden wegens beperkte laboratoriumcapaciteit.

Wanneer uit testresultaten blijkt dat middelen riskante vervuilingen bevatten, kan door het DIMS een Red Alert worden uitgevaardigd.¹⁹⁴

De testresultaten van drugs die door consumenten bij de testservices worden aangeboden zijn op zich niet representatief voor de gehele Amsterdamse drugsmarkt omdat niet alle consumenten hun drugs laten testen. Bij de laatste Antenne cafésurvey bleek slechts 8% van de kopers van XTC-pillen hun koopwaar bij de testservice te laten testen en voor amfetamine en cocaïne was dat slechts 2%.¹⁹⁵ Toch kunnen de testresultaten wel aanwijzingen verschaffen over (ontwikkelingen op) de drugsmarkt.

¹⁹⁴ Dit gebeurde in 2021 wegens [pillen met DOC](#) en in 2022 wegens [levensgevaarlijke MDMA-vloeistoffen](#).

¹⁹⁵ Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2019) *Antenne 2018: Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Rozenberg Publishers.

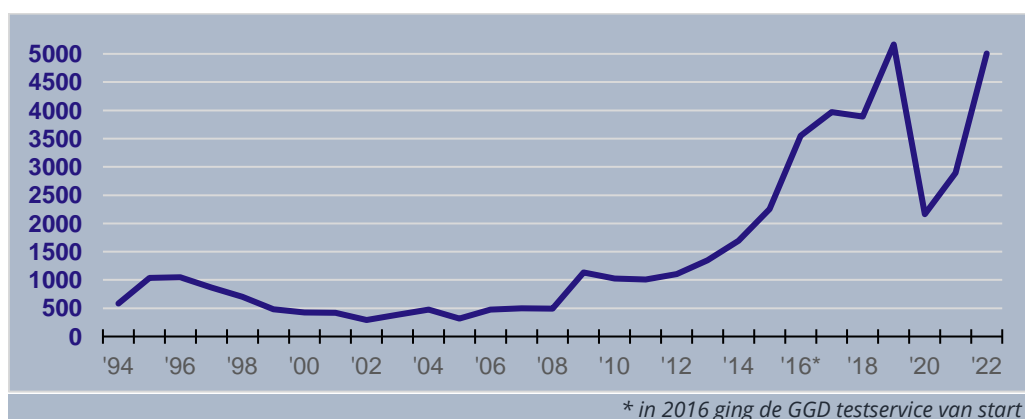
Testresultaten (en bij herkende pillen de testuitslag van eerdere analyse) worden in verschillende categorieën gerapporteerd:

- Het monster bevat **uitsluitend de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.
- Het monster bevat **voornamelijk de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.
- Het monster bevat voornamelijk of uitsluitend een **ander hoofbestanddeel**.
- Het monster bevat (1) niet-gekwantificeerde andere werkzame stoffen, waardoor niet is vast te stellen wat het hoofbestanddeel is, of (2) geen enkele werkzame stof. Daarom zal aan deze restcategorie **overig** in de tekst weinig aandacht worden besteed.
- Er is **geen analyse** gedaan of de testuitslag ontbreekt. Bij de berekening van percentages wordt deze categorie buiten beschouwing gelaten.

Zie *C Bijlage markt* (pag. 260) in *VIII Bijlagen* voor meer informatie over deze indeling, nadere toelichting over gehanteerde begrippen, en tabellen met gedetailleerde cijfers van de testresultaten.

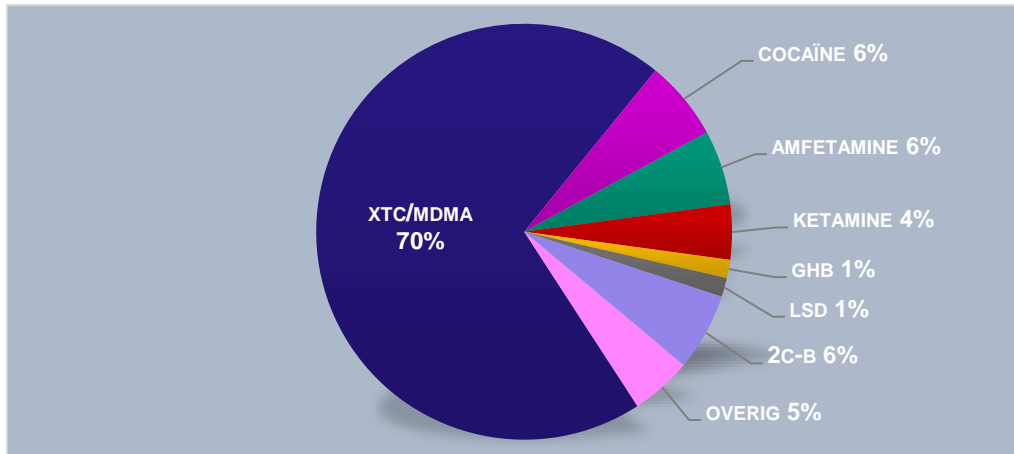
3.1 Aangeboden monsters

Vanaf het tweede decennium van de eenentwintigste eeuw was er sprake van een bijna explosieve toename van het aantal drugsmonsters dat werd aangeboden bij de testservices in Amsterdam. In 2019 waren dat er meer dan 5.000. In de daaropvolgende coronajaren 2020/2021 werd een dergelijk aantal bij lange na niet gehaald. Tijdens lockdowns waren de testservices gesloten of zeer beperkt open en het nachtleven lag grotendeels stil. Hoewel 2022 nog van start ging in een lockdown, werden de coronamaatregelen in de loop van januari al versoepeld en in februari grotendeels afgeschaft. Het aantal in 2022 aangeleverde monsters is met **5.004** terug op het pre-coronaniveau.

Figuur V.14: Aantal bij Amsterdamse testservices aangeboden drugsmonsters per jaar

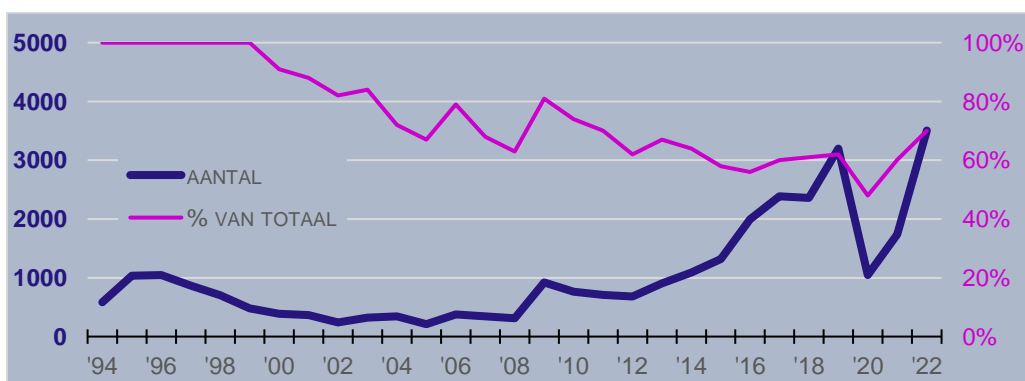
Het merendeel van de in 2022 bij de testservices aangeboden monsters was gekocht als ecstasy (XTC of MDMA), op afstand gevolgd door monsters gekocht als cocaïne, amfetamine of 2C-B. In de komende paragrafen wordt beschreven in hoeverre deze monsters ook daadwerkelijk deze drugs bevatten.

Figuur V.15: Aangeboden drugsmonsters gekocht als

3.2 Ecstasy

Na een piek eind jaren negentig, werden na de eeuwwisseling jarenlang zo'n 300 ecstasymonsters per jaar aangeleverd bij de testservice van Jellinek (de testservice van de GGD startte in 2016). Vanaf 2012 was vrijwel continu sprake van een forse toename. Tegelijkertijd werden in de loop der jaren ook steeds meer andere drugsmonsters aangeleverd, waardoor het aandeel ecstasymonsters ten opzichte van het totaal afnam tot circa 60%. Tijdens het coronajaar 2020 kelderde het aantal aangeleverde ecstasymonsters, maar twee jaar later werden er alweer meer aangeleverd dan ooit tevoren: **3.505**. Het aandeel van het totale aanbod nam toe naar 70%.

Figuur V.16: Aangeboden ecstasymonsters

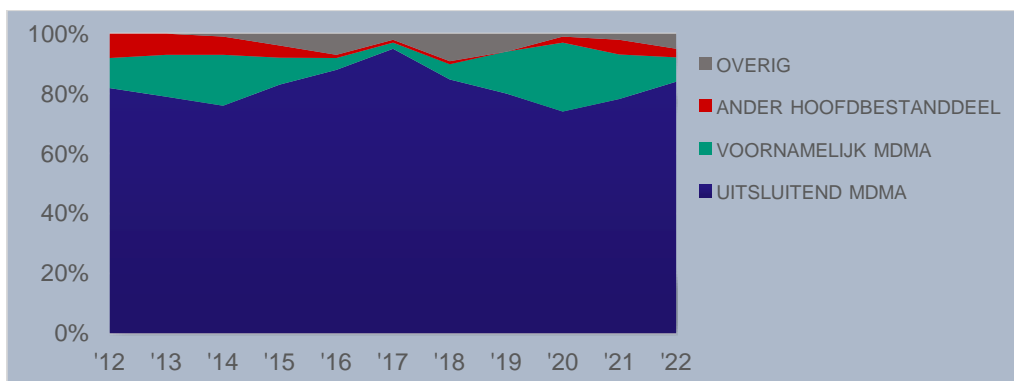
Veruit de meeste ecstasymonsters waren XTC-pillen (79%). De rest bestond voornamelijk uit MDMA-poeders (inclusief kristallen, 21%). Van de 2.270 aangeboden XTC-pillen werden er 2.014 direct herkend of in het laboratorium geanalyseerd. Van de 732 aangeboden MDMA-

poeders werden er 692 geanalyseerd. De testresultaten van deze pillen en poeders worden in de komende paragrafen afzonderlijk gepresenteerd.

3.2.1 Testresultaten xTC-pillen

Testuitslagen wijzen uit dat **83%** van de in 2022 aangeleverde xTC-pillen uitsluitend MDMA bevatte en dus zuiver was. Daarnaast bevatte **9%** voornamelijk MDMA met daarnaast een beperkte hoeveelheid andere stoffen (meestal relatief onschuldige bijproducten of kleine doses cafeïne). Een klein deel van de xTC-pillen bevatte voornamelijk of uitsluitend andere werkzame stoffen (**3%**). De meeste van deze pillen bevatten helemaal geen MDMA.

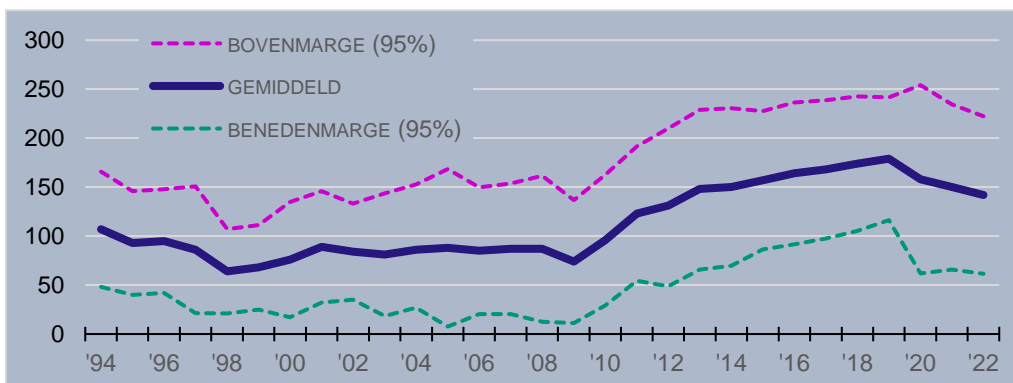
Figuur V.17: Werkzame stof in xTC-pillen

Voor zover de xTC-pillen niet volledig zuiver waren, was cafeïne (84x) de meest voorkomende vervuilende werkzame stof. Andere vervuilingen die in 2022 meermaals voorkwamen waren: amfetamine (33x), dimethylpentylon (23x), 4-CMC (16x), 3-CMC (15x), 4-CMC (13x), 1-adamantyl methyl ketone (6x), 2C-B (6x), 4-MMC (5x), 1-adamantaneethanol (3x), 3-MMC (3x), iso-mefedron (3x), methamfetamine (3x), en MDA (2x).¹⁹⁶

Dosering

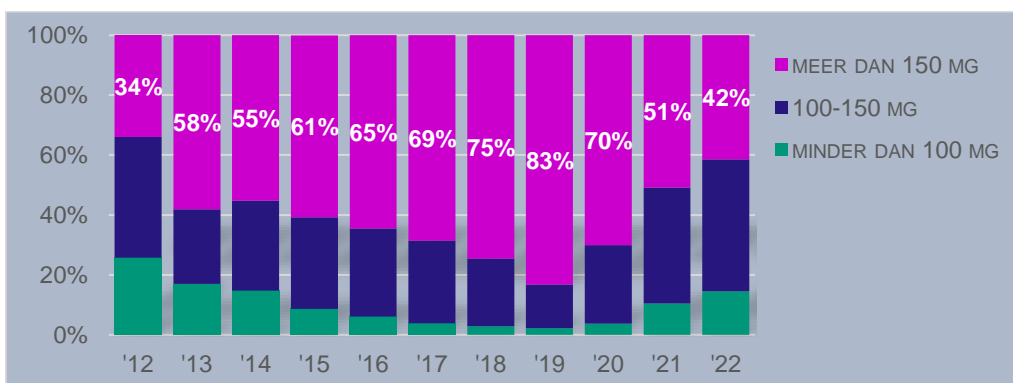
Tussen 2009 en 2019 was sprake van een ruime verdubbeling van de sterkte van xTC-pillen: van gemiddeld 74 naar 179 mg MDMA. Sindsdien daalt de gemiddelde dosering. In 2022 was de gemiddelde dosering van xTC-pillen met uitsluitend of voornamelijk MDMA ('nep' pillen met andere stoffen buiten beschouwing gelaten) **142 mg** MDMA. De variatie blijft groot; er werd een pil van 3 mg MDMA aangetroffen, maar ook eentje met 323 mg MDMA. Ook als je dergelijke uitschieters niet meetelt is er een forse 95%-range van 62 tot 222 mg MDMA.

¹⁹⁶ De volgende stoffen werden eenmalig aangetroffen: 1-(3,4-methyleendioxyfenyl)-2-propanol, 3,4-methyleendioxyfenyl acetone, 4-methyl-ethcathinon, bk-MDDMA, difenylhydramine, fenethylamine, MDEA, methylon, pentedron en tenamfetamine. Vijf xTC-pillen bevatten een onbekende stof.

Figuur V.18: Dosering (milligrammen) xTC-pillen

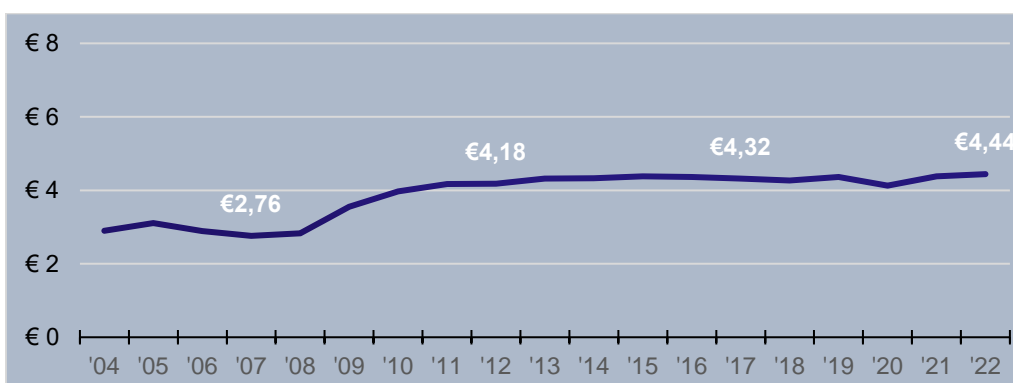
De dalende gemiddelde dosering wordt gereflecteerd in een kleiner aandeel hooggedoseerde xTC-pillen. Hoewel het kleinste percentage in tien jaar tijd, bevatten toch nog 42% van de pillen van 2022 meer dan 150 mg MDMA (7% meer dan 200 mg).

Figuur V.19: Hooggedoseerde xTC-pillen

Prijs

Sinds de gemiddelde prijs van een bij de testservice aangeboden xTC-pil in 2011 de €4 passeerde, is er behalve een lichte prijsdip in 2020 eigenlijk opvallend weinig veranderd. In 2022 betaalden aanlevers, net als voorgaande jaren, meestal €4 of €5 voor een xTC-pil; de gemiddelde stuksprijs was **€4,44**.

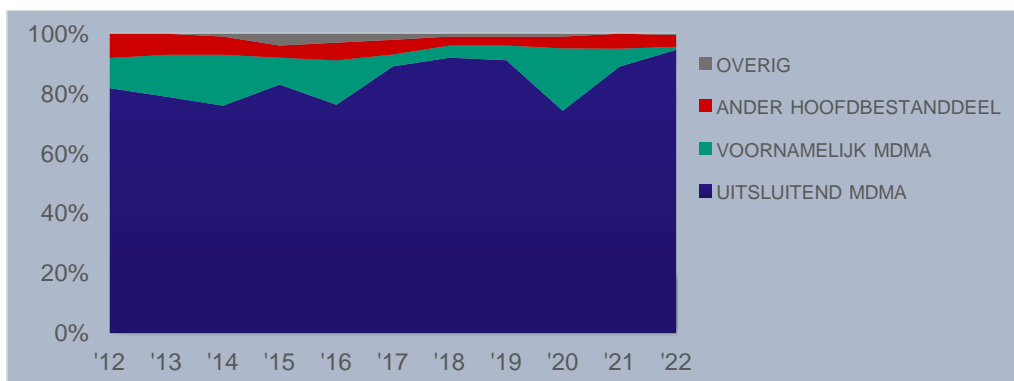
Figuur V.20: Gemiddelde prijs per xTC-pil

In voorgaande jaren zagen we een toenemende sterkte van xTC-pillen, maar een vrijwel gelijkblijvende prijs. Er bleek dan ook geen verband tussen dosering en prijs. Bij de xTC-

pillen van 2022 hangt de prijs wel samen met de hoeveelheid MDMA.¹⁹⁷ De verschillen zijn echter heel klein, want een pil met circa 200 mg MDMA is slechts een paar dubbeltjes duurder dan een pil van rond de 100 mg.

3.2.2 Testresultaten MDMA-poeders

In **95%** van de MDMA-poeders (en -kristallen) was uitsluitend MDMA aanwezig en in **1%** was MDMA het voornaamste bestanddeel met daarnaast andere stoffen (meestal relatief onschuldige bijproducten). In **4%** van de gevallen bleek het poeder helemaal geen MDMA te bevatten, maar een andere werkzame stof.

Figuur V.21: Werkzame stof in MDMA-poeders

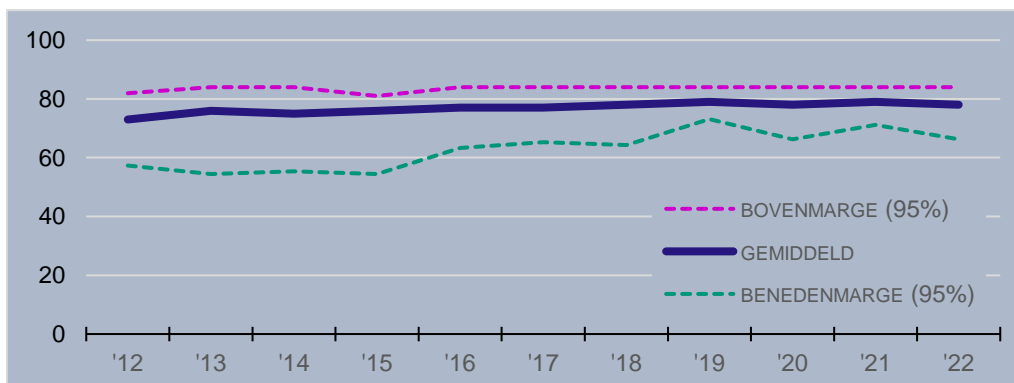
Naast eventuele bijproducten, werden in 2021 de volgende vervuilingen meermaals aangetroffen: ketamine (7x), 3-CMC (3x), 3-MMC (3x), 4-CMC (3x), iso-mefedron (3x), 2-MMC (2x), cafeïne (2x) en cocaïne (2x).¹⁹⁸

Dosering

Poeders met MDMA als hoofdbestanddeel bevatten in 2022 gemiddeld **78%** MDMA. De gemiddelde zuiverheid van MDMA-poeders is al jaren onveranderd hoog; het maximale haalbare volumepercentage is namelijk 84%. Ook zijn de marges in doseringen relatief smal. In 2022 bevatte 95% van de poeders minimaal 66% MDMA.

¹⁹⁷ Regressiecoëfficiënt (B) .003 (p < .001).

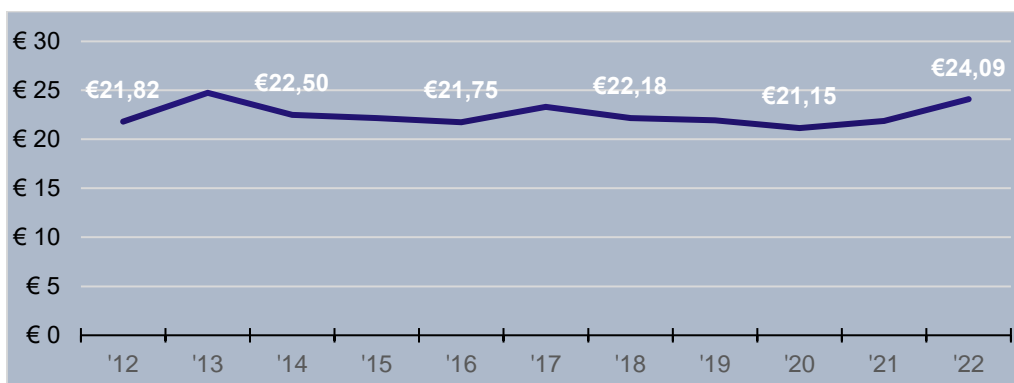
¹⁹⁸ Daarnaast werd eenmalig aangetroffen: 1,2-bis(4-chloorfenyl)ethane-1,2-diol, 1-(4-chloorfenyl)-1-propanone, 2-methyl-2h-tetrazole, 4-methylpropiofenon, amfetamine, benzylamfetamine, dimethylpentylon, eutylone, lidocaïne, mefedron, n-ethylpentylon, n-isopropylbenzylamine en piperonal.

Figuur V.22: Dosering (volumepercentage) MDMA-poeders

Prijs

Voor poeders met MDMA als hoofdbestanddeel werd meestal €20, €25 of €30 per gram betaald. De gemiddelde gramsprijs was met **€24** iets hoger dan voorgaande jaren. Bij MDMA-poeders hangen prijs en sterkte niet samen.¹⁹⁹

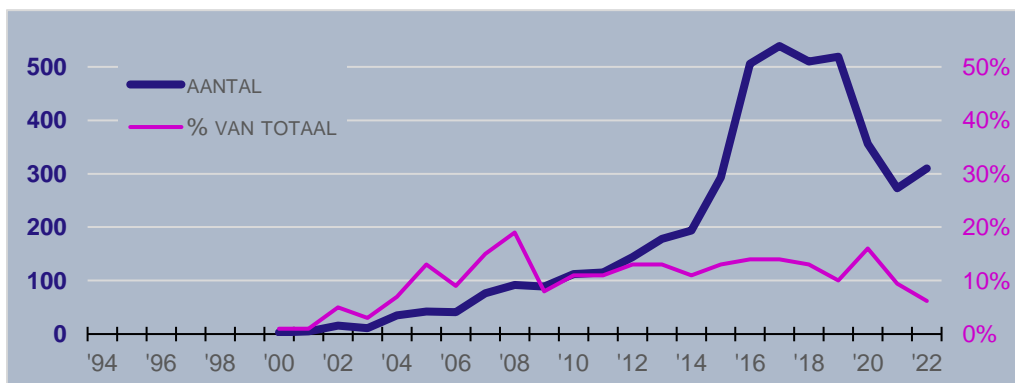

Figuur V.23: Gemiddelde prijs per gram MDMA-poeder

3.3 Cocaïne

Sinds 2000 werd in toenemende mate cocaïne aangeboden bij de testservice, met vanaf 2014 een sterke stijging naar aanleiding van de 'coke alert' campagne wegens dodelijke ongelukken door als cocaïne verkochte witte heroïne. Vanaf 2016 stabiliseerde het aantal aangeboden cocaïnemonsters. In het coronajaar 2020 daalde het aantal, zij het minder sterk dan andere middelen het geval was. In tegenstelling tot ecstasy, is het aanbod van cocaïne bij de testservices twee jaar later zowel in absolute aantallen als procentueel nog niet terug op het pre-coronaniveau. Er werden **310** cocaïnemonsters aangeleverd in 2022, wat neerkomt op 6% van het totaal.

¹⁹⁹ Regressiecoëfficiënt (B) .051 (p = .220).

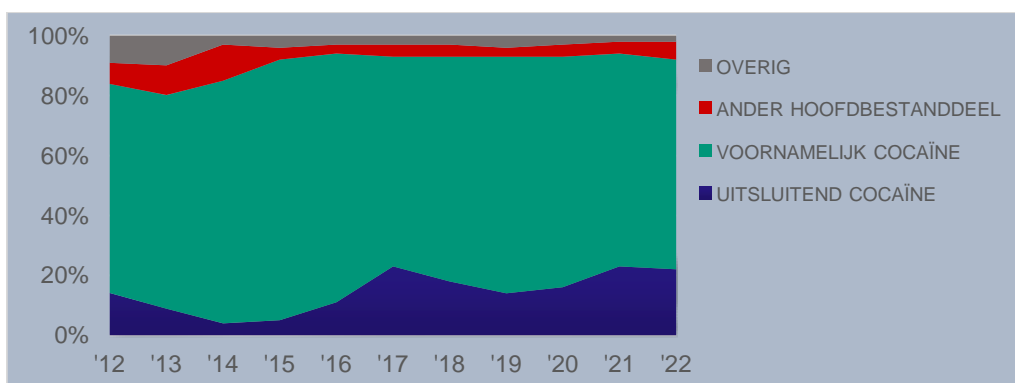

Figuur V.24: Aangeboden cocaïnemonsters

Vrijwel alle cocaïnemonsters werden in de vorm van poeders (soms kristallen) aangeboden. Voor het gemak noemen we al deze monsters cocaïnepoeders. Van de 309 aangeboden cocaïnepoeders werden er 269 geanalyseerd.

3.3.1 Testresultaten cocaïnepoeders

Ruim één op de vijf cocaïnepoeders bleek volledig zuiver (**22%**). In het merendeel van de poeders is cocaïne wel het hoofdbestanddeel, aangevuld met beperkte hoeveelheden andere stoffen of bijproducten (**70%**). Een klein deel van de cocaïnepoeders bestond voornamelijk uit andere stoffen of bevatte helemaal geen cocaïne (**6%**).

Figuur V.25: Werkzame stof in cocaïnepoeders

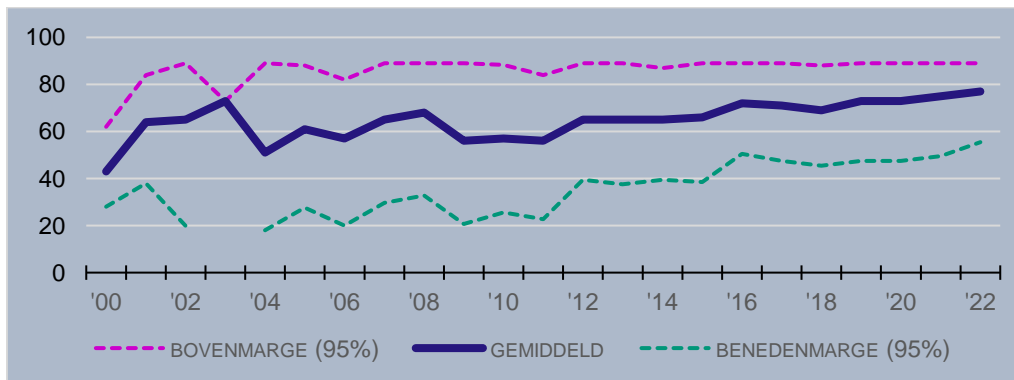
Levamisol was de belangrijkste cocaïnevervuiler. In totaal bevatte 26% van de cocaïnemonsters levamisol (70x) en 11% bevatte minimaal tien volumeprocent levamisol. Tot zeven jaar geleden kwamen dergelijke versnijdingen veel vaker voor, maar levamisol-vervuiling is dus zeker nog niet van de cocaïnemarkt verdwenen.²⁰⁰

²⁰⁰ Percentages uit voorgaande jaren (tussen haakjes het percentage monsters met minimaal tien volumeprocent): 2012 44% (18%), 2013 46% (27%), 2014 67% (31%), 2015 70% (37%), 2016 50% (17%), 2017 36% (16%), 2018 29% (7%), 2019 36% (12%), 2020 33% (16%), 2021 33% (11%). De grens van tien volumeprocent wordt als extra riskant beschouwd ([Wat is levamisol?](#), drugsinfo.nl).

Andere vervuilende stoffen (naast eventuele bijproducten) die meermaals werden aangetroffen in de geanalyseerde cocaïnemonsters waren: cafeïne (9x), fenacetine (8x), procaïne (6x), lidocaïne (5x), amfetamine (4x) en cis-cinnamoylcocaïne (2x).²⁰¹

Dosering

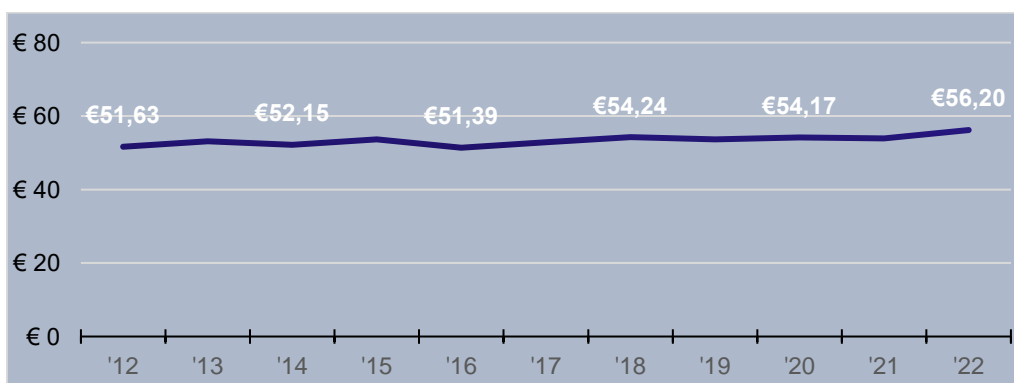
De gemiddelde zuiverheid van monsters waarin cocaïne het hoofdbestanddeel vormt lag in 2022 op **77%** (95% bevatte tussen de 55 en de maximaal haalbare 89 volumeprocent). De laatste tien jaar is de gemiddelde dosering langzaam maar zeker toegenomen.

Figuur V.26: Dosering (volumeprocentage) cocaïnepoeders

Prijs

Aanleversaars zeiden meestal €50, €60 of €70 per gram cocaïne te betalen.²⁰² De gemiddelde prijs voor cocaïnepoeders met cocaïne als hoofdbestanddeel was **€56** per gram, wat iets meer is dan voorgaande jaren. Net als de dosering, nam de gemiddelde prijs de laatste tien jaar langzaam maar zeker toe. Toch vonden we over 2022 geen significante correlatie tussen prijs en zuiverheid.²⁰³

Figuur V.27: Gemiddelde prijs per gram cocaïnepoeder

²⁰¹ Eenmalig aangetroffen vervuilingen: 1-adamantyl methyl ketone (1x), 3-CMC (1x), anhydroecgonine-methyl-ester (1x), a-PIHP nq (1x), methyl-benzoate (1x), methyl-ecgonine (1x), PCM (1x) en tropacocaïne (1x).

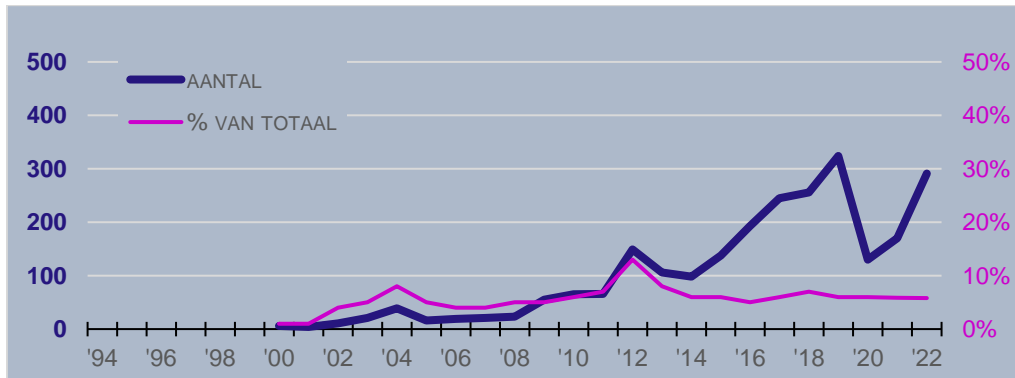
²⁰² Uit de panelstudie blijkt echter dan een pakje cocaïne vaak minder dan een gram bevat (zie 1.3 Cocaïnemarkt, pag. 160).

²⁰³ Regressiecoëfficiënt (B) .081 (p=.163).

3.4 Amfetamine

Het aantal aangeboden amfetaminemonsters neemt sinds 2000 gestaag toe, met een piek in 2012. In het coronajaar 2020 werd ruim de helft minder amfetamine aangeboden.

Daarna nam het aanbod van amfetamine weer toe en is in 2022 met **291** monsters bijna weer vergelijkbaar met de situatie voor corona.

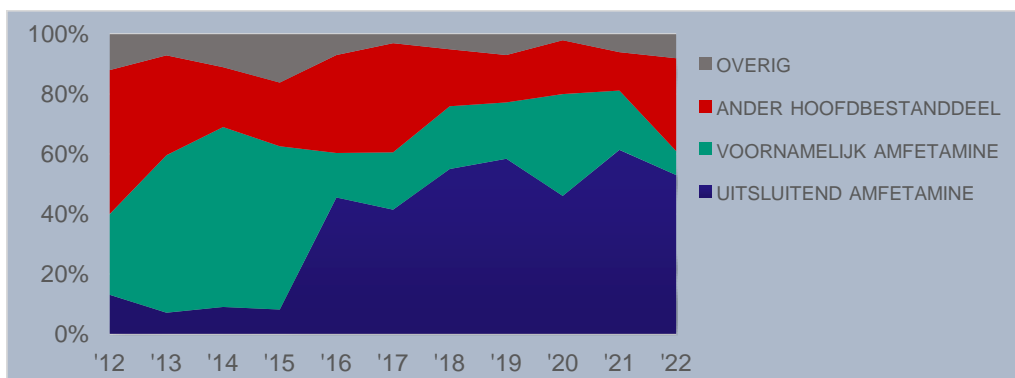
Figuur V.28: Aangeboden amfetaminemonsters

Vrijwel alle amfetaminemonsters waren poeders (inclusief enkele kristallen, 99%). Van 262 van deze 288 aangeboden amfetaminepoeders zijn testresultaten bekend.

3.4.1 Testresultaten amfetaminepoeders

Tot 2016 waren aangeboden amfetaminemonsters zelden volledig zuiver, maar sindsdien komt het vaker voor. In 2021 was dat het geval bij **53%** van de amfetaminepoeders.

Daarnaast bevatte **8%** voornamelijk amfetamine met bijproducten of kleine hoeveelheden andere stoffen. Telkens worden ook amfetaminemonsters aangetroffen die voornamelijk andere stoffen of zelfs helemaal geen amfetamine bevatten. In 2022 was dat bij **31%** van de amfetaminemonsters het geval; ongeveer twee keer zo vaak als voorgaande jaren.

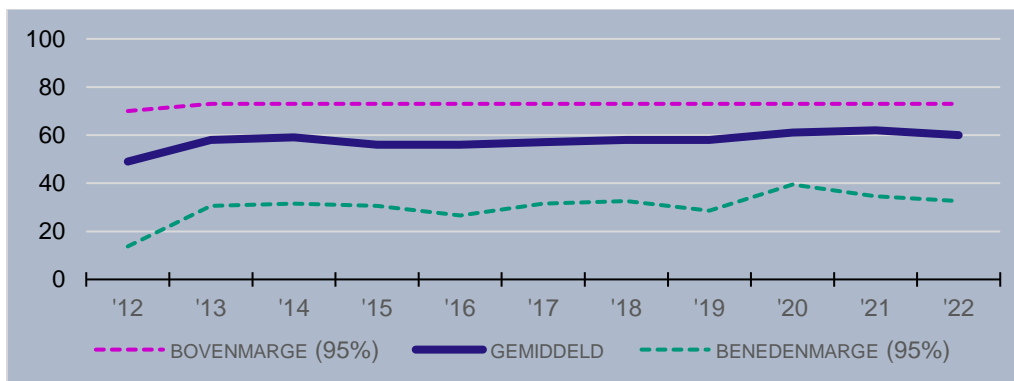
Figuur V.29: Werkzame stof in amfetaminepoeders

Net als in voorgaande jaren was cafeïne de belangrijkste versnijding in amfetaminepoeders. In 42% van de geanalyseerde monsters werd dit aangetroffen

(111x).²⁰⁴ De meeste van de monsters waarin amfetamine niet het hoofbestanddeel was, bestonden voornamelijk uit cafeïne.

Dosering

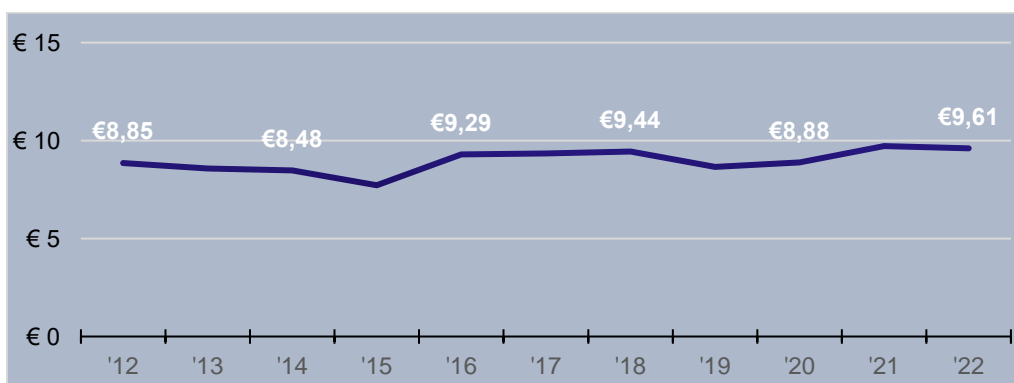
De gemiddelde dosering van amfetaminepoeders die uitsluitend of voornamelijk amfetamine bevatten, lag in 2021 op **60%**. Sinds 2013 is dit percentage vrij stabiel, maar er is wel een grote variatie aan doseringen in omloop. Ook wanneer we de uitschieters niet meetellen blijft de range groot: van 33% tot het maximaal haalbare 73%. Hierbij rekenen we nog buiten de poeders die voornamelijk uit andere stoffen bestaan ('nep' amfetamine).

Figuur V.30: Dosering (volumepercentage) amfetaminepoeders

Prijs

Klanten die poeders met amfetamine als hoofbestanddeel lieten testen, betaalden daar meestal een tientje per gram voor. De gemiddelde gramsprijs is ook **€10**. Er is bij poeders met amfetamine als hoofbestanddeel geen verband tussen prijs en zuiverheid.²⁰⁵ Sterker nog, poeders waarin amfetamine niet het hoofbestanddeel is, zijn gemiddeld even duur.

Figuur V.31: Gemiddelde prijs per gram amfetaminepoeder

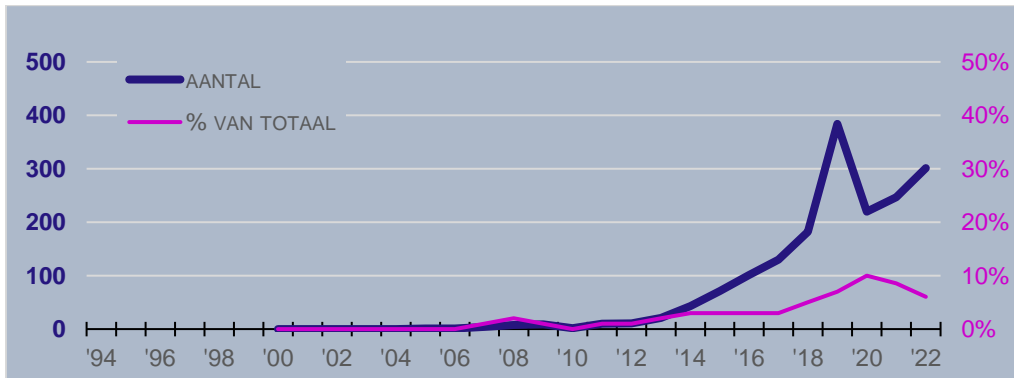
²⁰⁴ Behalve cafeïne en bijproducten werd aangetroffen: (2-methylpropyl)-benzene (1x), 1-fenylethaanamine (3x), 3-MMC (1x), 4-benzylpyrimidine (1x), fenacetine (1x), formetorex (1x), ketamine (1x), MDMA (1x) en n,n-di(.beta-fenylisopropyl)amine (1x)..

²⁰⁵ Regressiecoëfficiënt (B) -.017 (p = .540).

3.5 2c-B

Het aanbod van monsters die als 2c-B waren gekocht toont opvallende overeenkomst met dat van ketamine. Circa tien jaar geleden begon het aantal aangeboden 2c-B-monsters aan een flinke stijging. Na de dip in het coronajaar 2020 nemen de aantallen weer toe, maar liggen nog onder het pre-coronanieveau. In 2021 werden **301** 2c-B-monsters aangeboden.

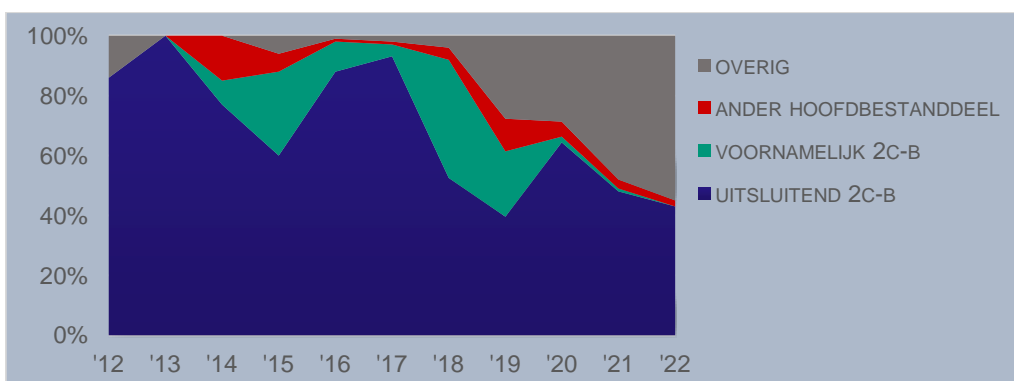
Figuur V.32: Aangeboden 2c-B-monsters

De aangeboden 2c-B-monsters waren soms poeders (6%), maar meestal pillen (94%). Van de laatste werden er 223 herkend of geanalyseerd. De testresultaten van deze pillen worden in de volgende paragrafen besproken.

3.5.1 Testresultaten 2c-B-pillen

Over de jaren laten 2c-B-pillen wisselende kwaliteit zien. In 2022 waren vier op de tien pillen volledig zuiver (**43%**). In een handvol pillen vormde een andere stof het hoofdbestanddeel (2c-B-fly, MDMA of ketamine, **2%**).

De laatste jaren wordt echter steeds vaker een onbekende stof aangetroffen in 2c-B-pillen. Deze pillen bevatten weliswaar ook 2c-B, maar omdat onbekende stoffen niet worden gekwantificeerd, kan niet bepaald worden of 2c-B al dan niet het hoofdbestanddeel vormt. De pillen vallen daarmee onder de categorie 'overig'. In 2022 viel meer dan de helft van de aangeboden 2c-B-pillen in deze categorie (55%).

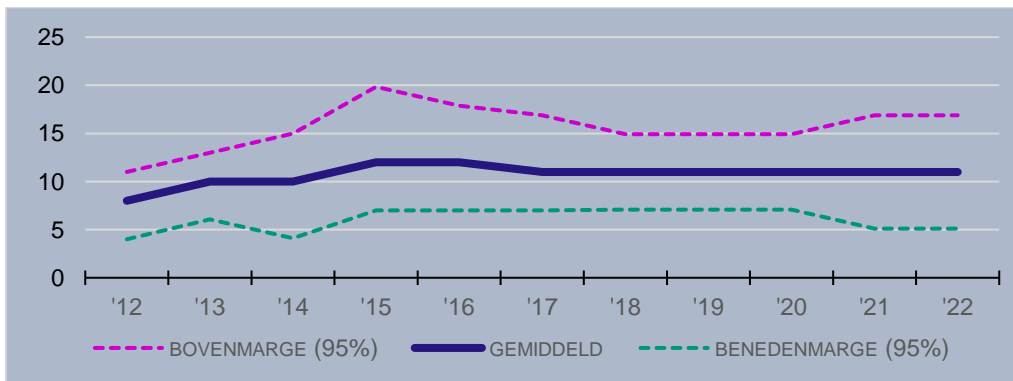

Figuur V.33: Werkzame stof in 2c-B-pillen

Dosering

Pillen met 2c-B als hoofdbestanddeel bevatten gemiddeld **11 mg** 2c-B. De laatste jaren ligt de gemiddelde dosering stabiel rond dit getal. De range lijkt relatief klein (95% van de pillen bevat tussen de 5 en 17 mg), maar de dosering luistert nauw bij 2c-B – onder de 10 mg werkt het middel stimulerend en euforiserend; boven de 10 mg is het een hallucinoogeen.

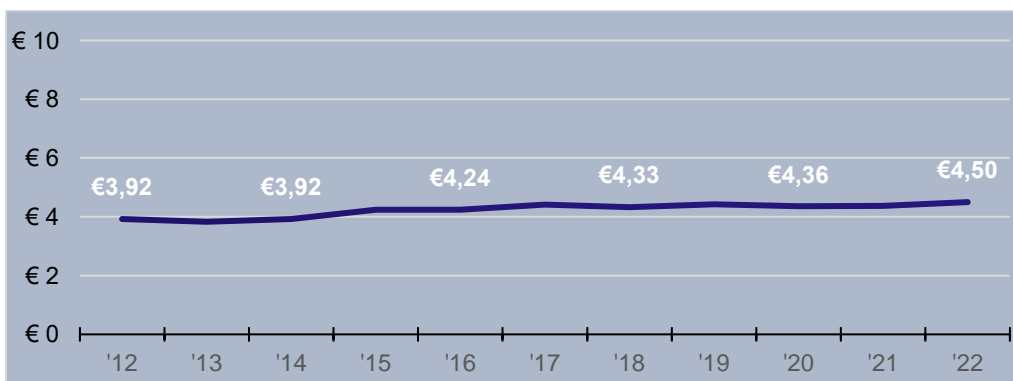
De pillen die ook onbekende stoffen bevatten (categorie 'overig' zie hiervoor) bevatten overigens ook gemiddeld 11 mg 2c-B, met daarnaast dus een onbekende hoeveelheid (wellicht meer) van een andere stof.

Figuur V.34: Dosering (mg) 2c-B-pillen

Prijs

De door testserviceklanten betaalde gemiddelde prijs voor pillen met 2c-B als hoofdbestanddeel kruipt van €4 richting de €5. In 2022 was het gemiddelde vierenhalf euro (afgerond **€5**). Er is geen verband tussen prijs en dosering.²⁰⁶

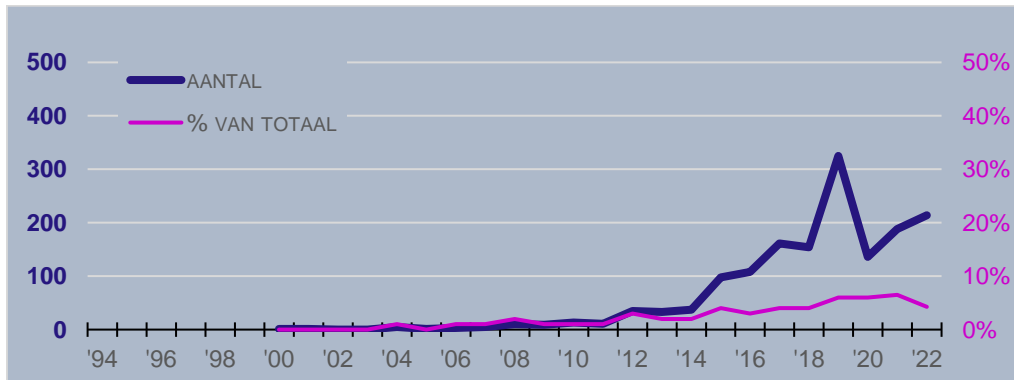

Figuur V.35: Gemiddelde prijs per 2c-B-pil

²⁰⁶ Regressiecoëfficiënt (B) .015 (p = .664).

3.6 Ketamine

Tot 2008 werd ketamine nauwelijks aangeboden bij de testservice. In de jaren daarna ging het om enkele tientallen monsters per jaar, totdat vanaf 2015 een forse toename inzette. Net als bij andere middelen, werd in het coronajaar 2020 ook minder ketamine aangeboden. Daarna nam het aanbod weer wat toe naar **214** ketaminemonsters in 2022; nog steeds beduidend minder dan voor corona.

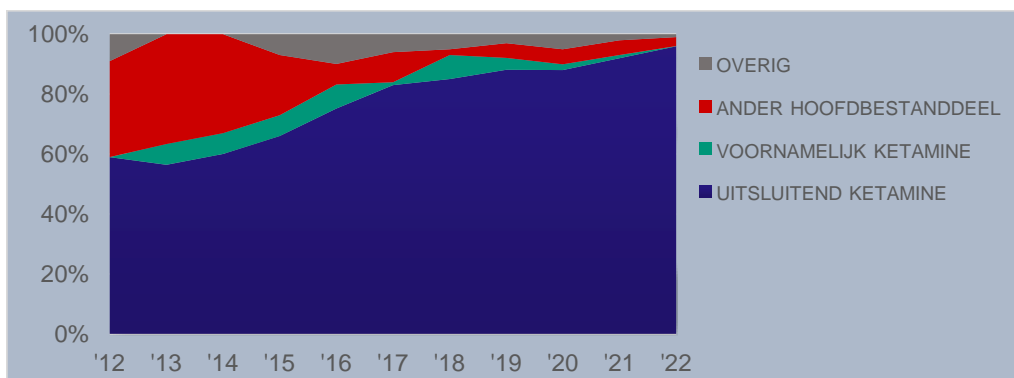

Figuur V.36: Aangeboden ketaminemonsters

Ketamine wordt vaak aangeleverd in de vorm van kristallen/staafjes of als poeder (in het vervolg allemaal aangeduid als ketaminepoeders), waarvan er 199 werden geanalyseerd.

3.6.1 Testresultaten ketaminepoeders

Het leeuwendeel van de geanalyseerde ketaminepoeders (en -kristallen) bleek volledig zuiver (**96%**). Eén poeder bevatte naast ketamine een beetje levamisol (**0%**). Tot 2015 was soms meer dan een derde van ketaminemonsters 'nep', maar dergelijke monsters waarin ketamine niet het hoofdbestanddeel vormt, werden anno 2022 minder vaak aangetroffen (**3%**).

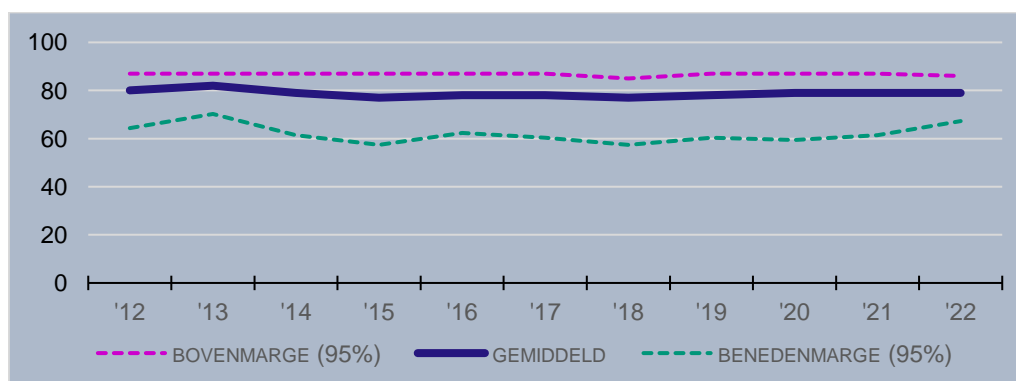

Figuur V.37: Werkzame stof in ketaminepoeders

Naast eventuele bijproducten werd alleen levamisol (3x) meermaals aangetroffen in ketaminepoeders.²⁰⁷

Dosering

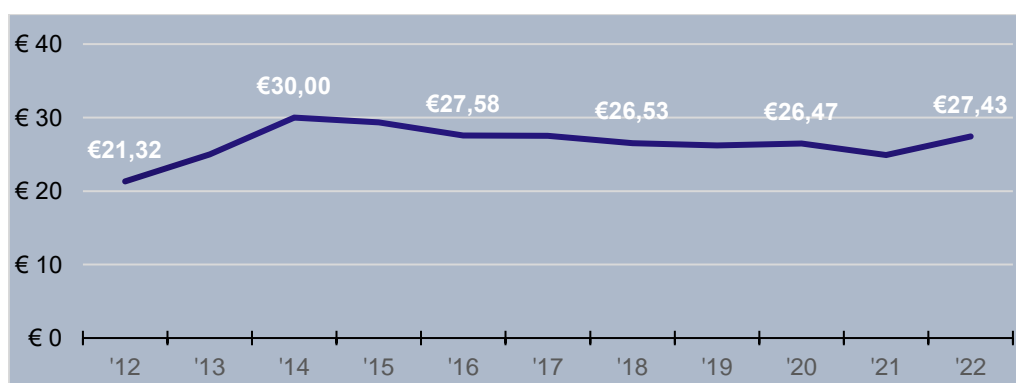
In 2021 was de gemiddelde dosering van ketaminepoeders die uitsluitend of voornamelijk ketamine bevatten **79%**, vergelijkbaar met voorgaande jaren. Er is relatief smalle marge in dosering: de meeste ketaminepoeders bevatten tussen de 67% en het maximaal haalbare 87% ketamine.

Figuur V.38: Dosering (volumepercentage) ketaminepoeders

Prijs

Sinds 2014 was er sprake van een continue lichte daling in de prijs van bij de testservice aangeboden poeders met ketamine als hoofdbestanddeel. In 2022 lijkt die prijsdaling gekeerd, want met gemiddeld **€27** per gram betaalden de aanleveraars twee euro meer dan een jaar daarvoor. Prijs en dosering van ketaminepoeders hangen niet samen.²⁰⁸

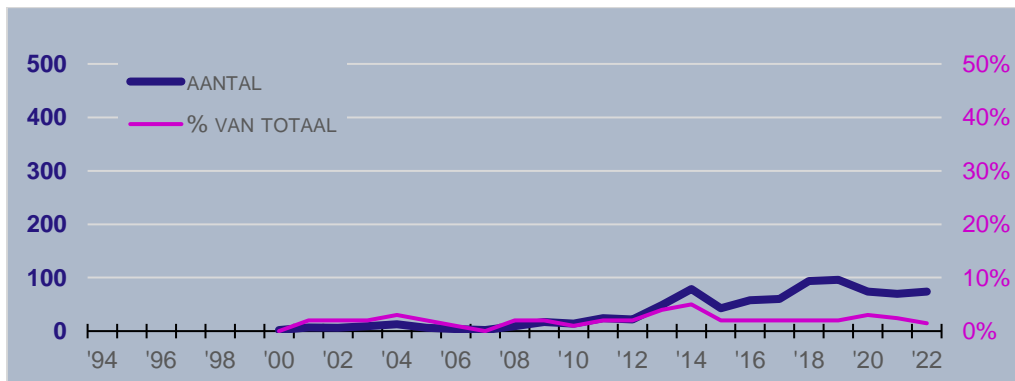
Figuur V.39: Gemiddelde prijs per gram ketaminepoeder

²⁰⁷ Daarnaast werd eenmalig aangetroffen: 2-fluor-deschloorketamine, 3-MMC, deschloorketamine, iso-mefedron, MDMA en methylfenidaat.

²⁰⁸ Regressiecoëfficiënt (B) -.052 (p = .698).

3.7 LSD

Vanaf 2007 steeg het aantal aangeboden LSD-monsters tot bijna 100 stuks in 2019. Sinds 2020 ligt het aantal wat lager. In 2022 werden **74** LSD-monsters aangeboden.

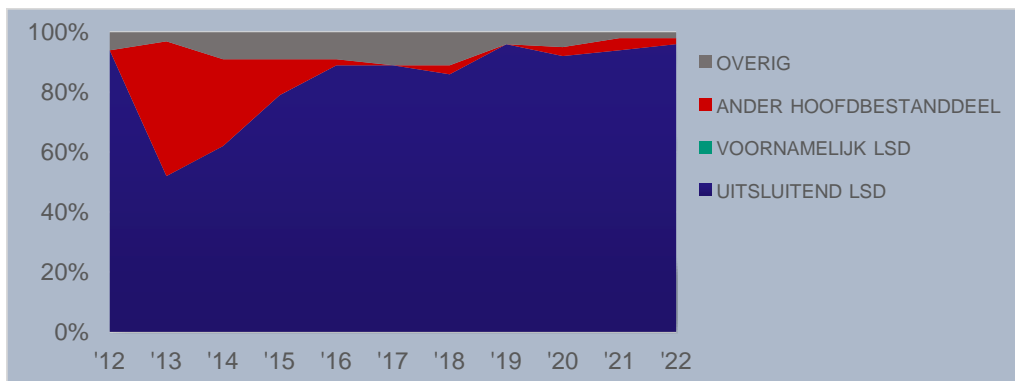

Figuur V.40: Aangeboden LSD-monsters

Vrijwel alle aangeboden LSD-monsters zijn papertrips, waarvan er 59 werden geanalyseerd.

3.7.1 Testresultaten LSD-papertrips

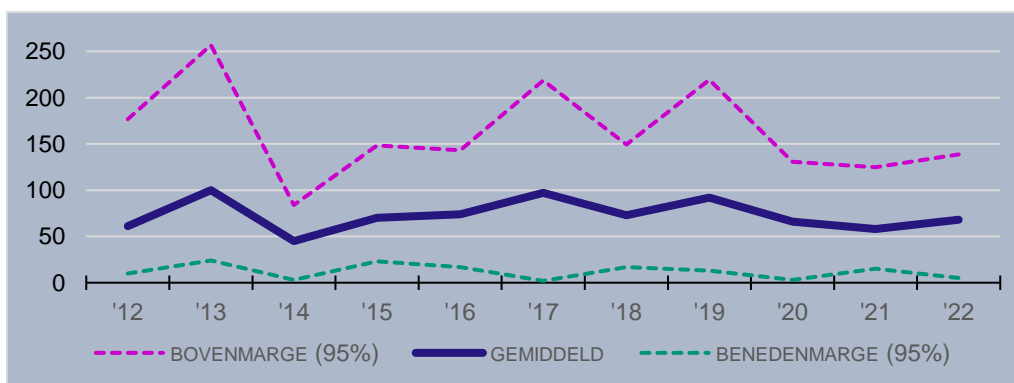
In de periode 2013-2016 werden regelmatig NBOME's aangetroffen, maar net als de laatste jaren bevatten de meeste papertrips in 2022 uitsluitend LSD (**97%**). Eén papertrip bevatte geen LSD, maar 25i-NBOME (**2%**).

Figuur V.41: Werkzame stof in LSD-papertrips

Dosering

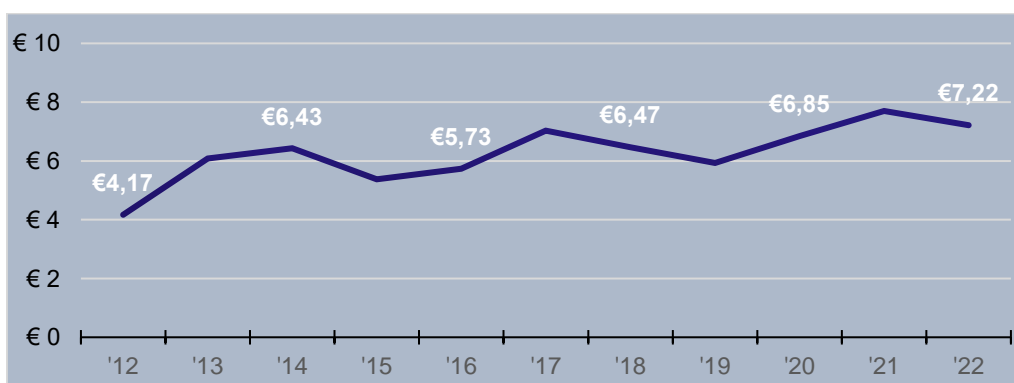
Voor zover een dosering werd gerapporteerd, bevatten de geanalyseerde papertrips met LSD als hoofdbestanddeel gemiddeld **68** microgram LSD. Dit gemiddelde schommelt wat in de loop der jaren. Ook is er nogal wat variatie rond het gemiddelde, zelfs als uitschieters buiten beschouwing worden gelaten. De meeste in 2022 aangeboden papertrips bevatten tussen de 5 en 139 microgram LSD.

Figuur V.42: Dosering (microgram) LSD-papertrips

Prijs

De meeste aanlevers betaalden €5 of €10 voor een LSD-papertrip; gemiddeld **€7** per stuk. De prijs schommelt de laatste vijf jaar tussen 6 en 8 euro. Prijs en dosering hangen niet samen.²⁰⁹

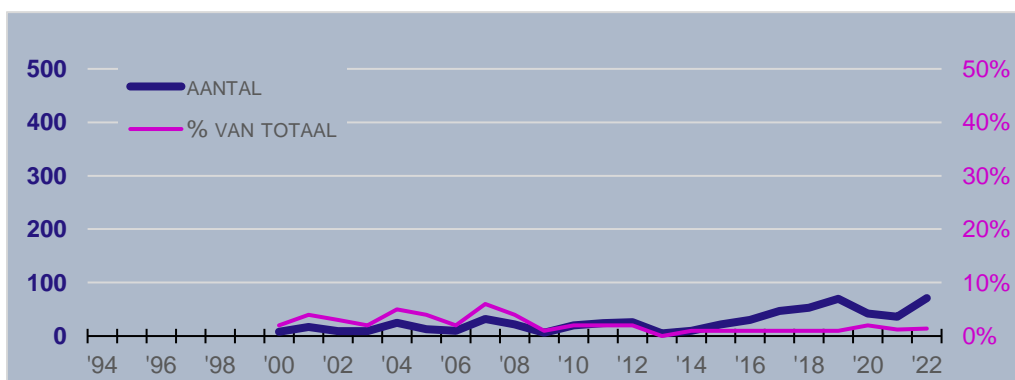

Figuur V.43: Gemiddelde prijs per LSD-papertrip

3.8 GHB

Het aanbod van GHB-monsters verliep in het begin grillig: sommige jaren tientallen, andere jaren slechts enkele. Dit had onder meer te maken met beperkte laboratoriumcapaciteit waardoor er met enige regelmaat een stop op de analyse van GHB-monsters was. Hoewel de aantallen relatief beperkt bleven, was er de laatste jaren sprake van een gestage toename. In de 2020/2021 viel het aantal aangeleverde GHB-monsters iets terug, maar in 2022 is het aanbod weer op het oude niveau. Er werden **71** GHB-monsters aangeboden.

²⁰⁹ Regressiecoëfficiënt (B) -.007 (p = .572).

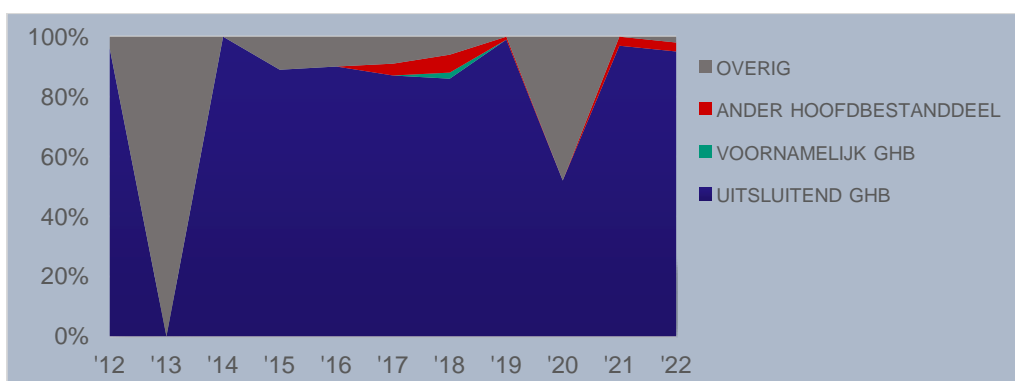

Figuur V.44: Aangeboden GHB-monsters

Alle aangeboden GHB-monsters zijn vloeistoffen, waarvan 67 testresultaten bekend zijn.

3.8.1 Testresultaten GHB-vloeistoffen

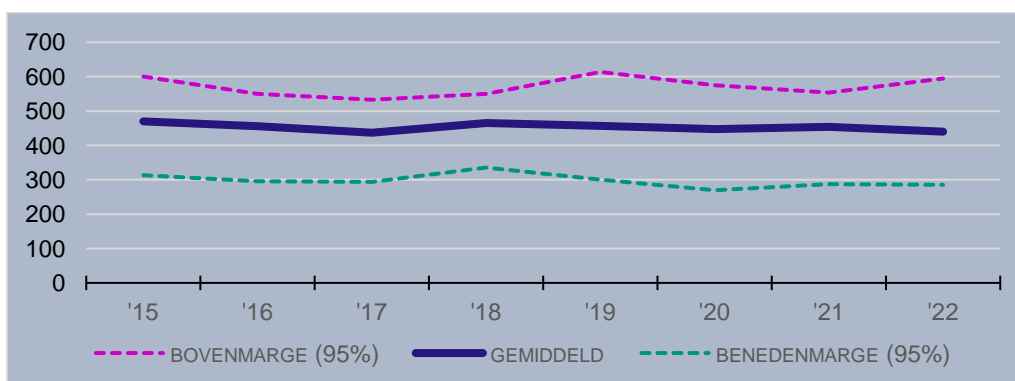
In het coronajaar 2020 bevatte de helft van de GHB-vloeistoffen geen enkele werkzame stof, maar in 2022 was het GHB-aanbod weer vergelijkbaar met dat van voor de coronapandemie en was **96%** van de monsters volledig zuiver. Twee monsters bestonden uit de precursor GBL (**3%**).

Figuur V.45: Werkzame stof in GHB-vloeistoffen

Dosering

De gemiddelde sterkte van de geanalyseerde GHB-vloeistoffen veranderde nauwelijks de afgelopen jaren. In 2022 was dat **440 mg/ml** GHB. Er is wel een forse 95%-marge van 285 tot 595 mg/ml. GHB is lastig te doseren, wat deze spreiding nogal riskant maakt.

Figuur V.46: Dosering (mg/ml) GHB-vloeistoffen

Prijs

GHB wordt in verschillende volumes aangeboden, van 5ml-buisjes tot liters, en wordt ook wel door gebruikers zelf gebrouwen uit GBL. De door de aanleveraars opgegeven prijzen voor GHB lopen daardoor zo ver uiteen dat analyse ervan weinig zinvol is.

3.9 Overige monsters

In 2022 werden naast de hiervoor beschreven drugs ook 238 monsters van diverse andere middelen aangeboden bij de Amsterdamse testservices. Uit het overige aanbod van drugsmonsters belichten we twee middelen in het bijzonder: het in oktober 2021 op Lijst II van de Opiumwet geplaatste 3-MMC en diens voorganger 4-MMC (sinds 2012 op lijst I).

3.9.1 3-MMC en 4-MMC

In 2009 werd in Engeland *mephedrone* (4-MMC) binnen korte tijd enorm populair.²¹⁰ In Nederland werd het middel vooral onder het mom van XTC-pillen verkocht.²¹¹ Landelijk althans, want bij de Amsterdamse testservice werden dergelijke pillen niet of nauwelijks aangetroffen. Ook werden geen monsters aangeboden die onder eigen naam (4-MMC, mefedron of 'miauw') waren gekocht. Tot 2014, toen negen 4-MMC-monsters werden aangeboden. Datzelfde jaar dook bij de Amsterdamse testservice ook het eerste monster op dat was gekocht als 3-MMC (of 'poes').²¹² Vanaf 2015 is in Antenne Amsterdam de inhoud van deze aangeleverde monsters gedetailleerd gerapporteerd. Een samenvatting daarvan is opgenomen in *Figuur V.47*. Daaruit blijkt dat het aanbod van 4-MMC in 2016/2017 toenam, maar dat deze monsters meestal geen 4-MMC bleken te bevatten (vaak benzylamfetamine of niets). In de periode 2018-2021 liep afname van het 4-MMC-aanbod parallel met een toename van dat van 3-MMC. Het jaar 2022 laat een kentering zien. Het aantal aangeboden 3-MMC-monsters nam verder toe, verdubbelde zelfs, maar deze bevatten meestal géén 3-MMC meer. Vooral 3-CMC werd vaak aangetroffen (19x).

²¹⁰ Measham F, Moore K, Newcombe R. & Zoë (née Smith) Z (2010) Tweaking, bombing, dabbing and stockpiling: the emergence of mephedrone and the perversity of prohibition, *Drugs and Alcohol Today*, 10 (1), 14-21. DOI: [10.5042/daat.2010.0123](https://doi.org/10.5042/daat.2010.0123)

²¹¹ Brunt TM, Poortman A, Niesink R J, & Van den Brink W (2011) Instability of the ecstasy market and a new kid on the block: mephedrone. *Journal of psychopharmacology*, 25(11), 1543-1547. DOI: [10.1177/02698811110378370](https://doi.org/10.1177/02698811110378370)

²¹² Landelijk werd 3-MMC in 2012 voor het eerst aangetroffen door het DIMS. CAM (2021) [CAM Quick Scan Rapportage van 3-MMC](#), RIVM: Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
3-MMC								
(ook) 3-mmc		1	8	12	12	15	24	23
(ook) 4-mmc		2		2	1	0		5
anders/niets		1	1	2		2	6	37
geen testresultaat	1			1	2		5	11
TOTAAL	1	4	9	17	15	17	35	76
4-MMC								
(ook) 3-mmc	0	3	4	4	5	5	3	3
(ook) 4-mmc	3	9	11	8	10	9	10	12
anders/niets	5	31	14	3	4	5	2	8
geen testresultaat	2	2	1		2	2	1	2
TOTAAL	10	45	30	15	21	21	15	25

Figuur V.47: Aanbod en inhoud van 3-MMC en 4-MMC

Gedetailleerde testresultaten van in 2022 aangeboden 3-MMC en 4-MMC, en testresultaten van andere aangeboden overige monsters met minimaal drie testuitslagen zijn te vinden in de tabellen in *C Bijlage markt* (pag. 260) in *VIII Bijlagen*.

4 Samenvatting

Dit hoofdstuk focust op de aanbodzijde van de Amsterdamse drugsmarkt, vanuit de panelstudie waarin vooral de verkopers worden belicht, vanuit de survey waarin clubbers en festivalgangers werd gevraagd naar het kopen van drugs, en vanuit de testservice die informatie levert over de zuiverheid en dosering van drugs. Alle drie de bronnen geven ook indicaties over prijzen.

De huidige drugsmarkt is een bezorgmarkt die wordt voortgedreven door e-marketing via sociale media. Het aantal diensten wordt groter, de menulijsten worden langer, en het assortiment wordt ruimer. Ook de club- en festivalbezoekers die de laatste 12 maanden zelf xTC-pillen, cocaïne of amfetamine kochten, maakten meestal gebruik van bezorgdiensten. Na de coronajaren lijkt het op de markt *business as usual*. Ook bij de testservices worden weer grote aantallen drugsmonsters aangeboden, maar bij nadere beschouwing blijkt alleen het aantal aangeleverde xTC-pillen weer terug bij het oude; het aanbod van de meeste andere drugs ligt nog (iets) onder het pre-coronaniveau.

De cocaïnehandel werd de laatste jaren verstoord door corona en politieacties, maar lijkt gezien de dalende kiloprijzen te herstellen. Op consumentenniveau lijken de prijzen echter te stijgen. De in de survey onderzochte club- en festivalbezoekers en de aanleveraars bij de testservices betaalden gemiddeld €56 per gram. Dit is weliswaar zo'n 10% meer dan een paar jaar geleden, maar deze prijsstijging blijft onder het algemene inflatieniveau. Op de markt is er een ruim aanbod van cocaïne van verschillende zuiverheden uit verschillende bronlanden, maar bij de testservices blijft het aantal aangeleverde cocaïnemonsters nog ver onder dat van voor corona.

Op de ecstasymarkt valt op dat er minder ultrasterke pillen rondgaan en de gemiddelde dosering daalt (142 mg MDMA). De laatste tien jaar is XTC geleidelijk aan wat duurder geworden, maar de prijsstijging is beperkt. Onderzochte clubbers en festivalbezoekers en aanleveraars bij de testservices betaalden gemiddeld €4 á €5 per pil. De prijs van amfetamine bleef gelijk rond €10 per gram, maar de testservices troffen vaker 'nep' speed die voornamelijk uit cafeïne bestaat.

Begin 2022 was GHB duur en moeilijk te krijgen, maar eind 2022 lijkt de markt grotendeels hersteld. De zuiverheid van ketamine (€27 per gram) blijft stabiel. Op de psychedelica markt worden naast LSD (€7 per zegel van gemiddeld 68 microgram) en paddo's, nu ook truffeldruppels gesignaleerd.

Op de markt van nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) of designer drugs blijft de prijs (€5-6 per pil) en dosering (gem. 11 mg) van 2C-B hetzelfde, maar de helft van bij de testservices aangeboden 2C-B is vervuild met onbekende stoffen. Het 3-MMC-verbod van 2021 vertaalde zich direct in een prijsstijging bij bezorgdiensten en bij de testservice bleek een groot deel van de poeders geen 3-MMC maar 3-CMC te bevatten. Tot nu toe werden telkens individuele stoffen verboden, maar er hangt mogelijk een generiek NPS-verbod in de lucht.

Of het lachgasverbod van 1 januari 2023 effect gaat hebben op de bezorgmarkt van kilotanks, zal in de volgende Antenne Amsterdam moeten blijken.

VI SAMENVATTING

In Antenne Amsterdam wordt sinds 1993 jaarlijks het middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. Dit gebeurt op basis van een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve methoden. In 2022 verzamelden we informatie via (1) interviews met een 24-koppig **uitgaanspanel** die vanuit insidersperspectief of vanuit hun rol als locatiemanager, organisator of security vertellen over het trendsettende uitgaansleven; (2) interviews met een **panel kwetsbare jeugd** waarin zes professionals zijn vertegenwoordigd die met buurtjongeren werken; (3) een anonieme **survey** (vragenlijsten) over middelengebruik bij 246 club- en festivalbezoekers; en (4) analyse van **testuitslagen** van vijfduizend vrijwillig aangeleverde drugsmonsters bij de Amsterdamse testservices.

We kunnen weer feesten

Hoewel het jaar nog van start ging in een lockdown, werden de maatregelen in de loop van januari al versoepeld en in februari grotendeels afgeschaft. Na twee zomers zonder festivals, draait het gehele uitgaansleven in 2022 weer op volle toeren. Naast het club- en festivalcircuit worden kleine feesten op creatieve locaties georganiseerd en in luistercafés wordt een hapje met rustige dj-muziek gevolgd door een nachtelijk dansfestijn. Een inclusieve jonge generatie drukt een stempel op de nachtcultuur. Maar er zijn ook kritische geluiden, want ervaren horecapersoneel is moeilijk te vinden, de prijzen zijn flink gestegen (waardoor sommigen hun uitgaansfrequentie danig hebben teruggeschroefd), en de oogst van een nieuwe jonge aanwas van stappers is mager. Ook hebben Issues rond veiligheid en bejegening vanuit de uitgaanscommunity geleid tot de komst van zogenoemde *awareness teams*.

Clubbers en festivalgangers onderzocht

Voor de survey hebben teams van veldwerkers bezoekers benaderd tijdens 31 clubavonden (in 11 clubs) en op 10 zomerfestivals in Amsterdam. De uitgebreide anonieme online vragenlijst werd ingevuld door 90 clubbers en 156 festivalgangers.

Clubbers wonen meestal in Amsterdam. Vaak studeren ze aan hbo of universiteit of hebben een dergelijke studie afgerond. De groep festivalgangers komt meestal van buiten de stad en bestaat naast studenten voor een groot deel uit werkenden met een opleiding op mbo-niveau. Maar er zijn ook overeenkomsten, want beide uitgaansgroepen bestaan

voornamelijk uit twintigers met een Nederlandse achtergrond die regelmatig uitgaan.

Daarbij gaat een deel van de clubbers ook naar festivals en vice versa.

		club	festival
leeftijd	18-24 jaar	56%	31%
	25-34 jaar	34%	52%
	35+ jaar	10%	17%
zelf-gerapporteerde achtergrond	Nederlands	73%	86%
	anders	27%	14%
woonplaats	Amsterdam	58%	23%
	elders	42%	77%
opleidingsniveau	middelbare school	8%	14%
	mbo	11%	58%
	hbo/universiteit	81%	28%
bezigheid	studerend	48%	32%
	werkend	52%	68%

Figuur VI.1: Kenmerken clubbers en festivalgangers

De onderzochte clubbers en festivalgangers kunnen (op basis van een non-respons analyse) worden beschouwd als representatief voor het onderzochte uitgaanspubliek als het gaat om hun middelengebruik. De club- en festivalsurvey van 2022 is al de zevende editie sinds 1995. De vorige meting was in 2017, waardoor een pre- versus post-corona beeld gevormd kan worden.

Bijna iedereen drinkt, maar niet elke dag

In kringen van uitgaanders drinkt bijna iedereen alcohol. Dat blijkt uit zowel de panelstudie als de survey. Bij de kwetsbare jeugd in het buurtpanel geldt dit alleen voor jongeren met een Nederlandse familieachtergrond. De meeste huidige drinkers onder club- en festivalbezoekers reserveren alcohol voor het weekend (52%) en drinken wel wekelijks (68%), maar zelden elke dag (3%). Wanneer op een doordeweekse dag wordt gedronken, dan worden gemiddeld 4 glazen alcohol genuttigd; wanneer op een vrije dag wordt gedronken, dan gemiddeld 6 glazen. De helft van de huidige drinkers is een zware drinker (48%) en 7% is een overmatige drinker.²¹³ Het aandeel drinkers bleef gelijk ten opzichte van de vorige survey van 2017. Maar de frequentie van alcoholgebruik nam wat af (er waren in 2022 meer incidentele drinkers), terwijl de gemiddelde gebruikshoeveelheid juist wat toenam. Dit lijkt in lijn met uiteenlopende verhalen uit het uitgaanspanel. Sommigen schroefden na corona hun aanvankelijk hogere alcoholgebruik weer terug. Maar horecapersoneel ziet ook een grote drang om meer (door) te drinken. En op sommige plekken wordt na het werk weer stevig geborrel.

²¹³ Zware drinker = één keer per week of vaker minimaal 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag.
Overmatige drinker = meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week.

Rokers raken in de minderheid

Nu uitgaanders als gevolg van rookverboden niet meer onbekommerd een sigaret kunnen opsteken, is het tabakgebruik drastisch gedaald. Onder de onderzochte club- en festivalbezoekers vormen huidige rokers in de survey 2022 met 49% voor het eerst geen meerderheid meer. Rookpatronen variëren sterk. Een deel rookt alleen in het weekend of bij speciale gelegenheden, een ander deel rookt ook doordeweeks. En de ene rookt minstens een pakje op een dag, de ander hooguit één sigaret. Dagelijkse rokers zijn in elk geval in de minderheid (35% van de huidige rokers). Dat was eind jaren negentig nog heel anders; toen was het voor rokers nog vrij ongebruikelijk om niet elke dag een sigaret op te steken. Door het opheffen van de rookruimtes (per 1 juli 2021) moeten portiers voortdurend in discussie met bezoekers die hun glas niet mee mogen nemen als ze buiten gaan roken.

Alternatieven voor de traditionele sigaret zijn in opkomst. Panelleden berichten over een forse toename van vaperen, zowel in het clubmilieu als daarbuiten. In de survey rookte één op de drie uitgaanders (33%) het laatste jaar vapes, zij het vaak naast gewone sigaretten. En ook onder buurtjongeren zijn vapes of shishapennen populair, niet in het minst vanwege het 'clean smoking' imago. Daarnaast is nicotine bevattend snus in opmars in volkswijken. Snus en vapes slaan ook aan bij minderjarigen die het op straat kopen en verkopen aan elkaar.

Lachgasgebruik al voor het landelijk verbod onderuit

De populariteit van lachgas is in het uitgaansleven al jaren tanende. De daling in gebruik zette al in vóór de verkoop in 2019 via een gemeentelijke APV aan banden werd gelegd en is voorafgaand aan een landelijk verbod in 2023 verder gekelderd. Recent gebruik (laatste 12 maanden) van lachgas onder club- en festivalbezoekers ging van 52% in 2017 naar 16% in 2022. De laatste jaren raakten ballonnen in het uitgaansleven passé en het lachgasgebruik verdween uit het zicht. De lachgasmarkt spitste zich toe op de bezorgmarkt, waar koeriers kilotanks thuis komen afleveren. Wat overbleef waren groepjes buurtjongeren die lachgas in de privésfeer en in auto's gebruikten. Uit deze kringen kwamen berichten over problematisch en chronisch gebruik. Dergelijke zorgwekkende gebruikersgroepjes bestaan nog steeds, maar professionals zien de afgelopen twee jaar een kentering. De aanwas van nieuwe gebruikers slinkt en de groep die er niks mee te maken wil hebben groeit. In hoeverre het lachgasverbod van 1 januari 2023 (verder) effect zal hebben op gebruik en markt, zal in de volgende Antenne Amsterdam moeten blijken.

Ecstasy is weer favoriet

Tijdens lockdowns zakte het ecstasygebruik tot een historisch dieptepunt. Maar nu het uitgaansleven met zijn clubs, festivals en raves weer overuren maakt, is het middel terug

op de eerste plaats (na alcohol). Dat geldt voor de trendsettende uitgaanders in de panelstudie, voor de clubbers en festivalgangers in de survey, en voor het aanbod bij de testservices. Ook voor de jongste uitgaansgeneratie Z blijft deze illegale serotonerge booster blijkbaar een belangrijke instapdrug en gangmaker, zij het dat de heropleving na coronatijd alweer lijkt af te zwakken. Onder de onderzochte club- en festivalbezoekers gebruikte twee derde de laatste 12 maanden xtc-pillen (66%); hetzelfde percentage als tijdens de pre-corona survey van 2017. Over het algemeen worden xtc-pillen incidenteel gebruikt: 87% van de recente gebruikers slikt hooguit een paar keer per jaar. Op de ecstasymarkt valt op dat er minder ultrasterke pillen rondgaan en de gemiddelde dosering daalt (142 mg MDMA). De gemiddelde prijs per pil bleef echter gelijk rond de €4 á €5.

Wisselende signalen over cocaïne

Rond cocaïne leveren de verschillende bronnen in deze Antenne Amsterdam 2022 wisselende signalen, waaruit (nog) geen algemene trend kan worden gekristalliseerd. Uit de panelstudie komt naar voren dat het cocaïnegebruik onder trendsettende uitgaanders (na stabiel gebruik tijdens de coronaperiode) nu wat daalt. In de survey was recent (laatste 12 maanden) cocaïnegebruik onder club- en festivalbezoekers in 2022 met 38% vergelijkbaar met 2017. In sommige panelnetwerken is echter groeiende scepsis over de gewelddadige wereld achter het witte poeder en de milieuschade die het veroorzaakt in bronlanden. Bij de testservices bleef het aantal aangeleverde cocainemonsters ruim onder het pre-coronaniveau. Maar op de markt blijft er een ruim aanbod van cocaïne van verschillende zuiverheden uit verschillende bronlanden. De prijs per gram ligt met gemiddeld €56 weliswaar circa 10% hoger dan vijf jaar geleden, maar die prijsstijging ligt ver onder het inflatieniveau op de algemene consumentenmarkt. Tegelijkertijd zeggen clubportiers meer wikkels te onderscheppen bij sommige (oudere) bezoekersgroepen.

Speed de eeuwige derde

Amfetamine lijkt de eeuwige derde achter ecstasy en cocaïne. Net als bij ecstasy, zakte het gebruik in de panelstudie in de stille feestperiode om na een korte post-corona-opleving weer te dalen. In de survey onder clubbers en festivalgangers bleef recent (laatste 12 maanden) amfetaminegebruik (28%) vrijwel gelijk ten opzichte van vijf jaar geleden. In tegenstelling tot het meer sophisticated cocaïne, dankt amfetamine zijn reputatie aan zijn ongecompliceerde werking als energiegever en vanwege de lagere prijs (gemiddeld €10 per gram) wordt het onderling veel meer gedeeld. De testservice trof echter vaker 'nep' speed die voornamelijk uit cafeïne bestaat.

Ketamine gevestigd in drugspalet uitgaansmilieu

Ketamine werd ooit bestempeld als een moeilijk obscuur narcosemiddel, maar is tegenwoordig meer clubfähig in bredere kring. Naast privé- en afterfeesten, is gebruik in

een club of op een festival inmiddels ook niet uitzonderlijk. In zowel de panelstudie als de survey is de omvang van ketaminegebruik vergelijkbaar met dat van amfetamine. Recent (laatste 12 maanden) ketaminegebruik onder clubbers en festivalganger is 28%; vergelijkbaar met vijf jaar geleden. De zuiverheid van ketamine blijft hoog.

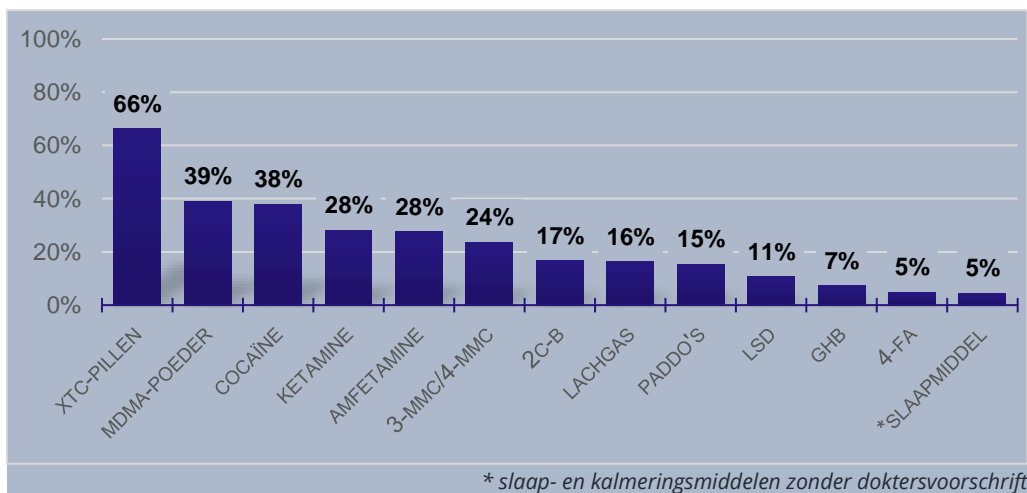
3-MMC blijkt vaak 3-CMC

Het 3-MMC-verbod van oktober 2021 vertaalde zich direct in een prijsstijging bij bezorgdiensten, hoewel het volop verkrijgbaar bleef. Toch lijkt er nog geen sprake van een duidelijke afname van gebruik: in de panelstudie bleef het gebruik gelijk en in de club- en festivalsurvey lag recent (laatste 12 maanden) gebruik van 3-MMC/4-MMC (24%) nog beduidend hoger dan vijf jaar geleden (6%). Echter, bij de testservice bleek een groot deel van de aangeleverde poeders geen 3-MMC maar 3-CMC te bevatten. Trendsetters zijn verdeeld over de vraag welke (nieuwe) stof een waardige opvolger voor 3-MMC zou zijn.

Tot nu toe werden telkens individuele nieuwe psychoactieve stoffen (NPS, ook wel designer drugs) verboden, met wisselend resultaat. Zo is 3-MMC's voorganger 4-FA (verboden sinds 2017) grotendeels van de markt verdwenen, maar is gebruik en aanbod van 2C-B (verboden sinds 1997) stabiel, zij het dat de testservice de laatste jaren onbekende vervuilingen aantreft. In de toekomst hangt mogelijk een generiek NPS-verbod in de lucht.

Ruim aanbod bij bezorgers, maar niet alles wordt evenveel gebruikt

De huidige drugsmarkt is een bezorgmarkt die wordt voortgedreven door e-marketing via sociale media. Het aantal diensten wordt groter en het assortiment ruimer. Op menulijsten prijken, naast de klassieke stimulantia, onder andere ook ketamine, GHB, LSD, paddo's, designer drugs, crack, methamfetamine, opiaten en benzo's. Trendsetters in het uitgaansleven kennen ook een breed middelenrepertoire, waarbij ecstasy weliswaar aan kop staat, maar andere drugs op de voet volgen. Hoewel psychedelica van oudsher een meer marginale rol spelen in de uitgaanscultuur, worden in clubs flesjes truffeldruppels gesignaleerd. Alleen middelen als heroïne, crack, methamfetamine en zware pijnstillers (bijv. Oxycodon, Fentanyl) worden nauwelijks gebruikt. Bij de onderzochte club- en festivalbezoekers is er wel een grote afstand tussen ecstasy en andere middelen (zie *Figuur IV.60* voor percentages). De bandbreedte van middelen bij de buurtjongeren is veel smaller dan onder uitgaanders en beperkt zich wat deze drugs betreft tot een beetje ecstasy of cocaïne door oudere subgroepjes.

Figuur VI.2: Middelengebruik laatste 12 maanden club- en festivalsurvey 2022

Niet iedereen feest met drugs

Wie denkt dat uitgaan altijd samengaat met druggebruik, zit ernaast. In het uitgaanspanel zijn er altijd netwerken waar het gebruik van een bepaald middel niet of bij een minderheid wordt gesignaleerd. En uit de club- en festivalsurvey blijkt dat vrijwel alle drugs (afgezien van ecstasy) door de meeste uitgaanders niet recent zijn gebruikt. Tijdens het clubben of feesten op een festival gebruikte iets meer dan de helft één of meer drugs (55%); op festivals vooral XTC-pillen, in clubs vaker cocaïne of amfetamine. Bijna de helft van de uitgaanders gebruikte dus géén drugs, maar dronk alleen alcohol (38%) of bleef volledig nuchter (7%).

Alsof corona nooit heeft plaatsgevonden

Als we af moeten gaan op de resultaten van de club- en festivalsurvey, lijkt er tussen 2017 en 2022 weinig veranderd qua middelengebruik. Alsof corona nooit heeft plaatsgevonden. Dat is natuurlijk niet waar, want de panelstudie liet in tussenliggende metingen in de afgelopen vijf jaar wel degelijk veranderingen zien. De meest recente signalen uit het panel lijken te wijzen op een afzwakkend of dalend druggebruik. Het aanbod is ruim, de drugsmarkt lijkt vooralsnog grotendeels verschoond van torenhoge inflatie, en bij de testservices worden weer pre-corona aantallen drugsmonsters aangeleverd. Na de coronajaren lijkt het dus weer *business as usual*. Maar bij nadere beschouwing blijkt bij de testservices alleen het XTC-aanbod weer bij het oude. En panelleden zien als gevolg van toegenomen kosten in het levensonderhoud minder frequent uitgaansgedrag en soms ook een kritischer houding tegenover druggebruik. Mogelijk neemt de thans opkomende, deels meer maatschappijkritische generatie Z meer afstand van ongebreideld middelengebruik dan de voorgaande generatie millennials.

VII SUMMARY

Amsterdam Antenna is an annual research study that documents the use of recreational substances by young adults and adolescents in Amsterdam. It has done so every year since 1993. The researchers apply a combination of qualitative and quantitative methods, drawing on a range of sources. In 2022 we gathered information via (1) interviews in a **nightlife panel** composed of 24 informants who reported on trendsetting nightlife scenes as insiders or from various perspectives as venue managers, event organisers or security workers; (2) interviews in a **vulnerable youth panel**, which included six professionals who work with neighbourhood youth; (3) an annual **survey** using anonymous questionnaires to gather quantitative data on substance use by 246 clubgoers and festivalgoers; and (4) analyses of **testing results** from five thousand drug samples voluntarily submitted to the Amsterdam drug checking services.

Let's party again!

Although the year 2022 began in a lockdown, measures were already eased during January and largely lifted in February. After two summers devoid of festivals, Amsterdam nightlife returned to full swing in the course of the year. Beyond the established club and festival scenes, small parties were organised in creative locations, and listening cafés with restful DJ music, meals and snacks were followed by nocturnal dance celebrations. An inclusive young generation was making its mark on the night culture. But there were also more sombre voices: experienced bar staff was hard to come by, prices were soaring (causing some customers to cut back on their nights out), and the harvest of young newcomers to nightlife still seemed meagre. In addition, issues involving security and transgressive behaviours within the nightlife community had prompted creation of 'awareness teams' in dance venues.

Clubbers and festivalgoers surveyed

For our 2022 survey, teams of fieldworkers contacted club patrons on 31 different nights (in 11 clubs), as well as visitors to 10 summer dance festivals in Amsterdam. Our detailed, anonymous online questionnaire was completed by 90 clubbers and 156 festivalgoers. Most clubbers lived in Amsterdam, and many were students or graduates of higher education establishments. The majority of festivalgoers lived outside Amsterdam. In addition to students, many were working people with intermediate vocational training. The two groups were similar in some respects: the majority were in their twenties, had

backgrounds in the Netherlands and were regular club- or festivalgoers. Many clubgoers also attended festivals and vice versa.

		clubs	festivals
age	18-24	56%	31%
	25-34	34%	52%
	35+	10%	17%
self-reported background	Dutch	73%	86%
	other	27%	14%
residence	Amsterdam	58%	23%
	elsewhere	42%	77%
education level	secondary school	8%	14%
	intermediate vocational	11%	58%
	higher education	81%	28%
occupation	students	48%	32%
	employed	52%	68%

Figure VII.1: Characteristics of clubbers and festivalgoers

In terms of their substance use, our samples of clubbers and festivalgoers can be considered representative of the two surveyed entertainment populations (on the basis of a non-response analysis). Our 2022 club and festival survey is the seventh of its kind since 1995. The previous study took place in 2017, enabling us to now compare the pre- and post-pandemic situations.

Virtually everybody drinks alcohol, but not every day

Almost all people who frequent nightlife drink alcohol, as we conclude from both the survey and the panel study. Amongst the vulnerable youth observed by our neighbourhood panel, this applies only to youngsters with ethnic Dutch family backgrounds. Most of the surveyed clubbers and festivalgoers who were current drinkers saved the alcohol for weekends (52%). Most (68%) drank at least once a week, but only 3% every day. When people drank alcohol on a weekday, they consumed an average of 4 glasses; when people drank on a non-working day, they drank 6 glasses on average. Half of the current drinkers were heavy drinkers (48%) and 7% were excessive drinkers.²¹⁴ The proportion of drinkers in the sample remained steady as compared with our previous survey from 2017. Although the frequency of alcohol use had declined somewhat (we found more occasional drinkers in 2022), the average amounts consumed had increased slightly. This seems in line with diverse reports from our nightlife panel. Some people were scaling down their initially higher levels of drinking after the pandemic. But staff also observed cravings to drink more alcohol or to go on drinking longer. A revival of heavy after-work drinking was also reported in some places.

²¹⁴ Heavy drinking = at least once a week 4 or more glasses (for women) or 6 or more glasses (for men) per day.
Excessive drinking = 14 or more glasses (for women) or 21 or more glasses (for men) per week.

Smokers sink into the minority

Since nightlifers can no longer light up a cigarette whenever they please, tobacco consumption has plummeted. For the first time in our 2022 survey, current tobacco smokers constituted a minority amongst club- and festivalgoers at 49%. Smoking patterns varied widely. One subgroup smoked only at weekends or on special occasions; others smoked on weekdays as well. Some smoked a packet or more per day; others smoked one cigarette at the most. Daily smokers formed a minority in any case (35% of current smokers). That contrasts sharply with the late 1990s, when it was still rather unusual not to light up every day. Since smoking rooms were abolished from July 2021, door staff have faced constant discussions with customers who are not allowed to take their glass with them when they go outside to smoke.

Alternatives to traditional cigarettes are gaining popularity. Panel members report sharp increases in vaping, both in club scenes and elsewhere. In our survey data, one in three nightlifers (33%) had smoked vapes at least once in the past year, often in addition to tobacco smoking. Vapes and shisha pens were popular with neighbourhood youth, too, not least due to their 'clean smoking' image. Another substance gaining ground in low-income neighbourhoods is the nicotine product snus. Vapes and snus have also caught on with youngsters of minor age, who buy and sell them to each other on the streets.

Nitrous oxide already in decline prior to nationwide ban

The popularity of nitrous oxide (laughing gas) has been dwindling for years. The decline began even before the sale of the drug was curtailed by local Amsterdam bylaws in 2019. It plummeted further in advance of the 2023 nationwide ban. Recent use of nitrous oxide (in the past 12 months) by club- and festivalgoers sank from 52% in 2017 to 16% in 2022. Balloons have become passé in nightlife over the years and the sight of people inhaling gas is now rare. The market shifted to home delivery services, with couriers bringing tanks weighing kilos to the customer's front door. What remained were small groups of neighbourhood youth taking laughing gas in private settings and inside cars. Reports from those milieus spoke of chronic and problem use. Concerns about such groups still exist, but professionals believe the tide has turned in the last two years. The number of new initiates has shrunk, and the group that wants nothing to do with laughing gas has grown. What effect the nationwide ban from January 2023 might have on further consumption, and on the market for nitrous oxide, may become clearer in our next Amsterdam Antenna.

Ecstasy is back in favour

During covid lockdowns, the use of ecstasy in Amsterdam fell to all-time lows. But now that party life has gone back into overdrive, with its club nights, festivals and raves, ecstasy has returned to first place (after alcohol). That was evident both among the trendsetting

nightlifers in our panel study and among the clubbers and festivalgoers in our survey, and it was also noticed in the samples submitted to the drug checking services. The illegal serotonergic booster is still considered to be a key factor and pacesetter in drug initiation within the most youthful nightlife age group, Generation Z. The post-covid resurgence does now seem to be slightly receding. Two thirds (66%) of the club- and festivalgoers we surveyed in 2022 had taken ecstasy tablets in the preceding 12 months, a percentage equalling that in our pre-covid 2017 survey. Generally speaking, ecstasy pills were taken only occasionally: 87% of those recent users took the drug no more than a few times a year. In the market for ecstasy, there were noticeably fewer ultra-potent pills in circulation, and the average dosage decreased to 142 mg of MDMA. Average prices per tablet, however, still remained around €4 to €5.

Mixed evidence about cocaine

The various sources consulted for this Amsterdam Antenna 2022 provided varying evidence about cocaine, making it difficult to synthesise any general trend as of yet. Reports from the panel study indicated that trendsetting nightlifers were taking slightly less cocaine (after the steady levels reported during the pandemic years). In the 2022 survey data, recent (12-month) cocaine use by club- and festivalgoers stood at 38%, comparable to the 2017 figure. However, in some of our panel networks, a growing scepticism was reported with regard to the violent milieu that underlies the white powder, as well as the environmental damage caused by cocaine production in source countries. At the drug checking services, the number of cocaine specimens submitted was now substantially lower than the pre-covid levels. In the market for cocaine, however, a wide selection remained in terms of varied purities from different source countries. Although the average price per gram now stood at €56, about 10% higher than five years previously, that price rise was far smaller than the coinciding inflation rate in general consumer markets. One possible indication for increasing use: door staff in clubs reported confiscating more wraps from some groups of club visitors, in particular older clubbers.

Speed, the perennial third-place drug

Amphetamine seems to occupy a perpetual third place behind ecstasy and cocaine. Reports from our panel study indicated that, similarly to ecstasy, the use of speed had declined during the quiet partying interlude caused by the pandemic, only to revive again post-covid, and subsequently to slacken again. In our survey data on clubbers and festivalgoers, recent (12-month) amphetamine use stood at 28%, virtually unchanged as compared with five years before. In contrast to the more sophisticated cocaine, amphetamine owes its reputation to its uncomplicated effect as an energy supplier. Due to its low price, averaging €10 per gram, it is far more likely to be shared between users.

However, drug checking services were also spotting more samples of ‘fake’ speed, consisting mainly of caffeine.

Ketamine now an established ingredient in nightlifers’ drugs palette

Once branded as a troublesome, obscure anaesthetic, ketamine has now become more socially acceptable in wider clubbing milieus. The use of ketamine, previously confined to private and afterparties, is no longer unusual at a club or festival. Both panel and survey evidence indicates that the scale of ketamine use now compares with that of amphetamine. Recent (12-month) use by clubbers and festivalgoers in 2022 was 28%, on a par with that five years previously. Ketamine purity also remained high.

3-MMC often really 3-CMC

The Dutch ban on 3-MMC from October 2021 was immediately reflected in a price hike by delivery services, though availability remained abundant, and there was no clear sign of a drop in consumption so far. Panel reports indicated a steady level of use, and the club and festival data showed a leap in the recent (12-month) use of 3-MMC/4-MMC (to 24%) as compared with five years before (6%). However, the drug labs disclosed that a large proportion of the powders submitted to the checking services consisted of 3-CMC rather than 3-MMC. Trendsetters were at odds as to what new or older substance might serve as a worthy successor to 3-MMC.

Up to now, Dutch bans on novel psychoactive substances (NPS, also known as designer drugs) have targeted individual substances, with varying results. For example, 3-MMC’s predecessor 4-FA (banned since 2017) has largely disappeared from the market. By contrast, the consumption and supply of 2C-B (banned since 1997) has remained stable, albeit that drug checking services are detecting unrecognised contaminants in recent years. A generic ban on NPS may now be around the corner.

Delivery services are plentifully stocked, but not everything is equally in demand

The current drugs market is a delivery market propelled by e-marketing via social media. The number of services is growing, and assortments are expanding. In addition to the classical stimulants, their menus now boast ketamine, GHB, LSD, ‘shrooms, designer drugs, crack, methamphetamine, opiates and benzos. Nightlife trendsetters partake of a broad substance repertoire; while ecstasy is at the top, other drugs are close behind. Although psychedelics traditionally play a rather marginal role in Amsterdam nightlife culture, small bottles containing truffle drops have been spotted in clubs. Substances as heroin, crack, methamphetamine and strong painkillers (oxycodone, fentanyl) are the only drugs seldom used. In contrast to the trendsetters, our surveyed clubbers and festivalgoers ranked drugs

other than ecstasy at a great distance behind ecstasy (see *Figure VII.2* for percentages). The bandwidth of drugs taken by neighbourhood youth is much narrower than the nightlifers' repertoire, and with regard to the drugs in this section it confines itself to small amounts of ecstasy or cocaine in older subgroups.

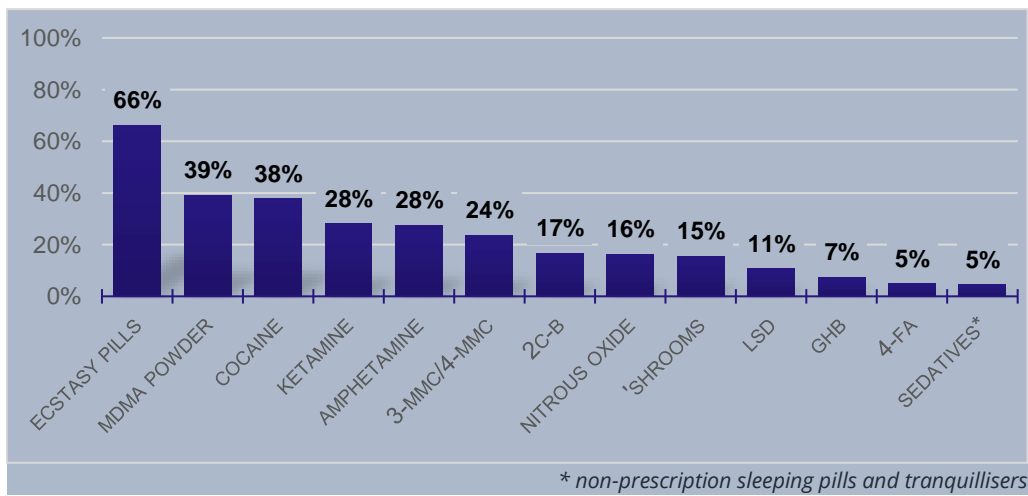

Figure VII.2: Substance use in past 12 months, Antenna club and festival survey 2022

Not everyone parties with drugs

To assume that club and festival patronage always includes drug use would be mistaken. In our nightlife panel, we always observe networks where particular drugs are not consumed, or only by a small minority. And in our club and festival survey we see that virtually all drugs (except ecstasy) have not been taken recently by the majority of nightlifers. Slightly more than half of respondents (55%) reported having taken one or more drugs while clubbing or partying: mostly these were ecstasy tablets at festivals, and more often cocaine or amphetamine in clubs. Thus, nearly half of club- and festivalgoers took no drugs at all, but consumed only alcohol (38%) or stayed completely sober (7%).

As if the pandemic had never happened

If we are to judge by the results of our 2022 club and festival survey, little might seem to have changed in terms of substance use since 2017 – as though the covid pandemic never took place. That is not true of course. Our panel studies in the four intervening years revealed considerable changes in the course of that time. The most recent evidence from the panel appears to point to a slackening or declining use of drugs. Supplies are abundant; the drugs market seems largely immune as yet to the skyrocketing inflation of recent years; and the drug checking services are again reporting some pre-covid levels of drug submissions. After the covid years, we might therefore seem to have reverted to business as usual. However, a closer look reveals that only the ecstasy submissions are back to par, and panel members observe less frequent nightlife attendance due to higher costs of living. They also sometimes describe more critical attitudes towards drug use.

Perhaps the currently upcoming, more politically engaged Generation Z is set to distance itself from unbridled substance use more strongly than its millennial predecessor.

VIII BIJLAGEN

A	Bijlage panel uitgaanders	207
A.1	Panelmethode	208
A.2	Tabellen panel uitgaanders	217
B	Bijlage survey clubs & festivals	222
B.1	Surveymethode	224
B.2	Tabellen survey clubs & festivals 2022	233
B.3	Tabellen trends 1995-1998-2003-2008-2013-2017-2022	256
C	Bijlage markt	260
C.1	Tabellen survey clubs & festivals	261
C.2	Analysemethode testservice	262
C.3	Tabellen testservice	264

A Bijlage panel uitgaanders

A.1	Panelmethode	208
A.1.1	Trends	209
A.1.2	Patronen en effecten van meervoudig druggebruik	211
A.1.3	Panelnetwerken en panelmutaties	212
A.1.4	Scores regelmatig middelengebruik	215
A.2	Tabellen panel uitgaanders	217
Tabel 1	panelnetwerken uitgaanders	217
Tabel 2	top 3 middelen	218
Tabel 3	regelmatig middelengebruik – alcohol en cannabis	218
Tabel 4	regelmatig middelengebruik – stimulantia	219
Tabel 5	regelmatig middelengebruik – narcosemiddelen	219
Tabel 6	regelmatig middelengebruik – 2C-B, 3-MMC en 4-FA	220
Tabel 7	regelmatig middelengebruik – psychedelica	220
Tabel 8	regelmatig middelengebruik – crack, heroïne, methamfetamine	221
Tabel 9	regelmatig middelengebruik – poppers, erectogenen en slaapmiddelen	221

A.1 Panelmethode

De panelstudie verzamelt doorlopend informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit gebeurt op basis van interviews met insiders in verschillende netwerken en scènes van gebruikers. In tegenstelling tot andere onderdelen van Antenne gaat het in de panelstudie nauwelijks om cijfers, maar om dynamische processen als uitgaanstrends en druggebruik onder jongeren en jongvolwassenen. Hoewel we de bevindingen van de panelstudie niet in cijfers uitdrukken, kunnen we er wel algemene ontwikkelingen mee schetsen. Dit doen we door de trendsetters en de vroege trendvolgers in de gaten te houden. Zij experimenteren meer dan gemiddeld met drugs en zijn vaak voortrekkers van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven. We onderscheiden drie typen trendsetters: *maven*, *connectors* en *salesmen*.²¹⁵

De *maven* (bollebozen) hebben veel kennis van het uitgaanscircuit en/of de drugsmarkt en kunnen ons hierover alles vertellen. Ze opereren deels achter de schermen, maar wisselen ook onderling specifieke informatie uit over drugs. Ze weten ons haarfijn uit te leggen hoe de vork in de steel steekt als het gaat over farmacologische eigenschappen van verschillende typen drugs. Soms zijn ze betrokken als innovators die uit hobbyisme veel chemische kennis hebben en een buitengewone interesse vertonen voor (nieuwe) drugs. Zij hebben niet de behoefte om nieuwe chemische innovaties bij een groot publiek onder de aandacht te brengen. De *connectors* opereren dynamischer en zijn goed op de hoogte van de uitgaans- en drugsmarkt. Soms sijpelt er kennis door van de *maven* waar ze soms contact mee hebben. De *connectors* weten precies waar de belangrijke of invloedrijke spelers op de markt zich bevinden en welke posities ze innemen binnen het hectische uitgaansleven. *Connectors* investeren veel tijd in sociale contacten om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. De kracht van *salesmen* of *proseliteerders* (evangelisten)²¹⁶ is hun vermogen om te overtuigen en zo een grotere groep, tot zelfs de grootste sceptici, te enthousiasmeren voor een 'nieuwe' drug, clubavond of mode. Daar waar anderen voorzichtig zijn, wil de evangelist het van de daken schreeuwen. Het is goed mogelijk dat trendsetters meerdere posities en rollen hebben. Aangezien de innoverende, producerende en consumerende segmenten binnen het uitgaansleven vaak in elkaar grijpen, kan iemand zowel de rol van de *connector* als van de *salesman* spelen.

De leden van het panel worden sinds 1994 doorlopend twee keer per jaar onafhankelijk van elkaar face-to-face geïnterviewd. Hiermee voorkomen we dat leden elkaar beïnvloeden

²¹⁵ Gladwell M (2000) *The Tipping point. How little things can make a big difference*. Little Brown & Company.

²¹⁶ Cohen H (1975) *Drugs, druggebruikers en drug-scene*. Uitgeverij Samson.

of napraten. Iedereen die deel uitmaakt van het panel heeft zicht op een bepaald netwerk, een specifieke scene of locatie waar alcohol en drugs worden geconsumeerd. Het is overigens niet uitgesloten dat netwerken elkaar deels overlappen. Zowel op megafeesten als in favoriete clubs of cafés kunnen panelleden tegelijkertijd aanwezig zijn en vanuit hun eigen beleving verslag doen van het feest, de locatie en de sfeer. Het gaat daarbij niet om het eigen druggebruik, maar over wat zij waarnemen in hun netwerk en directe omgeving. De verhalen van clubmedewerkers en stappers kunnen zeer uiteenlopend zijn omdat er vanuit een verschillend perspectief wordt gekeken. Dit maakt de panelmethode juist zo boeiend, omdat we in onze analyse en vertaling van de verhalen over het hedonistische uitgaansleven en (nieuwe) patronen, signalen en trends in verschillende dimensies op de voet kunnen blijven volgen.

Om de anonimiteit van zowel panelleden als clubs, cafés, coffeeshops, etc. te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als deze door panelleden direct in verband worden gebracht met druggebruik of -handel. Deze voorzichtige benadering is een bewuste keuze om panelleden en locaties niet in diskrediet te brengen. Als er een impressie wordt gegeven van een populaire clubavond of party, dan wordt de locatie gewoon vermeld, aangezien we dan niet ingaan op het middelengebruik. Aangezien sommige panelleden twee verschillende netwerken beschrijven wordt elk panellid met een nummer én de letter 'a' of 'b' gecodeerd om de verschillende netwerken te typeren.

A.1.1 Trends

In de gehanteerde panelmethodiek is een beveiliging ingebouwd om vage en moeilijk traceerbare geruchten te onderscheiden van duidelijk waarneembare verschijnselen die zowel door panelleden als onderzoekers geverifieerd kunnen worden. Deze waarneembare verschijnselen noemen wij signalen omdat ze werkelijk in het oog springen en zodoende ook kunnen worden gevolgd en zo mogelijk zelfs verklaard. Maar signalen zijn nog geen trend. Waar precies een signaal ophoudt en een trend begint, is niet altijd duidelijk aan te wijzen omdat het over illegale middelen gaat, waarover geen productiecijfers van fabrikanten bestaan. Dit maakt het des te complexer om hypes te onderscheiden van werkelijke trends. We spreken pas van een trend als meerdere panelleden in verschillende netwerken tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar een vergelijkbare en nieuwe ontwikkeling waarnemen in de uitgaans- of drugsmarkt. Bij voorkeur worden deze waarnemingen ook bevestigd door andere, kwantitatieve onderdelen van Antenne.

De panelstudie bevat actuele informatie over spraakmakende *hypes*, nieuwe scenes, muziekgenres en uitgaanslocaties. Maar de betekenis en het belang van het Amsterdamse uitgaansleven wordt ook in een sociaal-culturele en historische context geplaatst die veel

verder reikt dan de vluchtigheid van hip en hype, die vaak vergankelijk en tijdsgebonden blijken te zijn.²¹⁷ Wat bij wijze van spreken vandaag in de mode is, kan morgen alweer passé zijn. Onze focus is daarom niet alleen gericht op nieuwe fenomenen binnen een uitgaanssetting. Ook de dynamiek van de verschillende drugsmarkten en prijsontwikkelingen, de verandering van toedieningswijze, riskante en/of favoriete combinaties en de opkomst van nieuwe synthetische of natuurlijke middelen worden gevolgd en beschreven. Het blijft daarom van evident belang om ontwikkelingen in de drugsmarkt, veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jonge mensen op empirisch controleerbare wijze te blijven volgen. Deze kennis blijft een belangrijke bron voor beleid, preventie en hulpverlening en leidt ook tot een beter begrip en duiding van hedendaagse jeugdstijlen.

Geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

De panelstudie geeft op de langere termijn meer inzicht in gebruikspatronen, reguleringsmechanismen, de mate van interesse in 'nieuwe' drugs en het verschijnen en verdwijnen van middelen op de gebruikersmarkt. Elke nieuwe generatie ontdekt en gebruikt op haar eigen wijze en onder een ander gesternte de genotmiddelen die in omloop zijn. Dit verklaart waarom het middelengebruik een golvend karakter vertoont met pieken en dalen. De nieuwkomers vormen voor zichzelf een beeld op grond van hun eigen ervaring, ervaringen van vrienden en de informatie die op dat moment voorhanden is. Internet is voor jongeren een veilig en rijk medium om op speciale voorlichtingssites

²¹⁷ Leland J (2004) *Hip: the history*. Harper Collins.

specifieke informatie over drugs te zoeken of vragen te stellen aan de eigen feestcommunity. Nieuwe hypes, rages en kicks worden – mede via sociale media – snel bekend in de scene.

Macro-perspectief van een trend

De opkomst en afname van een middel in de panelstudie verloopt soms traag, maar kan zich ook razendsnel verspreiden over de deelnemende panelnetwerken. En zowel in een kleine subgroep als in een grotere groep. Deze dynamiek van verspreiding kunnen we binnen elk panelnetwerk volgen. We gebruiken een paar begrippen om dit te kunnen verduidelijken.

Verticale groei of krimp: meer of minder panelnetwerken

Bij een **verticale groei** is er sprake van popularisering van een (nieuw of bestaand) middel dat in een toenemend aantal panelnetwerken doorbreekt qua gebruik en zo bekender wordt (toename aantal netwerken). Wanneer een middel in relatief korte tijd over de hele linie van panelnetwerken snel populair wordt dan is er sprake van een **sterke verticale groei**. Bij een langzame verspreiding spreken we van een **zwakke verticale groei**.

Bij een **verticale krimp** vindt het tegenovergestelde plaats en raakt een middel langzaam (weer) uit de gratie in een groeiend aantal netwerken. Wanneer een bekend middel over de hele linie van panelnetwerken snel afneemt (uit de gratie raakt) dan is er sprake van **sterke verticale krimp**. Bij een langzame krimp verspreiding spreken we van een **zwakke verticale krimp**.

Horizontale groei of krimp: meer of minder gebruikers

Bij een **horizontale groei** is er in elk van de afzonderlijke panelnetwerken sprake van een toenemend gebruik binnen de groep. Wanneer een middel in relatief korte tijd over de hele linie in een grotere groep binnen panelnetwerken snel populair wordt dan is er sprake van een **sterke horizontale groei**. Bij een langzame toename van het aantal gebruikers binnen panelnetwerken spreken we van een **zwakke horizontale groei**.

Bij een **horizontale krimp** daalt het aantal gebruikers in een netwerk. Wanneer een middel in relatief korte tijd over de hele linie in een grotere groep binnen panelnetwerken snel impopulair wordt dan is er sprake van een **sterke horizontale krimp**. Bij een langzame afname van het aantal gebruikers binnen panelnetwerken spreken we van een **zwakke horizontale krimp**.

A.1.2 Patronen en effecten van meervoudig druggebruik

In de literatuur worden drie patronen van meervoudig druggebruik onderscheiden: (1) combi-gebruik, (2) serieel gebruik en (3) polygebruik.²¹⁸ Bij *combi-gebruik* is er sprake van meer dan één drug (of categorie) door één persoon op hetzelfde moment of binnen een

²¹⁸ Laudens F (2004) *Dossier combigebruik*. VAD.

nauwe tijdspanne ('sessie'). Ook bij *serieel gebruik* is er sprake van meerdere middelen, maar binnen een langere tijdspanne. De effecten van het gebruik overlappen elkaar niet vanwege de tussentijdse gebruikintervallen. Bij *polygebruik* is er doorgaans geen beperking aan de tijdsperiode waarbinnen verschillende drugs worden gebruikt; dit kan zelfs in sommige publicaties enkele jaren zijn.

De subjectief beleefde interactieve effecten en motieven van (min of meer) simultaan gebruik kunnen worden gecategoriseerd in drie klassen: (1) synergetische, (2) antagonistische en (3) additionele reacties.²¹⁹ Het effect van de *synergetische* interactie ('samenwerkende') is groter dan de som van de effecten van de afzonderlijke drugs (1+1=3). Bij *antagonistisch* zijn de effecten 'tegenwerkend', waardoor het effect van de combinatie kleiner is dan van de afzonderlijke drugs (1+1=1). Bij *additioneel* zijn de effecten de som van de afzonderlijke effecten (1+1=2).²²⁰ Maar in een dynamische setting zoals die in de panelstudie vaak beschreven wordt, komt het echter geregeld voor dat gebruikers verschillende middelen in een korte tijdspanne combineren die zowel synergetisch, additioneel als antagonistische effecten geven, zeker als je ook alcohol en medicijnen meerekent. Daarom typeren we deze categorie als *eclectisch*, wanneer gebruikers diverse middelen impulsief mixen en in deze roes de som van de verschillende effecten niet meer kunnen overzien. Sarah (174a) vertelt over een fenomeen dat is overgewaaid uit Berlijn: laten we soep maken. "We stampen xTC, keta en speed fijn en snuiven dat in één mix op. Soms vervangen we speed met 3-MMC." Dit overgewaaid concept is volgens Sarah ontstaan uit een behoefte om iets nieuws te proberen tijdens een lange nazit.

Ten slotte wijzen we er nog op dat volgens het model van Zinberg de psychoactieve effecten mede beïnvloed worden door de dosis (drug), de verwachting van de gebruiker (set) en de omgeving waar het druggebruik wordt beleefd (setting).²²¹

A.1.3 Panelnetwerken en panelmutaties

De set variabelen (leeftijd, etniciteit en sekse) zeggen iets over de uitgaansnetwerken in de panelstudie. De groepen en scenes zijn heterogeen, van jong tot ouder, homo en/of hetero en soms wit, zwart of etnisch gemixt.

Leeftijd

De leeftijdsspreiding in uitgaansnetwerken is tussen de 20 en 35 jaar, met een gemiddelde rond de 25 jaar. Het hoge opleidingsniveau komt overeen met die van de clubgangers in

²¹⁹ Berenbaum MC (1989) *What is synergy?* *Pharmacological Reviews*, 41: 93-141.

²²⁰ Leccese AP, Pennings, EJM & De Wolff FA (2000) Combined use of alcohol and other psychotropic drugs. A review of the literature. LUMC.

²²¹ Zinberg N (1984) *Drug, set, and setting. The basis for controlled intoxicant use.* Yale University Press.

het Amsterdamse uitgaansleven.²²² De laatste jaren is er sprake van een verjonging door de forse aanwas van stapgroepen die vaak in het kielzog van nieuwe feestcollectieven het uitgaansleven ontdekken. De nieuwe lichter is een mix van scholieren en/of studenten die in Amsterdam en omgeving wonen en feesten. Naast de bekendere festivals zijn er veel nieuwe zomerfestivals bij gekomen waar de leeftijd (18-22 jaar) een stuk lager ligt. Het middensegment van 25+ domineert vooral het reguliere clubcircuit. Oudere stapgroepen gaan minder frequent naar clubs maar willen de zomerfestivals niet missen.

Etniciteit

Het dancepubliek is in meerderheid van westerse afkomst (75%-100%). Bezoekers van techno, hardcore en hardstyle zijn praktisch allemaal wit. Op hiphop en latin feesten voeren Surinaamse en Caribische bezoekers (60%-70%) de boventoon. Bezoekers van dancehall en reggaeton zijn overwegend zwart. De etnofeesten binnen het urbansegment richten zich vaak op één etnische groep. De etnische mix is het grootst op clubavonden waar trendsetters juist geïnteresseerd zijn in crossovers tussen stijlen.

Sekse

Mannen zijn vaker in de meerderheid op feesten, maar de percentages zijn steeds meer naar elkaar toegegroeid. De vrouw-man verhouding is op veel feesten nagenoeg gelijk. De voortschrijdende participatie van jonge vrouwen in het uitgaansleven (sinds 1995) is volgens sommigen te wijten aan het feit dat er meer vrouwen in Amsterdam zijn gaan studeren en wonen. Het komt vaker voor dat vrouwen op urban en dancefeesten in de meerderheid zijn. Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen zijn actiever in het nachtleven dan Marokkaanse en Turkse vrouwen. Homomannen voelen zich minder gebonden aan de klassieke homolocaties (vergeleken met de jaren negentig van de vorige eeuw) en mengen vaker met anderen in het uitgaansleven.

Opleiding en werk

De deelnemers in de panelnetwerken vertegenwoordigen verschillende sociaaleconomische categorieën. De jongste groepen stromen vers van de middelbare school door naar de arbeidsmarkt of het middelbare en hogere (beroeps)onderwijs. Een grote groep 20-plussers zit in het hoger onderwijs en heeft vaak een tijdelijke baan naast de studie. De derde groep werkt inmiddels of is op zoek naar een baan. Een aanzienlijk deel rekent zichzelf tot de creatieven (o.a. koks, journalisten, designers) of is zelf werkzaam in het nachtleven (o.a. dj's, bookers, decorbouwers, barpersoneel). Nu er weer sprake is

²²² Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018) *Antenne 2017*. Rozenberg Publishers.

van een economische opleving floreert ook de banenmarkt. Daarnaast horen panelleden verhalen van vrienden die in innovatieve *startups* zijn gestapt.

Wie hypes en trends van druggebruik binnen jongerenculturen wil duiden, heeft een daarop afgestemde methode nodig die flexibel én voor langere tijd geldend en toepasbaar is. Continuïteit is daarbij van essentieel belang om de golfbewegingen van trends in druggebruik door de tijd te volgen. Het streven is om alle deelnemende panelleden tweemaal per jaar te interviewen. We slagen hier grotendeels in, maar kunnen niet voorkomen dat panelleden om wat voor reden dan ook afhaken. Om nieuwe ontwikkelingen op de voet te blijven volgen, is het noodzakelijk om het panel aan te blijven vullen met leden die een goed begrip hebben van nieuwe fenomenen in het uitgaansleven. Verderop in deze bijlage staat bij elk panellid vermeld aan welke meting hij of zij heeft meegedaan en welke specifieke netwerken worden vertegenwoordigd. Ook wordt een overzicht gegeven van panelmutaties met nieuwe, vervangen en uitgetreden panelleden. De panelmutaties zijn onderverdeeld in drie categorieën: *nieuwe panelleden*, die een nieuwe locatie of netwerk vertegenwoordigen; *vervangen panelleden* die worden vervangen door anderen afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en *uittreedende panelleden* die niet worden vervangen omdat er geen geschikte opvolger is.

Nieuwe panelleden

Er zijn **6** nieuwe personen in het panel geworven na tips van panelleden of op basis van veldwerk benaderd:

- **Cayenne** (178a, vanaf T57)
- **Dé** (179a, vanaf T57)
- **Floyd** (180a, vanaf T58)
- **Moos** (181a, vanaf T58)
- **Thor** (182a, vanaf T58)
- **York** (183a, vanaf T58)

Vervangen panelleden

Er is **1** panellid vervangen:

- **Portier II** (162a/b) is vervangen door een andere portier/servicemedewerker.

Uittreedende panelleden

In totaal zijn er **6** personen uit het panel getreden en niet vervangen:

- **Aliya** (163a) is niet meer bereikbaar.

- **Ava** (165a) heeft minder contact met andere nachtbrakers sinds zij haar eigen druggebruik fors heeft teruggeschroefd in de coronaperiode en zich daarna meer is gaan richten op therapeutisch lichaamswerk.
- **Evita** (169a) is na haar studie en voor haar nieuwe baan verhuisd naar Groot-Brittannië.
- **Jort** (135a) richt zich na tien tropenjaren aan het ravefront meer op de organisatorische kant achter de schermen. Zijn droom is een permanente (feest)locatie met een bredere programmering; ook voor buurtbewoners.
- **Lex** (145a) pakte tijdens de coronaperiode zijn studie weer op en heeft het nachtleven (voorlopig) de rug toegekeerd.
- **Raffa** (164a) kwam dankzij corona uit de sleur van het nachtleven en ontdekte dat er meer te beleven viel dan tot de vroege uren stappen.
- **Valentin** (58a) doet het rustiger aan en vindt dat hij eruit gegroeid is.

Bijzondere panelleden

De meeste panelleden hebben zicht op een specifiek netwerk of een specifieke locatie.

Uitzonderingen daarop zijn:

- **Ed** (126a) is moderator van verschillende drugsfora en kijkt vooral naar opvallende ontwikkelingen en vragen met betrekking tot nieuwe middelen en discussies over specifieke kwesties (o.a. kwaliteit, effecten, risico's, verbod). Hij heeft geen zicht op regelmatig gebruik van de websitebezoekers en wordt daarom alleen een top 3 van middelen gevraagd.
- **Portiers I** (153a) van een beveiligingsbedrijf werken op verschillende locaties in de stad. In tegenstelling tot andere panelleden vertellen de portiers eenmaal per jaar in een groepsgesprek wat hen opvalt in het nachtleven.
- **Portier II** (162a/b) werkt bij één club in de binnenstad en heeft zicht op verschillende bezoekersgroepen binnen het brede elektronische en urban genre.

A.1.4 Scores regelmatig middelengebruik

De panelinterviews zijn voornamelijk kwalitatief van aard, maar aan panelleden wordt ook gevraagd een inschatting te maken welk deel van de scene of groep waar zij zicht op hebben regelmatig (minimaal één keer in de afgelopen zes maanden) bepaalde middelen gebruikt. Antwoordcategorieën zijn: 0% (niemand), 1-10% (een enkeling), 11-25% (sommigen), 26-50% (klein groepje), 51-75% (grote groep), en 76-100% (bijna iedereen). Dit biedt de mogelijkheid om kwalitatieve informatie tot op zekere hoogte te kwantificeren.

Volgens de volgende formule worden de antwoorden van de panelleden omgezet in een score en wordt van alle antwoorden (twee metingen) het gemiddelde berekend (N = aantal antwoorden):

$$N_{0\%} * 0 + N_{1-10\%} * 10 + N_{11-25\%} * 25 + N_{26-50\%} * 50 + N_{51-75\%} * 75 + N_{76-100\%} * 100 / N_{\text{totaal}}$$

Het resultaat is een gemiddelde score per jaar die loopt van 0 (laag, geen regelmatig gebruik in alle panelnetwerken) tot 100 (hoog, omvangrijk regelmatig gebruik in alle panelnetwerken).²²³ Hiermee kunnen middelen onderling worden vergeleken en ontwikkelingen op de kortere en langere termijn in kaart worden gebracht en gevisualiseerd in grafieken.

---

²²³ De gemiddelde score reflecteert nadrukkelijk geen concreet gebruikspercentage, maar geeft slechts een indicatie van de mate van regelmatig gebruik.

A.2 Tabellen panel uitgaanders

Tabel 1 *panelnetwerken uitgaanders*

naam	functie	code	T	setting/scene	leeftijd	aantal	vrouw	etniciteit ²²⁴
Bob	clubdirectie	147a	57 58	urbancircuit	23-25	400 (150)	40%	70% mix 30% toe
Cayenne	stapper	178a	57 -	clubs, cafés, festivals	17-20	10	40%	30% nl 70% mix
Dave	organisator raves	170a	57 -	underground, queer	20-35	500- 1000	45%	90% nl 10% mix
Dé	underground	179a	57 58	technoscene	24-40	50-60	40%	50% nl 50% mix
Ed	drugsfora	126a	57 -	psytrance, psychonauten	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Flip	organisator	171a	- 58	raves	20-40	2000	40%	90% nl 10% mix
Floyd	organisator, stapper	180a	- 58	clubs, raves	20-50	400	35%	80% nl 20% mix
Jamie	dealer	113a	57 -	snuivers thuis/uit	28-35	20	40%	100% nl
Jan	raver	144a	57 -	ravers, studenten	20-28	20	40%	90% nl 10% mix
Joshua	stapper	176a	57 -	huisfeesten studenten	21-27	30	50%	75% nl 25% eur
Kofi	partyfotograaf	132a	57 58	amapiano feesten	18-35	500	50%	50% nl 50% mix
Koosje	stapper	175a	57 -	teknoscene	30	150 (25)	20%	50% nl 50% mix
Koosje	barvrouw	175b	57 -	kraakscene	30	300	50%	80% nl 20% mix
MJ	clubmanager	146a	57 58	homo, underground	25-45	330	20%	70% nl 30% toe
Moos	organisator	180a	- 58	drum-'n-bass, raves, clubs	20-28	750	40%	60% nl 40% mix
Nicole	stapper	155a	57 58	clubs, gay	25-30	500 (50)	40%	90% nl 10% eur
Nuri	stapper	118a	57 -	urban	20-30	30 (15)	50%	15% nl 85% mig
Portiers I	collectief	153a	- 58	clubs, festivals	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Portier II	portier, servicemedewerker	162a	- 58	elektronisch	20-26	750- 1400	50%	60% eur 40% nl
Portier II	portier, servicemedewerker	162b	- 58	urban	28-33	750- 1400	65%	100% mix
Sarah	stapper	174a	57 -	queerscene, clubs	18-32	250 (20)	50%	80% nl 20% mix
Sien	stapper	160a	57 58	cafés, clubs	25-30	15	50%	50% nl 50% eur
Stas	stapper	166a	57 58	urban, house	20-25	50	0%	50% nl 50% mig
Thor	creatieve duizendpoot	182a	- 58	pionier, hip	28-38	15	50%	90% nl 10% mix
Tommy	dealer	152a	57 -	chemsex	30-50	15	0%	90% nl 10% eur
York	stapper, organisator	183a	- 58	internationals	22-30	30	50%	100% mix

²²⁴ nl = geen migratieachtergrond, mix = gemengd, toe = toeristen, mig = migratieachtergrond, eur = Europees.

Tabel 2 top 3 middelen

naam	code	middel 1		middel 2		middel 3	
		T57	T58	T57	T58	T57	T58
Bob	147a	amfetamine	amfetamine	cocaïne	cocaïne	MDMA	MDMA
Cayenne	178a	cannabis		ecstasy		-	
Dave	170a		amfetamine		GHB		ecstasy
Dé	179a	GHB		ecstasy		truffels	
Ed	126a	3-MMC		ketamine		LSD	
Flip	171a		amfetamine		3-MMC		GHB
Floyd	180a		3-MMC		GHB		amfetamine
Jamie	113a	cocaïne		ecstasy		ketamine	
Jan	144a	3-MMC		amfetamine		GHB	
Joshua	176a	amfetamine		GHB		ecstasy	
Kofi	132a	MDMA	MDMA	cannabis	cannabis	lachgas	lachgas
Koosje	175a	amfetamine		ketamine		ecstasy	
Koosje	175b	ecstasy		MDMA		paddo's	
MJ	146a	MDMA	MDMA	poppers	paddo's	cocaïne	cocaïne
Moos	180a		cocaïne		ecstasy		ketamine
Nicole	155a	ketamine	amfetamine	amfetamine	ketamine	GHB	3-MMC
Nuri	118a	lachgas		cocaïne		cannabis	
Portiers I	153a		cocaïne		ketamine		MDMA
Portier II	162a		ecstasy		cocaïne		amfetamine
Portier II	162b		cannabis		cocaïne		ecstasy
Sarah	174a	GHB		amfetamine		ecstasy	
Sien	160a	cocaïne	cocaïne	ketamine	ketamine	MDMA	MDMA
Stas	166a	cannabis		lachgas		ecstasy	
Thor	182a		ketamine		LSD		ecstasy
Tommy	152a	methamf.		GHB		ketamine	
York	183a		ketamine		LSD		amfetamine

Tabel 3 regelmatig middelengebruik - alcohol en cannabis

naam	code	alcohol		cannabis	
		T57	T58	T57	T58
Bob	147a	*****	*****	***	***
Cayenne	178a	*****		*****	
Dave	170a	*****		*****	
Dé	179a	*****	*****	*****	*
Ed (geen zicht)	126a				
Flip	171a		*****		*
Floyd	180a		*****		***
Jamie	113a	*****		***	
Jan	144a	*****		***	
Joshua	176a	*****		*****	
Kofi	132a	*****	****	***	***
Koosje	175a	*****		*****	
Koosje	175b	*****		*****	
MJ	146a	****	*****	*	**
Moos	180a		**		***
Nicole	155a	*****	****	****	***
Nuri	118a	*****		****	
Portiers I	153a		***		**
Portier II	162a		*****		**
Portier II	162b		*****		***
Sarah	174a	*****		***	
Sien	160a	*****	*****	*	*
Stas	166a	*****	*****	*****	*****
Thor	182a		*****		***
Tommy	152a	**		*	
York	183a		****		**

Scores: - = 0%; * = 1-10%; ** = 11-25%; *** = 26-50%; **** = 51-75%; ***** = 76-100% (zie ook pag. 215)

Tabel 4 *regelmatig middelengebruik – stimulantia*

naam	code	XTC		cocaine		amfetamine	
		T57	T58	T57	T58	T57	T58
Bob	147a	***	***	***	***	****	***
Cayenne	178a	*		-		*	
Dave	170a	***		*****		***	
Dé	179a	**	***	***	***	***	*
Ed (<i>geen zicht</i>)	126a						
Flip	171a		**		*		****
Floyd	180a		**		**		*****
Jamie	113a	**		*****		**	
Jan	144a	*		*		***	
Joshua	176a	****		***		***	
Kofi	132a	****	****	**	**	-	*
Koosje	175a	****		*		***	
Koosje	175b	****		*		***	
MJ	146a	***	***	*	**	*	*
Moos	180a		***		***		**
Nicole	155a	***	**	***	**	***	*****
Nuri	118a	****		****		*	
Portiers I	153a		***		*		**
Portier II	162a		***		**		**
Portier II	162b		*		**		*
Sarah	174a	*****		***		***	
Sien	160a	**	***	****	****	*	***
Stas	166a	***	*	*	*	-	-
Thor	182a		***		**		***
Tommy	152a	**		**		-	
York	183a		***		**		**

Tabel 5 *regelmatig middelengebruik – narcosemiddelen*

naam	code	lachgas		ketamine		GHB	
		T57	T58	T57	T58	T57	T58
Bob	147a	*	-	**	**	*	*
Cayenne	178a	****		-		-	
Dave	170a	*		***		***	
Dé	179a	*	*	*	*	***	***
Ed (<i>geen zicht</i>)	126a						
Flip	171a		-		***		***
Floyd	180a		-		*		***
Jamie	113a	**		***		**	
Jan	144a	-		**		***	
Joshua	176a	*		****		***	
Kofi	132a	***	**	*	*	-	**
Koosje	175a	*		***		*	
Koosje	175b	*		***		*	
MJ	146a	-	*	**	**	****	***
Moos	180a		*		**		-
Nicole	155a	-	*	****	***	****	***
Nuri	118a	*****		**		****	
Portiers I	153a		*		***		*
Portier II	162a		-		*		-
Portier II	162b		-		-		-
Sarah	174a	*		***		***	
Sien	160a	-	*	***	****	*	*
Stas	166a	*****	****	-	-	-	-
Thor	182a		-		****		***
Tommy	152a	-		**		*****	
York	183a		***		*****		**

Scores: - = 0%; * = 1-10%; ** = 11-25%; *** = 26-50%; **** = 51-75%; ***** = 76-100% (zie ook pag. 215)

Tabel 6 *regelmatig middelengebruik – 2C-B, 3-MMC en 4-FA*

naam	code	2C-B		3-MMC		4-FA	
		T57	T58	T57	T58	T57	T58
Bob	147a	-	*	-	*	-	-
Cayenne	178a	-	-	-	-	-	-
Dave	170a	***	-	****	-	-	-
Dé	179a	-	*	***	****	-	-
Ed (<i>geen zicht</i>)	126a	-	-	-	-	-	-
Flip	171a	-	**	-	****	-	-
Floyd	180a	-	*	-	****	-	-
Jamie	113a	-	-	-	-	-	-
Jan	144a	*	-	*****	-	-	-
Joshua	176a	***	-	***	-	-	-
Kofi	132a	-	-	-	-	-	-
Koosje	175a	*	-	*	-	-	-
Koosje	175b	*	-	*	-	-	-
MJ	146a	**	*	**	**	-	-
Moos	180a	-	*	-	**	-	-
Nicole	155a	*	*	**	***	-	-
Nuri	118a	-	-	-	-	-	-
Portiers I	153a	-	-	-	*	-	-
Portier II	162a	-	-	-	-	-	-
Portier II	162b	-	-	-	-	-	-
Sarah	174a	-	-	**	-	-	-
Sien	160a	**	**	-	-	-	-
Stas	166a	-	-	-	-	-	-
Thor	182a	-	**	-	*	-	-
Tommy	152a	*	-	*	-	-	-
York	183a	-	***	-	-	-	-

Tabel 7 *regelmatig middelengebruik – psychedelica*

naam	code	paddo's		LSD		ecotrip	
		T57	T58	T57	T58	T57	T58
Bob	147a	***	**	*	*	*	-
Cayenne	178a	*	-	-	-	-	-
Dave	170a	***	-	***	-	**	-
Dé	179a	-	*	-	*	-	*
Ed (<i>geen zicht</i>)	126a	-	-	-	-	-	-
Flip	171a	-	*	-	*	-	*
Floyd	180a	-	*	-	*	-	*
Jamie	113a	-	-	-	-	-	-
Jan	144a	*	-	*	-	*	-
Joshua	176a	****	-	****	-	*	-
Kofi	132a	-	-	-	-	-	-
Koosje	175a	***	-	***	-	*	-
Koosje	175b	***	-	***	-	*	-
MJ	146a	-	**	-	*	-	-
Moos	180a	-	*	-	-	-	-
Nicole	155a	**	**	*	*	-	-
Nuri	118a	*	-	-	-	-	-
Portiers I	153a	-	*	-	*	-	-
Portier II	162a	-	-	-	-	-	-
Portier II	162b	-	-	-	-	-	-
Sarah	174a	*****	-	*	-	-	-
Sien	160a	-	**	*	*	-	-
Stas	166a	-	*	-	-	-	-
Thor	182a	-	*	-	***	-	**
Tommy	152a	-	-	*	-	-	-
York	183a	-	****	-	****	-	****

Scores: - = 0%; * = 1-10%; ** = 11-25%; *** = 26-50%; **** = 51-75%; ***** = 76-100% (zie ook pag. 215)

Tabel 8 *regelmatig middelengebruik – crack, heroïne, methamfetamine*

naam	code	crack		heroïne		methamfetamine	
		T57	T58	T57	T58	T57	T58
Bob	147a	-	-	-	-	-	-
Cayenne	178a	-	-	-	-	-	-
Dave	170a	-	-	-	-	*	-
Dé	179a	-	-	-	-	-	*
Ed (geen zicht)	126a	-	-	-	-	-	-
Flip	171a	-	-	-	-	-	-
Floyd	180a	-	-	-	-	-	*
Jamie	113a	-	-	-	-	-	-
Jan	144a	-	-	-	-	-	-
Joshua	176a	*	-	-	-	-	-
Kofi	132a	-	-	-	-	-	-
Koosje	175a	-	-	-	-	-	-
Koosje	175b	-	-	-	-	-	-
MJ	146a	-	-	-	-	*	*
Moos	180a	-	-	-	-	-	-
Nicole	155a	-	-	-	-	-	-
Nuri	118a	-	-	-	-	-	-
Portiers I	153a	-	-	-	-	-	-
Portier II	162a	-	-	-	-	-	-
Portier II	162b	-	-	-	-	-	-
Sarah	174a	-	-	-	-	-	-
Sien	160a	-	-	-	-	-	-
Stas	166a	-	-	-	-	-	-
Thor	182a	-	-	-	-	-	-
Tommy	152a	*	-	-	-	*****	-
York	183a	-	-	-	-	-	-

Tabel 9 *regelmatig middelengebruik – poppers, erectogenen en slaapmiddelen*

naam	code	poppers		erectogenen		slaapmiddelen	
		T57	T58	T57	T58	T57	T58
Bob	147a	**	*	-	-	*	-
Cayenne	178a	-	-	**	-	-	-
Dave	170a	***	-	**	-	****	-
Dé	179a	-	**	-	***	-	***
Ed (geen zicht)	126a	-	-	-	-	-	-
Flip	171a	-	**	-	-	-	**
Floyd	180a	-	*	-	*	-	***
Jamie	113a	-	-	-	-	**	-
Jan	144a	-	-	*	-	*	-
Joshua	176a	-	*	-	*	-	***
Kofi	132a	-	-	-	-	-	-
Koosje	175a	*	-	-	-	-	-
Koosje	175b	*	-	-	-	-	-
MJ	146a	*****	****	***	***	*	*
Moos	180a	-	-	-	-	-	-
Nicole	155a	-	***	-	**	-	***
Nuri	118a	**	-	***	-	****	-
Portiers I	153a	-	**	-	**	-	*
Portier II	162a	-	-	-	-	-	-
Portier II	162b	-	-	-	-	-	-
Sarah	174a	*****	-	*	-	*****	-
Sien	160a	-	-	-	-	-	-
Stas	166a	-	-	**	**	-	-
Thor	182a	-	-	-	-	-	-
Tommy	152a	***	-	*****	-	****	-
York	183a	-	*	-	*	-	-

Scores: - = 0%; * = 1-10%; ** = 11-25%; *** = 26-50%; **** = 51-75%; ***** = 76-100% (zie ook pag. 215)

B Bijlage survey clubs & festivals

B.1	Surveymethode	224
B.1.1	Veldwerk	224
B.1.2	Representativiteit	225
B.1.3	Achtergrond	227
B.1.4	Ooit-, recente en huidige gebruikers	228
B.1.5	Frequentie	229
B.1.6	Hoeveelheid	230
B.1.7	Riskant gebruik	231
B.1.8	Analyse	232
B.2	Tabellen survey clubs & festivals 2022	233
B.2.1	Clubbers en festivalgangers	233
	Tabel B.1 gender en leeftijd	233
	Tabel B.2 identiteit, achtergrond en woonplaats	233
	Tabel B.3 opleiding en werk	234
B.2.2	Middelengebruik	235
	Tabel B.4 alcohol	235
	Tabel B.5 alcohol naar subgroep	235
	Tabel B.6 frequentie en hoeveelheid alcohol	236
	Tabel B.7 frequentie en hoeveelheid alcohol naar subgroep	237
	Tabel B.8 tabak	238
	Tabel B.9 tabak naar subgroep	238
	Tabel B.10 frequentie en hoeveelheid tabak	239
	Tabel B.11 frequentie en hoeveelheid tabak naar subgroep	239
	Tabel B.12 e-sigaret, shishapen, waterpijp en snus	240
	Tabel B.13 cannabis	241
	Tabel B.14 cannabis naar subgroep	241
	Tabel B.15 frequentie en hoeveelheid cannabis	242
	Tabel B.16 frequentie en hoeveelheid cannabis naar subgroep	242
	Tabel B.17 xtc-pillen	243
	Tabel B.18 prevalentie en frequentie xtc-pillen naar subgroep	243
	Tabel B.19 MDMA-poeder	244
	Tabel B.20 prevalentie MDMA-poeder naar subgroep	244
	Tabel B.21 cocaïne	245
	Tabel B.22 prevalentie en frequentie cocaïne naar subgroep	245
	Tabel B.23 amfetamine	246
	Tabel B.24 prevalentie en frequentie amfetamine naar subgroep	246
	Tabel B.25 2c-b, 3-mmc/4-mmc, 4-fa en 5-apb/6-apb	247
	Tabel B.26 prevalentie 2c-b, 3-mmc/4-mmc en 4-fa naar subgroep	247
	Tabel B.27 lachgas, ketamine, ghb en lean	248
	Tabel B.28 prevalentie lachgas, ketamine en ghb naar subgroep	248
	Tabel B.29 paddo's, lsd en dmt	249
	Tabel B.30 prevalentie paddo's en lsd naar subgroep	249
	Tabel B.31 heroïne, crack en methamfetamine	249
	Tabel B.32 medicijnen	249
	Tabel B.33 gokken	249
	Tabel B.34 prevalentie gokken naar subgroep	250
B.2.3	Uitgaan	251
	Tabel B.35 uitgaan algemeen	251
	Tabel B.36 onveiligheid in uitgaansgelegenheden	251
	Tabel B.37 dronkenschap en uitgaan	252
	Tabel B.38 mening over regels rond dronkenschap en uitgaan	252
	Tabel B.39 tijdens het uitgaan	253
	Tabel B.40 middelengebruik tijdens uitgaan naar subgroep	253
	Tabel B.41 drank en/of drugs tijdens uitgaan naar subgroep	254
	Tabel B.42 na het uitgaan	254
	Tabel B.43 drank en/of drugs na uitgaan naar subgroep	255

B.3	Tabellen trends 1995-1998-2003-2008-2013-2017-2022	256
	Tabel B.44 achtergrondkenmerken	256
	Tabel B.45 alcohol	256
	Tabel B.46 tabak	257
	Tabel B.47 cannabis	257
	Tabel B.48 xtc-pillen	257
	Tabel B.49 MDMA-poeder	257
	Tabel B.50 cocaïne	257
	Tabel B.51 amfetamine	258
	Tabel B.52 2c-B, 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB	258
	Tabel B.53 lachgas, ketamine en GHB	258
	Tabel B.54 paddo's, LSD en DMT	258
	Tabel B.55 heroïne, crack en methamfetamine	259
	Tabel B.56 medicijnen	259
	Tabel B.57 gokken	259
	Tabel B.58 middelengebruik tijdens uitgaan	259

B.1 Surveymethode

In *IV Survey clubs & festivals* is de manier waarop de data werden verzameld kort beschreven. Deze bijlage gaat meer gedetailleerd in op het veldwerk tijdens festivaldagen en clubavonden, gehanteerde definities en analyse.

B.1.1 Veldwerk

In de periode juni-augustus 2022 hebben veldwerkteams 10 verschillende Amsterdamse zomerfestivals bezocht. Van tevoren is contact gezocht met de festivalorganisaties en gevraagd om medewerking. Negen festivals gaven toestemming voor veldwerk op het festivalterrein; bij één festival is buiten het festivalterrein gewerkt. De festivals waren gevarieerd qua publiek, locatie, grootte (van ca. 1.500 tot meer dan 15.000 bezoekers) en muziekgenre (o.a. tekno, trance, deephouse en urban).

Na de zomer hebben veldwerkteams in oktober-december 2022 16 clubavonden (do-zo) bezocht; en wegens tegenvallende respons tijdens een extra veldwerkronde in januari-februari 2023 nog eens 15 clubavonden. In totaal ging het om 31 verschillende clubavonden bij 11 verschillende clubs verspreid over Amsterdam. Bij alle clubs is na contact toestemming verkregen om binnen veldwerk te verrichten.

Op de festivals werd gewerkt met teams van 2-5 veldwerkers gedurende vier uur tussen 13:00 en 18:00 (afhankelijk van de aanvangstijd). In de clubs bestonden de teams meestal uit 2 veldwerkers die gedurende twee uur werkten tussen 00:00 en 03:00 (idem).

De veldwerkers spraken festival- en clubbezoekers persoonlijk aan met de vraag of zij mee wilden doen met een onderzoek over uitgaan, drank en drugs. Hierbij werd benadrukt dat zij ook konden meedoen als zij geen genotmiddelen gebruikten en dat hun antwoorden anoniem zouden blijven. Veldwerkers werden geïnstrueerd bezoekers te benaderen die een afspiegeling vormden van het aanwezige publiek en te zorgen voor variatie door geen grote vriendengroepen tegelijk te benaderen. Bij bezoekers die aangaven interesse te hebben om mee te doen, werd ten behoeve van non-respons analyse (zie *B.1.2 Representativiteit*, pag. 225) een korte vragenlijst afgenomen waarin wat basale kenmerken en informatie over het gebruik van genotmiddelen werden genoteerd. Vervolgens werd een kaartje overhandigd met daarop een unieke code en link naar een langere online vragenlijst. Omdat deze langere vragenlijst o.a. vragen bevatte over middelengebruik tijdens en na het uitgaan (dus over de uren die volgden), was het verzoek om deze op een later moment (de volgende dag of na het weekend) in te vullen.²²⁵ Als geheugensteuntje

²²⁵ Bovendien zijn uitgaansgelegenheden (zeker clubs) geen ideale settings om uitgebreid vragen te beantwoorden.

voor het invullen konden zij hun e-mailadres opgeven om een herinneringsmail te ontvangen of via het scannen van een QR-code een agenda-item op hun smartphone aanmaken. Als bedankje kregen ze een pakje kauwgom.

AVG

Voor dit onderzoek werden de richtlijnen van de algemene verordening gegevensbescherming (AVG) gevolgd. Invullen van de vragenlijst was vrijwillig en stoppen kon op elk moment, zonder opgaaf van redenen en zonder enig gevolg. De vragenlijst was anoniem; naam of andere direct identificerende gegevens werden niet gevraagd en IP-adres werd niet geregistreerd.

De verzamelde gegevens werden bewaard op beveiligde netwerken van Qualtrics (surveyprogramma) en HvA en waren alleen toegankelijk voor de onderzoekers. Gegevensbestanden werden niet gedeeld met derden. In deze rapportage worden uitsluitend geaggregeerde, niet tot individuele personen herleidbare resultaten gepresenteerd.

Bij de start van de vragenlijst werd het onderzoek toegelicht, benadrukt dat deelname anoniem en vrijwillig was, en uitgelegd wat met de geleverde informatie werd gedaan. Door op OK te klikken gaven deelnemers toestemming hun antwoorden te gebruiken voor het onderzoek. Wegens de minimumleeftijd van 16 jaar was geen ouderlijke toestemming nodig.

B.1.2 Representativiteit

Het streven was om per veldwerker ca. 40 bezoekers op een festival en ca. 20 bezoekers in een club te werven voor het onderzoek en een kaartje met verwijzing naar de lange online vragenlijst te overhandigen. Dit streefaantal kon op festivals redelijk goed behaald worden; het publiek was over het algemeen enthousiast en had/nam de tijd voor een praatje. In de clubs waren de meeste bezoekers ook welwillend, maar ontvingen de veldwerkers wat vaker ook ongeïnteresseerde reacties en/of troffen ze *internationals* die de Nederlandse taal niet spraken, waardoor het streefaantal niet altijd kon worden behaald.

In totaal zijn op de festivals 1.273 kaartjes uitgedeeld en in de clubs 1.083 (totaal 2.356). Hiervan hebben in totaal 156 festivalgangers en 90 clubbezoekers (totaal 246) de lange online vragenlijst ingevuld.²²⁶ Dit komt neer op een responspercentage van 12% voor de festivals en 8% voor de clubs (totaal 10%). Dit is veel lager dan de 28% die in de Antenne festival- en clubsurvey van 2017 werd gerealiseerd. Naar de precieze achterliggende reden

²²⁶ Onvolledig ingevulde vragenlijsten (festivals 50, clubs 33) buiten beschouwing gelaten. Daarbij is een grens van meer dan 10% ontbrekende antwoorden gehanteerd, maar in verreweg de meeste gevallen waren deze gevallen al aan het begin van de vragenlijst afgehaakt.

voor de toegenomen non-respons is het gissen: de gehanteerde procedure bleef grotendeels ongewijzigd, maar de tijdgeest is in vijf jaar tijd wel veranderd.²²⁷

Belangrijker nog dan het responspercentage, is de vraag in hoeverre de respondenten een goede afspiegeling vormen van de benaderde festivalgangers en clubbezoekers. Door tijdens het veldwerk bij benaderde bezoekers een korte vragenlijst af te nemen, kan een non-respons analyse worden uitgevoerd. De korte vragenlijst bevatte de basiskenmerken gender, leeftijd en uitgaansfrequentie (*Figuur VIII.1*) en basale informatie over het gebruik van alcohol, tabak, cannabis, ecstasy, amfetamine en cocaïne (*Figuur VIII.2*).²²⁸ De non-respons analyse is uitgevoerd voor festival- en clubbezoekers tezamen.

Respondenten die de lange online vragenlijst invulden zijn vergeleken met degenen die dat niet deden gemiddeld een jaar ouder en vaker 25-plussers. Hoewel significant, is het leeftijdsverschil niet heel groot; een ruime meerderheid van zowel respondenten als niet-respondenten is twintiger. Wat betreft gender en uitgaansfrequentie is er geen verschil naar respons.

	non-respons (n = 2.110)	respons (n = 246)	p
gender			
man	48.5%	46.3%	n.s.
vrouw	50.8%	52.0%	
anders	0.6%	1.6%	
leeftijd			
16-19 jaar	9.0%	6.1%	*
20-24 jaar	41.2%	33.3%	
25-29 jaar	28.0%	32.9%	
30+ jaar	21.8%	27.6%	
gemiddeld (sd)	25.9 (6.4)	27.3 (7.1)	***
mediaan	24	26	
uitgaansfrequentie laatste 4 weken²²⁹			
1-3 keer	53.0%	57.3%	n.s.
4+ keer	46.7%	42.7%	
gemiddeld (sd)	4.0 (2.8)	3.7 (2.6)	n.s.
mediaan	3	3	

Figuur VIII.1: Gender, leeftijd en uitgaansfrequentie naar respons

²²⁷ Ook de lengte van de lange online vragenlijst (eveneens grotendeels ongewijzigd) lijkt geen verklaring te bieden. Deze was ontworpen om in 15-20 minuten ingevuld te kunnen worden. In de praktijk deed ruim driekwart van de respondenten er korter over. En degenen die voortijdig afhaakten, deden dat vaak al binnen een minuut. Het leeuwendeel van de non-respons bestaat uit benaderde bezoekers die de lange online vragenlijst überhaupt niet bezochten.

²²⁸ De gegevens in *Figuur VIII.1* en *Figuur VIII.2* zijn gebaseerd op de korte vragenlijst; deze kunnen iets afwijken van wat in de lange vragenlijst is ingevuld en daarmee van de cijfers verderop in *B.2 Tabellen survey clubs & festivals 2022* (pag. 234).

²²⁹ Bij de berekening van het gemiddelde is de uitgaansfrequentie gemaximeerd op 10 keer.

De surveyrespondenten zijn beduidend minder vaak huidige rokers (laatste 4 weken, 37%) dan degenen die de lange vragenlijst niet invulden (47%), maar bij andere middelen is alleen een verschil in ooit-gebruik te zien; in recent druggebruik zijn respondenten en niet-respondenten vergelijkbaar. Geconcludeerd kan worden dat er geen sprake is van non-respons bias als het gaat om alcohol- en druggebruik. Bezoekers van clubs en festivals die drugs gebruiken waren niet minder geneigd om deel te nemen aan het onderzoek (bijvoorbeeld omdat zij niet wilden vertellen over hun gebruik) en andersom waren niet-gebruikers niet minder geneigd om mee te doen (bijvoorbeeld omdat het onderwerp ze niet aangaat). De respondenten – en daarmee cijfers over middelengebruik uit deze survey – kunnen gezien worden als representatief voor het onderzochte uitgaanspubliek.

	non-respons ²³⁰ (n = 2.110)	respons ²³⁰ (n = 246)	p
tabak			
ooit	75.2%	67.5%	**
laatste 4 weken	46.9%	37.3%	*
alcohol			
ooit	88.7%	85.0%	n.s.
laatste 4 weken	78.7%	77.0%	n.s.
cannabis			
ooit	72.7%	72.8%	n.s.
laatste 4 weken	25.0%	28.3%	n.s.
xtc/mdma			
ooit	67.7%	73.2%	n.s.
laatste 12 maanden	54.1%	54.2%	n.s.
amfetamine			
ooit	37.7%	48.4%	***
laatste 12 maanden	20.0%	22.3%	n.s.
cocaïne			
ooit	45.5%	56.1%	***
laatste 12 maanden	31.9%	28.9%	n.s.

Figuur VIII.2: Middelengebruik naar respons

B.1.3 Achtergrond

Voorheen werden in Antenne resultaten gepresenteerd naar etniciteit. Die werd bepaald volgens de toen geldende standaardclassificatie op basis van iemands geboorteland (eerste generatie migranten) en die van diens ouders (tweede generatie migranten). Kleinkinderen van migranten (derde generatie), wiens ouders in Nederland zijn geboren, werden volgens deze procedure geclassificeerd als zijnde Nederlands.

Tegenwoordig wordt de respondenten zélf gevraagd hun (familie)achtergrond of afkomst in te vullen, waarbij migranten zich als Nederlands kunnen identificeren, en kleinkinderen van migranten hun buitenlandse achtergrond of opvoeding kunnen aangeven.

²³⁰ De korte vragenlijst is gaande het onderzoek aangepast, waarbij uitsluitend nog ooit-gebruik werd genoteerd. Middelengebruik in de laatste 4 weken en laatste 12 maanden heeft daardoor betrekking op kleinere aantallen: non-respons = 1.117, respons = 166.

Antwoordcategorieën zijn: Nederlands, Surinaams-Nederlands, Antilliaans/Arubaans-Nederlands, Turks-Nederlands, Marokkaans-Nederlands, en overig (te specificeren in een open invoerveld). Op basis hiervan zijn vier subgroepen gemaakt, waarbij is aangesloten bij de nieuwe indeling naar herkomst van het CBS op basis van werelddelen en klassieke immigratielanden:²³¹

- Nederlands
- Overig Europees
- Klassieke migratielanden: Turkije, Marokko, Suriname, Nederlandse Cariben (Aruba, Curaçao, Sint-Maarten, Bonaire, Sint Eustatius, Saba) en Indonesië.
- Overig

B.1.4 Ooit-, recente en huidige gebruikers

Bij de meeste middelen wordt onderscheid gemaakt tussen gebruik ooit, de laatste 12 maanden, en de laatste 4 weken. *Ooit-gebruikers* hebben ooit in hun leven een middel geconsumeerd (of gegamed/gegokt), zelfs al was het maar 1 of 2 keer. De startleeftijd van ooit-gebruikers is hoe oud ze waren toen ze voor het eerst een middel gebruikten. *Recente gebruikers* zijn degenen die de *laatste 12 maanden* een middel gebruikten en *huidige gebruikers* deden dit de *laatste 4 weken*. Het kan voorkomen dat respondenten volgens deze definitie weliswaar recente of huidige gebruikers zijn, maar op het moment dat zij de vragenlijst invullen hun gebruik hebben gestopt, bijvoorbeeld vanwege ‘stoptober’ of ‘dry january’. Vragen als ‘gebruik je in het weekend of doordeweeks?’ en ‘hoeveel per dag gebruik je?’ kunnen dan niet beantwoord worden. Daarom is voor vervolgvragen over frequentie en hoeveelheid een selectie gemaakt van recente of huidige gebruikers, met de toevoeging *en niet inmiddels gestopt*.²³² In de tabellen in *B.2.2 Middelengebruik* (pag. 233) is terug te vinden welk percentage inmiddels is gestopt en wordt bij tabellen gebaseerd op een selectie van recente of huidige gebruikers het betreffende aantal respondenten vermeld.

²³¹ De toevoeging “-Nederlands” wordt bij de naamgeving achterwege gelaten. Bij de indeling is uitgegaan van niveau 2, maar is het aantal categorieën teruggebracht naar vier. Bron: Statistics Netherlands, [Nieuwe indeling bevolking naar herkomst](#), cbs.nl, 16 februari 2022.

²³² Gebruikers die inmiddels zijn gestopt worden alleen bij de tabellen over vervolgvragen buiten beschouwing gelaten. Voor de prevalentiecijfers van recent en huidig gebruik (het percentage gebruikers de laatste 12 maanden en de laatste 4 weken) tellen gebruikers die inmiddels gestopt zijn wel mee.

B.1.5 Frequentie

Gebruiksfrequentie van alcohol, tabak en cannabis, xTC-pillen, amfetamine en cocaïne wordt weergegeven in het (gemiddeld) aantal gebruiksdagen per jaar. Deze is berekend op basis van twee vragen:

Hoe vaak gebruik je [middel]?

- Antwoord = elke dag → geen vervolgvraag
- Antwoord = een (paar) keer per week → vervolgvraag: *Hoeveel dagen per week?*
- Antwoord = een (paar) keer per maand → vervolgvraag: *Hoeveel dagen per maand?*
- Antwoord = een (paar) keer per jaar → vervolgvraag: *Hoeveel dagen per jaar?*
- Antwoord = ik ben ermee gestopt → geen vervolgvraag

Bij dagelijkse gebruikers is het aantal gebruiksdagen per jaar gesteld op 365; bij wekelijkse gebruikers is het aantal gebruiksdagen per jaar berekend door het aantal dagen per week te vermenigvuldigd met 52; bij maandelijks gebruikers is het aantal gebruiksdagen per jaar berekend door het aantal dagen per maand te vermenigvuldigd met 12.

Trendanalyses

Vorige Antenne surveys onder club- en festivalbezoekers bevatten voor tabak, alcohol en cannabis één frequentievraag met andere antwoordcategorieën. De verschillende meetmethoden zijn lastig te vergelijken. De grootste gemene deler is een driedeling die voor trendanalyses volgens onderstaand schema is toegepast.

Dagelijks	Wekelijks	Incidenteel
Categorieën t/m 2013 ²³³		
dagelijks	bijna dagelijks een paar dagen per week alleen in het weekend	af en toe, bij gelegenheden zelden, bijna nooit
Categorieën 2017		
dagelijks	5-6 dagen per week 3-4 dagen per week 1-2 dagen per week	minder dan 1 dag per week
Categorieën 2022		
elke dag	een (paar) keer per week	een (paar) keer per maand een (paar) keer per jaar

Figuur VIII.3: Driedeling gebruiksfrequentie alcohol, tabak en cannabis

²³³ In 1995, 1998 en 2003 afwijkende categorieën voor tabak: 1-5, 6-10, 11-20, meer dan 20 sigaretten per dag (= dagelijks), minder dan 1 sigaret per dag (= wekelijks), minder dan 1 sigaret per week (= incidenteel).

Gebruiksfrequentie van xTC-pillen, amfetamine en cocaïne werd in het verleden eveneens op een andere manier gemeten.²³⁴ Alleen in 2017 was dit goed vergelijkbaar; toen werd gevraagd naar het aantal gebruiksdagen in het afgelopen jaar.

B.1.6 Hoeveelheid

Informatie over gebruikshoeveelheden van alcohol, tabak en cannabis is afzonderlijk verzameld voor doordeweekse dagen, weekenddagen en speciale dagen (die niet samenhangen met de weekdag, zoals feest- of vakantiedagen).²³⁵ Het aantal respondenten dat alleen op speciale dagen drinkt, rookt of blowlt bleek relatief beperkt. Daarom is voor de gebruikshoeveelheden onderscheid gemaakt tussen doordeweekse dagen en vrije dagen (in het weekend of op speciale dagen).

Bij alcohol is de gebruikshoeveelheid niet expliciet gemeten in standaardglazen, maar er was wel een korte toelichting om alternatieve volumes (blikken, flessen) om te rekenen naar glazen.²³⁶ Bij cannabis is de gebruikshoeveelheid in joints gemeten. Degenen die geen joints roken, maar cannabis op een andere wijze gebruiken (vaporizer, waterpijp, *edibles*, etc.) konden de vraag overslaan.

Gerapporteerde onwaarschijnlijk grote hoeveelheden zijn geïnterpreteerd als “veel” en daarom niet buiten beschouwing gelaten, maar afgekapt rond het 99ste percentiel. Hoeveelheden zijn daardoor voor de analyses gemaximeerd op 20 glazen alcohol, 40 sigaretten of shaggies, en 10 joints.²³⁷

Trendanalyses

In voorgaande Antenne surveys onder club- en festivalbezoekers werd geen onderscheid gemaakt tussen gebruikshoeveelheden op doordeweekse en vrije dagen. Daarom is voor trendanalyses de gemiddelde gebruikshoeveelheid van doordeweekse dagen en vrije

²³⁴ In 1995, 1998 en 2003 in de categorieën: 1-2, 3-5, 6-9, 10-19, 20-39, 40 keer of vaker.

In 2008 en 2013 in de categorieën: dagelijks, bijna dagelijks, een paar dagen per week, alleen in het weekend, af en toe, bij gelegenheden, en zelden, bijna nooit.

²³⁵ Doordeweekse en weekenddagen zijn niet gespecificeerd. Over het algemeen worden zaterdag en zondag als weekenddagen aangeduid, maar de meeste mensen zeggen aan het einde van de vrijdagmiddag dat het weekend begint en in sommige culturen wordt de vrijdag(avond) ook tot het weekend gerekend. Het onderscheid moet vooral worden gezien als alternatief voor de lastig te beantwoorden vraag over gebruikshoeveelheid op een ‘gemiddelde’ dag..

²³⁶ Een standaardglas is een wetenschappelijke maat voor 10 gram pure alcohol en vaak geen dagelijkse werkelijkheid (*Hoeveel alcohol zit er in een glas?*, alcoholinfo.nl).

²³⁷ Deze maxima gelden ook voor gebruikshoeveelheden tijdens en na het uitgaan en zijn ten behoeve van trendanalyses ook voor gegevens van voorgaande edities van Antenne clubsurveys gehanteerd.

dagen genomen. De hiervoor genoemde maximering van hoeveelheden is daarbij voor alle jaren gehanteerd.

B.1.7 Riskant gebruik

Bij alcohol, tabak en cannabis worden indicatoren voor riskant gebruik gerapporteerd. Er is bewust niet gekozen voor de term problematisch gebruik omdat de indicatoren uitsluitend zijn gebaseerd op frequenties en hoeveelheden, en in de vragenlijst geen informatie werd verzameld over ondervonden problemen. Alleen bij alcohol en tabak bestaan er (inter)nationale definities voor zwaar of overmatig gebruik op basis van frequentie en hoeveelheid:

- Zwaar drinken = één keer per week of vaker minimaal 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag²³⁸
- Overmatig drinken = meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week²³⁸
- Zwaar roken = minstens 20 sigaretten per dag²³⁹

Bij alcohol is (tevens) een overschrijding van geadviseerde maximale frequentie en hoeveelheid gehanteerd als indicator van riskant gebruik:

- Advies alcohol = maximaal één glas alcohol per dag en niet elke dag²⁴⁰

Bij cannabis wordt sinds 1995 in Antenne een eigen definitie gehanteerd:

- Riskant blowen = elke dag blowen (ongeacht hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint blowen

Net als voor cannabis, bestaan er voor medicijnen, gamen, gokken en overige drugs geen (inter)nationale standaardmaten of adviezen met betrekking tot frequentie of hoeveelheid van gebruik. Weliswaar zijn er meerdere diagnostische vragenlijsten en screeners voor problematisch gebruik of afhankelijkheid, maar geen van die instrumenten hanteert een afkappunt voor frequentie of hoeveelheid. Bij overige drugs moet alle gebruik als riskant worden gezien.

²³⁸ Bron: Trimbos-instituut, *Cijfers alcohol*.

²³⁹ Geoperationaliseerd als dagelijks roken en gemiddeld (van gebruikshoeveelheid doordeweeks en weekend) minimaal 20 per dag. Bron: Reep-van den Bergh CMM, Harteloh PPM & Croes EA (2017) [Doodsoorzaak nr. 1 bij jonge Nederlanders: de sigaret](#), *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 161: D1991.

²⁴⁰ Bron: Voedingscentrum, *Encyclopedie, Alcohol (bier, wijn en sterke drank)*.

B.1.8 Analyse

Gehanteerde statistische verschiltoetsen bij vergelijkingen van *percentages* zijn Chi-kwadraat of Fisher's Exact, en bij vergelijkingen van *gemiddelden* T-test of Anova. In de tabellen wordt niet de exacte p-waarde van de uitkomst van deze toetsen vermeld, maar is de significantie aangegeven met onderstaande symbolen.

<i>n.s.</i>	<i>geen significant verschil</i>
*	< .05
**	< .01
***	< .005
****	< .001

Figuur VIII.4: Verschillen (p-waarden)

B.2 Tabellen survey clubs & festivals 2022

B.2.1 Clubbers en festivalgangers

Tabel B.1 *gender en leeftijd*

	TOTAAL (n = 246)	clubs (n = 90)	festivals (n = 156)	p
gender				
man	45.9%	51.7%	44.2%	<i>n.s.</i>
vrouw	52.0%	48.3%	55.8%	
anders ²⁴¹	2.0%			
leeftijd				
18-24 jaar	39.8%	55.6%	30.8%	****
25-34 jaar	45.5%	34.4%	51.9%	
35+ jaar	14.6%	10.0%	17.3%	
gemiddeld (sd)	27.2 (7.1)	25.2 (6.7)	28.3 (7.1)	****
mediaan	26	24	27	

Tabel B.2 *identiteit, achtergrond en woonplaats*

	TOTAAL (n = 246)	clubs (n = 90)	festivals (n = 156)	p
identiteit				
hetero	78.9%			
lesbisch/homoseksueel	6.5%			
biseksueel	11.4%			
anders	3.3%			
hetero	78.9%	77.8%	79.5%	<i>n.s.</i>
lhbti+	21.1%	22.2%	20.5%	
achtergrond²⁴²				
Nederlands	81.7%			
overig Europees	6.5%			
klassieke migratielanden	5.7%			
anders	6.1%			
Nederlands	81.7%	73.3%	86.5%	*
anders	18.3%	26.7%	13.5%	
woonplaats				
Amsterdam	35.8%	57.8%	23.1%	****
elders	64.2%	42.2%	76.9%	

²⁴¹ Bij de vergelijking tussen club en festival buiten beschouwing gelaten.

²⁴² Zelf-gerapporteerde (familie)achtergrond of afkomst. Zie *B.1.3 Achtergrond* (pag. 228)..

Tabel B.3 opleiding en werk

	TOTAAL (n = 246)	clubs (n = 90)	festivals (n = 156)	p
hoogst behaalde diploma				
geen/basis/vmbo	2.8%	4.4%	1.9%	****
mbo	30.9%	30.0%	31.4%	
havo/wvo	45.1%	7.8%	66.7%	
hbo/universiteit	21.1%	57.8%	0%	
huidige opleiding				
geen	62.6%	52.2%	68.6%	*
havo/wvo	0.4%	0%	0.6%	
mbo	3.3%	4.4%	2.6%	
hbo/universiteit	33.7%	43.4%	28.2%	
opleidingsniveau²⁴³				
middelbare school	11.4%	7.8%	13.5%	****
mbo	41.1%	11.1%	58.3%	
hbo/universiteit	47.6%	81.1%	28.2%	
betaalde (bij)baan				
geen	10.2%	13.3%	8.3%	*
minder dan 12 uur p.w.	8.9%	14.4%	5.3%	
12-35 uur p.w.	31.7%	34.4%	30.1%	
minimaal 36 uur p.w.	49.2%	37.8%	55.8%	
bezigheid²⁴⁴				
studerend	37.4%	48.3%	32.2%	*
werkend	60.6%	51.7%	67.8%	
werkloos ²⁴⁵	2.0%			

²⁴³ Huidige opleiding of (indien momenteel geen opleiding volgend) hoogste afgeronde opleiding.

²⁴⁴ Studerend = volgt momenteel een opleiding, eventueel met bijbaan; werkend = volgt momenteel geen opleiding en heeft betaald werk; werkloos = volgt momenteel geen opleiding en heeft geen betaald werk.

²⁴⁵ Bij de vergelijking tussen club en festival buiten beschouwing gelaten.

B.2.2 Middelengebruik

Tabel B.4 alcohol

	TOTAAL (n = 246)
prevalentie	
ooit	98.8%
laatste 12 maanden	98.4%
laatste 4 weken	95.1%
startleeftijd	
gemiddeld (sd)	14.8 (1.6)
mediaan	15
frequentie (laatste 12 maanden)	
elke dag	2.4%
een (paar) keer per week	64.2%
een (paar) keer per maand	25.6%
een (paar) keer per jaar	5.7%
gestopt	0.4%
n.v.t.	1.6%

Tabel B.5 alcohol naar subgroep

	ooit	laatste 12 maanden	laatste 4 weken
gender	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	99.1%	99.1%	95.6%
vrouw	98.4%	97.7%	95.3%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
18-24 jaar	99.0%	99.0%	93.9%
25-34 jaar	99.1%	98.2%	95.5%
35+ jaar	97.2%	97.2%	97.2%
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	99.0%	98.5%	95.5%
anders	97.8%	97.8%	93.3%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	100%	100%	96.6%
elders	98.1%	97.5%	94.3%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	98.9%	98.9%	94.6%
werkend	98.7%	98.0%	96.0%
uitgaansgroep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
clubs	97.8%	97.8%	93.3%
festivals	99.4%	98.7%	96.2%

Tabel B.6 frequentie en hoeveelheid alcohol
Huidige drinkers (laatste 4 weken en niet inmiddels gestopt)

	huidige drinkers (n = 234)
frequentie	
elke dag	2.6%
een (paar) keer per week	67.5%
een (paar) keer per maand	26.5%
een (paar) keer per jaar	3.4%
dagen per jaar	
gemiddeld (sd)	114.9 (71.2)
mediaan	104
doordeweeks, weekend of speciale dagen	
doordeweeks + weekend	37.6%
alleen doordeweeks	0.9%
alleen weekend	51.7%
alleen speciale dagen	9.8%
hoeveelheid doordeweekse dag (n = 90)	
maximaal 1 glas	21.1%
2-4 glazen	56.7%
5-9 glazen	16.7%
minimaal 10 glazen	5.6%
gemiddeld (sd)	3.7 (3.2)
mediaan	3
hoeveelheid vrije dag (weekend of speciale dag, n = 232)	
maximaal 1 glas	3.0%
2-4 glazen	36.2%
5-9 glazen	45.3%
minimaal 10 glazen	15.5%
gemiddeld (sd)	6.0 (3.5)
mediaan	5
indicatie riskant gebruik (meerdere mogelijk)	
meer dan geadviseerd ²⁴⁶	97.4%
vaker dan geadviseerd ²⁴⁷	2.6%
overmatige drinker ²⁴⁸	7.0%
zware drinker ²⁴⁹	47.8%
willen stoppen/minderen	22.2%

²⁴⁶ Meer dan één glas alcohol per dag. Bron: Voedingscentrum, *Encyclopedie, Alcohol (bier, wijn en sterke drank)*.

²⁴⁷ Elke dag alcohol drinken. Bron: Voedingscentrum, *Encyclopedie, Alcohol (bier, wijn en sterke drank)*.

²⁴⁸ Meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week. Bron: Trimbos-instituut, *Cijfers alcohol*.

²⁴⁹ Eén keer per week of vaker minimaal 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag. Bron: Trimbos-instituut, *Cijfers alcohol*.

Tabel B.7 frequentie en hoeveelheid alcohol naar subgroep

Huidige drinkers (laatste 4 weken en niet inmiddels gestopt)

	gem. aantal dagen per jaar (sd)	drinkt (ook) doordeweeks	gem. hoeveelheid doordeweeks (sd)	gem. hoeveelheid vrije dag (sd)
gender	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
man	129.9 (84.8)	40.7%	3.7 (2.8)	6.5 (4.0)
vrouw	102.4 (55.0)	36.9%	3.7 (3.7)	5.6 (3.1)
leeftijd	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	****
18-24 jaar	119.6 (77.4)	47.8%	4.4 (3.6)	7.0 (3.9)
25-34 jaar	112.4 (65.3)	30.8%	3.2 (3.0)	5.7 (3.2)
35+ jaar	109.7 (74.5)	37.1%	2.2 (1.2)	4.4 (2.5)
achtergrond	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	118.3 (74.7)	36.5%	3.7 (2.8)	6.2 (3.5)
anders	99.1 (51.6)	47.6%	3.5 (4.4)	5.1 (3.5)
woonplaats	<i>n.s.</i>	**	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	121.4 (70.6)	49.4%	4.2 (3.7)	5.8 (3.6)
elders	111.1 (71.8)	32.2%	3.2 (2.7)	6.1 (3.5)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	122.2 (79.1)	43.7%	4.1 (2.8)	6.4 (3.2)
werkend	111.7 (66.7)	35.7%	3.4 (3.5)	5.9 (3.7)
uitgaansgroep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
clubs	113.9 (78.5)	32.1%	4.5 (4.1)	6.6 (3.7)
festivals	115.4 (67.4)	42.0%	3.3 (2.7)	5.7 (3.4)

Tabel B.8 tabak

	TOTAAL (n = 246)
prevalentie	
ooit	78.0%
laatste 12 maanden	58.5%
laatste 4 weken	49.2%
startleeftijd	
gemiddeld (sd)	15.8 (3.0)
mediaan	16
frequentie (laatste 12 maanden)	
elke dag	16.7%
een (paar) keer per week	10.6%
een (paar) keer per maand	13.4%
een (paar) keer per jaar	14.6%
gestopt	3.3%
n.v.t.	41.5%

Tabel B.9 tabak naar subgroep

	ooit	laatste 12 maanden	laatste 4 weken	elke dag
gender	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	***
man	81.4%	62.8%	54.9%	24.8%
vrouw	75.0%	53.9%	44.5%	9.4%
leeftijd	<i>n.s.</i>	***	*	<i>n.s.</i>
18-24 jaar	76.5%	71.4%	60.2%	18.4%
25-34 jaar	80.4%	48.2%	39.3%	13.4%
35+ jaar	75.0%	55.6%	50.0%	22.2%
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	76.6%	57.2%	48.8%	17.9%
anders	84.4%	64.4%	51.1%	11.1%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
Amsterdam	79.5%	61.4%	50.0%	9.1%
elders	77.2%	57.0%	48.7%	20.9%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	78.3%	64.1%	54.3%	12.0%
werkend	77.2%	55.0%	45.6%	20.1%
uitgaansgroep	<i>n.s.</i>	**	*	<i>n.s.</i>
clubs	81.1%	70.0%	58.9%	22.2%
festivals	76.3%	51.9%	43.6%	13.5%

Tabel B.10 frequentie en hoeveelheid tabak

Huidige rokers (laatste 4 weken en niet inmiddels gestopt)

	huidige rokers (n = 119)
frequentie	
elke dag	34.5%
een (paar) keer per week	21.8%
een (paar) keer per maand	26.9%
een (paar) keer per jaar	16.8%
dagen per jaar	
gemiddeld (sd)	173.1 (152.3)
mediaan	104
doordeweeks, weekend of speciale dagen	
doordeweeks + weekend	46.2%
alleen doordeweeks	9.2%
alleen weekend	26.1%
alleen speciale dagen	18.5%
hoeveelheid doordeweekse dag (n = 66)	
maximaal 1 sigaret	16.7%
2-4 sigaretten	28.8%
5-9 sigaretten	25.8%
minimaal 10 sigaretten	28.8%
gemiddeld (sd)	7.5 (6.6)
mediaan	6
hoeveelheid vrije dag (weekend of speciale dag, n = 108)	
maximaal 1 sigaret	11.1%
2-4 sigaretten	34.3%
5-9 sigaretten	25.9%
minimaal 10 sigaretten	28.7%
gemiddeld (sd)	7.3 (6.9)
mediaan	5
indicatie riskant gebruik (meerdere mogelijk)	
zware roker ²⁵⁰	7.6%
willen stoppen/minderen	45.4%

Tabel B.11 frequentie en hoeveelheid tabak naar subgroep

Huidige rokers (laatste 4 weken en niet inmiddels gestopt)

	gem. aantal dagen per jaar (sd)	rookt (ook) doordeweeks	gem. hoeveelheid doordeweeks (sd)	gem. hoeveelheid vrije dag (sd)
gender	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	201.7 (160.5)	61.3%	8.1 (6.6)	8.3 (8.0)
vrouw	138.7 (136.8)	49.1%	6.8 (6.7)	6.4 (5.6)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****	<i>n.s.</i>
18-24 jaar	164.6 (148.3)	60.3%	5.4 (4.8)	7.1 (7.8)
25-34 jaar	172.3 (154.8)	46.5%	7.6 (6.5)	6.8 (5.6)
35+ jaar	202.9 (163.9)	61.1%	13.9 (7.9)	9.3 (6.7)
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	**	<i>n.s.</i>
Nederlands	182.6 (152.2)	57.1%	8.1 (6.9)	7.7 (7.3)
anders	129.1 (148.7)	47.6%	4.1 (3.1)	5.5 (4.5)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	140.9 (131.6)	50.0%	6.7 (7.4)	6.2 (5.7)
elders	190.8 (160.6)	58.4%	7.8 (6.3)	7.9 (7.5)
bezigheid	*	<i>n.s.</i>	***	<i>n.s.</i>
studerend	139.2 (138.7)	59.2%	4.7 (5.2)	6.5 (7.2)
werkend	201.0 (158.5)	55.2%	9.6 (6.9)	8.2 (6.7)
uitgaansgroep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
clubs	190.6 (151.9)	56.6%	7.3 (6.1)	8.1 (6.5)
festivals	159.2 (152.4)	54.5%	7.6 (7.1)	6.6 (7.2)

²⁵⁰ Minimaal 20 sigaretten per dag. Bron: Reep-van den Bergh CMM, Harteloh PPM & Croes EA (2017)Doodsoorzaak nr. 1 bij jonge Nederlanders: de sigaret, *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 161: D1991.

Tabel B.12 e-sigaret, shishapen, waterpijp en snus

	TOTAAL (n = 246)
laatste 12 maanden (meerdere mogelijk)	
elektronische sigaret <i>(waarvan ook gewone sigaretten)</i>	32.5% <i>(29.3%)</i>
shisha pen met een smaakje <i>(waarvan ook gewone sigaretten)</i>	4.5% <i>(4.1%)</i>
waterpijp met tabak <i>(waarvan ook gewone sigaretten)</i>	4.9% <i>(3.7%)</i>
snus (tabak in poedervorm) <i>(waarvan ook gewone sigaretten)</i>	2.4% <i>(2.0%)</i>

Tabel B.13 cannabis

	TOTAAL (n = 246)
prevalentie	
ooit	83.7%
laatste 12 maanden	56.5%
laatste 4 weken	36.2%
startleeftijd	
gemiddeld (sd)	17.2 (3.4)
mediaan	16
frequentie (laatste 12 maanden)	
elke dag	5.3%
een (paar) keer per week	9.3%
een (paar) keer per maand	11.0%
een (paar) keer per jaar	27.2%
gestopt	3.7%
n.v.t.	43.5%

Tabel B.14 cannabis naar subgroep

	ooit	laatste 12 maanden	laatste 4 weken
gender	***	***	***
man	92.0%	69.9%	45.1%
vrouw	76.6%	43.8%	27.3%
leeftijd	n.s.	*	n.s.
18-24 jaar	85.7%	66.3%	37.8%
25-34 jaar	81.3%	49.1%	32.1%
35+ jaar	86.1%	52.8%	44.4%
achtergrond	n.s.	n.s.	n.s.
Nederlands	82.6%	55.7%	36.8%
anders	88.9%	60.0%	33.3%
woonplaats	n.s.	n.s.	n.s.
Amsterdam	88.6%	61.4%	37.5%
elders	81.0%	53.8%	35.4%
bezigheid	n.s.	*	n.s.
studerend	87.0%	64.1%	32.6%
werkend	81.2%	50.3%	36.9%
uitgaansgroep	n.s.	***	n.s.
clubs	88.9%	70.0%	40.0%
festivals	80.8%	48.7%	34.0%

Tabel B.15 frequentie en hoeveelheid cannabis
Huidige blowers (laatste 4 weken en niet inmiddels gestopt)

	huidige blowers (n = 87)
frequentie	
elke dag	14.9%
een (paar) keer per week	26.4%
een (paar) keer per maand	31.0%
een (paar) keer per jaar	27.6%
dagen per jaar	
gemiddeld (sd)	114.1 (129.8)
mediaan	48
doordeweeks, weekend of speciale dagen	
doordeweeks + weekend	39.1%
alleen doordeweeks	8.0%
alleen weekend	31.0%
alleen speciale dagen	21.8%
hoeveelheid doordeweekse dag (n = 41)	
maximaal 1 joint	59.0%
2-4 joints	30.8%
minimaal 5 joints	10.3%
gemiddeld (sd)	2.1 (2.3)
mediaan	1
hoeveelheid vrije dag (weekend of speciale dag, n = 80)	
maximaal 1 joint	57.7%
2-4 joints	32.1%
minimaal 5 joints	10.3%
gemiddeld (sd)	1.8 (1.8)
mediaan	1
indicatie riskant gebruik (meerdere mogelijk)	
riskante blower ²⁵¹	31.0%
willen stoppen/minderen	21.8%

Tabel B.16 frequentie en hoeveelheid cannabis naar subgroep
Huidige blowers (laatste 4 weken en niet inmiddels gestopt)

	gem. aantal dagen per jaar (sd)	blowt (ook) doordeweeks	gem. hoeveelheid doordeweeks (sd)	gem. hoeveelheid vrije dag (sd)
gender	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	114.8 (128.5)	48.0%	2.2 (2.4)	1.9 (1.6)
vrouw	109.1 (130.9)	44.1%	1.9 (2.3)	1.4 (2.0)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
18-24 jaar	118.7 (146.6)	50.0%	3.0 (3.1)	2.2 (2.4)
25-34 jaar	113.8 (124.3)	44.4%	1.1 (0.7)	1.4 (1.0)
35+ jaar	104.3 (104.6)	46.7%	1.7 (0.8)	1.5 (1.3)
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	115.2 (123.8)	47.2%	1.5 (1.4)	1.7 (1.6)
anders	109.1 (160.4)	46.7%	4.4 (3.9)	2.1 (2.7)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	97.0 (121.0)	34.4%	3.0 (3.6)	1.7 (2.0)
elders	124.1 (134.7)	54.5%	1.7 (1.7)	1.8 (1.7)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	116.1 (136.2)	55.2%	2.7 (2.8)	2.0 (2.1)
werkend	115.5 (128.8)	43.6%	1.6 (1.8)	1.7 (1.7)
uitgaansgroep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
clubs	124.4 (128.0)	52.8%	2.3 (2.8)	2.1 (2.0)
festivals	106.9 (131.8)	43.1%	1.8 (1.7)	1.6 (1.6)

²⁵¹ Dagelijks blowen (ongeacht hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint blowen. Deze definitie wordt (bij gebrek aan standaardmaten of adviezen) sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

Tabel B.17 xTC-pillen

	TOTAAL (n = 246)
prevalentie	
ooit	78.0%
laatste 12 maanden	66.3%
laatste 4 weken	48.0%
startleeftijd	
gemiddeld (sd)	20.1 (3.9)
mediaan	19
frequentie (laatste 12 maanden)	
elke dag	0%
een (paar) keer per week	0%
een (paar) keer per maand	8.5%
een (paar) keer per jaar	57.7%
n.v.t.	33.7%
Recente gebruikers (laatste 12 maanden)	
	recente gebruikers (n = 163)
frequentie	
elke dag	0%
een (paar) keer per week	0%
een (paar) keer per maand	12.9%
een (paar) keer per jaar	87.1%
frequentie (dagen per jaar)	
gemiddeld (sd)	7.0 (7.4)
mediaan	6
indicatie riskant gebruik	
willen stoppen/minderen	8.0%

Tabel B.18 prevalentie en frequentie xTC-pillen naar subgroep

	ooit	laatste 12 maanden	laatste 4 weken	gem. aantal dagen p.j. (sd)
gender	***	***	***	*
man	86.7%	75.2%	59.3%	8.0 (9.0)
vrouw	69.5%	57.0%	38.3%	5.7 (4.6)
leeftijd	n.s.	*	n.s.	n.s.
18-24 jaar	80.6%	76.5%	44.9%	6.7 (5.9)
25-34 jaar	78.6%	60.7%	48.2%	6.7 (5.1)
35+ jaar	69.4%	55.6%	55.6%	9.3 (15.2)
achtergrond	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Nederlands	79.1%	67.7%	50.7%	7.1 (7.5)
anders	73.3%	60.0%	35.6%	6.5 (6.6)
woonplaats	*	n.s.	n.s.	n.s.
Amsterdam	86.4%	73.9%	48.9%	6.5 (5.6)
elders	73.4%	62.0%	47.5%	7.3 (8.3)
bezigheid	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
studerend	79.3%	69.6%	40.2%	6.1 (5.2)
werkend	76.5%	63.1%	51.0%	7.6 (8.6)
uitgaansgroep	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
clubs	83.3%	72.2%	42.2%	7.4 (9.3)
festivals	75.0%	62.8%	51.3%	6.7 (5.7)

Tabel B.19 MDMA-poeder

	TOTAAL (n = 246)
prevalentie	
ooit	57.3%
laatste 12 maanden	39.0%
laatste 4 weken	22.8%

Tabel B.20 prevalentie MDMA-poeder naar subgroep

	ooit	laatste 12 maanden	laatste 4 weken
gender	***	*	<i>n.s.</i>
man	68.1%	46.9%	28.3%
vrouw	47.7%	31.3%	18.0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
18-24 jaar	61.2%	50.0%	25.5%
25-34 jaar	56.3%	33.9%	21.4%
35+ jaar	50.0%	25.0%	19.4%
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	58.2%	38.8%	24.4%
anders	53.3%	40.0%	15.6%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	63.6%	45.5%	28.4%
elders	53.8%	35.4%	19.6%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	60.9%	45.7%	23.9%
werkend	53.7%	34.9%	22.1%
uitgaansgroep	***	****	*
clubs	70.0%	53.3%	30.0%
festivals	50.0%	30.8%	18.6%

Tabel B.21 cocaïne

	TOTAAL (n = 246)
prevalentie	
ooit	55.3%
laatste 12 maanden	37.8%
laatste 4 weken	22.4%
startleeftijd	
gemiddeld (sd)	22.1 (4.8)
mediaan	21
frequentie (laatste 12 maanden)	
elke dag	0%
een (paar) keer per week	1.2%
een (paar) keer per maand	11.0%
een (paar) keer per jaar	25.6%
n.v.t.	62.2%
Recente gebruikers (laatste 12 maanden)	
	recente gebruikers (n = 93)
frequentie	
elke dag	0%
een (paar) keer per week	3.2%
een (paar) keer per maand	29.0%
een (paar) keer per jaar	67.7%
frequentie (dagen per jaar)	
gemiddeld (sd)	16.0 (24.8)
mediaan	7
indicatie riskant gebruik	
willen stoppen/minderen	21.5%

Tabel B.22 prevalentie en frequentie cocaïne naar subgroep

	ooit	laatste 12 maanden	laatste 4 weken	gem. aantal dagen p.j. (sd)
gender	***	*	n.s.	n.s.
man	64.6%	45.1%	27.4%	12.5 (16.5)
vrouw	46.1%	30.5%	17.2%	21.4 (32.8)
leeftijd	n.s.	*	n.s.	n.s.
18-24 jaar	55.1%	45.9%	24.5%	16.2 (29.6)
25-34 jaar	57.1%	35.7%	21.4%	15.1 (20.0)
35+ jaar	50.0%	22.2%	19.4%	19.3 (18.9)
achtergrond	n.s.	n.s.	*	*
Nederlands	56.2%	38.8%	24.9%	17.6 (26.5)
anders	51.1%	33.3%	11.1%	7.7 (9.7)
woonplaats	**	*	****	n.s.
Amsterdam	67.0%	47.7%	34.1%	14.5 (14.7)
elders	48.7%	32.3%	15.8%	17.3 (30.9)
bezigheid	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
studerend	50.0%	43.5%	22.8%	14.7 (22.1)
werkend	57.0%	34.2%	21.5%	17.1 (27.3)
uitgaansgroep	**	***	***	n.s.
clubs	66.7%	51.1%	32.2%	17.0 (25.8)
festivals	48.7%	30.1%	16.7%	15.1 (24.1)

Tabel B.23 amfetamine

	TOTAAL (n = 246)
prevalentie	
ooit	45.9%
laatste 12 maanden	27.6%
laatste 4 weken	16.3%
startleeftijd	
gemiddeld (sd)	21.3 (4.5)
mediaan	21
frequentie (laatste 12 maanden)	
elke dag	0%
een (paar) keer per week	0.8%
een (paar) keer per maand	4.9%
een (paar) keer per jaar	22.0%
n.v.t.	72.4%
Recente gebruikers (laatste 12 maanden)	
	recente gebruikers (n = 68)
frequentie	
elke dag	0%
een (paar) keer per week	2.9%
een (paar) keer per maand	17.6%
een (paar) keer per jaar	79.4%
frequentie (dagen per jaar)	
gemiddeld (sd)	14.7 (29.9)
mediaan	5
indicatie riskant gebruik	
willen stoppen/minderen	16.2%

Tabel B.24 prevalentie en frequentie amfetamine naar subgroep

	ooit	laatste 12 maanden	laatste 4 weken	gem. aantal dagen p.j. (sd)
gender	***	***	*	n.s.
man	59.3%	38.1%	22.1%	9.8 (14.8)
vrouw	33.6%	18.0%	10.9%	23.7 (46.5)
leeftijd	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
18-24 jaar	49.0%	33.7%	16.3%	8.1 (12.6)
25-34 jaar	43.8%	25.9%	17.0%	19.3 (41.6)
35+ jaar	44.4%	16.7%	13.9%	28.3 (24.3)
achtergrond	*	n.s.	n.s.	n.s.
Nederlands	49.3%	28.9%	16.4%	15.2 (31.8)
anders	31.1%	22.2%	15.6%	11.8 (14.4)
woonplaats	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Amsterdam	50.0%	29.5%	19.3%	23.9 (43.4)
elders	43.7%	26.6%	14.6%	9.0 (14.9)
bezigheid	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
studerend	41.3%	27.2%	13.0%	7.2 (8.6)
werkend	47.0%	27.5%	17.4%	19.2 (37.2)
uitgaansgroep	*	***	***	n.s.
clubs	56.7%	40.0%	25.6%	16.1 (22.8)
festivals	39.7%	20.5%	10.9%	13 (36.5)

Tabel B.25 2C-B, 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB

	2C-B	3-MMC/4-MMC	4-FA	5-APB/6-APB
prevalentie				
ooit	39.4%	34.6%	23.2%	5.2%
laatste 12 maanden	16.7%	23.6%	4.9%	1.6%
laatste 4 weken	3.3%	11.8%	3.3%	0.4%

Tabel B.26 prevalentie 2C-B, 3-MMC/4-MMC en 4-FA naar subgroep

	2C-B		3-MMC/4-MMC		4-FA
	ooit	laatste 12 maanden	ooit	laatste 12 maanden	ooit
gender	*	***	***	<i>n.s.</i>	*
man	45.1%	23.9%	43.4%	26.5%	30.1%
vrouw	32.0%	9.4%	25.0%	19.5%	17.2%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
18-24 jaar	38.8%	17.3%	39.8%	31.6%	7.1%
25-34 jaar	41.1%	17.0%	31.3%	17.9%	35.7%
35+ jaar	36.1%	13.9%	30.6%	19.4%	27.8%
achtergrond	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	42.8%	18.4%	37.3%	25.4%	25.4%
anders	24.4%	8.9%	22.2%	15.6%	13.3%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	44.3%	14.8%	38.6%	29.5%	23.9%
elders	36.7%	17.7%	32.3%	20.3%	22.8%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
studerend	35.9%	15.2%	37.0%	29.3%	14.1%
werkend	40.9%	17.4%	32.9%	19.5%	28.2%
uitgaansgroep	***	*	**	*	<i>n.s.</i>
clubs	51.1%	23.3%	45.6%	31.1%	18.9%
festivals	32.7%	12.8%	28.2%	19.2%	25.6%

Tabel B.27 lachgas, ketamine, GHB en lean

	lachgas	ketamine	ghb	lean
prevalentie				
ooit	65.9%	44.3%	15.4%	2.4%
laatste 12 maanden	16.3%	28.0%	7.3%	0%
laatste 4 weken	4.1%	16.3%	6.1%	0%

Tabel B.28 prevalentie lachgas, ketamine en GHB naar subgroep

	lachgas		ketamine		GHB
	ooit	laatste 12 maanden	ooit	laatste 12 maanden	ooit
gender	*	<i>n.s.</i>	****	****	<i>n.s.</i>
man	74.3%	20.4%	61.1%	38.1%	19.5%
vrouw	58.6%	11.7%	28.9%	18.0%	12.5%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
18-24 jaar	65.3%	20.4%	43.9%	33.7%	3.1%
25-34 jaar	69.6%	14.3%	45.5%	25.0%	22.3%
35+ jaar	55.6%	11.1%	41.7%	22.2%	27.8%
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	66.7%	17.4%	46.3%	29.9%	16.9%
anders	62.2%	11.1%	35.6%	20.0%	8.9%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
Amsterdam	68.2%	15.9%	48.9%	27.3%	22.7%
elders	64.6%	16.5%	41.8%	28.5%	11.4%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	***
studerend	63.0%	15.2%	35.9%	27.2%	6.5%
werkend	67.1%	17.4%	47.7%	26.8%	20.1%
uitgaansgroep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
clubs	67.8%	16.7%	51.1%	34.4%	14.4%
festivals	64.7%	16.0%	40.4%	24.4%	16.0%

Tabel B.29 paddo's, LSD en DMT

	paddo's	LSD	DMT
prevalentie			
ooit	39.8%	17.9%	5.3%
laatste 12 maanden	15.4%	10.6%	2.0%
laatste 4 weken	5.3%	3.3%	0.8%

Tabel B.30 prevalentie paddo's en LSD naar subgroep

	paddo's		LSD	
	ooit	laatste 12 maanden	ooit	laatste 12 maanden
gender	****	*	***	***
man	51.3%	19.5%	25.7%	15.9%
vrouw	27.3%	8.6%	10.2%	4.7%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
18-24 jaar	42.9%	18.4%	12.2%	7.1%
25-34 jaar	33.9%	13.4%	18.8%	11.6%
35+ jaar	50.0%	13.9%	30.6%	16.7%
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	41.8%	15.9%	19.4%	10.9%
anders	31.1%	13.3%	11.1%	8.9%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	39.8%	15.9%	22.7%	11.4%
elders	39.9%	15.2%	15.2%	10.1%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	39.1%	14.1%	14.1%	9.8%
werkend	38.9%	15.4%	18.8%	10.1%
uitgaansgroep	***	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
clubs	51.1%	22.2%	20.0%	13.3%
festivals	33.3%	11.5%	16.7%	9.0%

Tabel B.31 heroïne, crack en methamfetamine

	heroïne	crack	methamfetamine
prevalentie			
ooit	0%	1.2%	2.8%
laatste 12 maanden	0%	0.8%	1.2%
laatste 4 weken	0%	0.8%	0%

Tabel B.32 medicijnen

	TOTAAL (n = 246)		TOTAAL (n = 246)
	met recept	zonder recept	met en/of zonder
prevalentie (laatste 12 maanden)			
ADHD-medicatie	4.5%	4.1%	8.5%
slaap- of kalmeringsmiddelen	4.1%	4.5%	8.5%
zware pijnstillers	2.0%	0%	2.0%
antidepressiva	4.5%	0.4%	4.9%

Tabel B.33 gokken

	TOTAAL (n = 246)
prevalentie (laatste 12 maanden)	
gokken online	6.5%
gokken offline	8.1%
gokken totaal (online en/of offline)	12.6%
Recente gokkers (laatste 12 maanden)	
	recente gokkers totaal (n = 31)
uitgave ²⁵²	
gemiddeld (sd)	€264 (952)
mediaan	€50

²⁵² Totale uitgave (online en offline) laatste 12 maanden. Degenen die rapporteren uitsluitend gratis gokspelletjes te spelen (n = 4) buiten beschouwing gelaten.

Tabel B.34 prevalentie gokken naar subgroep

	gokken totaal laatste 12 maanden
gender	*
man	18.6%
vrouw	7.8%
leeftijd	<i>n.s.</i>
18-24 jaar	13.3%
25-34 jaar	12.5%
35+ jaar	11.1%
achtergrond	<i>n.s.</i>
Nederlands	12.9%
anders	11.1%
woonplaats	<i>n.s.</i>
Amsterdam	12.5%
elders	12.7%
bezigheid	<i>n.s.</i>
studerend	9.8%
werkend	14.8%
uitgaansgroep	<i>n.s.</i>
clubs	13.3%
festivals	12.2%

B.2.3 Uitgaan

Tabel B.35 *uitgaan algemeen*

	TOTAAL (n = 246)
frequentie (laatste 4 weken)	
1 keer	10.6%
2-3 keer	39.2%
4-9 keer	45.7%
10 keer of vaker	4.5%
gemiddeld (sd)	4.0 (2.6)
mediaan	4
uitgaansgelegenheden (laatste 4 weken)	
café, kroeg of bar	74.4%
discotheek of club	59.3%
optreden/concert van een artiest/band	26.8%
klein indoor feest/festival (minder dan 5.000 bezoekers)	18.7%
klein openlucht feest/festival (minder dan 5.000 bezoekers)	19.1%
groot indoor feest/festival (meer dan 5.000 bezoekers)	9.8%
groot openlucht feest/festival (meer dan 5.000 bezoekers)	49.2%
door vrienden georganiseerd feest	49.2%
(illegale) rave	6.9%

Tabel B.36 *onveiligheid in uitgaansgelegenheden*

	²⁵³ bezoekers van gelegenheden	TOTAAL (n = 246)
onveilig gevoeld (laatste 4 weken)		
café, kroeg of bar (<i>n</i> = 63)	9.8%	7.3%
discotheek of club (<i>n</i> = 100)	19.2%	11.4%
optreden/concert van een artiest/band (<i>n</i> = 66)	1.5%	0.4%
klein indoor feest/festival (minder dan 5.000 bezoekers) (<i>n</i> = 46)	8.7%	1.6%
klein openlucht feest/festival (minder dan 5.000 bezoekers) (<i>n</i> = 47)	4.3%	0.8%
groot indoor feest/festival (meer dan 5.000 bezoekers) (<i>n</i> = 24)	0%	0%
groot openlucht feest/festival (meer dan 5.000 bezoekers) (<i>n</i> = 121)	3.3%	1.6%
door vrienden georganiseerd feest (<i>n</i> = 121)	2.5%	1.2%
(illegale) rave (<i>n</i> = 17)	11.8%	0.8%

²⁵³ Percentages in deze kolom hebben betrekking op degenen die de betreffende uitgaansgelegenheden de laatste 4 weken hebben bezocht. Aantallen zijn cursief vermeld bij de uitgaansgelegenheden.

Tabel B.37 dronkenschap en uitgaan

	TOTAAL (n = 246)
dronken tijdens het uitgaan i.h.a.	
nooit	12.2%
zelden	20.7%
soms	39.4%
vaak	22.0%
altijd	5.7%
indien dronken, alcohol krijgen aan de bar	
n.v.t. (nooit dronken tijdens uitgaan)	12.2%
nooit	2.0%
zelden	2.4%
soms	4.5%
vaak	12.2%
altijd	66.7%
indien dronken, café of club binnenkomen	
n.v.t. (nooit dronken tijdens uitgaan)	12.2%
nooit	2.4%
zelden	2.0%
soms	5.7%
vaak	22.4%
altijd	55.3%
indien dronken, weggestuurd worden uit café of club	
n.v.t. (nooit dronken tijdens uitgaan)	12.2%
nooit	71.1%
zelden	14.6%
soms	1.2%
vaak	0%
altijd	0.8%

Tabel B.38 mening over regels rond dronkenschap en uitgaan

	TOTAAL (n = 246)
Horecapersoneel mag niet doorschenken aan dronken uitgaanders	
helemaal mee oneens	1.2%
mee oneens	8.9%
neutraal	23.6%
mee eens	36.2%
helemaal mee eens	30.1%
Horecapersoneel moet dronken uitgaanders de toegang weigeren	
helemaal mee oneens	0.8%
mee oneens	17.9%
neutraal	31.7%
mee eens	26.4%
helemaal mee eens	23.2%
Horecapersoneel moet dronken uitgaanders verwijderen	
helemaal mee oneens	2.0%
mee oneens	27.2%
neutraal	38.2%
mee eens	20.3%
helemaal mee eens	12.2%

Tabel B.39 tijdens het uitgaan

	TOTAAL (n = 246)
uitgaanstijd	
gemiddeld (sd)	8.0 (3.6)
mediaan	8
middelengebruik tijdens uitgaan	
alcohol	78.5%
<i>gemiddeld aantal glazen (sd)²⁵⁴</i>	5.9 (3.8)
<i>mediaan</i>	5
cannabis	15.9%
XTC-pillen	32.1%
cocaïne	10.2%
amfetamine	11.4%
lachgas	1.2%
ketamine	4.5%
GHB	3.7%
overig	11.4%
drank en/of drugs tijdens uitgaan	
niets	6.9%
alleen drank	37.8%
(ook) drugs ²⁵⁵	55.3%

Tabel B.40 middelengebruik tijdens uitgaan naar subgroep

	gem. aantal					
	alcohol	glazen (sd)	cannabis	XTC-pillen	cocaïne	amfetamine
gender	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****	****	<i>n.s.</i>	*
man	80.5%	6.3 (4.8)	25.7%	45.1%	14.2%	15.9%
vrouw	78.9%	5.8 (3.7)	7.0%	21.1%	7.0%	7.8%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
18-24 jaar	71.4%	6.3 (4.8)	14.3%	28.6%	13.3%	10.2%
25-34 jaar	83.9%	5.7 (3.6)	16.1%	31.3%	8.0%	12.5%
35+ jaar	80.6%	6.3 (4.7)	19.4%	44.4%	8.3%	11.1%
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	77.6%	6.2 (4.3)	16.4%	35.3%	11.4%	10.9%
anders	82.2%	5.4 (3.9)	13.3%	17.8%	4.4%	13.3%
woonplaats	*	**	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	87.5%	5.0 (2.7)	11.4%	23.9%	12.5%	12.5%
elders	73.4%	6.7 (4.8)	18.4%	36.7%	8.9%	10.8%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	75.0%	6.3 (4.7)	14.1%	23.9%	12%	9.8%
werkend	81.9%	5.9 (3.9)	17.4%	36.9%	8.7%	12.1%
uitgaansgroep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****	*	*
clubs	81.1%	5.6 (3.0)	17.8%	14.4%	15.6%	17.8%
festivals	76.9%	6.3 (4.8)	14.7%	42.3%	7.1%	7.7%

²⁵⁴ Onbekend voor 35 van de 193 drinkers tijdens het uitgaan (18%). Niet-drinkers buiten beschouwing gelaten.

²⁵⁵ Cannabis, XTC-pillen, amfetamine, cocaïne, lachgas, ketamine, GHB en/of overige legale of illegale drugs gerapporteerd in een open antwoordveld.

Tabel B.41 drank en/of drugs tijdens uitgaan naar subgroep

	niets	alleen drank	(ook) drugs	p
gender				
man	3.5%	24.8%	71.7%	****
vrouw	10.2%	50.0%	39.8%	
leeftijd				
18-24 jaar	11.2%	36.7%	52.0%	n.s.
25-34 jaar	3.6%	41.1%	55.4%	
35+ jaar	5.6%	30.6%	63.9%	
achtergrond				
Nederlands	6.0%	33.8%	60.2%	***
anders	11.1%	55.6%	33.3%	
woonplaats				
Amsterdam	8.0%	39.8%	52.3%	n.s.
elders	6.3%	36.7%	57.0%	
bezigheid				
studerend	9.8%	42.4%	47.8%	n.s.
werkend	5.4%	36.2%	58.4%	
uitgaansgroep				
clubs	7.8%	42.2%	50.0%	n.s.
festivals	6.4%	35.3%	58.3%	

Tabel B.42 na het uitgaan

	TOTAAL (n = 246)
vervoer na uitgaan (meerdere mogelijk)	
lopend	15.0%
fiets	38.8%
brommer/scooter	2.8%
auto	8.9%
achterop/meegereden	11.4%
openbaar vervoer	36.2%
taxi/über	14.2%
verkeersdeelname na uitgaan²⁵⁶	
lopend of laten vervoeren	51.2%
gefietst	37.0%
motorvoertuig (auto/brommer/scooter) bestuurd	11.8%
middelengebruik na uitgaan	
alcohol	14.6%
<i>gemiddeld aantal glazen (sd)²⁵⁷</i>	3.7 (3.0)
<i>mediaan</i>	3
cannabis	11.8%
XTC-pillen	3.3%
cocaïne	2.0%
amfetamine	0.8%
lachgas	1.2%
ketamine	4.5%
GHB	2.0%
overig	2.0%
drank en/of drugs na uitgaan	
niets	68.7%
alleen drank	10.2%
(ook) drugs ²⁵⁸	21.1%

²⁵⁶ Elkaar uitsluitende categorieën. Fietsers kunnen ook gelopen hebben en automobilisten ook gefietst, maar niet vice versa.

²⁵⁷ Onbekend voor 7 van de 36 drinkers na het uitgaan (19%). Niet-drinkers buiten beschouwing gelaten.

²⁵⁸ Cannabis, XTC-pillen, amfetamine, cocaïne, lachgas, ketamine, GHB en/of overige legale of illegale drugs gerapporteerd in een open antwoordveld.

Tabel B.43 drank en/of drugs na uitgaan naar subgroep

	niets	alleen drank	(ook) drugs	p
gender				
man	63.7%	8.8%	27.4%	<i>n.s.</i>
vrouw	73.4%	11.7%	14.8%	
leeftijd				
18-24 jaar	65.3%	12.2%	22.4%	<i>n.s.</i>
25-34 jaar	71.4%	8.9%	19.6%	
35+ jaar	69.4%	8.3%	22.2%	
achtergrond				
Nederlands	66.7%	9.0%	24.4%	*
anders	77.8%	15.6%	6.7%	
woonplaats				
Amsterdam	75.0%	10.2%	14.8%	<i>n.s.</i>
elders	65.2%	10.1%	24.7%	
bezigheid				
studerend	69.6%	10.9%	19.6%	<i>n.s.</i>
werkend	67.8%	10.1%	22.1%	
uitgaansgroep				
clubs	68.9%	10.0%	21.1%	<i>n.s.</i>
festivals	68.6%	10.3%	21.2%	

B.3 Tabellen trends 1995-1998-2003-2008-2013-2017-2022

Tabel B.44 achtergrondkenmerken

	1995 (n = 462)	1998 (n = 456)	2003 (n = 404)	2008 (n = 646)	2013 (n = 633)	2017 (n = 639)	2022 (n = 246)	p '17-'22
gender								
man	60.5%	59.9%	53.5%	41.2%	49.9%	46.9%	46.9%	n.s.
vrouw	39.5%	40.1%	46.5%	58.8%	50.1%	53.1%	53.1%	
leeftijd²⁵⁹								
18-24 jaar	55.4%	46.2%	40.4%	55.6%	59.5%	49.6%	39.8%	***
25-34 jaar	38.5%	43.0%	41.9%	37.5%	37.0%	42.5%	45.5%	
35+ jaar	6.1%	10.9%	17.8%	6.9%	3.6%	7.9%	14.6%	
gemiddeld (sd)	24.8 (5.6)	26.1 (6.4)	27.6 (7.9)	24.9 (6.1)	24.1 (4.9)	25.6 (5.8)	27.2 (7.1)	***
	23	25	26	23	23	25	26	
achtergrond²⁶⁰								
Nederlands	79.7%	78.1%	78.2%	68.7%	75.2%	75.4%	81.7%	*
anders	20.3%	21.9%	21.8%	31.3%	24.8%	24.6%	18.3%	
woonplaats								
Amsterdam	51.0%	53.8%	65.7%	64.5%	65.7%	59.2%	35.8%	****
elders	49.0%	46.2%	34.3%	35.5%	34.3%	40.8%	64.2%	
bezigheid								
studerend	52.4%	38.2%	45.1%	56.0%	67.3%	53.1%	38.2%	****
werkend	47.6%	61.8%	54.9%	44.0%	32.7%	46.9%	61.8%	
uitgaansgroep								
clubs	?	78.7%	100%	100%	53.4%	48.8%	36.6%	***
festivals		21.3%	0%	0%	46.6%	51.2%	63.4%	

Tabel B.45 alcohol

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	p '17-'22
prevalentie								
ooit	98.1%	97.7%	98.8%	99.1%	99.8%	99.5%	98.8%	n.s.
laatste 12 maanden	95.0%	96.4%	97.3%	97.5%	98.9%	98.4%	98.4%	n.s.
laatste 4 weken	90.3%	95.2%	95.5%	95.7%	98.4%	97.3%	95.1%	n.s.
frequentie (huidig)²⁶¹								
dagelijks	6.2%	10.6%	11.7%	1.3%	2.4%	2.6%	2.6%	*
wekelijks	61.6%	63.8%	63.5%	98.7%	83.1%	76.2%	67.5%	
incidenteel	32.1%	25.7%	24.7%	0%	14.4%	21.3%	29.9%	
hoeveelheid (huidig)								
gem. per dag (sd)	5.5 (3.8)	5.3 (3.6)	5.0 (3.0)	4.1 (2.8)	5.3 (3.3)	4.9 (3.1)	5.4 (3.1)	*

²⁵⁹ Bij de leeftijdscategorieën zijn 16-17-jarigen (en soms een enkele 15-jarige) buiten beschouwing gelaten voor 1995 (4%), 1998 (5%), 2003 (1%), 2008 (4%), 2013 (2%) en 2017 (1%). Bij de gemiddelde leeftijd zijn deze wel meegenomen.

²⁶⁰ Tot en met 2017 bepaald aan de hand van geboorteland (zie B.1.3 Achtergrond, pag. 228, in VIII Bijlagen).

²⁶¹ Grootste gemene deler van verschillende meetmethoden (zie B.1.5 Frequentie, pag. 230, in VIII Bijlagen).

Tabel B.46 tabak

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
prevalentie								
ooit	86.4%	87.4%	87.1%	81.3%	85.5%	89.2%	78.0%	****
laatste 12 maanden	74.0%	76.6%	67.9%	69.4%	72.0%	70.3%	58.5%	****
laatste 4 weken	65.9%	67.2%	55.2%	61.1%	64.1%	60.7%	49.2%	***
frequentie (huidig)²⁶²								
dagelijks	84.8%	87.4%	67.6%	50.5%	37.7%	36.8%	34.5%	<i>n.s.</i>
wekelijks	6.6%	4.8%	13.5%	25.5%	34.2%	26.8%	21.8%	
incidenteel	8.6%	7.8%	18.9%	23.9%	28.1%	36.3%	43.7%	
hoeveelheid (huidig)								
gem. per dag (sd)				8.7 (6.6)	7.8 (6.1)	6.8 (5.3)	6.7 (6.0)	<i>n.s.</i>

Tabel B.47 cannabis

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
prevalentie								
ooit	76.0%	85.2%	82.2%	83.1%	89.6%	89.8%	83.7%	*
laatste 12 maanden	61.0%	66.7%	56.8%	59.4%	69.8%	63.7%	56.5%	*
laatste 4 weken	48.9%	52.2%	39.2%	39.1%	48.0%	43.0%	36.2%	<i>n.s.</i>
frequentie (huidig)²⁶³								
dagelijks	19.9%	21.5%	18.9%	11.3%	5.6%	7.7%	14.9%	<i>n.s.</i>
wekelijks	32.7%	26.8%	19.5%	31.3%	27.2%	25.3%	26.4%	
incidenteel	47.3%	51.8%	61.6%	57.4%	67.2%	67.0%	58.6%	
hoeveelheid (huidig)								
gem. per dag (sd)	2.0 (1.5)	2.0 (1.7)	1.5 (1.2)	1.4 (1.1)	1.4 (1.3)	1.3 (1.0)	1.7 (1.7)	<i>n.s.</i>

Tabel B.48 xtc-pillen

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
prevalentie								
ooit	50.0%	65.6%	52.7%	48.4%	78.7%	79.5%	78.0%	<i>n.s.</i>
laatste 12 maanden	41.3%	54.6%	35.9%	37.7%	72.8%	66.4%	66.3%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken	32.9%	41.3%	19.4%	20.5%	55.0%	47.7%	48.0%	<i>n.s.</i>
frequentie (recent)								
gem. dagen per jaar (sd)						8.5 (11.4)	7.0 (7.4)	<i>n.s.</i>

Tabel B.49 MDMA-poeder

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
prevalentie								
ooit				33.6%	58.9%	59.2%	57.3%	<i>n.s.</i>
laatste 12 maanden				23.5%	50.9%	42.7%	39.0%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken				7.8%	21.0%	20.3%	22.8%	<i>n.s.</i>

Tabel B.50 cocaïne

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
prevalentie								
ooit	33.3%	47.8%	39.4%	32.9%	47.1%	49.9%	55.3%	<i>n.s.</i>
laatste 12 maanden	24.5%	37.3%	25.2%	24.6%	34.6%	39.3%	37.8%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken	14.3%	23.5%	13.7%	13.6%	19.4%	25.7%	22.4%	<i>n.s.</i>
frequentie (recent)								
gem. dagen per jaar (sd)						10.6 (16.6)	16.0 (24.8)	<i>n.s.</i>

²⁶² Grootste gemene deler van verschillende meetmethoden (zie B.1.5 Frequentie, pag. 230, in VIII Bijlagen).

²⁶³ Grootste gemene deler van verschillende meetmethoden (zie B.1.5 Frequentie, pag. 230, in VIII Bijlagen).

Tabel B.51 amfetamine

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
prevalentie								
ooit	34.6%	45.2%	33.7%	23.7%	43.4%	42.6%	45.9%	<i>n.s.</i>
laatste 12 maanden	20.3%	25.6%	14.4%	11.7%	33.2%	30.7%	27.6%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken	12.6%	13.3%	6.7%	6.0%	23.2%	18.9%	16.3%	<i>n.s.</i>
frequentie (recent)								
gem. dagen per jaar (sd)						12.5 (22.8)	14.7 (29.9)	<i>n.s.</i>

Tabel B.52 2C-B, 3-MMC/4-MMC, 4-FA en 5-APB/6-APB

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
2C-B								
ooit		13.4%	6.5%	4.9%	18.6%	22.7%	39.4%	****
laatste 12 maanden				2.2%	13.6%	16.7%	16.7%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken		0.7%	0.3%	0.9%	6.0%	3.4%	3.3%	<i>n.s.</i>
3-MMC/4-MMC								
ooit					9.3%	9.9%	34.6%	****
laatste 12 maanden					2.4%	5.8%	23.6%	****
laatste 4 weken					0.6%	2.3%	11.8%	****
4-FA								
ooit					15.2%	47.9%	23.2%	****
laatste 12 maanden					14.1%	33.5%	4.9%	****
laatste 4 weken					8.8%	14.2%	3.3%	****
5-APB/6-APB								
ooit					5.1%	4.2%	5.3%	<i>n.s.</i>
laatste 12 maanden					3.8%	2.0%	1.6%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken					0.6%	0.6%	0.4%	<i>n.s.</i>

Tabel B.53 lachgas, ketamine en GHB

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
lachgas								
ooit		44.8%		24.4%	71.4%	70.9%	65.9%	<i>n.s.</i>
laatste 12 maanden		31.1%		10.4%	57.2%	52.3%	16.3%	****
laatste 4 weken		8.1%		2.8%	32.7%	21.8%	4.1%	****
ketamine								
ooit		4%	5.8%	8.5%	28.8%	33.3%	44.3%	***
laatste 12 maanden				4.1%	23.9%	25.7%	28.0%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken		0.4%	0.5%	1.6%	11.7%	15.2%	16.3%	<i>n.s.</i>
GHB								
ooit		10.4%	17.8%	15.7%	25.1%	22.1%	15.4%	*
laatste 12 maanden			9.9%	8.9%	16.9%	12.7%	7.3%	*
laatste 4 weken		2.4%	4.2%	4.7%	9.8%	7.0%	6.1%	<i>n.s.</i>

Tabel B.54 paddo's, LSD en DMT

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
paddo's								
ooit	28.8%	45.2%	33.9%	31.6%	34.9%	31.8%	39.8%	*
laatste 12 maanden	18.8%	28.3%	10.0%	10.8%	17.2%	11.1%	15.4%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken	6.1%	8.2%	1.3%	1.6%	3.5%	1.9%	5.3%	**
LSD								
ooit	22.7%	21.2%	14.1%	8.3%	11.1%	10.6%	17.9%	***
laatste 12 maanden	9.3%	3.1%	1.7%	1.7%	6.5%	5.5%	10.6%	**
laatste 4 weken	2.6%	1.3%	0.5%	0.2%	2.4%	0.8%	3.3%	*
DMT								
ooit			2.0%	1.7%	4.9%	3.1%	5.3%	<i>n.s.</i>
laatste 12 maanden				0.2%	2.8%	1.4%	2.0%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken			1.0%	0%	1.6%	0.2%	0.8%	<i>n.s.</i>

Tabel B.55 heroïne, crack en methamfetamine

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
heroïne								
ooit	7.1%	5.5%	2.2%	1.1%	0.6%	1.1%	0%	<i>n.s.</i>
laatste 12 maanden	1.5%	0.9%	0.2%	0%	0%	0.5%	0%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken	1.1%	0.4%	0%	0%	0%	0.2%	0%	<i>n.s.</i>
crack								
ooit	11.1%	13.1%	6.7%	4.6%	5.2%	3.6%	1.2%	<i>n.s.</i>
laatste 12 maanden	3.3%	5.4%	2.0%	1.4%	2.4%	1.9%	0.8%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken	1.5%	2%	0.7%	0.6%	0.9%	0.8%	0.8%	<i>n.s.</i>
methamfetamine								
ooit				2.8%	1.4%	0.5%	2.8%	**
laatste 12 maanden				1.3%	0.5%	0.3%	1.2%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken				0.5%	0.2%	0%	0%	<i>n.s.</i>

Tabel B.56 medicijnen²⁶⁴

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
ADHD-medicatie								
ooit			3.7%	7.7%		22.1%		
laatste 12 maanden			1.2%	2.8%		11.4%	8.5%	<i>n.s.</i>
laatste 4 weken			0.7%	1.1%		3.4%		
slaap- of kalmeringsmiddelen								
ooit	22.5%	25.3%	31.3%	16.8%		25.2%		
laatste 12 maanden	10.2%	12.3%	13.3%	7.7%		17.5%	8.5%	****
laatste 4 weken	4.1%	4.7%	6.0%	2.8%		9.9%		

Tabel B.57 gokken

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
laatste 12 maanden								
online						5.4%	6.5%	<i>n.s.</i>
offline						5.7%	8.1%	<i>n.s.</i>
totaal						9.2%	12.6%	<i>n.s.</i>

Tabel B.58 middelengebruik tijdens uitgaan

	1995	1998	2003	2008	2013	2017	2022	<i>p</i> '17-'22
middelen								
alcohol	74.0%	81.1%	83.7%	86.8%	88.2%	81.9%	78.5%	<i>n.s.</i>
gem. hoeveelheid (sd)	6.6	6.6 (4.8)	6.5 (4.2)	5.7 (3.8)	5.1 (3.3)	5.2 (3.8)	5.9 (3.8)	*
cannabis	(4.9)	27.4%	18.6%	17.2%	15.6%	13.0%	15.9%	<i>n.s.</i>
XTC-pillen	31.0%	26.5%	8.2%	9.0%	28.5%	34.6%	32.1%	<i>n.s.</i>
cocaïne	22.3%	10.3%	3.0%	4.6%	5.6%	6.7%	10.2%	<i>n.s.</i>
amfetamine	6.3%	6.4%	4.5%	3.6%	13.1%	9.4%	11.4%	<i>n.s.</i>
lachgas	5.2%	1.2%			12.1%	4.9%	1.2%	*
ketamine				0.3%	3.5%		4.5%	
GHB			1.2%	1.7%	3.5%		3.7%	
drank en/of drugs								
niets	16.9%	10.3%	10.6%	10.2%	4.5%	6.1%	6.9%	<i>n.s.</i>
alleen drank	40.6%	41.7%	63.6%	60.9%	46.4%	38.6%	37.8%	
(ook) drugs ²⁶⁵	42.5%	48.0%	25.7%	28.9%	49.1%	55.3%	55.3%	

²⁶⁴ Geen onderscheid tussen wel/niet op recept.

²⁶⁵ Cannabis, XTC-pillen, amfetamine, cocaïne, lachgas, ketamine en/of GHB (voor zover gevraagd), in 2022 tevens overige drugs gerapporteerd in een open antwoordveld.

C Bijlage markt

C.1	Tabellen survey clubs & festivals	261
	Tabel C.1 kopen van xtc-pillen door recente gebruikers (laatste 12 maanden)	261
	Tabel C.2 kopen van cocaïne door recente gebruikers (laatste 12 maanden)	261
	Tabel C.3 kopen van amfetamine door recente gebruikers (laatste 12 maanden)	261
C.2	Analysemethode testservice	262
	C.2.1 Categorieën testresultaten	262
	C.2.2 Werkzame stof	262
	C.2.3 Zuiverheid	262
	C.2.4 Vervuilende stoffen	263
	C.2.5 Dosering	263
	C.2.6 Prijs	263
C.3	Tabellen testservice	264
	C.3.1 Aanbod	264
	Tabel C.4 soort drugsmonsters aangeboden	264
	C.3.2 Ecstasy	265
	Tabel C.5 vorm	265
	Tabel C.6 werkzame stof xtc-pillen	265
	Tabel C.7 dosering xtc-pillen	265
	Tabel C.8 prijs xtc-pillen	266
	Tabel C.9 werkzame stof MDMA-poeders	266
	Tabel C.10 dosering MDMA-poeders	266
	Tabel C.11 prijs MDMA-poeders	266
	C.3.3 Cocaïne	267
	Tabel C.12 vorm	267
	Tabel C.13 werkzame stof cocaïnepoeders	267
	Tabel C.14 dosering cocaïnepoeders	267
	Tabel C.15 prijs cocaïnepoeders	267
	C.3.4 Amfetamine	268
	Tabel C.16 vorm	268
	Tabel C.17 werkzame stof amfetaminepoeders	268
	Tabel C.18 dosering amfetaminepoeders	268
	Tabel C.19 prijs amfetaminepoeders	268
	C.3.5 2c-B	269
	Tabel C.20 vorm	269
	Tabel C.21 werkzame stof 2c-B-pillen	269
	Tabel C.22 dosering 2c-B-pillen	269
	Tabel C.23 prijs 2c-B-pillen	269
	C.3.6 Ketamine	270
	Tabel C.24 vorm	270
	Tabel C.25 werkzame stof ketaminepoeders	270
	Tabel C.26 dosering ketaminepoeders	270
	Tabel C.27 prijs ketaminepoeders	270
	C.3.7 LSD	271
	Tabel C.28 vorm	271
	Tabel C.29 werkzame stof LSD-papertrips	271
	Tabel C.30 dosering LSD-papertrips	271
	Tabel C.31 prijs LSD-papertrips	271
	C.3.8 GHB	272
	Tabel C.32 vorm	272
	Tabel C.33 werkzame stof GHB-vloeistoffen	272
	Tabel C.34 dosering GHB-vloeistoffen	272
	C.3.9 Overige monsters	273
	Tabel C.35 werkzame stof 3-MMC en 4-MMC	273
	Tabel C.36 werkzame stof overige monsters	274

C.1 Tabellen survey clubs & festivals

Tabel C.1 kopen van xTC-pillen door recente gebruikers (laatste 12 maanden)

	2017 (n = 424)	2012 (n = 146)	p
recent kopen (laatste 12 maanden)			
zelf xTC-pillen gekocht	66.0%	60.1%	n.s.
Recente kopers	(n = 280)	(n = 98)	
bronnen			
whatsapp-dealer / 06-dealer / bezorgdienst	66.1%	73.5%	n.s.
bij een dealer thuis	19.3%	11.2%	n.s.
bij een dealer op straat	4.3%	5.1%	n.s.
in het uitgaansleven	10.4%	4.1%	n.s.
internet / dark web	1.4%	1.0%	n.s.
via vrienden(groep) ²⁶⁶		37.8%	
anders	20.0%	1.0%	
prijs per pil			
gemiddeld (sd)	€4,23 (1,52)	€4,52 (1,68)	n.s.
mediaan	€4	€5	

Tabel C.2 kopen van cocaïne door recente gebruikers (laatste 12 maanden)

	2017 (n = 251)	2012 (n = 93)	p
recent kopen (laatste 12 maanden)			
zelf cocaïne gekocht	48.6%	46.2%	n.s.
Recente kopers	(n = 129)	(n = 50)	
bronnen			
whatsapp-dealer / 06-dealer / bezorgdienst	90.7%	92.0%	n.s.
bij een dealer thuis	14.7%	6.0%	n.s.
bij een dealer op straat	2.3%	4.0%	n.s.
in het uitgaansleven	9.3%	2.0%	n.s.
internet / dark web	0.8%	0%	n.s.
via vrienden(groep) ²⁶⁶		14.0%	
anders	3.0%	0%	
prijs per gram			
gemiddeld (sd)	€50,84 (10,62)	€56,39 (13,13)	***
mediaan	€50	€50	

Tabel C.3 kopen van amfetamine door recente gebruikers (laatste 12 maanden)

	2017 (n = 195)	2012 (n = 68)	p
recent kopen (laatste 12 maanden)			
zelf amfetamine gekocht	49.50%	48.5%	n.s.
Recente kopers	(n = 99)	(n = 35)	
bronnen			
whatsapp-dealer / 06-dealer / bezorgdienst	76.8%	82.9%	n.s.
bij een dealer thuis	16.2%	11.4%	n.s.
bij een dealer op straat	1.0%	0%	n.s.
in het uitgaansleven	5.1%	2.9%	n.s.
internet / dark web	4.0%	0%	n.s.
via vrienden(groep) ²⁶⁶		11.4%	
anders	16.2%	0%	
prijs per gram			
gemiddeld (sd)	€10,26 (5,97)	€9,78 (5,27)	n.s.
mediaan	€10	€10	

²⁶⁶ Deze antwoordoptie ontbrak in de vragenlijst van 2017. Bij de open antwoorden onder de categorie 'anders, namelijk' werd vaak via vrienden/kennissen/bekenden of 'via via' gerapporteerd, maar omdat er niet expliciet naar gevraagd werd, is dit niet goed vergelijkbaar.

C.2 Analysemethode testservice

Bij de analyse van testresultaten worden bij de testservices aangeleverde drugsmonsters in verschillende categorieën ingedeeld. Deze indeling en een aantal gehanteerde begrippen worden hieronder nader toegelicht.

C.2.1 Categorieën testresultaten

Sinds 2012 worden in Antenne testresultaten (en bij herkende pillen de testuitslag van eerdere analyse) in vijf categorieën gerapporteerd.

- 1 Het monster bevat uitsluitend de werkzame stof waarvoor het is gekocht.
- 2 Het monster bevat voornamelijk de werkzame stof waarvoor het is gekocht.²⁶⁷
- 3 Het monster bevat voornamelijk of uitsluitend een ander hoofdbestanddeel.²⁶⁸
- 4 Het monster bevat (1) niet-gekwantificeerde andere werkzame stoffen, waardoor niet is vast te stellen wat het hoofdbestanddeel is, of (2) geen enkele werkzame stof. Daarom zal aan deze restcategorie overig in de tekst weinig aandacht worden besteed.
- 5 Er is geen analyse gedaan of de testuitslag ontbreekt. Bij de berekening van percentages wordt deze categorie buiten beschouwing gelaten.²⁶⁹

C.2.2 Werkzame stof

Werkzame stoffen zijn de actieve stoffen in een monster ('vulmiddelen' zonder werking niet meegeteld). Monsters kunnen de werkzame stof bevatten waarvoor het middel is gekocht, maar ook werkzame stoffen waarvoor het middel niet is gekocht. Een monster kan bijvoorbeeld als 4-FA zijn gekocht, maar ook (of uitsluitend) MDMA bevatten.

C.2.3 Zuiverheid

Een monster is zuiver (categorie 1) wanneer een monster geen andere stof bevat dan de stof waarvoor het middel is gekocht. Monsters in categorie 2 zijn niet zuiver, maar bevatten

²⁶⁷ Het monster bevat naast de stof waarvoor het is gekocht ook andere stoffen. Het gewicht of volumepercentage van de stof waarvoor het is gekocht is echter het grootst. Onder deze categorie vallen ook monsters die, naast de stof waarvoor het is gekocht, ook niet gekwantificeerde relatief onschuldige bijproducten bevatten.

²⁶⁸ Het monster bevat andere werkzame stoffen. Daarnaast kan het ook de stof bevatten waarvoor het is gekocht, maar het gewicht of volumepercentage van de andere stof is het grootst. Dit kan alleen bepaald worden wanneer de andere stof werd gekwantificeerd.

²⁶⁹ Niet-geanalyseerde monsters zijn niet-herkende pillen en overige monsters die op verzoek van de gebruiker niet werden doorgestuurd naar het laboratorium of wegens beperkte laboratoriumcapaciteit niet konden worden geanalyseerd.

voornamelijk de stof waarvoor het middel is gekocht en een beperkte hoeveelheid andere werkzame stoffen of bijproducten.²⁷⁰

C.2.4 Vervuilende stoffen

Monsters kunnen andere werkzame stoffen bevatten dan waarvoor het middel is gekocht. Dit wordt vervuiling genoemd. Bijproducten worden niet als vervuilende stoffen genoemd. Wanneer bijzonder riskante vervuilingen aangetroffen worden, kan dat aanleiding zijn voor het DIMS om een zogenaamde Red Alert waarschuwing uit te brengen.

C.2.5 Dosering

Dosering (ook wel 'sterkte') heeft betrekking op de hoeveelheid werkzame stof in een monster. Dit wordt alleen weergegeven voor monsters die uitsluitend of voornamelijk de stof bevatten waarvoor het is gekocht. 'Nep' drugs die (vooral) andere stoffen bevatten worden hierbij dus buiten beschouwing gelaten. De dosering wordt voor pillen uitgedrukt in milligram, voor vloeistoffen in milligram per milliliter, voor papertrips in microgram en voor poeders in volumepercentage. Vrijwel alle poeders bestaan uit een psychoactieve base en een inactief zout. Voor de dosering wordt alleen het psychoactieve deel gemeten. Zelfs als een poeder volledig zuiver is, is de dosering door de aanwezigheid van zout nooit 100%. In tabellen en grafieken wordt naast het gemiddelde ook een boven- en benedenmarge aangegeven waarbinnen 95% van de monsters vallen.²⁷¹

C.2.6 Prijs

Klanten wordt gevraagd wat zij voor het middel dat ze komen laten testen hebben betaald. De gemiddelde prijs wordt alleen weergegeven voor monsters die uitsluitend of voornamelijk de stof bevatten waarvoor het is gekocht.²⁷² Bij de berekening van het gemiddelde worden gratis verkregen monsters niet meegenomen en onwaarschijnlijk hoge prijzen buiten beschouwing gelaten. Prijzen worden afgezet tegen de dosering.

²⁷⁰ Of een monster als zuiver wordt gekwalificeerd, hangt daarmee ook af van de nauwkeurigheid van de test. FT-IR heeft bijvoorbeeld een detectielimiet van 10%. Zijn er vervuilende stoffen in lagere concentratie aanwezig, dan zullen deze niet worden gedetecteerd en zal het monster als zuiver worden gekwalificeerd. Overigens bleek de inzet van FT-IR-analyses (Jellinek vanaf 2018, GGD vanaf 2019) nauwelijks van invloed op het aandeel zuivere monsters.

²⁷¹ Deze marges zijn geschat op het gemiddelde plus of min 1,96 maal de standaarddeviatie. Wanneer de geschatte benedenmarge lager was dan de laagste dosering die daadwerkelijk werd aangetroffen, dan is het daadwerkelijke minimum genomen. Een soortgelijke procedure is voor de bovenmarge gevolgd. Bij monsters in poedervorm is de bovenmarge bovendien gemaximeerd op het maximaal haalbare volumepercentage.

²⁷² Als de aantallen dat toelaten wordt ter controle wel gekeken of andere monsters ('nep'-pillen en -poeders) vergelijkbaar geprijsd zijn.

C.3 Tabellen testservice

C.3.1 Aanbod

Tabel C.4 soort drugsmonsters aangeboden²⁷³

	XTC/MDMA	cocaine	amfetamine	2C-B	ketamine	LSD	GHB	4-FA	overig	onbekend	TOTAL
1994	584										
1995	1.038										
1996	1.049										
1997	868										
1998	703										
1999	481										
2000	389	3	6	0	1	2	8	0	9	2	427
2001	367	5	4	0	1	7	17	0	13	2	418
2002	239	16	11	0	0	6	9	0	11	0	292
2003	321	11	21	0	0	9	9	0	12	0	383
2004	343	35	39	0	5	13	25	0	12	6	478
2005	211	42	16	1	1	6	13	0	24	1	315
2006	375	41	19	1	3	4	10	0	24	0	477
2007	342	76	21	4	5	2	32	0	11	8	501
2008	309	92	23	8	10	9	22	0	14	5	492
2009	923	89	55	9	9	17	6	6	17	2	1.133
2010	763	112	65	2	13	14	20	1	29	7	1.026
2011	709	115	66	10	11	24	24	7	28	13	1.007
2012	683	144	149	11	35	22	26	5	27	3	1.105
2013	907	178	106	21	33	49	5	17	28	3	1.347
2014	1.091	194	98	43	37	79	10	89	48	6	1.696
2015	1.317	293	138	71	98	43	22	192	63	20	2.257
2016	1.993	506	193	101	108	58	30	396	137	31	3.553
2017	2.386	539	245	130	161	60	47	227	149	29	3.973
2018	2.358	510	256	182	154	94	53	121	143	19	3.890
2019	3.169	519	324	384	325	96	70	94	163	22	5.166
2020	1.045	356	130	220	136	74	42	13	80	66	2.162
2021	1.738	273	170	247	188	70	36	9	151	10	2.892
2022	3.505	310	291	301	214	74	71	8	222	8	5.004

²⁷³ In de periode 1994-1999 werd uitsluitend het aantal ecstasymonsters gerapporteerd; andere drugsmonsters werden nauwelijks aangeboden.

C.3.2 Ecstasy

Tabel C.5 vorm

	pillen		poeders/kristallen		overig/onbekend	
2012	634	93%	49	7%		
2013	804	89%	102	11%	1	0%
2014	974	89%	116	11%	2	0%
2015	1.210	92%	106	8%	1	0%
2016	1.802	90%	186	9%	5	0%
2017	2.143	90%	248	10%	27	0%
2018	2.057	87%	296	13%	5	0%
2019	2.773	88%	381	12%	15	0%
2020	869	83%	171	16%	5	1%
2021	1.402	81%	330	19%	6	0%
2022	2.770	79%	732	21%	3	0%

Tabel C.6 werkzame stof xTC-pillen

	uitsluitend MDMA		voornamelijk MDMA		ander hoofbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	502	89%	26	5%	12	2%	22	4%	72
2013	651	90%	21	3%	28	4%	25	3%	79
2014	796	91%	27	3%	18	2%	39	4%	94
2015	939	90%	57	6%	9	1%	34	3%	171
2016	1.267	87%	58	4%	21	1%	105	7%	351
2017	1.658	94%	40	2%	17	1%	43	2%	403
2018	1.413	83%	84	5%	19	1%	179	9%	361
2019	1.886	80%	336	14%	9	0%	131	6%	411
2020	699	74%	215	23%	15	2%	11	1%	61
2021	919	79%	171	15%	53	5%	25	2%	234
2022	1.680	83%	177	9%	56	3%	101	5%	756

Tabel C.7 dosering xTC-pillen

In mg MDMA, selectie van xTC-pillen met uitsluitend of voornamelijk MDMA

	min-max		gemiddeld (sd)			min-max		gemiddeld (sd)	
1994	328	3-222	107	(30)	2009	475	1-180	74	(32)
1995	638	6-173	93	(27)	2010	534	1-190	96	(34)
1996	731	9-199	95	(27)	2011	525	1-212	123	(35)
1997	439	1-181	86	(33)	2012	528	12-210	131	(42)
1998	540	3-136	64	(22)	2013	666	3-229	148	(42)
1999	384	5-195	68	(22)	2014	823	3-250	150	(41)
2000	346	8-212	76	(30)	2015	996	5-239	157	(36)
2001	317	8-193	89	(29)	2016	1.325	30-245	164	(37)
2002	199	8-209	84	(25)	2017	1.698	36-278	168	(36)
2003	275	4-212	81	(32)	2018	1.498	8-275	174	(35)
2004	294	27-188	86	(34)	2019	2.222	19-279	179	(32)
2005	156	5-180	88	(41)	2020	914	2-314	158	(49)
2006	252	2-172	85	(33)	2021	1.090	5-340	150	(43)
2007	276	3-157	87	(34)	2022	1.857	2-323	142	(41)
2008	225	1-182	87	(38)					

Tabel C.8 prijs xTC-pillen

Per pil, selectie van xTC-pillen met uitsluitend of voornamelijk MDMA met prijsopgave

	gemiddeld		gemiddeld	
2004	142	€2,90	2014	727 €4,33
2005	114	€3,11	2015	919 €4,38
2006	214	€2,89	2016	1.242 €4,36
2007	229	€2,76	2017	1.575 €4,32
2008	182	€2,83	2018	1.411 €4,27
2009	382	€3,55	2019	2.079 €4,36
2010	473	€3,97	2020	722 €4,13
2011	462	€4,17	2021	1.039 €4,38
2012	466	€4,18	2022	1.770 €4,44
2013	614	€4,32		

Tabel C.9 werkzame stof MDMA-poeders

	uitsluitend MDMA		voornamelijk MDMA		ander hoofbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	39	81%	5	10%	4	8%			1
2013	73	79%	13	14%	6	7%			10
2014	65	76%	15	17%	5	6%	1	1%	30
2015	58	83%	6	9%	3	4%	3	4%	36
2016	119	77%	23	15%	9	6%	4	3%	31
2017	148	90%	6	4%	8	5%	3	2%	17
2018	259	92%	10	4%	8	3%	4	1%	15
2019	333	92%	17	5%	9	3%	2	1%	20
2020	126	75%	35	21%	6	4%	1	1%	3
2021	280	89%	19	6%	15	5%	1	0%	15
2022	654	95%	10	1%	25	4%	3	0%	40

Tabel C.10 dosering MDMA-poeders

In volumepercentage MDMA, selectie van MDMA-poeders met uitsluitend of voornamelijk MDMA

	min-max		gemiddeld (sd)		min-max		gemiddeld (sd)	
2012	44	41-82	73	(8)	2018	269	2-84	78 (7)
2013	86	1-87	76	(11)	2019	349	50-84	79 (3)
2014	80	29-84	75	(10)	2020	161	26-87	78 (6)
2015	64	2-81	76	(11)	2021	299	38-89	79 (4)
2016	142	1-84	77	(7)	2022	664	1-87	78 (6)
2017	154	29-84	77	(6)				

Tabel C.11 prijs MDMA-poeders

Per gram, selectie van MDMA-poeders met uitsluitend of voornamelijk MDMA met prijsopgave

	gemiddeld		gemiddeld	
2012	32	€21,82	2018	237 €22,18
2013	73	€24,75	2019	310 €21,95
2014	70	€22,50	2020	142 €21,15
2015	57	€22,18	2021	268 €21,89
2016	122	€21,75	2022	613 €24,09
2017	138	€23,30		

C.3.3 Cocaïne

Tabel C.12 vorm

	poeders/kristallen		overig/onbekend	
2012	144	100%		
2013	178	100%		
2014	192	99%	2	1%
2015	293	100%		
2016	504	100%	2	0%
2017	537	100%	4	0%
2018	510	100%		
2019	519	100%		
2020	356	100%		
2021	273	100%		
2022	309	100%	1	0%

Tabel C.13 werkzame stof cocaïnepoeders

	uitsluitend cocaïne		voornamelijk cocaïne		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	20	14%	97	69%	10	7%	13	9%	4
2013	14	9%	113	72%	15	10%	15	10%	21
2014	6	4%	122	81%	18	12%	4	3%	42
2015	11	5%	182	87%	9	4%	8	4%	83
2016	51	11%	383	83%	13	3%	15	3%	32
2017	117	23%	354	70%	21	4%	13	3%	26
2018	89	18%	361	75%	19	4%	15	3%	64
2019	65	14%	359	79%	15	3%	16	4%	42
2020	55	16%	259	77%	13	4%	10	3%	19
2021	60	23%	187	71%	10	4%	6	2%	10
2022	60	22%	188	70%	16	6%	5	2%	40

Tabel C.14 dosering cocaïnepoeders

In volumepercentage cocaïne, selectie van cocaïnepoeders met uitsluitend of voornamelijk cocaïne

	min-max		gemiddeld (sd)		min-max		gemiddeld (sd)	
2000	3	28-62	43	(17)	2012	104	13-89	65 (13)
2001	5	38-84	64	(19)	2013	127	12-89	65 (14)
2002	15	10-89	65	(23)	2014	135	20-87	65 (13)
2003	10	52-90	73	(?)	2015	193	15-89	66 (14)
2004	35	18-89	51	(22)	2016	434	13-89	72 (11)
2005	36	22-88	61	(17)	2017	471	8-89	71 (12)
2006	35	20-82	57	(20)	2018	450	21-88	69 (12)
2007	69	12-89	65	(18)	2019	420	26-89	73 (13)
2008	89	25-89	68	(18)	2020	314	9-89	73 (13)
2009	83	8-89	56	(18)	2021	247	25-89	75 (13)
2010	97	14-90	57	(16)	2022	248	21-89	77 (11)
2011	101	13-84	56	(17)				

Tabel C.15 prijs cocaïnepoeders

Per gram, selectie van cocaïnepoeders met uitsluitend of voornamelijk cocaïne met prijsopgave

	gemiddeld		gemiddeld	
2012	109	€51,63	2018	433 €54,24
2013	123	€53,13	2019	416 €53,70
2014	121	€55,15	2020	311 €54,17
2015	187	€53,69	2021	239 €53,94
2016	414	€51,39	2022	243 €56,21
2017	455	€52,91		

C.3.4 Amfetamine

Tabel C.16 vorm

	poeders/kristallen		overig/onbekend	
2012	148	99%	1	1%
2013	103	97%	3	3%
2014	96	98%	2	2%
2015	148	99%	1	1%
2016	190	98%	3	1%
2017	241	98%	4	2%
2018	244	95%	12	5%
2019	317	98%	7	2%
2020	127	98%	3	2%
2021	167	98%	3	2%
2022	288	99%	3	1%

Tabel C.17 werkzame stof amfetaminepoeders

	uitsluitend amfetamine		voornamelijk amfetamine		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	19	13%	39	27%	69	48%	17	12%	4
2013	7	7%	49	52%	31	33%	7	7%	9
2014	7	9%	45	60%	18	20%	9	11%	17
2015	8	8%	53	54%	21	21%	16	16%	38
2016	84	46%	28	15%	60	33%	12	7%	6
2017	97	41%	45	19%	85	36%	8	3%	6
2018	119	55%	45	21%	41	19%	10	5%	29
2019	171	59%	55	19%	47	16%	19	7%	25
2020	57	46%	43	34%	23	18%	2	2%	2
2021	98	62%	32	20%	20	13%	9	6%	8
2022	139	53%	22	8%	81	31%	20	8%	26

Tabel C.18 dosering amfetaminepoeders

In volumepercentage amfetamine, selectie van amfetaminepoeders met uitsluitend of voornamelijk amfetamine

	min-max		gemiddeld (sd)			min-max		gemiddeld (sd)	
2012	58	5-70	49	(18)	2018	162	12-73	58	(13)
2013	56	3-73	58	(14)	2019	226	2-73	58	(15)
2014	52	1-73	59	(14)	2020	100	30-74	61	(11)
2015	61	17-73	56	(13)	2021	130	7-78	62	(14)
2016	112	4-73	56	(15)	2022	161	1-75	60	(14)
2017	142	15-73	57	(13)					

Tabel C.19 prijs amfetaminepoeders

Per gram, selectie van amfetaminepoeders met uitsluitend of voornamelijk amfetamine met prijsopgave

	gemiddeld			gemiddeld	
2012	51	€8,85	2018	151	€9,44
2013	47	€8,58	2019	204	€8,66
2014	45	€8,48	2020	92	€8,88
2015	58	€7,72	2021	122	€9,72
2016	99	€9,29	2022	153	€9,61
2017	134	€9,35			

C.3.5 2c-B

Tabel C.20 vorm

	pillen		overig/onbekend	
2012	7	64%	4	36%
2013	18	86%	3	14%
2014	30	70%	13	30%
2015	64	90%	7	10%
2016	93	92%	8	8%
2017	127	98%	2	2%
2018	172	95%	10	5%
2019	335	87%	43	13%
2020	196	89%	24	11%
2021	232	94%	15	6%
2022	282	94%	19	6%

Tabel C.21 werkzame stof 2c-B-pillen

	uitsluitend 2c-B		voornamelijk 2c-B		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	6	86%					1	14%	
2013	15	100%							3
2014	20	77%	2	8%	4	15%			4
2015	32	60%	15	28%	3	6%	3	6%	11
2016	72	88%	8	10%	1	1%	1	1%	11
2017	102	94%	4	4%	1	1%	2	2%	18
2018	73	52%	55	39%	6	4%	6	4%	32
2019	114	40%	62	22%	30	11%	78	28%	51
2020	119	65%	3	2%	9	5%	53	29%	12
2021	105	48%	3	1%	6	3%	104	48%	14
2022	96	43%	1	0%	4	2%	122	55%	59

Tabel C.22 dosering 2c-B-pillen

In mg 2c-B, selectie van 2c-B-pillen met uitsluitend of voornamelijk 2c-B

	min-max		gemiddeld (sd)			min-max		gemiddeld (sd)	
2012	6	4-11	8	(3)	2018	128	6-17	11	(2)
2013	15	4-13	10	(2)	2019	176	7-17	11	(2)
2014	22	3-15	10	(3)	2020	122	7-19	11	(2)
2015	47	7-20	12	(4)	2021	108	2-20	11	(3)
2016	80	7-19	12	(3)	2022	97	2-18	11	(3)
2017	106	7-17	11	(3)					

Tabel C.23 prijs 2c-B-pillen

Per pil, selectie van 2c-B-pillen met uitsluitend of voornamelijk 2c-B met prijsopgave

	gemiddeld			gemiddeld	
2012	6	€3,92	2018	121	€4,33
2013	15	€3,83	2019	171	€4,43
2014	18	€3,92	2020	116	€4,36
2015	42	€4,24	2021	101	€4,37
2016	73	€4,24	2022	89	€4,50
2017	100	€4,42			

C.3.6 Ketamine

Tabel C.24 vorm

	poeders/kristallen		overig/onbekend	
2012	35	100%		
2013	33	100%		
2014	36	97%	1	3%
2015	97	99%	1	1%
2016	108	100%		
2017	160	100%		
2018	154	100%		
2019	324	100%	1	0%
2020	136	100%		
2021	187	100%	1	0%
2022	213	100%	1	0%

Tabel C.25 werkzame stof ketaminepoeders

	uitsluitend ketamine		voornamelijk ketamine		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	20	59%			11	32%	3	9%	1
2013	17	57%	2	7%	11	37%			3
2014	18	60%	2	7%	10	33%			6
2015	55	66%	6	7%	17	20%	6	7%	13
2016	77	76%	8	8%	7	7%	10	10%	6
2017	120	83%	2	1%	14	10%	8	6%	2
2018	127	85%	12	8%	3	2%	7	5%	5
2019	268	89%	11	4%	14	5%	9	3%	22
2020	118	88%	2	2%	7	5%	6	5%	3
2021	169	92%	2	1%	9	5%	3	2%	4
2022	190	96%	1	0%	6	3%	1	1%	14

Tabel C.26 dosering ketaminepoeders

In volumepercentage ketamine, selectie van ketaminepoeders met uitsluitend of voornamelijk ketamine

	min-max		gemiddeld (sd)			min-max		gemiddeld (sd)	
2012	20	53-87	80	(8)	2018	139	12-85	77	(10)
2013	19	60-87	82	(6)	2019	279	26-87	78	(9)
2014	20	60-87	79	(9)	2020	120	19-87	79	(10)
2015	61	46-87	77	(10)	2021	171	35-87	79	(9)
2016	85	43-87	78	(8)	2022	191	30-86	79	(6)
2017	122	37-87	78	(9)					

Tabel C.27 prijs ketaminepoeders

Per gram, selectie van ketaminepoeders met uitsluitend of voornamelijk ketamine met prijsopgave

	gemiddeld			gemiddeld	
2012	19	€21,32	2018	130	€26,53
2013	17	€25,00	2019	255	€26,23
2014	20	€30,00	2020	109	€26,47
2015	55	€29,33	2021	160	€24,89
2016	78	€27,58	2022	175	€27,43
2017	117	€27,50			

C.3.7 LSD

Tabel C.28 vorm

	papertrips		overig/onbekend	
2012	17	77%	5	23%
2013	42	86%	7	14%
2014	62	78%	17	22%
2015	42	98%	1	2%
2016	54	93%	4	7%
2017	57	95%	3	5%
2018	93	99%	1	1%
2019	96	100%		
2020	74	100%		
2021	68	97%	2	3%
2022	71	96%	3	4%

Tabel C.29 werkzame stof LSD-papertrips

	uitsluitend LSD		voornamelijk LSD		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	16	94%					1	6%	0
2013	15	52%			13	45%	1	3%	13
2014	34	62%			16	29%	5	9%	7
2015	27	79%			4	12%	3	9%	8
2016	41	89%			1	2%	4	9%	8
2017	47	89%					6	11%	4
2018	60	86%			2	3%	8	11%	23
2019	67	96%					3	4%	26
2020	59	92%			2	3%	3	5%	10
2021	51	94%			2	4%	1	2%	14
2022	57	97%			1	2%	1	2%	12

Tabel C.30 dosering LSD-papertrips

In microgram LSD, selectie van LSD-papertrips met uitsluitend of voornamelijk LSD²⁷⁴

	min-max		gemiddeld (sd)			min-max		gemiddeld (sd)	
2012	16	10-268	61	(59)	2018	30	17-190	73	(39)
2013	15	24-378	100	(80)	2019	24	13-260	92	(65)
2014	32	3-84	45	(22)	2020	46	3-163	66	(33)
2015	27	23-154	70	(40)	2021	40	15-159	58	(34)
2016	23	17-143	74	(40)	2022	40	5-153	68	(36)
2017	23	2-253	97	(62)					

Tabel C.31 prijs LSD-papertrips

Per papertrip, selectie van LSD-papertrips met uitsluitend of voornamelijk LSD met prijsopgave

	gemiddeld			gemiddeld	
2012	15	€4,17	2018	56	€6,47
2013	13	€6,08	2019	56	€5,93
2014	25	€6,43	2020	56	€6,85
2015	25	€5,38	2021	41	€7,70
2016	32	€5,73	2022	52	€7,22
2017	42	€7,03			

²⁷⁴ Aantallen kunnen lager zijn dan in Tabel C.29 omdat bij een deel van de monsters alleen wordt getest of LSD al dan niet aanwezig is (maar geen dosering).

C.3.8 GHB

Tabel C.32 vorm

	vloeistoffen		overig/onbekend	
2012	23	88%	3	12%
2013	3	60%	2	40%
2014	7	70%	3	30%
2015	21	96%	1	4%
2016	29	97%	1	3%
2017	47	100%		
2018	53	100%		
2019	68	97%	2	3%
2020	42	100%		
2021	35	97%	1	3%
2022	71	100%		

Tabel C.33 werkzame stof GHB-vloeistoffen

	uitsluitend GHB		voornamelijk GHB		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	22	96%					1	4%	
2013							1	100%	2
2014	6	100%							1
2015	16	89%					2	11%	3
2016	26	90%					3	10%	
2017	41	87%			2	4%	4	9%	
2018	42	86%	1	2%	3	6%	3	6%	4
2019	67	99%			1	1%			
2020	22	52%					20	48%	
2021	33	97%			1	3%			1
2022	64	96%			2	3%	1	2%	4

Tabel C.34 dosering GHB-vloeistoffen

In mg/ml GHB, selectie van GHB-vloeistoffen met uitsluitend of voornamelijk GHB²⁷⁵

	min-max		gemiddeld (sd)			min-max		gemiddeld (sd)	
2015	16	313-600	470	(82)	2019	67	182-632	457	(80)
2016	26	125-550	456	(82)	2020	22	153-575	448	(91)
2017	40	240-533	437	(73)	2021	33	220-554	454	(85)
2018	43	190-550	465	(66)	2022	64	169-803	440	(79)

²⁷⁵ Doseringen van voor 2015 ontbreken omdat testuitslagen destijds in volumepercentages werden gerapporteerd.

C.3.9 Overige monsters

Tabel C.35 werkbare stof 3-MMC en 4-MMC

testresultaten	
3-MMC (76x)	3-MMC (2x) 3-MMC + 3-CMC (1x) 3-MMC + iso-mefedron (18x) 3-MMC + iso-mefedron + ketamine (1x) 3-MMC + iso-mefedron + methamfetamine (1x) 2C-B (1x) 2-MMC (6x) 2-MMC + andere stof ²⁷⁶ (1x) 3-CMC (14x) 3-CMC + 2-MMC (1x) 3-CMC + andere stoff(en) ²⁷⁶ (2x) 3-CMC + cafeïne (1x) 3-CMC + MDMA + andere stoffen ²⁷⁶ (1x) 4-CMC (1x) 4-MMC + andere stof ²⁷⁶ (1x) 4-MMC + iso-mefedron (2x) 4-MMC + iso-mefedron + andere stoffen ²⁷⁶ (1x) 4-MMC + MDMA + 3-CMC + andere stoffen ²⁷⁶ (1x) amfetamine (1x) CMC (1x) dimethylpentylon (2x) ketamine (3x) n-ethylhexedron (1x) andere stoffen ²⁷⁶ (1x) geen testuitslag (11x)
4-MMC (25x)	4-MMC (9x) 4-MMC + andere stof ²⁷⁶ (2x) 4-MMC + andere stoffen ²⁷⁶ (1x) 2-MMC (2x) 3-CMC (1x) 3-MMC (1x) 3-MMC + iso-mefedron (2x) 4-CMC (4x) dimethylpentylon (1x)

²⁷⁶ Andere stoffen (met complexe chemische namen) in 3-MMC en 4-MMC waren: 1,1-dimethylpropylbenzene, 1-[(2-chloorfenyl)(methylimino)methyl]cyclopentanol, 2-chloor-n-methyl-benzamide, 2-methyl-1-(4-methylfenyl)-1-propanone, 3-chloor-n,n-dimethylaniline, 4-amino-n-benzyl-n-methyl-2,6-dinitro-benzamide, 4-methylpropiofenon, en n-methyl-p-toluamide.

Tabel C.36 *werkzame stof overige monsters*Aangeboden overige monsters met minimaal drie testuitslagen²⁷⁷

testresultaten	
methamfetamine (20x)	methamfetamine (15x) 3-CMC (1x) n-isopropylbenzylamine (1x) niets (1x) geen testuitslag (2x)
heroïne (12x)	heroïne + andere stoffen ²⁷⁸ (12x)
4-FMA (10x)	4-FMA (7x) 4-FMA + 4-fluorethamfetamine (1x) geen testuitslag (2x)
4-FA (8x)	4-FA (2x) 4-FA + MDMA (2x) 4-FMA (1x) 4-fluormethylfenidaat (1x) MDMA (1x) geen testuitslag (1x)
6-APB (8x)	6-APB + 5-APB (8x)
tucibi (8x)	2C-B (1x) 2C-B + ketamine (1x) 2C-B + ketamine + cafeïne + 2-fluormethamfetamine (1x) 2C-B + ketamine + MDMA + cafeïne + lidocalne (1x) ketamine + MDMA + cafeïne (1x) ketamine + MDMA + 3-MMC (1x) ketamine + MDMA + 4-MMC + acetylmethamphetamine (1x) ketamine + MDMA + cafeïne + levamisol (1x)
blue (69) (7x)	MDMA (2x) MDMA + amfetamine (2x) MDMA + amfetamine + GHB (1x) MDMA + amfetamine + cafeïne (1x) geen testresultaat (1x)
3-CMC (4x)	3-CMC (3x) 4-MMC + cafeïne (1x)
DMT (4x)	DMT + 2-methyltetrahydro-b-carboline + n-methyltryptamine (4x)
GBL (4x)	GBL (4x)

²⁷⁷ Monsters waarvan slechts één of twee exemplaren werden aangeboden of getest, werden gekocht als: 1CP-MIPLA, 1P-LSD, 2-fdck, 2C-B-fly, 3-fea, 3-MEO-PCP, 4-ACO-MET, 5-APB, 5-MAPB, 5-MEO-DMT, 5-MEO-MIPT, alprazolam, basecoke, blackout, blue mandala, bromazolam, DCK, efedrine, etilaam, etizolam, eutylone, flunitrazolam, hulk, lean, love-66, lovebooster, MDA, mescaline, methadon, O-DSMT, O-PCE, paddodruppels, pink cocaine, red, red dragon, viagra, white-69, en zen. Van 8 monsters is niet bekend onder welke naam zij werden gekocht.

²⁷⁸ Eén of meerdere andere stoffen in heroïne waren: 6-acetylcodeïne, cafeïne, codeïne, noscapine, pap, en PCM.